

Leidimas
lietuvių kalba

Informacija ir pranešimai

66 metai

2023 m. rugsėjo 29 d.

Turinys

I Rezoliucijos, rekomendacijos ir nuomonės

NUOMONĖS

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas

580-oji Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto plenarinė sesija, 2023 7 12–2023 7 13

2023/C 349/01	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Mokesčių politikos peržiūra. Mažas pajamas gaunantys namų ūkiai ir žaliaji pertvarka“ (nuomonė savo iniciatyva)	1
2023/C 349/02	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Kolektyvinių derybų galios stiprinimas visoje Europos Sąjungoje“ (nuomonė savo iniciatyva)	7
2023/C 349/03	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Tolesni veiksmai, susiję su infliacijos ir energetikos priemonėmis ir ES energetiniu atsparumu svarbiausiose ekonomikos sektoriuose“ (nuomonė savo iniciatyva)	12
2023/C 349/04	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Tausus vandens vartojimas ir vartotojų informuotumas apie jų vandens naudojimo rodiklį“ (nuomonė savo iniciatyva)	18
2023/C 349/05	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Tekstilės gaminių ženklinimo reglamento peržiūra“ (tiriama nuomonė)	24
2023/C 349/06	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Europos strategija dėl vyresnio amžiaus asmenų“ (tiriama nuomonė Tarybai pirmininkaujančios Ispanijos prašymu)	28
2023/C 349/07	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Europos pramonės priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimas ir inovacijų bei skaitmeninimo kaip varomosios jėgos vaidmuo“ (tiriama nuomonė ES Tarybai pirmininkausiančios Ispanijos prašymu)	36
2023/C 349/08	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Žvejybos laivyno priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimas“ (tiriama nuomonė ES Tarybai pirmininkaujančios Ispanijos prašymu)	41

2023/C 349/09	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „ES mėlynojo kurso ekonomika – su vandeniu susijusių investicijų poreikis ES“ (nuomonė savo iniciatyva)	50
2023/C 349/10	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Prieiga prie vandens. Vandens trūkumo klausimų sprendimas ir poveikis socialinei politikai“ (nuomonė savo iniciatyva)	60
2023/C 349/11	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Kaip užmegzti dialogą su tiksline auditorija ir veiksmingai naudotis piliečių forumų darbo rezultatais?“ (nuomonė savo iniciatyva) . . .	69
2023/C 349/12	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Vandenį intensyviai naudojantys pramonės sektoriai ir efektyvaus vandens naudojimo technologijos“ (nuomonė savo iniciatyva)	74
2023/C 349/13	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Tvari vandentvarka ir klimato krizė. Žiediniai ir kiti sprendimai ES žemės ūkio maisto produktų sistemai pagal būsimą mėlynąjį kursą“ (nuomonė savo iniciatyva)	80
2023/C 349/14	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Tvari ir atspari vandens infrastruktūra ir tiekimo tinklai“ (nuomonė savo iniciatyva)	87
2023/C 349/15	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Reklama per nuomonės formuotojus ir jos poveikis vartotojams“ (tiriamoji nuomonė ES Tarybai pirmininkaujančios Ispanijos prašymu) . . .	94
2023/C 349/16	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Psichikos sveikatos gerinimo priemonės“ (tiriamoji nuomonė ES Tarybai pirmininkaujančios Ispanijos prašymu)	100
2023/C 349/17	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Vaikų nutukimo mažinimo priemonės“ (tiriamoji nuomonė ES Tarybai pirmininkaujančios Ispanijos prašymu)	108

III Parengiamieji aktai

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas

580-oji Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto plenarinė sesija, 2023 7 12–2023 7 13

2023/C 349/18	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl priemonių gigabitinių elektroninių ryšių tinklų diegimo sąnaudoms mažinti, kuriuo panaikinama Direktyva 2014/61/ES (Gigabitinės infrastruktūros aktas)“ (COM(2023) 94 final – 2023/0046 (COD))	116
2023/C 349/19	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl ploviklių ir paviršinio aktyvumo medžiagų, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2019/1020 ir panaikinamas Reglamentas (EB) Nr. 648/2004“ (COM(2023) 217 final – 2023/0124(COD))	121
2023/C 349/20	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „ES veiksmų planas: jūrų ekosistemų apsauga ir atkūrimas siekiant darnios ir atsparios žuvininkystės““ (COM(2023) 102 final)	127
2023/C 349/21	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo dėl naujų sunkiųjų transporto priemonių išmetamo CO ₂ normų sugriežtinimo ir pareigos teikti informaciją įtraukimo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2019/1242 ir panaikinamas Reglamentas (ES) 2018/956“ (COM(2023) 88 final – 2023/0042 (COD))	134

2023/C 349/22	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo nustatoma saugaus ir tvaraus svarbiausių žaliavų tiekimo užtikrinimo sistema ir kuriuo iš dalies keičiami reglamentai (ES) Nr. 168/2013, (ES) 2018/858, (ES) 2018/1724 ir (ES) 2019/1020 [COM(2023) 160 final — 2023/0079 (COD)], ir dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Saugus ir tvarus svarbiausių žaliavų tiekimas remiant dvejopą pertvarką“ (COM(2023) 165 final)	142
2023/C 349/23	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Bendras komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai „Europos Sąjungos kosmoso strategija saugumo ir gynybos srityje““ (JOIN(2023) 9 final)	155
2023/C 349/24	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Centriniam Bankui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui dėl krizių valdymo ir indėlių draudimo sistemos peržiūros, kuria prisidedama prie bankų sąjungos kūrimo užbaigimo (COM(2023) 225 final), dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamento (ES) Nr. 806/2014 nuostatos dėl ankstyvosios intervencijos priemonių, pertvarkymo sąlygų ir pertvarkymo veiksmų finansavimo (COM(2023) 226 final – 2023/0111 (COD)), dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo iš dalies keičiamos Direktyvos 2014/59/ES nuostatos dėl ankstyvosios intervencijos priemonių, pertvarkymo sąlygų ir pertvarkymo veiksmų finansavimo (COM(2023) 227 final – 2023/0112 (COD)), dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria iš dalies keičiamos Direktyvos 2014/59/ES ir Reglamento (ES) Nr. 806/2014 nuostatos, susijusios su tam tikrais minimalaus nuosavų lėšų ir tinkamų išpareigojimų reikalavimo aspektais (COM(2023) 229 final – 2023/0113 (COD)) . .	161
2023/C 349/25	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo dėl valdomų saugumo paslaugų iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2019/881 (COM(2023) 208 final) — 2023/0108 (COD), ir dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo nustatomos solidarumo stiprinimo ir pajėgumo aptikti kibernetinio saugumo grėsmes ir incidentus Sąjungoje, jiems pasirengti ir į juos reaguoti didinimo priemonės (COM(2023) 209 final) — 2023/0109 (COD)	167
2023/C 349/26	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „ES iniciatyvos dėl apdulkintojų persvarstymas. Naujas apdulkintojų politikos kursas““ (COM(2023) 35 final)	173
2023/C 349/27	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl a) Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Žaliojo kurso pramonės planas poveikio klimatui neutralizavimo amžiui“ (COM(2023) 62 final); b) Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl priemonių sistemos Europos poveikio klimatui neutralizavimo technologijos produktų gamybos ekosistemai stiprinti sukūrimo (Poveikio klimatui neutralizavimo pramonės aktas) (COM(2023) 161 final – 2023/0081 (COD))	179

I

(Rezoliucijos, rekomendacijos ir nuomonės)

NUOMONĖS

EUROPOS EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ
KOMITETAS

580-OJI EUROPOS EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ KOMITETO PLENARINĖ SESIJA,
2023 7 12–2023 7 13

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Mokesčių politikos peržiūra. Mažas pajamas gaunantys namų ūkiai ir žalioji pertvarka“

(nuomonė savo iniciatyva)

(2023/C 349/01)

Pranešėjas **Philip VON BROCKDORFF**

Plenarinės asamblėjos sprendimas	2023 1 25
Teisinis pagrindas	Darbo tvarkos taisyklių 52 straipsnis 2 dalis Nuomonė savo iniciatyva
Atsakingas skyrius	Ekonominės ir pinigų sąjungos, ekonominės ir socialinės sanglaudos skyrius
Priimta skyriuje	2023 6 27
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 12
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	195 / 7 / 10

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1 EESRK pažymi, kad žaliosios pertvarkos poveikis nebus vienodas visoje ES ir labai skirsis įvairiose šalyse, taip pat skirtinguose valstybių narių regionuose. Todėl valstybės narės turi atkreipti dėmesį į dėl pertvarkos kylančias socialines problemas, kad padidintų jos teisėtumą, išlaikytų stabilumą ir užkirstų kelią populistiniams priešnimuisi.

1.2 EESRK mano, kad Komisijos poveikio vertinimuose, kuriuos ji atliko siekdama paremti keletą teisėkūros procedūra priimamų aktų, skirtų žaliajai pertvarkai, daugiausia atsižvelgiama į bendrą ES perspektyvą, dažnai trūksta išsamumo, o to reikia siekiant įvertinti konkrečias atskirų valstybių ar regionų aplinkybes, kad daugiau dėmesio būtų skiriama galimam poveikiui vietos ekonomikai ir bendruomenėms (išimtis – pasiūlymas dėl Energijos mokesčių direktyvos).

1.3 EESRK taip pat mano, kad tikslingesnė analizė turėtų suteikti labai svarbių duomenų apie namų ūkius, kuriuos paveikė žalioji pertvarka, kad savo ruožtu vyriausybės galėtų imtis tinkamesnių priemonių vykstančio proceso poveikiui skurdesniems ir pažeidžiamiems namų ūkiams sušvelninti.

1.4 EESRK atkreipia dėmesį į dvi pagrindines su žaliaja pertvarka susijusias grėsmes neigiamų socialinių ir ekonominių pasekmių požiūriu: i) didėjančius pajamų skirtumus ir ii) pramonės sektorių ir susijusių darbo vietų perkėlimą.

1.5 Todėl EESRK pabrėžia, kad reikia siekti sąžiningos pertvarkos, kuri padėtų mažinti perėjimo prie neutralaus poveikio klimatui įtaką užimtumui ir pajamų pasiskirstymui. Atsižvelgdamas į tai EESRK ragina imtis perskirstymo priemonių, kuriomis būtų galima finansinius išteklius nukreipti mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams ir pažeidžiamoms grupėms ir taip sumažinti socialinę atskirtį, išvengiant tolesnio pajamų nelygybės didėjimo vykstant šiam procesui.

1.6 Kadangi su žaliaja pertvarka susiję mokesčiai priklauso valstybių narių kompetencijai, EESRK pabrėžia nacionalinių fiskalinių priemonių svarbą siekiant, kad žalioji pertvarka būtų tvaresnė ir mažiau paveiktų silpniausias gyventojų grupes.

1.7 Taigi pereinamuoju laikotarpiu fiskalinę politiką turėtų sudaryti trys komponentai: principas „teršėjas moka“, kartu su papildomomis perskirstymo priemonėmis, kuriomis remiami mažas pajamas gaunantys namų ūkiai; tikslinė parama pajamoms; ir mokesčių kreditai energiją taupantiems namų ūkių produktams. Laikantis šio požiūrio būtų: i) remiamas elektrinių transporto priemonių įsigijimas; ii) skatinamas žaliųjų technologijų diegimas namuose; iii) didinamas pastatų energijos vartojimo efektyvumas (tiesa, persvarstyta Energijos mokesčių direktyva⁽¹⁾) taip pat siekiama didinti energijos vartojimo efektyvumą ir kartu apsaugoti pažeidžiamas grupes). Mažiausias pajamas gaunantiems namų ūkiams, kurių mokesstinės prievolės gali būti ribotos ir kurie negali pasinaudoti mokesčių lengvatomis, rekomenduojama optimali priemonė yra parama pajamoms.

1.8 Be to, EESRK mano, kad valstybės vykdomas čekių platinimas, leidžiantis pirkti ir investuoti į žaliąsias technologijas ir produktus, pereinamuoju laikotarpiu galėtų padėti remti pažeidžiamas grupes.

1.9 Nyderlanduose taikomas mokesčių kreditas asmenims, perkantiems elektromobilius, yra geras pavyzdys, kaip skatinti aplinką tausojančių transporto priemonių įsigijimą ir sumažinti galimus iškraipymus dėl subsidijų, kurios dažnai būna naudingos tiekėjams, o ne vartotojams⁽²⁾.

1.10 EESRK taip pat mano, kad būtų galima išnagrinėti valstybių narių, pavyzdžiui, Vokietijos, Prancūzijos ir Italijos patirtį: jos taiko mažesnius PVM tarifus energiją taupantiems produktams, efektyvaus energijos vartojimo technologijoms ir namų renovacijai, skirtai pastatų energijos vartojimo efektyvumui didinti. Tačiau PVM iš esmės nėra progresinis mokestis. Siekiant pritaikyti tokį metodą mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams, gali prireikti papildomų priemonių, pavyzdžiui, vienkartinė kompensacijų, kad šie namų ūkiai būtų skatinami naudotis tokiomis priemonėmis. Be to, EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad energetikos bendrijos (Direktyva (ES) 2019/944⁽³⁾) ir atsinaujinančiųjų išteklių energijos bendrijos (Direktyva (ES) 2018/2001⁽⁴⁾) gali tapti pagrindinėmis priemonėmis padedant piliečiams ir pažeidžiamoms grupėms prisitaikyti prie žaliosios pertvarkos.

1.11 EESRK pabrėžia strateginę Teisingos pertvarkos fondo vaidmenį. Šia finansine priemone turėtų būti veiksmingai siekiama mažinti socialinę ir ekonominę pertvarkos poveikį ES šalių ekonomikai, kuri šiuo metu labai priklauso nuo iškastinio kuro arba šiltnamio efektą sukeliančiomis dujomis taršios veiklos, ir, svarbiausia, užtikrinti sklandžią pertvarką darbuotojams ir namų ūkiams, kuriuos paveikė dabartiniai pokyčiai.

1.12 Kaip jau buvo nurodyta ankstesnėse nuomonėse, EESRK pažymi, kad Teisingos pertvarkos fondo, nepaisant jo strateginio pobūdžio, gali nepakakti vykstantiems ekonomikos pokyčiams remti, todėl jį reikėtų papildyti tinkamai finansuojamu Socialiniu klimato fondu.

(1) 2003 m. spalio 27 d. Tarybos direktyva 2003/96/EB, pakeičianti Bendrijos energetikos produktų ir elektros energijos mokesčių struktūrą (OL L 283, 2003 10 31, p. 51).

(2) Nyderlandai skatina pirkti aplinką tausojančias transporto priemones. Remiantis Klimato grupės ataskaita, naujų elektra varomų lengvųjų automobilių su baterijomis pirkimui arba išperkamajai nuomai galima gauti iki 4 000 EUR subsidiją, o furgonams – 5 000 EUR subsidiją. Taip pat taikomos konkurencingos mokesčių paskatos, pvz., mažas kelių mokestis, netaikomas įsigijimo mokestis ir jokių mokesčių už asmeninį naudojimą ir (arba) pelną. Žr. *Netherlands: Taking action on zero emission vehicles*.

(3) 2019 m. birželio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/944 dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2012/27/ES (OL L 158, 2019 6 14, p. 125).

(4) 2018 m. gruodžio 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2018/2001 dėl skatinimo naudoti atsinaujinančiųjų išteklių energiją (OL L 328, 2018 12 21, p. 82).

2. Įžanga ir aplinkybės

2.1 Žalioji pertvarka yra didžiulis iššūkis ES ir ateities kartoms, ypač dabar, kai dėl užsitęsusio karo Ukrainoje atsiranda ekonominis netikrumas tiek apskritai, tiek konkrečiai energetikos sektoriuje. EESRK mano, kad sėkmingai pertvarkai būtinas socialinis sutarimas, kuris gali būti pasiektas tik tuo atveju, jei visoje ES bus veiksmingai įgyvendinamos paramos priemonės ir bus išvengta populistinio prieššinimosi.

2.2 EESRK primena, kad žaliajame kurse ES 2030 m. išmetamo šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekio mažinimo tikslas buvo padidintas nuo 40 proc. iki bent 55 proc., palyginti su 1990 m. lygiu, kartu nustatytas tikslas iki 2050 m. pasiekti poveikio klimatui neutralumą.

2.3 Kad būtų pasiektas 2030 m. tikslas, pasirengimo įgyvendinti 55 proc. tikslą priemonių rinkinyje pateikiami keli politikos pasiūlymai, prie kurių EESRK norėtų prisidėti ir palaikyti žaliąją pertvarką, kad ji, viena vertus, būtų visapusiškai suprantama ir bendra visiems susijusiems suinteresuotiesiems subjektams, kita vertus, nebūtų pernelyg žalinga namų ūkiams ir pažeidžiamoms grupėms.

2.4 Savaiame suprantama, kad žalioji pertvarka visoje ES duos didelės ir labai laukiamos naudos, todėl šioje nuomonėje daugiausia dėmesio skiriama galimam neigiamam vykstančios žaliosios pertvarkos poveikiui trumpuoju laikotarpiu, visų pirma – socialinei atskirčiai ir pajamų nelygybei, raginant užtikrinti sąžiningą pertvarką, kad jos poveikis mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams ir pažeidžiamoms grupėms būtų proporcingas.

3. Bendrosios ir konkrečios pastabos

3.1 EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad žaliosios pertvarkos poveikis nebus vienodas visoje ES, priešingai, įvairiose šalyse ar net skirtinguose valstybių narių regionuose ir vietovėse jis iš tikrųjų labai skirsis, priklausomai nuo kelių ekonominių ir socialinių kintamųjų.

3.2 Šiuo atžvilgiu EESRK pažymi, kad regionai, kurie yra labai priklausomi nuo taršaus iškastinio kuro, ir toliau bus ypač pažeidžiami dėl pertvarkos poveikio ir dėl galimo darbo vietų praradimo. Todėl veiksmai, kurių reikia socialinei sanglaudai remti, turės būti gana skirtingi įvairiose valstybėse narėse ar net atskiruose regionuose, atsižvelgiant į nevienodas vietas aplinkybes ir įgyvendinami laikantis subsidiarumo principo. EESRK taip pat pripažįsta, kad persvarstytoje Energijos mokesčių direktyvoje siūlomas „pereinamasis“ laikotarpis ir galimybė valstybėms narėms 10 metų po peržiūrėto mokesčio įgyvendinimo atleisti pažeidžiamus namų ūkius nuo šildymo mokesčio.

3.3 Kalbant apie metodiką, EESRK mano, kad iki šiol Komisijos atliktos poveikio vertinimo analizės daugiausia orientuotos į bendrąją ES perspektyvą, taigi nepakankamai išsamios, o to reikia siekiant įvertinti konkrečias atskirų valstybių ar regionų aplinkybes, kad daugiau dėmesio būtų skiriama galimam pertvarkos poveikiui vietos ekonomikai ir bendruomenėms. Šiuo atžvilgiu pasiūlymas dėl *Energijos mokesčių direktyvos* yra išimtis, nes jis buvo numatytas atlikus tikslinę mikroanalizę, kuri turėtų būti plačiau taikoma įgyvendinant žaliąjį kursą.

3.4 EESRK mano, kad tikslingesnė analizė, kurią atliekant būtų visapusiškai atsižvelgiama į vietos ypatumus, turėtų suteikti naudingos informacijos, ypač apie namų ūkius, kuriuos paveikė žalioji pertvarka, kad savo ruožtu vyriausybės galėtų imtis atitinkamų priemonių sušvelninti vykstančio proceso poveikį skurdesniems namų ūkiams ir pažeidžiamoms grupėms, kurie patirs sunkiausias pasekmes.

3.5 EESRK nuomone, yra dvi pagrindinės su žaliaja pertvarka susijusios grėsmės neigiamų socialinių ir ekonominių pasekmių požiūriu: i) didėjantys pajamų skirtumai ir ii) pramonės sektorių ir susijusių darbo vietų perkėlimas.

3.6 EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad perėjimas prie klimato kaitos poveikiui atsparios ir mažo anglies dioksido pėdsako ekonomikos itin daug sunkumų kelia mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams ir bendruomenėms, ypač regionuose, kurių išsivystymo lygis atsilieka nuo miesto vietovių. Todėl labai svarbu, kad pertvarka būtų remiama tinkamomis fiskalinėmis priemonėmis, įskaitant finansinę paramą, siekiant išspręsti pirmiau nurodytus susirūpinimą keliančius klausimus.

3.7 Be to, EESRK norėtų atkreipti dėmesį į galimą papildomą naštą, kurią dėl pertvarkos gali patirti pažeidžiamiausios gyventojų grupės, ypač kalbant apie žaliavų kainas, kurios pertvarkos proceso metu gali labai išaugti. Dėl pertvarkos, atsižvelgiant į didesnes išlaidas dėl išmetamo anglies dioksido, energijos ir kuro kainos iš tiesų gali padidėti tiems, kuriems jos daro didžiausią poveikį. Toks poveikis ypač kelia susirūpinimą dabartinėmis makroekonominėmis aplinkybėmis, kai šių metų pradžioje keliose valstybėse narėse infliacijos lygis buvo aukštas ⁽⁵⁾.

⁽⁵⁾ Pastarosiomis savaitėmis infliacijos lygis sumažėjo.

3.8 Todėl EESRK yra įsitikinęs, kad reikia siekti sąžiningos pertvarkos, kuria būtų mažinamas perėjimo prie neutralaus poveikio klimatui poveikis užimtumui ir pajamų pasiskirstymui. Toks požiūris turėtų būti vertinamas kaip neatsiejama žaliosios pertvarkos sistemos dalis, o ne tik kaip papildomos taisomosios priemonės.

3.9 EESRK pabrėžia, kad reikia perskirstymo priemonių, kurios leistų finansinius išteklius nukreipti mažas pajamas gaunančių namų ūkių ir pažeidžiamų grupių rėmimui, siekiant išvengti socialinės atskirties ir pajamų nelygybės didėjimo. Tokios priemonės galėtų būti, pavyzdžiui, aplinkosaugos mokesčiai, grindžiami principu „teršėjas moka“, kai nustatytą ribą viršijančias pajamas gaunantys asmenys moka didesnius tarifus už daug anglies dioksido išskiriančios energijos vartojimą.

3.10 Kadangi, remiantis subsidiarumo principu, su žaliąja pertvarka susiję mokesčiai priklauso valstybių narių kompetencijai, EESRK pabrėžia nacionaliniu lygmeniu priimtų fiskalinių priemonių svarbą siekiant, kad žalioji pertvarka būtų tvaresnė ir mažiau paveiktų pažeidžiamas grupes, galbūt išvengiant regresinio poveikio, kuris dažnai siejamas su aplinkosaugos mokesčiais.

3.11 EESRK mano, kad pereinamuoju laikotarpiu fiskalinę politiką turėtų sudaryti trys komponentai: principas „teršėjas moka“, kartu su papildomomis perskirstymo priemonėmis, kuriomis remiami mažas pajamas gaunantys namų ūkiai; tikslinė parama pajamams; ir mokesčių kreditai energiją taupantiems namų ūkių produktams. Laikantis šio požiūrio būtų: i) remiamas elektrinių transporto priemonių įsigijimas; ii) skatinamas žaliųjų technologijų diegimas namuose; iii) didinamas pastatų energijos vartojimo efektyvumas. Vis dėlto EESRK pripažįsta, kad persvarstyta Energijos mokesčių direktyva taip pat siekiama padidinti energijos vartojimo efektyvumą ir kartu apsaugoti pažeidžiamas grupes. Mažiausias pajamas gaunantiems namų ūkiams, kurių mokesstinės prievolės gali būti ribotos ir kurie negali pasinaudoti mokesčių lengvatomis, rekomenduojama optimali priemonė yra parama pajamams.

3.12 Be to, EESRK mano, kad valstybės vykdomas čekių platinimas, leidžiantis investuoti į žaliasias technologijas ir pirkti žaliuosius produktus, pereinamuoju laikotarpiu galėtų padėti remti pažeidžiamas grupes.

3.13 Nyderlanduose taikomos mokesstinės priemonės asmenims, perkantiems elektromobilius, yra geras pavyzdys, kaip skatinti aplinką tausojančių naujos kartos transporto priemonių įsigijimą ir sumažinti galimus iškraipymus, susijusius su plačiau taikomomis subsidijomis. Nyderlanduose taikomos mokesstinės lengvatos ne tik išgyvant elektromobilius, bet ir registracijos bei kelių mokesčiams, taip sukuriant palankią teisinę sistemą. Šiuo atžvilgiu mokesčių kreditai galėtų būti konkrečiai skirti mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams, kurie, kaip tikimasi, patirs daugiausia sunkumų pereinant prie žaliųjų technologijų.

3.14 EESRK taip pat mano, kad būtų galima labiau iširti ir išplėtoti valstybių narių, pavyzdžiui, Vokietijos, Prancūzijos ir Italijos, kurios taiko mažesnius PVM tarifus energiją taupantiems produktams, efektyvaus energijos vartojimo technologijoms ir namų renovacijai, skirtai pastatų energijos vartojimo efektyvumui didinti, patirtį. Tačiau PVM iš esmės nėra progresinis mokestis. Siekiant pritaikyti tokį metodą mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams, gali prireikti papildomų priemonių, pavyzdžiui, vienkartinų kompensacijų, kad šie namų ūkiai būtų skatinami naudotis tokiomis priemonėmis.

3.15 EESRK pabrėžia Teisingos pertvarkos fondo svarbą, kurios negalima sumenkinti. Šia finansine priemone turėtų būti veiksmingai siekiama mažinti socialinį ir ekonominį pertvarkos poveikį ES šalių ekonomikai, kuri šiuo metu labai priklauso nuo iškastinio kuro arba šiltnamio efektą sukeliančiomis dujomis taršios pramoninės veiklos, ir, svarbiausia, sušvelninti pertvarkos poveikį darbuotojams ir namų ūkiams, kuriuos paveikė vykstantys pokyčiai.

3.16 Kaip jau buvo nurodyta ankstesnėje nuomonėje dėl *viešojo sektoriaus paskolų priemonės ir Teisingos pertvarkos fondo pakeitimo* ⁽⁶⁾, EESRK pažymi, kad nors Teisingos pertvarkos fondas yra svarbus, jo gali nepakakti vykstantiems ekonomikos pokyčiams remti, atsižvelgiant į jo išteklius ir taikymo sritį. Todėl Teisingos pertvarkos fondas turėtų būti papildytas tinkamai finansuojamu Socialiniu klimato fondu, kaip rekomenduojama EESRK nuomonėje *Sanglaudos ir priemonės „New Generation EU“ lėšomis finansuojamas prisitaikymo prie klimato kaitos fondas* ⁽⁷⁾.

⁽⁶⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl viešojo sektoriaus paskolų priemonės pagal Teisingos pertvarkos mechanizmą (COM(2020) 453 final – 2020/0100 (COD)) ir dėl iš dalies pakeisto pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo įsteigiamas Teisingos pertvarkos fondas (COM(2020) 460 final – 2020/0006 (COD)) (OL C 429, 2020 12 11, p. 240).

⁽⁷⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Sanglaudos ir priemonės „New Generation EU“ lėšomis finansuojamas prisitaikymo prie klimato kaitos fondas“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 486, 2022 12 21, p. 23).

3.17 EESRK pažymi, kad tokio papildomo fondo tikslas turėtų būti apsaugoti mažas pajamas gaunančias ir pažeidžiamas grupes nuo neigiamo pertvarkos poveikio, jeigu Socialinis klimato fondas bus derinamas su gerąja patirtimi, kuria visų pirma siekiama išvengti pajamų nelygybės didėjimo. Kartu EESRK įspėja, kad, atsižvelgiant į dabartinę struktūrą ir finansinį pajėgumą (jau nekalbant apie tai, kad fondo įgyvendinimas atidėtas vieniems metams), Socialinio klimato fondo greičiausiai nepakaks veiksmingai paramai pažeidžiamiausioms gyventojų grupėms užtikrinti, kaip jau pabrėžė keli suinteresuotieji subjektai. Pavyzdžiui, neteikiant fiskalinių paskatų ar finansinės paramos, perėjimo nuo tradicinių prie elektrinių transporto priemonių išlaidos mažas pajamas gaunantiems ir pažeidžiamiems namų ūkiams gali pasirodyti pernelyg didelės, taigi pernelyg sunkiai pakeliamos⁽⁸⁾.

3.18 Todėl EESRK siūlo atsakingoms Europos ir vietos valdžios institucijoms parengti tinkamą fiskalinę politiką neigiamiems pertvarkos padariniams sušvelninti, nemažinant pertvarkos proceso metu būtinų paskatų permainoms žaliųjų investicijų ir vartojimo srityse. Svarbu atsižvelgti į tai, kad tokie mechanizmai turėtų būti papildomi priemonėmis, kuriomis užtikrinamas įtraukus valdymas ir aktyvus asmenų, kurie vykdančią žaliąją pertvarką nukentėjo labiausiai, dalyvavimas. Tačiau EESRK pripažįsta, kad peržiūroje Energijos mokesčių direktyvoje numatyti pereinamieji laikotarpiai, per kuriuos apmokestinami tam tikri produktai ar investicijos, skirtos energijos suvartojimui mažinti.

3.19 EESRK norėtų visoms institucijoms, dalyvaujančioms vykdančią žaliąją pertvarką, priminti apie socialinio dialogo svarbą ir naudingą pilietinės visuomenės dalyvavimą Europos, nacionaliniu, sektorių ir regionų lygmenimis. Socialinis dialogas atlieka labai svarbų vaidmenį valdant žaliąją pertvarką ir sudarant jai palankesnes sąlygas, ne juo užtikrinamas platus visų suinteresuotųjų subjektų dalyvavimas ir kartu apsaugomos pažeidžiamos grupės ir išsaugomas užimtumo lygis visoje ES.

3.20 EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad keliose Europos šalyse jau taikomas progresinis apmokestinimas, tikslinės gerovės sistemos ir tinkami socialinio dialogo mechanizmai, todėl atitinkamos politikos priėmimas ir tolesnis stiprinimas galėtų remtis esama gerąja patirtimi ir tapti labai naudinga priemone siekiant užkirsti kelią tolesniam nelygybės ir socialinės atskirties didėjimui.

3.21 EESRK yra įsitikinęs, kad užtikrinus platų klimato politikos supratimą, taip pat politinį ir visuomenės pritarimą Europos šalyse, bus sudarytos palankesnės sąlygos tvirtesnei ir geresnei žaliajai pertvarkai, kuriai, priešingu atveju, kyla pavojus prarasti teisėtumą ir tvirtumą, jeigu jos našta ir neigiami padariniai bus neproporcingai dideli skurdesniems namų ūkiams.

3.22 Šiuo atžvilgiu EESRK pabrėžia, kad vyriausybės, konsultuodamosi su pilietine visuomene, turėtų stengtis sumažinti žaliosios pertvarkos poveikį užimtumui labiau paveiktose ES vietovėse, be kita ko, įgyvendindamos tikslinę ir novatorišką darbo rinkos politiką, įskaitant mokymo ir švietimo programas, skirtas daug anglies dioksido išskiriančių pramonės sektorių darbuotojams.

3.23 EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad dėl žaliosios pertvarkos proceso gali didėti regioniniai skirtumai tarp labiau išsivysčiusios ekonomikos šalių visoje ES ir tų, kurios vis dar labai priklausomos nuo daug anglies dioksido išskiriančių pramonės sektorių. Be to, gali didėti nelygybė ir konkurenciniai skirtumai tarp šalių, tarp miesto vietovių ir periferinių, kaimo ir atokių vietovių.

3.24 EESRK nuomone, vykdančią žaliąją pertvarką reikia vienu metu įgyvendinti Europos žaliojo kurso tikslus klimato srityje ir Europos socialinių teisių ramsčio socialinio sąžiningumo darbotvarkę. Žalioji pertvarka apima struktūrinius pokyčius (tikimasi, kad pokyčiai vyks ir ekonominiu, ir socialiniu lygmenimis). Kad ji būtų sėkminga, kartu turi būti įgyvendinamos socialinės priemonės, įskaitant socialines investicijas, skirtas padėti lengviau pasiekti poveikio klimatui neutralumą ir kurti dinamiškas ir konkurencingas Europos įmones, kurios, pavyzdžiui, gali kurti žaliąsias darbo vietas ir skatinti ekonomikos augimą.

3.25 Todėl EESRK pabrėžia, kad svarbu užtikrinti glaudų bendradarbiavimą visoje ES, kuris turėtų būti plėtojamas remiantis veiksmingu politiniu ir socialiniu dialogu, siekiant parengti papildomą ekonominę ir socialinę politiką, kuria būtų remiama vykstanti pertvarka, tinkamai ją pritaikant prie skirtingų atitinkamų bendruomenių socialinių ir ekonominių sąlygų.

⁽⁸⁾ Joanna Gill, *Can Europe's new Social Climate Fund protect poor from rising carbon cost?*, Reuters, 2022 m. gruodžio mėn.

3.26 Tokių bendradarbiavimo metodą reikėtų taikyti ir Europos šalims, kurios nėra ES narės, kad būtų išvengta verslo ir darbo vietų perkėlimo į šalis, kurios, priešingai nei ES, nesiekia žalesnio ir tvaresnio ekonominio vystymosi. Tai gali turėti neigiamą poveikį vidaus rinkai ir pačiai žaliajai pertvarkai, nes gali sumažėti veiksmingumas ir padidėti neigiamas poveikis pažeidžiamiausioms gyventojų grupėms.

3.27 EESRK taip pat ragina valstybes nares imtis tolesnių veiksmų siekiant kovoti su mokesčių slėpimu ir vengimu ir užkirsti kelią netinkamam viešųjų lėšų naudojimui, nes tai suteiktų papildomų išteklių paskirstymo priemonėms, kuriomis remiama pertvarka, finansuoti.

3.28 Galiausiai, EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad energetikos bendrijos (Direktyva (ES) 2019/944) ir atsinaujinančiųjų išteklių energijos bendrijos (Direktyva (ES) 2018/2001) gali tapti pagrindinėmis priemonėmis padedant piliečiams ir pažeidžiamoms grupėms prisitaikyti prie žaliosios pertvarkos. Tokios bendrijos gali būti bet kokios teisinės formos (asociacijos, kooperatyvai, partnerystės, ne pelno organizacijos arba mažosios ir vidutinės įmonės), todėl piliečiams kartu su kitais rinkos dalyviais lengviau susivienyti ir bendrai investuoti į energijos išteklius. Taip būtų galima prisidėti prie labiau dekarbonizuotos ir lankstesnės energetikos sistemos, nes energetikos bendrijos gali suteikti piliečiams galimybę patekti į visas tinkamas energijos rinkas vienodomis sąlygomis su kitais rinkos dalyviais, sumažinti jų energijos sąnaudas ar net sudaryti sąlygas gauti pajamų.

Bruselis, 2023 m. liepos 12 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Kolektyvinių derybų galios stiprinimas visoje Europos Sąjungoje“**(nuomonė savo iniciatyva)**

(2023/C 349/02)

Pranešėjas **Philip VON BROCKDORFF**

Plenarinės asamblėjos sprendimas	2023 1 25
Teisinis pagrindas	Darbo tvarkos taisyklių 52 straipsnio 2 dalis Nuomonė savo iniciatyva
Atsakingas skyrius	Užimtumas, socialiniai reikalai ir pilietybė
Priimta skyriuje	2023 6 21
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 12
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai	
(už / prieš / susilaikė)	152 / 4 / 9

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. EESRK pažymi, kad kolektyvinės derybos yra esminė darbo santykių priemonė (žinoma, darant prielaidą, kad darbdaviai ir profesinės sąjungos nori vesti derybas), ir atkreipia dėmesį į neseniai atliktus tyrimus, iš kurių matyti, kad narystė profesinėse sąjungose tam tikru lygmeniu padeda mažinti pajamų nelygybę šalių viduje ir taip šalinti iššaknijusius skirtumus įvairiuose visuomenės sluoksniuose.

1.2. EESRK pabrėžia svarbią EBPO ataskaitos išvadą, kad darbo užmokesčio koordinavimas atlieka svarbų vaidmenį padedant socialiniams partneriams atsižvelgti į makroekonominį susitarimų dėl darbo užmokesčio poveikį konkurencingumui. EESRK taip pat pažymi, kad toje pačioje EBPO ataskaitoje pabrėžiamas dinamiškų ir tvirtų kolektyvinių derybų vaidmuo skatinant našumą, konkurencingumą ir ekonomikos augimą.

1.3. EESRK mano, kad profesinės sąjungos, kartu su darbdavių organizacijomis, ir toliau atlieka svarbų vaidmenį formuojant ekonominę, užimtumo ir socialinę politiką. Tačiau darbuotojų, kuriems taikomi įmonių lygmens arba sektorių susitarimai, skaičius toliau mažėja, o tai silpnina profesinių sąjungų derybinę galią.

1.4. Todėl būtina rasti būdų, kaip didinti profesinių sąjungų, darbdavių ir Vyriausybės svarbą dinamiškoje darbo rinkoje ir nustatyti galimybes užtikrinti patikimų ir tvirtų socialinio dialogo struktūrų gyvybingumą, įskaitant kolektyvinę derybinę galią ir gerbiant socialinių partnerių autonomiją bei nacionalinius darbo santykius.

1.5. EESRK mano, kad socialiniai partneriai turi nustatyti kolektyvinėms deryboms tinkamas struktūras ir, jei reikia, trišaliam ir dvišaliam socialiniam dialogui. EESRK taip pat pažymi, kad Vyriausybės atlieka esminį vaidmenį pripažįstant kolektyvinių derybų svarbą, sudarydamos reikiamas sąlygas, kurios leidžia lengviau jas vesti, užtikrinti apsaugą nuo diskriminacinės praktikos ir užkirsti kelią bandymams apriboti darbuotojų galimybes naudotis savo juridine teise jungtis į profesines sąjungas.

1.6. EESRK nurodo, kad pagal Europos socialinių teisių ramstį (ESTR) socialiniai partneriai skatinami derėtis dėl kolektyvinių susitarimų jiems aktualiais klausimais, gerbiant jų savarankiškumą ir teisę imtis kolektyvinių veiksmų ⁽¹⁾.

⁽¹⁾ 8 principas.

1.7. EESRK taip pat pažymi, kad naujos darbo formos, pavyzdžiui, platformų ekonomika, kelia naujų iššūkių darbo santykių srityje. Ši nauja realybė susilpnino tradicinį profesinių sąjungų, kaip organizuotai darbo jėgai atstovaujančių institucijų, ir darbdavių organizacijų, kaip pagrindinių darbo rinkos suinteresuotųjų subjektų, vaidmenį.

1.8. EESRK pažymi, kad inovacijos darbo vietoje yra labai svarbios bet kokio verslo sėkmei, todėl rekomenduoja, kad vykstant kolektyvinėms deryboms inovacijų procesai darbo vietoje būtų laikomi kolektyvinių derybų ir apskritai socialinio dialogo dalimi.

1.9. EESRK mano, kad dėl intensyvios pasaulinės konkurencijos ir padidėjusių energijos sąnaudų gali reikėti rasti pusiausvyrą, kuria būtų atsižvelgiama į abipusius interesus, pavyzdžiui, didesnes darbuotojų pragyvenimo išlaidas, kartu pripažįstant, kad socialinis dialogas, įskaitant kolektyvines derybas, gali padėti padidinti našumą darbe.

1.10. EESRK taip pat mano, kad kolektyvinės derybos ir socialinis dialogas gali padėti įgyvendinti pramonės strategiją besikeičiančiomis ekonominėmis sąlygomis, atsižvelgiant į nacionalinius darbo santykius. Nors gali prirreikti tam tikro lankstumo, tai turėtų vykti pagal socialinių partnerių susitarimo nuostatas, taip pat nepažeidžiant kolektyvinių teisių ir nebloginant darbo sąlygų.

1.11. EESRK pažymi, kad Europoje plačiausia ir stabiliausia kolektyvinių derybų aprėptis yra tose šalyse, kurių derybų sistemoms būdingos jungtinės darbdavių derybos, per kurias iš esmės deramasi sektorių arba kai kuriais atvejais, pvz., Belgijoje, net ir tarpsektoriniu lygmeniu.

1.12. Galiausiai EESRK ragina Vyriausybės atitinkamais atvejais naudoti viešuosius pirkimus kaip papildomą priemonę kolektyvinėms deryboms skatinti ir pripažinti.

2. Bendrosios pastabos

2.1. Kolektyvinės derybos yra esminis darbo santykių procesas, kuriuo visuose ekonomikos sektoriuose nustatomas teisingas darbo užmokestis ir darbo sąlygos. Jame dalyvauja darbdaviai ir profesinės sąjungos. Nors kolektyvinės derybos vyksta jau daug metų, laikui bėgant profesinių sąjungų narių skaičius nuolat mažėja. Tyrimai rodo, kad mažėjant profesinių sąjungų narių silpnėja šių sąjungų derybinė galia, o tai turi įtakos įgytomis darbuotojų teisėms ir kolektyvinėms deryboms⁽²⁾. Taip pat svarbu, kad įmonės dalyvautų atitinkamų darbdavių asociacijų veikloje, nes taip stiprinamas kolektyvinių derybų procesas, o moksliniai tyrimai rodo, kad tokios organizacijos atlieka svarbų vaidmenį skatindamos laikytis teisinių, darbo ir darbuotojų sveikatos ir saugos standartų, ypač neformalioje ekonomikoje⁽³⁾.

2.2. Tolesni tyrimai atskleidžia profesinių sąjungų svarbą siekiant galių pusiausvyros, kuria grindžiamas socialinis teisingumas ir ekonominė gerovė. Iš empirinių rezultatų matyti, kad pajamų nelygybei būdinga apverstos U raidės formos kreivė, priklausoma nuo narystės profesinėse sąjungose rodiklio. Iš pradžių pajamų nelygybė didėja, kol vis daugiau dirbančiųjų jungiasi į profesines sąjungas, pasiekia aukščiausią apverstos U raidės formos kreivės tašką, kai narystės profesinėse sąjungose rodiklis yra 35–39 %, o paskui, toliau didėjant narystės profesinėse sąjungose rodikliui, pajamų nelygybė mažėja. Taigi šis tyrimas rodo, kad narių skaičiui viršijus nustatytą intervalą, tai padeda mažinti pajamų nelygybę šalių viduje⁽⁴⁾.

2.3. Nors įmonių inovacijos, konkurencingumas ir našumas pripažįstami kaip pagrindiniai ekonomikos augimo veiksniai itin konkurencingoje pasaulinėje aplinkoje, visi šie trys dalykai labai priklauso nuo darbo jėgos indėlio ir pridėtinės vertės, kurią darbuotojai suteikia siekiant inovacijų, konkurencingumo ir našumo. Viso to pagrindą sudaro aktyvus socialinių partnerių dalyvavimas ir indėlis.

⁽²⁾ Schnabel, C. (2020 m.), *Union membership and collective bargaining: trends and determinants* (Narystė profesinėse sąjungose ir kolektyvinės derybos. Tendencijos ir veiksniai) p. 1–37, Springer International Publishing.

⁽³⁾ TDO (2013 m.). *The Informal Economy and Decent Work: A Policy Resource Guide supporting transitions to formality* (Neformali ekonomika ir deramas darbas. Politikos išteklių vadovas, padedantis pereiti prie darbo santykių įteisinimo), Tarptautinė darbo organizacija.

⁽⁴⁾ Montebello, R., Spiteri, J., ir Von Brockdorff, P. (2022 m.), *Trade unions and income inequality: Evidence from a panel of European countries* (Profesinės sąjungos ir pajamų nelygybė: Europos šalių ekspertų grupės pateikti įrodymai), *International Labour Review*.

2.4. Kaip EESRK nurodė savo ankstesnėje nuomonėje⁽⁵⁾, vykdomieji direktoriai, siekdami ilgalaikių interesų, privalo kurti ilgalaikę vertę, todėl reikia skatinti didinti vykdomųjų direktorių atskaitomybę už verslo tvarumą. Pabrėžtina, kad tai aiškiai pripažino Europos finansinės atskaitomybės patarimoji grupė (EFRAG), pateikdama savo siūlomus ASV ataskaitų teikimo reikalavimus pagal Įmonių informacijos apie tvarumą teikimo direktyva (ITTD), pagal kurią reikalavimus atitinkančios įmonės turi atskleisti savo darbuotojų kolektyvinių derybų ir socialinio dialogo aprėptį, nes įgalėjusi, angažuota ir vertinama darbo jėga laikoma vienu iš pagrindinių įmonės ilgalaikio tvarumo principų⁽⁶⁾.

2.5. Ekonominiu atsparumu ir tvarumu netiesiogiai remiama socialinė sanglauda, nes atsparumą ir tvarumą galima pasiekti tik teikiant pirmenybę pridėtinei vertei, kurią ekonomikai sukuria dirbantieji. Šis prioritetas būdingas ekonomikoms, kuriose klesti kolektyvinės derybos ir apskritai socialinis dialogas bei ekonominės galios pusiausvyra, skatinanti įmonių inovacijas, konkurencingumą ir našumą, grindžiamus technologijomis ir darbo jėga.

2.6. Nepaisant visoje ES mažėjančio profesinių sąjungų tankumo, EESRK mano, kad profesinės sąjungos ir toliau atlieka svarbų (nors kai kuriose valstybėse narėse silpnėjanti) vaidmenį formuojant ekonominę, užimtumo ir socialinę politiką. Tačiau darbuotojų, kuriems taikomos kolektyvinės sutartys, skaičius mažėja. Kai kuriose valstybėse narėse darbdavių organizacijų reprezentatyvumas kelia susirūpinimą. Todėl svarbu, kad socialiniai partneriai, remiami galimybių atveriančios sistemos, rastų būdų užtikrinti, kad kolektyvinės derybos ir socialinis dialogas galėtų būti naudojami kaip svarbios ir reikšmingos priemonės, atsižvelgiant į nacionalines aplinkybes ir praktiką. EESRK nurodo, kad kolektyvinės derybos yra pagrindinė teisė, įtvirtinta TDO konstitucijoje⁽⁷⁾. Kolektyvinės derybos taip pat yra priemonė, kuria darbdaviai, jų organizacijos ir profesinės sąjungos gali nustatyti teisingą darbo užmokestį ir darbo sąlygas, kartu atsižvelgdami į nacionalinius ekonominius ir socialinius. Šiuo požiūriu EESRK atkreipia dėmesį į TDO konvenciją Nr. 87 dėl asociacijų laisvės ir teisės jungtis į organizacijas gynimo; pastaroji teisė taip pat yra pagrindinė darbuotojų ir darbdavių teisė – kaip ir teisė nesiburti į asociacijas. Geri darbo santykiai taip pat reiškia, kad darbdaviai ir profesinės sąjungos nori derėtis. Įrodymai patvirtina, kad taip yra ne visada⁽⁸⁾.

2.7. Todėl šia nuomone siekiama išnagrinėti šio nuosmukio priežastis ir būdų jį sustabdyti pasekmes, pabrėžti profesinių sąjungų, darbdavių ir Vyriausybių vaidmenį dinamiškoje darbo rinkoje ir nustatyti galimybes užtikrinti patikimų ir tvirtų kolektyvinių derybų struktūrų gyvybingumą, kartu gerbiant socialinių partnerių savarankiškumą ir nacionalinius darbo santykius.

3. Konkrečios pastabos

3.1. Kaip pažymėta nuomonėje SOC/764 „Socialinio dialogo stiprinimas“⁽⁹⁾, išipareigojimo vesti socialinį dialogą (ir atitinkamai kolektyvines derybas) lygis ir veiksmingumas įvairiose šalyse skiriasi. Tačiau EESRK mano, kad būtent nacionaliniai socialiniai partneriai turi susitarti dėl tinkamiausios kolektyvinių derybų koncepcijos atsižvelgiant į šalies aplinkybes.

3.2. EESRK taip pat pažymi, kad Vyriausybės atlieka esminį vaidmenį pripažįstant kolektyvinių derybų svarbą, sudarydamos reikiamas sąlygas, kurios leidžia lengviau jas vesti, užtikrinti apsaugą nuo diskriminacinės praktikos ir užkirsti kelią bandymams apriboti darbuotojų galimybes naudotis savo juridine teise jungtis į profesines sąjungas. Ši trišalė sistema turėtų atspindėti pagrindinius Komisijos rekomendacijos dėl socialinio dialogo stiprinimo aspektus, daugiausia dėmesio skiriant socialinio teisingumo užtikrinimui, kartu didinant Europos gerovę ir atsparumą.

3.3. EESRK nurodo, kad Europos socialinių teisių ramstis (ESTR)⁽¹⁰⁾ skatina socialinius partnerius derėtis dėl kolektyvinių sutarčių, gerbiant jų savarankiškumą ir teisę imtis kolektyvinių veiksmų. Be to, EESRK ragina konsultuotis su socialiniais partneriais ekonominės, užimtumo ir socialinės politikos formavimo ir įgyvendinimo klausimais. Tačiau jis

⁽⁵⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl dokumento „Žaliojo kurso nebus be socialinio kurso“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 341, 2021 8 24, p. 23).

⁽⁶⁾ <https://www.efrag.org/?AspxAutoDetectCookieSupport=1>

⁽⁷⁾ Tai dar kartą patvirtinta 1998 m. TDO deklaracijoje dėl pagrindinių principų ir teisių darbe.

⁽⁸⁾ Pisarczyk, Ł. (2023). *Towards rebuilding collective bargaining? Poland in the face of contemporary challenges and changing European social policy*. *Industrial Relations Journal*.

⁽⁹⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Tarybos rekomendacijos dėl socialinio dialogo stiprinimo Europos Sąjungoje (COM(2023) 38 final – 2023/0012 (NLE)) ir dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Socialinio dialogo stiprinimas Europos Sąjungoje, išnaudojant visą jo potencialą teisingai pertvarkai valdyti“ (COM(2023) 40 final) (OL C 228, 2023 6 29, p. 87).

⁽¹⁰⁾ 8 principas.

apgailestauja, kad konsultacijos visoje ES nėra vykdomos remiantis vienu požiūriu ir įsipareigojimu. EESRK taip pat pažymi, kad laikantis Europos socialinių teisių ramsčio, kai tinkama, socialinių partnerių sudaryti susitarimai turi būti įgyvendinami ir ES, ir jos valstybių narių lygmeniu. Šis principas reiškia, kad užtikrinamas minimalus apsaugos lygis.

3.4. Darbo pasaulis ir toliau keičiasi, atsiranda naujų darbo praktikų, formuojančių milijonų europiečių profesinį gyvenimą. Naujos darbo formos, kaip platformų ekonomikos dalis, kelia didelių iššūkių darbo santykių srityje. EESRK mano, kad ši nauja realybė turi poveikio tiek profesinėms sąjungoms, tiek darbdavių organizacijoms, kurios turi greitai prisitaikyti prie šių realių, kartu užtikrinamos pagrindines darbuotojų teises, kaip numatyta Komisijos siūlomoje direktyvoje dėl platformų darbuotojų.

3.5. Kolektyvinės derybos yra iš esmės svarbios pačiam profesinių sąjungų egzistavimui ir aktualumui, taip pat darbdavių ir darbuotojų galios pusiausvyros užtikrinimui. EESRK mano, kad į kolektyvines derybas ir apskritai į socialinį dialogą reikėtų įtraukti ir inovacijas darbo vietoje, siekiant didinti našumą ir atsižvelgti į galimus darbo praktikos pokyčius, kurie turi poveikio darbuotojų gerovei ir profesiniam gyvenimui. EESRK pripažįsta, kad šioje srityje profesinėms sąjungoms kyla papildomų iššūkių. Tačiau darbdaviai, žinoma, turėtų išlikti atsakingi už įmonių lygmeniu priimamus sprendimus. Rekomenduojame, atsižvelgiant į nacionalines darbo santykių sistemas, profesinių sąjungų vaidmenį inovacijų darbo vietoje procesuose pripažinti svarbia socialinio dialogo ir kolektyvinių derybų dalimi.

3.6. Svarbu atkreipti dėmesį į EBPO ataskaitos išvadas ⁽¹¹⁾, kuriose pakartojama, kad kolektyvinės derybos yra pagrindinė darbo teisė, kuri taip pat gali pagerinti darbo rezultatus. Toje pačioje ataskaitoje daroma nerimą kelianti išvada, kad šiai teisei kyla pavojus dėl visuotinio darbo santykių silpnėjimo ir populiarėjančių naujų ir dažnai mažų garantijų užimtumo formų. Ataskaitoje patvirtinama, kad kolektyvinės derybos visoje ES patiria spaudimą ir kad esama didžiulio politinio poreikio imtis veiksmų. Ataskaitoje pateikiami visi įrodymai, būtini siekiant stiprinti kolektyvines derybas taip, kad jos būtų lankstesnės ir labiau atitiktų kintantį darbo pasaulį. Atsižvelgdamas į tai, EESRK mano, kad reikia rasti pusiausvyrą, kuria būtų atsižvelgiama į abipusius interesus, pavyzdžiui, didesnes darbuotojų pragyvenimo išlaidas ir aršesnę pasaulinę konkurenciją, pripažįstant, kad kolektyvinės derybos ir socialinis dialogas gali padidinti našumą diegiant inovacijas darbo vietoje ir skatinant ugdyti įgūdžius. Be to, kolektyvinėmis derybomis ir socialiniu dialogu būtų galima remti pramonės strategiją kintančiomis ekonominėmis sąlygomis, remiantis nacionaliniais darbo santykiais. Nors lankstumas, dėl kurio susidera socialiniai partneriai, turėtų būti naudojamas kaip priemonė prisitaikyti prie kintančių aplinkybių ir suderinti įmonių ir jų darbuotojų poreikius, dėl to neturėtų kilti pavojus, kad bus pažeistos kolektyvinės teisės arba kad nukentės darbo sąlygos. Be to, darbo lankstumas, kuris tinkamai reglamentuojamas teisės aktais arba kolektyvinėmis derybomis, yra naudingas tiek darbuotojams, tiek darbdaviams.

3.7. Kalbant apie įmonių lygmens ir sektorių susitarimus kolektyvinių derybų procese, nėra formulės, pagal kurią būtų galima nustatyti, ar vieni susitarimai taikytini labiau nei kiti. Vis dėlto, siekiant padidinti kolektyvinių derybų aprėptį, kaip nurodyta Direktyvoje dėl deramo minimaliojo darbo užmokesčio ⁽¹²⁾, atskirų valstybių narių socialiniai partneriai turi atlikti abiejų tipų susitarimų privalumų ir trūkumų analizę ir nustatyti, kokie susitarimai – sektorių, įmonių lygmens ar jų derinys – yra geriausias būdas padidinti kolektyvinių derybų aprėptį. Pavyzdžiui, moksliniai tyrimai rodo, kad didžiausia ir stabiliausia kolektyvinių derybų aprėptis Europoje yra tose šalyse, kurių derybų sistemoms būdingos jungtinės darbdavių derybos, daugiausia vykstančios sektorių arba kai kuriais atvejais, pavyzdžiui, Belgijoje, net ir tarpsektoriniu lygmeniu ⁽¹³⁾. Žinoma, siekiant padidinti aprėptį reikia atsižvelgti į kiekvienoje šalyje vyraujančias aplinkybes.

3.8. EESRK pripažįsta, kad profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų narių skaičiaus didinimas ir toliau bus didžiulis iššūkis, todėl, kadangi socialinis dialogas ir kolektyvinės derybos yra ir turėtų būti savanoriško pobūdžio, rekomenduojame, kad socialiniai partneriai atskirose valstybėse narėse spręstų šį uždavinį ieškodami tinkamų būdų perspektyviai narystei savo organizacijose užtikrinti.

⁽¹¹⁾ <https://www.oecd.org/employment/negotiating-our-way-up-1fd2da34-en.htm>

⁽¹²⁾ 2022 m. spalio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2022/2041 dėl deramo minimaliojo darbo užmokesčio Europos Sąjungoje (OL L 275, 2022 10 25, p. 33).

⁽¹³⁾ <https://www.etui.org/services/facts-figures/benchmarks/what-s-happening-to-collective-bargaining-in-europe>.

3.9. EESRK pripažįsta, kad nacionalinių darbo santykių sistemų įvairovė yra labai didelė ir atspindi nevienodą valstybių narių ekonominę ir politinę padėtį. Remiantis Komisijos pranešimu ⁽¹⁴⁾, kolektyvinėms deryboms būdingas perėjimas prie decentralizuotų derybų įmonių lygmeniu. Iš įrodymų matyti, kad kolektyvinių derybų aprėptis paprastai yra didesnė tais atvejais, kai derybos yra centralizuotos, kai darbdavių organizaciniai įkainiai yra didesni ir kai susitarimai taikomi jų nepasirašiusiems subjektams.

3.10. EESRK taip pat pabrėžia svarbią EBPO ataskaitos išvadą, kad darbo užmokesčio koordinavimas labai padeda socialiniams partneriams atsižvelgti į verslo ciklo padėtį ir makroekonominį susitarimų dėl darbo užmokesčio poveikį konkurencingumui ⁽¹⁵⁾. Be to, EESRK mano, kad derybų procesas priklausys nuo įmonių – nesvarbu, didelių ar mažų – lygmeniu vyraujančių aplinkybių.

3.11. EESRK ragina socialinius partnerius didinti kolektyvinių derybų sistemų aktualumą įvertinant, kaip šios derybos visais lygmenimis galėtų subalansuoti užtikrinti pridėtinę vertę darbuotojams ir darbdaviams visuose ekonomikos ir visuomenės sektoriuose. Šiomis aplinkybėmis tikslinga atkreipti dėmesį į naujausią EBPO užimtumo perspektyvų ataskaitą, kurioje atkreipiamas dėmesys į dinamiškų ir stiprių kolektyvinių derybų vaidmenį skatinant našumą, konkurencingumą ir ekonomikos augimą.

3.12. EESRK atkreipia dėmesį į svarbų vaidmenį, kurį atlieka arba galėtų atlikti Vyriausybės, užmegzdamos ryšį su darbdaviais ir profesinėmis sąjungomis siekiant glaudesnio bendradarbiavimo ir remiant makroekonominę politiką. Žinoma, pačios Vyriausybės yra svarbūs darbdaviai ir jos dažnai derasi su darbuotojams atstovaujančiomis profesinėmis sąjungomis, kurios kai kuriose valstybėse narėse gali nustatyti gaires visai ekonomikai. Be to, Vyriausybės atlieka esminį vaidmenį sudarant tinkamas sąlygas darniems darbo santykiams, kainų stabilumui, didesniam našumui ir nediskriminaciniams užimtumo modeliams. Siekiant šių tikslų ir atsižvelgiant į socialinių partnerių savarankiškumą, EESRK ragina stiprinti kolektyvines derybas, kad būtų pasiekta įmonėms ir darbuotojams palankesnių rezultatų. Kaip vieną iš priemonių rekomenduojame Vyriausybei atitinkamais atvejais naudoti viešuosius pirkimus kaip papildomą priemonę kolektyvinėms deryboms skatinti ir pripažinti, kaip nurodyta dviejose ankstesnėse EESRK nuomonėse ⁽¹⁶⁾.

3.13. Kaip jau minėta, kolektyvinėse derybose gali prireikti suderėto lankstumo. Tačiau EESRK mano, kad bet kokie suderinti kolektyvinių sutarčių pakeitimai turi užtikrinti abiejų šalių interesų ir esamos naudos pusiausvyrą. Nors turėtų būti skatinami nacionaliniai ir sektorių lygmens susitarimai, EESRK pripažįsta, kad, kalbant apie įmonių lygmens derybas, darbo lankstumas, kuris tinkamai reglamentuojamas teisės aktais arba kolektyvinėmis derybomis, yra naudingas tiek darbuotojams, tiek darbdaviams. Tokios derybos turėtų būti grindžiamos abipusiu pasitikėjimu ir veiksmingomis derybų struktūromis, kartu užtikrinant, kad nebūtų leidžiama bloginti darbo sąlygų. Nepaisant to, jei įmanoma, reikia rasti kompromisą, kad decentralizuotos sistemos taptų labiau organizuotos, o sektorių susitarimuose būtų galima nustatyti bendro pobūdžio pagrindines sąlygas, paliekant išsamias nuostatas įmonių lygmens deryboms. Kaip pažymėtina, moksliniai tyrimai rodo, kad mišrios kolektyvinių derybų sistemos, apimančios koordinuotas sektorių ir daugiapakopes sistemas, duoda geresnių rezultatų tiek darbuotojams, tiek įmonėms ⁽¹⁷⁾.

Bruselis, 2023 m. liepos 12 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE

⁽¹⁴⁾ https://commission.europa.eu/system/files/2016-03/social-dialogue-involvement-of-workers_en.pdf.

⁽¹⁵⁾ <https://www.oecd.org/employment/negotiating-our-way-up-1fd2da34-en.htm>

⁽¹⁶⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl dokumento „Deramas minimalusis darbo užmokestis visoje Europoje“ (tiriamoji nuomonė Europos Parlamento ir Tarybos prašymu) (OL C 429, 2020 12 11, p. 159) ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl dokumento „Viešieji pirkimai kaip priemonė sukurti vertę ir užtikrinti orumą darbe teikiant valymo ir infrastruktūros paslaugas“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 429, 2020 12 11, p. 30).

⁽¹⁷⁾ Braakmann, N., ir Brandl, B. (2016 m.). *The efficacy of hybrid collective bargaining systems: An analysis of the impact of collective bargaining on company performance in Europe* (Mišrių kolektyvinių derybų sistemų veiksmingumas. Kolektyvinių derybų poveikio įmonių veiklos rezultatams Europoje analizė).

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Tolesni veiksmai, susiję su infliacijos ir energetikos priemonėmis ir ES energetiniu atsparumu svarbiausiuose ekonomikos sektoriuose“**(nuomonė savo iniciatyva)**

(2023/C 349/03)

Pranešėjas **Felipe MEDINA MARTÍN**

Plenarinės asamblėjos sprendimas	2023 1 25
Reglamentavimo pagrindas	Darbo tvarkos taisyklių 52 straipsnis 2 dalis Nuomonė savo iniciatyva
Atsakingas skyrius	Transporto, energetikos, infrastruktūros ir informacinės visuomenės skyrius
Priimta skyriuje	2023 6 26
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 12
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	151 / 1 / 2

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Šios EESRK nuomonės tikslas – įvertinti energetikos krizės, kilusios po COVID-19 pandemijos ir dėl Rusijos agresijos karo prieš Ukrainą, poveikį Europos ūmonėms, jų darbuotojams ir visiems ES piliečiams. EESRK pažymi, kad visoje ekonomikoje kilo įvairių problemų, pavyzdžiui: neproporcingai didėjo gamybos sąnaudos, teko reorganizuoti tiekimo grandines, kilo maisto ir kitų prekių tiekimo sunkumų, didėjo investicinės išlaidos ir sumažėjo Europos namų ūkių perkamoji galia.

1.2. EESRK yra susirūpinęs dėl didelės infliacijos Europoje, kurią lemia energijos ir žaliavų sąnaudos, taip pat paslaugų bei pramonės prekių kainos. Infliacija Europoje yra didžiausia nuo euro įvedimo. EESRK ragina Europos institucijas sukurti kontrolės mechanizmus, kaip nustatyta Europos vartotojų organizacijų asociacijos (BEUC) parengtame dokumente. Tai turėtų apimti, pavyzdžiui, visišką priemonių, nustatytų Tarybos reglamento projekte, kuriame numatyta esminė elektros energijos rinkos modelio reforma ir koregavimas, įgyvendinimą. EESRK ragina ES valstybes nares įgyvendinti jau priimtų ES aktus, pavyzdžiui, švarios energijos dokumentų rinkinį, kuris padeda spartinti žaliają pertvarką ir stiprinti vidaus rinką.

1.3. EESRK mano, kad persvarstyta ES laikinoji sistema krizės sąlygomis turi būti skubiai pertvarkyta, atsižvelgiant į tai, kad dėl karo Ukrainoje ir energetikos krizės labai išaugo sąnaudos. Be to, EESRK rekomenduoja laikinąją valstybės pagalbos sistemą taikyti taip, kad pagalba, numatyta Ekstremaliųjų energetikos situacijų reglamente ir Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo plane, būtų taikoma visiems nuo energetikos krizės nukentėjusiems sektoriams, ypatingą dėmesį skiriant svarbiausiems sektoriams, kad nebūtų pakenkta daugelio ūmonių gebėjimui išlikti, būtų išvengta neigiamo poveikio vartotojų pragyvenimo išlaidoms ir nebūtų daromas neigiamas poveikis jų gebėjimui kasdien įsigyti pagrindinių produktų. EESRK dar kartą ragina nustatyti subalansuoto biudžeto taisyklę, kad būtų galima vykdyti reikalingas viešąsias investicijas.

1.4. EESRK mano, kad didelių energijos kainų poveikio mažinimo planai turi būti naudingi namų ūkiams ir svarbiausiems sektoriams. Nors kai kuriuose sektoriuose užfiksuotas labai didelis pelnas, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, pareiškimų dėl bankroto bylos iškėlimo skaičius ES gerokai padidėjo (26,8 %) ir pasiekė 113,1 – aukščiausią kada nors užfiksuotą lygį pagal Eurostato naudojamą indeksą bankroto lygiui ES vertinti, palyginti su 2015 m. lyginamuoju standartu

(100). EESRK ragina Komisiją ir valstybes nares stengtis užtikrinti, kad tada, kai taikomos energijos paklausos mažinimo piko metu priemonės, namų ūkiai ir pagrindiniai sektoriai galėtų nuolat gauti energijos. Be to, kaip pažymi ECB ⁽¹⁾, kai kurios įmonės, daugiausia energetikos sektoriuje, prisidengusios esama infliacija, padidino savo pelną. Pelnas šiame sektoriuje ir toliau skatino infliaciją ES, todėl ši klausimą reikia spręsti.

1.5. Energetikos krizė padarė poveikį visai ekonomikai: didelė infliacija, silpnas ekonomikos augimas, didelis spaudimas viešiesiems finansams ir namų ūkių bei įmonių perkamajai galiai, taip pat prarastas ekonomikos išorės konkurencingumas. Remdamasis ECB rekomendacijomis, EESRK siūlo nustatyti „žaliojo trejeto“ (angl. *tailored, targeted, transition-proof*) kriterijų, kad būsimos intervencinės priemonės būtų specialiai parengtos, tikslingos ir pritaikytos pereinamajam laikotarpiui. Neatrankinės kainų priemonės, pavyzdžiui, maisto kainų viršutinės ribos nustatymas, tik prailgintų didelės infliacijos laikotarpį ilgalaikėje perspektyvoje.

1.6. Dėl tebesitęsiančios didelės infliacijos, visų pirma dėl energijos kainų, Europos darbuotojų, vartotojų ir įmonių perkamoji galia apskritai mažėja, o tai turi įtakos daugelio šeimų gyvenimo sąlygoms, vidaus paklausai ir augimui. Tai ir tęsiama didinamų palūkanų normų politika taip pat daro neigiamą poveikį įmonėms. EESRK mano, kad socialinis dialogas energetikos sektoriuje yra svarbus siekiant rasti tinkamus sprendimus nacionaliniu lygmeniu.

1.7. EESRK ragina Vyriausybės skatinti įmones ir namų ūkius imtis energijos taupymo ir naudojimo efektyvumo priemonių, kurios leistų visam laikui sumažinti energijos paklausą. – Šiuo požiūriu reikia skatinti atsinaujinančiųjų energijos išteklių plėtrą (nustatant būtinas teisinės ir fiskalines sąlygas, įskaitant investicijoms taikomą subalansuoto biudžeto taisyklę), kad būtų sumažinta mūsų priklausomybė nuo iškastinio kuro. Dabartine padėtimi reikia pasinaudoti kaip svertu ES ekonomikos priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimui paspartinti. Kartu su šiomis priemonėmis turėtų reikėtų teikti su finansine parama susietas veiklos neperkėlimo garantijas. Atėjo laikas imtis būtinų investicijų (ir nustatyti pagrindines fiskalines sąlygas) vykdant Europos energetikos pertvarką, kad būtų sumažinta priklausomybė nuo iškastinio kuro. EESRK taip pat mano, kad reikėtų tęsti veiklą, susijusią su siūlomais plano „REPowerEU“ pakeitimais, kuriais siekiama supaprastinti ir paspartinti leidimų įrengti atsinaujinančiųjų energijos išteklių infrastruktūrą išdavimą. Šiomis aplinkybėmis, EESRK ragina ES ir valstybes nares apsvarstyti, kaip užtikrinti, kad kaina, mokama už į tinklą tiekiamą perteklinę energiją, sudarytų sąlygas perspektyvioms investicijoms, kad būtų kuo labiau padidintas pajėgumas gaminti atsinaujinančiųjų išteklių energiją ir ja dalytis, kai ji viršija nuosavo vartojimo poreikius. Energijos rinkos modelio atnaujinimas turėtų būti įtrauktas į Europos Komisijos ilgalaikę darbotvarkę, kad ateityje būtų išvengta energijos tiekimo sutrikimų ir pernelyg didelių kainų.

2. Bendrosios pastabos

2.1. Infliacijos banga Europoje yra visuotinio pobūdžio ir galima aiškiai atskirti du jos etapus. Pirmasis etapas buvo susijęs su atsigavimo laikotarpiu po visuotinės izoliacijos dėl COVID-19 pandemijos. Staiga pradėjus veikti visiems sektoriams iš karto tiekimo grandinėse atsirado kliūčių, dėl kurių išaugo žaliavų ir krovinių vežimo sąnaudos. Nuo 2020 m. sausio mėn. iki 2022 m. kovo mėn. žaliavos pabrango 101 % ⁽²⁾, o krovinių vežimas per tą patį laikotarpį – 545 % ⁽³⁾

2.2. Antrąjį infliacijos etapą paskatino Rusijos agresijos karas prieš Ukrainą ir 2022 m. vasario mėn. prasidėjęs karas. Šiuo atveju didžiausias smūgis buvo suduotas energetikai ir tam tikrų produktų (gamtinėmis dujų, kviečių, saulėgrąžų aliejaus ir trąšų), kurių pagrindinės tiekėjos į ES buvo Rusija ir Ukraina, tiekimui. 2022 m. vasario–balandžio mėn. šių produktų kainos išaugo atitinkamai 18,6 %, 16,8 %, 38,6 % ir 16,7 % ⁽⁴⁾ Nuo to laiko šios sąnaudos augti nustojo, nors dar 2023 m. kovo mėn. TVF biržos prekių kainų indeksas 40,9 % viršijo 2020 m. sausio mėn. lygį, o krovinių vežimo tarifai buvo 3,6 % didesni.

2.3. Šią įvykių raidą pasaulio ir Europos ekonomikoje atspindi infliacija. Spalio mėn. euro zonos SVKI metinis pokyčio tempas ⁽⁵⁾ pasiekė 11,5 % (Eurostatas). Tokių verčių nematėme nuo praėjusio šimtmečio ir jas, nepaisant pastaraisiais mėnesiais pastebimo sulėtėjimo (2023 m. kovo mėn. rodiklis buvo 8,3 %), jas sumažinti labai sudėtinga. Nors iš pradžių

⁽¹⁾ ECB tyrimas dėl infliacijos, 2023 m.

⁽²⁾ TVF žaliavų kainų indeksas, pateikiamas <https://www.imf.org/en/Research/commodity-prices>.

⁽³⁾ Baltijos šalių indeksas *Freightos*, pateikiamas <https://fbx.freightos.com/>.

⁽⁴⁾ TVF žaliavų kainų indeksas, pateikiamas <https://www.imf.org/en/Research/commodity-prices>.

⁽⁵⁾ Eurostatas, pateikiama <https://ec.europa.eu/eurostat>.

manoma, kad kainų sukrėtimas bus laikinas dalykas, taip nėra, nes bazinė infliacija (neįskaitant energijos) daugumoje Europos šalių toliau auga. Tai gali reikšti, kad Europos Centrinio Banko (ECB) pradėta pinigų politika neduoda laukiamų rezultatų.

3. Infliacijos poveikis Europos ekonomikai

3.1. EESRK pažymi, kad ekonominės perspektyvos suprastėjo po 2022 m. vasario mėn. Rusijos invazijos į Ukrainą. Būsimiems keleriems metams prognozuojamas ekonomikos raidos scenarijus⁽⁶⁾, palyginti su 2022 m., byloja apie „atvėsimą“, nors bėgant mėnesiams šios prognozės gerėja. Jei žiemą Europos Komisija apskaičiavo, kad 2023 m. visos ES BVP augs 0,8 %, o 2024 m. augimas bus nuosaikus – 1,6 %, pagal naujausią pavasario prognozę šie skaičiai atitinkamai išaugs iki 1,0 % ir 1,7 %. Kartu numatoma, kad infliacija laipsniškai mažės, nors ir lėčiau, nei iš pradžių tikėtasi (9,2 % – 2022 m., 6,7 % – 2023 m. ir 3,1 % – 2024 m.). Padėtis darbo rinkoje bus įtempta dėl lėto augimo, taip pat dėl, be kita ko, staigaus ECB palūkanų normų padidinimo toliau didės valstybės skola, o tai daugumoje valstybių narių darys spaudimą biudžetui.

3.2. Labiausiai nuo didelės infliacijos kenčia 96,5 mln. europiečių, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis. 41 % „Eurobarometro“ apklausos respondentų nurodo kainas, infliaciją ir pragyvenimo išlaidas kaip vienas iš svarbiausių problemų, su kuriomis susiduria jų šalis – jos laikomos svarbesnėmis nei sveikata (32 %) ir ekonominė padėtis (19 %).

3.3. Dėl priimtų politinių sprendimų beveik visiškai nutrūko dujų tiekimas iš Rusijos į ES ir beveik pusė valstybių narių daugiau ar mažiau susidūrė su sumažėjusio tiekimo problemomis. Auganti infliacija ir pagrindinių produktų kainos, darbo jėgos trūkumas ir pasaulinių tiekimo grandinių sutrikimai daro neigiamą poveikį Europos maisto ir ne maisto produktų tiekimo grandinėms. Remiantis EBPO ekonomikos perspektyvų dokumentu, pasaulinis ekonomikos augimas smarkiai sulėtės ir 2023 m. turėtų siekti maždaug 2,2 %

3.4. ECB teigimu, energijos kainų augimas lėmė du trečdalius euro zonos infliacijos skirtumo. Komisijos teigimu, 2019–2022 m. energetikos sektoriuje pelno marža padidinta 54 %, o darbo užmokestis augo tik 6 % Europos darbuotojų, vartotojų ir įmonių bendras perkamosios galios sumažėjimas ne tik veikia daugelio šeimų gyvenimo sąlygas, bet ir neištaičius padėties gali daryti poveikį vidaus paklausai ir augimui, taigi ir kitiems verslo sektoriams; dar viena to priežastis – tęsiama didinamų palūkanų normų politika. EESRK mano, kad socialinis dialogas energetikos sektoriuje yra svarbus siekiant rasti tinkamus sprendimus nacionaliniu lygmeniu.

3.5. Tuo pat metu, kai Europoje apskritai išaugo vartojimo prekių kainos, darbo užmokestis kito mažiau, todėl Europos piliečiai, ypač pažeidžiamiausi, kurie neturi priemonių apsaugoti nuo infliacijos, neteko perkamosios galios. Faktiškai dėl sumažėjusios namų ūkių perkamosios galios jau pastebimi vartotojų elgesio pokyčiai, nes namų ūkiai dėl radikaliai išaugusių sąskaitų už energiją ir infliacijos poveikio patiria didelę pragyvenimo išlaidų krizę. Priemonės, kurias valstybės narės taiko pažeidžiamiesiems namų ūkių vartotojams apsaugoti, yra labai skirtingos ir kai kuriais atvejais jų veiksmingumas gali būti ribotas. Europos Komisija turėtų apsarstyti galimybę nustatyti minimalius standartus, kuriuos turėtų taikyti reguliavimo institucijos ir politikos formuotojai, kad apsaugotų ir remtų pažeidžiamus buitinius vartotojus.

3.6. Vienas iš sektorių, labiausiai nukentėjusių nuo bendro pandemijos ir karo poveikio, yra maisto produktų – žemės ūkio, gyvulininkystės ir maisto produktų pramonės – gamyba ir platinimas galutiniam vartotojui. Kaimynystėje vykstantis karas ir jo poveikis energijos ir žaliavų rinkoms lėmė žemės ūkio produktų kainų skirtumą tarp Europos ir tarptautinių rinkų, kuriose Europos kainos išaugo labiausiai. Taigi, remiantis 2023 m. balandžio mėn. biržos prekių rodiklių suvestine, daugumos Europos žemės ūkio produktų, ypač mėsos gaminių, kainų augimo tempas lenkia pasaulinį. Tokia elgsena turi tris svarbius padarinius. Pirma, Europos gyventojai susiduria su intensyvesne infliacija pagrindinių prekių srityje. Antra, Europos maisto produktai praranda konkurencingumą tarptautiniu mastu. Trečia – dėl didesnių gamybos sąnaudų pakilo ūkininkams mokamos kainos.

⁽⁶⁾ https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-forecast-and-surveys/economic-forecasts/spring-2023-economic-forecast-improved-outlook-amid-persistent-challenges_en.

3.7. Rusijos agresijos karas prieš Ukrainą paskatino ne tik nevaldomą energijos kainų augimą, bet ir didžiulius iššūkius maisto tiekimo grandinėje: padidėjusias pagrindinių išteklių (pašarų, trąšų) kainas ir tam tikrų biržos prekių (pvz., augalinių aliejų, kviečių), reikalingų visapusiškai veikiančiai tiekimo grandinei išlaikyti, trūkumą. Dėl didėjančių sąnaudų domino efekto, priimami sprendimai mažinti trąšų gamybą, o tai dar labiau padidins kainas. 2022 m. vasarą patirtos ir iki šiol 2023 m. visą Europą sekinančios sausros daro didesnę spaudimą kainoms, nes mažėja pasiūla.

3.8. Kai kuriems pagrindiniams sektoriams, įskaitant įmones ir darbuotojus, kurie negali sustabdyti savo veiklos jokiais aplinkybėmis, tenka dviguba našta: mažėja mokymų vartotojų ir didėja išlaidos, visų pirma sąskaitos už energiją siekia neregėtus aukštumus. Maisto pramonės įmonės bandė apriboti išlaidų augimą, kad vartotojams būtų užtikrintos konkurencingos kainos, ir šiuo metu baiminasi vartojimo krizės (M. Hidalgo, 2023 m. ⁽⁷⁾; Eurocommerce, 2023 m.). Neseniai Ispanijos Vyriausybė paskelbė ⁽⁸⁾ savo pirmąjį maržų stebėjimo centro ataskaitą, kurioje nurodoma, kad maržos maisto grandinėje nuo 2021 m. sumažėjo 25 %, todėl akivaizdu, kad pelno maržų raida yra labai nevienalytė.

Be to, kaip pažymi ECB ⁽⁹⁾, kai kurios įmonės, daugiausia energetikos sektoriuje, prisidengusios esama infliacija, padidino savo pelną. Pelnas šiame sektoriuje ir toliau skatino infliaciją ES, todėl ši klausimą reikia spręsti.

3.9. Ispanijos bankas ⁽¹⁰⁾ nurodo labai teigiamą vadinamosios Iberijos išimties arba Iberijos mechanizmo poveikį elektros energijos rinkos kainų sistemai. Joje taip pat aptariamas teigiamas, nors ir nedidelis, PVM sumažinimo poveikis maisto produktų ir degalų kainoms, tačiau priduriama, kad priemonė būtų kainavusi mažiau, jei būtų buvusi orientuota į pagalbą mažesnes pajamas gaunantiems šeimoms. Ispanijos bankas taip pat nurodo teigiamą poveikį Ispanijos Vyriausybei padidinus minimalų tarpprofesinį darbo užmokestį, pensijas ir minimalias gyvybiškai svarbias pajamas, kad būtų galima sumažinti infliacijos poveikį mažesnes pajamas gaunantiems namų ūkiams.

4. Išaugusių energijos kainų poveikis Europos įmonių pelningumui

4.1. Didmeninės elektros energijos ir dujų kainos nuo 2021 m. pradžios išaugo net 15 kartų, o tai darė didelį poveikį vartotojams ir įmonėms. Europos Vyriausybės pradėjo įgyvendinti atsakomųjų politikos priemonių rinkinį. Vienos rūšies politikos priemonėmis siekiama sušvelninti padidėjusių išlaidų poveikį vartotojams ir įmonėms. Kitomis priemonėmis siekiama stabilizuoti ir sumažinti didmenines kainas ir užtikrinti energetinį saugumą. EESRK ragina Europos Komisiją ir valstybes nares visapusiškai reformuoti elektros energijos rinkos modelį ir elektros energijos kainų apskaičiavimo sistemą, kaip nurodyta nuomonėje TEN/793 ⁽¹¹⁾.

4.2. Energijos kainos įmonių sąnaudoms atsiliepia labai įvairiai: pirma, per paties elektros energijos tiekimo sąnaudas; antra, daromas netiesioginis poveikis likusiai tiekimo grandinės daliai; trečia, tai gali turėti finansinių padarinių. Pavyzdžiui, 2022 m. pavasarį *ex ante* paskelbtame Ispanijos banko tyrime ⁽¹²⁾ apskaičiuota, kad 2023 m. dėl bendro įmonių energijos sąnaudų padidėjimo 25 % jų bendroji pridėtinė vertė (BPV) sumažėtų 1,6 %. Tačiau tai tik poveikio vidurkis; Tačiau tai tik poveikio vidurkis; tyrime teigiama, kad kai kurie sektoriai nukenčia labiau nei kiti – daugiausia naudos gauna naftos ir gamtinių dujų gavybos sektorius, o didžiausią neigiamą poveikį patiria šie pramonės sektoriai: žuvininkystė ir akvakultūra, sausumos transportas, jūrų ir vidaus vandenų transportas, prekyba motorinėmis transporto priemonėmis ir jų remontas, žemės ūkis ir gyvulininkystė, švietimas, oro transportas, nekilnojamojo turto srities veikla, kokso ir rafinuotų naftos produktų gamyba, sveikatos priežiūra, socialinės paslaugos ir viešbučių, restoranų ir viešojo maitinimo įstaigų sektorius. Kai kurie iš šių sektorių per pandemiją akivaizdžiai įrodė savo svarbą sklandžiam ES ekonomikos veikimui. Daug labiausiai paveiktų sektorių nenaudoja daug elektros energijos savo gamybos veiklai, tačiau yra didieji vartotojai.

⁽⁷⁾ Ispanijos maisto mažmenininkų maržos ir pelnas 2022 m.

⁽⁸⁾ OME *Informe Trimestral 2023T3* (bde.es).

⁽⁹⁾ ECB tyrimas dėl infliacijos, 2023 m.

⁽¹⁰⁾ https://www.bde.es/f/webbe/SES/Secciones/Publicaciones/PublicacionesAnuales/InformesAnuales/22/Files/InfAnual_2022_En.pdf.

⁽¹¹⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo siekiant patobulinti Sąjungos elektros energijos rinkos modelį iš dalies keičiami reglamentai (ES) 2019/943 bei (ES) 2019/942 ir direktyvos (ES) 2018/2001 bei (ES) 2019/944“ (COM(2023) 148 *final* – 2023/0077 (COD)) (OL C 293, 2023 8 18, p. 112).

⁽¹²⁾ Galima rasti: https://www.bde.es/f/webbde/Secciones/Publicaciones/InformesBoletinesRevistas/InformesEstabilidadFinancera/22/IEF_2022_1_Rec1_4.pdf.

4.3. Be tiesioginio ir netiesioginio poveikio įmonių BPV (maržoms), dar yra ir antrinis poveikis – didesnis finansinis pažeidžiamumas. Ispanijos banko ataskaitoje nurodyti labiausiai nukentėję sektoriai. Pažeidžiamiausi yra šie sektoriai (2023 m. jie būtų ne tik pernelyg išsiskolinę, bet ir jų pelningumas būtų neigiamas): prekyba motorinėmis transporto priemonėmis ir jų remontas; sausumos transportas ir transportavimas vamzdiniais; žuvininkystė ir akvakultūra; žemės ūkis ir gyvulininkystė; tekstilės, aprangos, odos ir avalynės pramonė.

4.4. Mažėjant gamtinių dujų atsargoms Europoje – 2023 m. gegužės mėn. sukauptas kiekis sudarė 68 %⁽¹³⁾ – susidursime su papildomomis energetikos politikos valdymo problemomis. Skirtumas tarp anksčiau iš Rusijos tiekiamų kiekių ir alternatyvių tiekiamų kiekių dar nepašalintas, todėl nėra tikėtina, kad kainos trumpuoju laikotarpiu bus sumažintos. Tai, kas įvyko – itin sumažėjo paklausa. Dėl aukštų energijos kainų mažėja mūsų pramonės ir tiekimo grandinių konkurencingumas, o tai savo ruožtu skatina perkelti veiklą už ES ribų ir taip mažėja strateginė bloko nepriklausomybė. Poveikis namų ūkiams, visų pirma pažeidžiamiausiems, yra ypač didelis, nes vis didesnam žmonių skaičiui gresia skurdas arba jie jau gyvena skurde. Tai vyks bent iki 2024 m.⁽¹⁴⁾ Šioms problemoms išspręsti EESRK rekomenduoja imtis įvairių priemonių, įskaitant vietos garantijas, susietas su finansine parama, būtinas papildomas energijos taupymo ir efektyvaus energijos naudojimo priemones įmonėms, kad būtų mažinama paklausa, didžiules investicijas ir būtinas fiskalinės sistemos sąlygas, kad būtų galima plėsti energijos iš atsinaujinančiųjų išteklių gamybą ir sumažinti priklausomybę nuo iškastinio kuro.

4.5. Atitinkamai dėl energijos kainų šuolio daug įmonių ir namų ūkių vis dažniau atsiduria padėtyje, kuri gali kelti grėsmę jų išlikimui. Nors žiema buvo palyginti šilta, negalime tikėtis, kad aplinkos sąlygos visada bus mums palankios. Dėl šios priežasties reikėtų imtis priemonių itin pažeidžiamiems namų ūkiams apsaugoti, šioje srityje numatant jiems specialias priemones.

4.6. Dėl didžiulio verslo sąnaudų padidėjimo ir vartotojų nenoro išlaikyti įmonės tam tikrais atvejais bus priverstos perkelti savo veiklą. Tačiau įmonės, kurios teikia pagrindines paslaugas vartotojams ir likusiai tiekimo grandinės daliai, negali tiesiog sustabdyti savo veiklos dėl išaugusių energijos kainų.

4.7. Nors COVID-19 pandemijos metu daug sektorių ir jų darbuotojų buvo laikomi ypatingos svarbos, per dabartinę energetikos krizę tokios klasifikacijos nebeliko. Iki šiol valstybės narės daugeliui šių sektorių neteikė jokios konkrečios paramos. Šiems sektoriams priklausančios įmonės ir jų darbuotojai savo maržų sąskaita dėjo pastangas, kad apsaugotų vartotojus, ir joms sunku perkelti vartotojams visas sąnaudas, susijusias su milžiniškai išaugusiomis sąskaitomis už energiją. Ilgą laiką šios padėties išlaikyti nepavyks. EESRK taip pat mano, kad Vyriausybės neužtikrina tokios pat aktyvios žmonių apsaugos kaip pandemijos metu.

4.8. Daug įmonių jau dabar daug investuoja, kad sumažintų energijos suvartojimą ir turėtų daugiau pajėgumų didinti galimybes naudotis atsinaujinančiais energijos ištekliais. EESRK mano, kad įmonės taip pat gali paspartinti transporto elektrifikavimą ir pakeisti šildymui naudojamas dujas, atlikdamos svarbų vaidmenį vykdančios energetikos pertvarką ir įgyvendinant ES atsinaujinančiųjų energijos išteklių tikslus 2030 m. Tačiau tam reikės palankios reglamentavimo sistemos, pavyzdžiui, leidimų išdavimo ir kovos su neskatinimu kelti kainas siekiant gaminti daugiau energijos.

4.9. EESRK pabrėžia, kad svarbu suderinti plano „REPowerEU“ ir pastatų energinio naudingumo nuostatų įpareigojimus su parama ir veiklos vykdytojų gebėjimu padengti su tuo susijusių didelių investicijų išlaidas. Šios priemonės bus svarbios siekiant sumažinti priklausomybę nuo iškastinio kuro, tačiau įpareigojimais turi būti susieti su tiek viešojo, tiek privataus sektorių galimybėmis gauti finansavimą. Energijos rinkos modelio atnaujinimas turėtų būti įtrauktas į Europos Komisijos ilgalaikę darbotvarkę, kad ateityje būtų išvengta energijos tiekimo sutrikimų ir pernelyg didelių kainų. Be to, reikėtų apsvaistinti galimybę mokytis šiame sektoriuje pradėsiančius dirbti darbuotojus.

⁽¹³⁾ Informacija pateikiama: <https://agsi.gie.eu/data-overview/eu>.

⁽¹⁴⁾ EIU (2023 m.): *Energy crisis will erode Europe's competitiveness in 2023*, pateikiamas: <https://www.eiu.com/n/energy-crisis-will-erode-europe-competitiveness-in-2023/>.

EESRK taip pat mano, kad abiejose programose taip pat reikėtų atsižvelgti į praktinius aspektus, susijusius su įrangos ir kvalifikuotos darbo jėgos prieinamumu, nustatant įpareigojimus įrengti greito transporto priemonių įkrovimo stoteles arba alternatyviųjų degalų infrastruktūrą. Būtina užtikrinti, kad pagal naujus pasiūlymus skiriamas lėšas būtų galima panaudoti siekiant, kad ši pertvarka būtų įgyvendinta laikantis numatytų terminų.

Bruselis, 2023 m. liepos 12 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Tausus vandens vartojimas ir vartotojų informuotumas apie jų vandens naudojimo rodiklį“**(nuomonė savo iniciatyva)**

(2023/C 349/04)

Pranešėja **Milena ANGELOVA**

Plenarinės asamblėjos sprendimas	2023 1 25
Teisinis pagrindas	Darbo tvarkos taisyklių 52 straipsnio 2 dalis Nuomonė savo iniciatyva
Atsakingas skyrius	Bendrosios rinkos, gamybos ir vartojimo skyrius
Priimta skyriuje	2023 6 29
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 12
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	190 / 2 / 6

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Vanduo yra būtinas gyvybei, aplinkai ir ekonomikai, todėl jis yra bendroji gėrybė, kuri turi būti ne tik visiems prieinama ir įperkama, bet, svarbiausia, gerbiama ir saugoma. Dėl žmonių daromo poveikio ir klimato kaitos vis labiau trūksta vandens – tiek visame pasaulyje, tiek Europoje, kur dėl vandens trūkumo kenčia apie 20 % teritorijos ir 30 % gyventojų ⁽¹⁾. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) palankiai vertina šioje srityje priimtus išsamius ES teisės aktus ⁽²⁾ ir ragina juos greitai ir veiksmingai įgyvendinti, kad būtų užtikrintas tausus vandens vartojimas ir kiekvienas ES pilietis turėtų galimybę naudotis vandeniu.

1.2. EESRK ragina parengti ir skubiai įgyvendinti konkrečias priemones, kuriomis būtų didinamas informuotumas apie tausų vandens vartojimą ir skatinamos technologinės inovacijos, skirtos vandens naudojimo efektyvumui gamybos sistemose didinti, taip pat atliekų mažinimo ir perdirbimo strategijas. Vadovaudamasis principu „teršėjas moka“ jis ragina ES ir valstybes nares imtis ryžtingų veiksmų siekiant užtikrinti, kad visi suinteresuotieji subjektai laikytųsi reikalavimų ⁽³⁾.

1.3. EESRK pabrėžia, kad labai svarbu informuoti vartotojus, didinti jų sąmoningumą, juos skatinti ir orientuoti į tausų vandens vartojimą. Politikos formuotojams, socialiniams partneriams, pilietinės visuomenės organizacijoms ir visiems suinteresuotiesiems subjektams tenka bendra atsakomybė aiškiai informuoti apie vandens vertę ir jo naudojimo rodiklį, skatinti naudoti vandenį taupančius prietaisus ir teikti paskatas vartotojams laikytis vandens taupymo modelių ir nuolat gerinti savo rezultatus šioje srityje.

1.4. EESRK ragina ES, valstybes nares, kompetentingas institucijas, vandens ūkio subjektus ir visas šiame procese dalyvaujančias šalis pagal savo kompetenciją stengtis nuolat didinti vandens išteklius, gerinti jų prieinamumą ir naudojimo efektyvumą. Geresnė geriamojo vandens išteklių apsauga, perėjimas prie vandens žiediškumo, viešojo vandens tiekimo už sąžiningą paslaugų kainą užtikrinimas ir vandens nepritekliaus prevencija yra esminiai šio proceso elementai.

⁽¹⁾ EAA ataskaita Nr. 12/2021 „Vandens ištekliai Europoje: kaip spręsti vandens stygiaus problemą. Atnaujintas vertinimas“, 2021 m.

⁽²⁾ Pasirengimo įgyvendinti 55 % tikslą priemonių rinkinys, Vandens pagrindų direktyva, Geriamojo vandens direktyva, Pakartotinio vandens naudojimo reglamentas ir kt.

⁽³⁾ Pavyzdžiui, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_14_1151 ir <https://www.politico.eu/article/italy-biggest-steel-mill-mockery-eu-environmental-rules/>.

1.5. EESRK siūlo skubiai įgyvendinti toliau nurodytas priemones, kad būtų skatinamas tausūs vandens vartojimas ir didinamas vartotojų informuotumas apie jų vandens naudojimo rodiklį ir prisidedama prie pažangiai vandenį naudojančios visuomenės⁽⁴⁾:

1.5.1. *Priemonės, kuriomis siekiama skatinti vartotojus ir jiems padėti tausiai naudoti vandenį*

1.5.1.1. Aiškiai pranešti apie vandens vertę (*įgyvendina kompetentingos institucijos, vandens operatoriai*). Turėtų būti rengiamos komunikacijos kampanijos, skirtos nusistovėjusiam elgesiui pakeisti, siekiant šviesti vartotojus apie vandens ir vandens paslaugų vertę ir konkrečiai imtis artimiausio laikotarpio neatidėliotinų priemonių reaguojant į krizines situacijas, kurias sukėlė klimato kaita (sausra, potvyniai). Viena svarbi tikslinė grupė yra vaikai. Geriamojo vandens naudojimo pakeitimas netradiciniais vandens šaltiniais (pavyzdžiui, kai įmanoma, sodų laistymui, automobilių plovimui ir kt.) turėtų tapti norma.

1.5.1.2. Skatinti tausiai vandenį naudojančių prietaisų ir (arba) įrenginių naudojimą (*įgyvendina ES ir valstybės narės*). Privačiuose namų ūkiuose šiandien eksploatuojama daug vandenį naudojančių prietaisų ir (arba) įrenginių. Tobulėjant technologijoms, daugelis jų pastaraisiais metais gerokai sumažino vandens suvartojimą, todėl stebima bendra vienam gyventojui tenkančio vandens suvartojimo mažėjimo tendencija. Reikia papildomų paskatų, kurios motyvuotų gamintojus ir toliau kurti inovacijas, didinančias vandens naudojimo efektyvumą, o vartotojus – šias inovacijas pirkti ir naudoti. Ant visų tokių prietaisų turėtų būti vandens suvartojimo etiketė.

1.5.1.3. *Informuoti vartotojus apie jų vandens naudojimo rodiklį (įgyvendina ES ir valstybės narės)*. Faktinis vandens suvartojimas privačiuose namų ūkiuose toli gražu neapsiriboja geriamojo vandens naudojimu. Kiekviename vartojamame produkte ir paslaugoje yra tam tikras kiekis vandens⁽⁵⁾ ir dažnai didelė dalis vartotojo vandens naudojimo rodiklio tenka ne jo gimtajam regionui (šaliai) ar net ne ES. Todėl vartotojų pasirinkimas turi įtakos regioniniam, nacionaliniam ir pasauliniam vandens naudojimui. Vandens naudojimo rodiklis yra veiksmingas parametras edukaciniu požiūriu – jis neseniai įtrauktas ir į daugelio komunalinių paslaugų įmonių mokykloms parengtas programas. Internete galima rasti daugybę naudojimo rodiklio skaičiuoklių, į kurias vartotojas gali įvesti savo duomenis ir gauti rodiklio dydį. Vartotojai turėtų būti apie tai informuojami vykdant informavimo kampanijas.

1.5.2. *Priemonės, skirtos vandens ištekliams, vandens prieinamumui ir naudojimo efektyvumui didinti*

1.5.2.1. *Užtikrinti viešąjį vandens tiekimą (įgyvendina valstybės narės, vandens operatoriai)*. Laikantis holistinio požiūrio, reikėtų imtis priemonių geriamojo vandens tiekimo ir paskirstymo sistemos veiksmingumui ir atsparumui didinti, geriau kontroliuojant nuotėkius, prirėkus kuriant alternatyvius geriamojo vandens šaltinius ir taikant kitas tinkamas priemones. Be to, siekiant apsaugoti visuomenės sveikatą ir gerovę, valstybės narės turi apsvarstyti priemones, kuriomis būtų užtikrinta, kad viešajam vandens tiekimui būtų teikiama pirmenybė kitų vandens naudojimo būdų atžvilgiu didelio vandens trūkumo laikotarpiais.

1.5.2.2. *Užtikrinti teisingą vandens paslaugų kainą, pagrįstą visišku sąnaudų susigrąžinimu, kartu užtikrinant pažeidžiamoms grupėms prieinamą kainą (įgyvendina kompetentingos institucijos)*. Direktyvoje 2000/60/EB reikalaujama, kad valstybės narės atsižvelgtų į vandens paslaugų sąnaudų susigrąžinimo principą, bent jau pramonės, buitinio sektoriaus ir žemės ūkio srityse. Remiantis Komisijos ir EBPO duomenimis, vandens paslaugų sąnaudos visiškai susigrąžinamos tik devyniose valstybėse narėse⁽⁶⁾. Daugeliu atvejų tai apsiriboja privačiais namų ūkiais. Nors valstybės narės turėtų imtis priemonių, kad užtikrintų vandens paslaugų prieinamumą ir įperkumą pažeidžiamiausioms grupėms⁽⁷⁾, svarbu, kad vandens tarifas atspindėtų realią vandens paslaugų kainą. Tai kartu su tikslia suvartojimo apskaita užtikrins, kad vartotojai geriau žinotų, kiek kainuoja vandens paslaugos. Valstybės narės turėtų aptarti galimybę nustatyti mokesčius pagal „vandens vertę“, nes taip

⁽⁴⁾ https://watereurope.eu/wp-content/uploads/WE-Water-Vision-2023_online.pdf.

⁽⁵⁾ Water Footprint Network, Water Footprint Assessment, 2023 m. gegužės 22 d.

⁽⁶⁾ EBPO, Background note: Cost recovery, 2022 m. balandžio mėn.

⁽⁷⁾ 2020 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2020/2184 dėl žmoniems vartoti skirtos vandens kokybės (OL L 435, 2020 12 23, p. 1).

būtų užtikrinta, kad šis ribotas išteklius būtų išsaugotas ir ateities kartoms. Vandens tarifuose galėtų būti numatyti kainų signalai, skatinantys tausiau naudoti vandenį. Pavyzdžiui, tarifai gali būti didinami, kai namų ūkyje viršijamas tam tikras vienam gyventojui tenkantis suvartojamo vandens kiekis arba kai vandens tiekimui kyla grėsmė dėl laikino vandens trūkumo.

1.5.2.3. Veiksmingas vandens naudojimo matavimas didinant matavimo tikslumą (*įgyvendina valstybės narės, savivaldybės, vandens tiekėjai*):

- užtikrinti veiksmingą vandens naudojimo matavimą tiksliais vandens skaitikliais ir vandens skaitiklių atnaujinimo politika, kad galutiniai naudotojai žinotų apie savo faktinį vandens suvartojimą;
- kontroliuoti suvartojimą iš privačių šulinių, siekiant apriboti vandens vartojimą tiesiogiai iš požeminio vandens;
- naudoti išmaniają apskaitą, kad galutiniai naudotojai būtų įspėti apie didelį ar neįprastą suvartojimo kiekį ir mažo srauto suvartojimą, nes tai gali būti vidinis nuotėkis.

1.5.2.4. *Geriau apsaugoti geriamojo vandens išteklius (įgyvendina ES ir valstybės narės)*. Geriamojo vandens ištekliai turi būti apsaugoti nuo antropologinės taršos. Kad būtų pasiektas šis tikslas, ES nulinės taršos veiksmų planas turi būti griežtai įgyvendinamas taikant atsargumo ir taršos šaltinio kontrolės principus, atitinkančius principą „teršėjas moka“, visų susirūpinimą keliančių medžiagų, kurios gali patekti į geriamąjį vandenį, atžvilgiu. Teršalai gali būti pramoninės kilmės (PFAS, vaistai, dezinfekcinės medžiagos ir kt.) arba iš žemės ūkio šaltinių (pesticidai, nitratai). ES peržiūri atitinkamus teisės aktus, kuriais galima užkirsti kelią taršai jos susidarymo vietoje, įskaitant Direktyvą 2010/75/ES⁽⁸⁾, Reglamentą (EB) Nr. 1907/2006⁽⁹⁾, Direktyvą 2009/128/EB⁽¹⁰⁾, Reglamentą (EB) Nr. 726/2004⁽¹¹⁾ ir Direktyvą 2001/83/EB⁽¹²⁾. Būtina užtikrinti, kad šiomis būsimois taisyklėmis būtų veiksmingai apsaugoti mūsų vandens ištekliai.

1.5.2.5. *Pereiti prie vandens žiediško (įgyvendina ES ir valstybės narės)*. Vandens naudojimo efektyvumą galima padidinti pakartotinai panaudojant vandenį. Viena vertus, privatūs namų ūkiai turėtų būti skatinami, kai tik įmanoma, rinkti lietaus vandenį ir naudoti jį atitinkamais tikslais, įskaitant sodų laistymą ir valymą. Kita vertus, siekiant užtikrinti, kad namų ūkiuose susidaranciose nuotekose nebūtų teršalų, kurie galėtų kelti pavojų pakartotiniam išvalytų nuotekų panaudojimui drėkinimui ir kitiems tikslams, būtina imtis veiksmingų kontrolės jų susidarymo vietoje priemonių.

1.5.2.6. *Prisitaikyti prie klimato kaitos (įgyvendina valstybės narės, savivaldybės, nuotekų tvarkymo subjektai)*. Klimato kaita skirtingai veikia regionus. Svarbu pritaikyti priemones prie vietos sąlygų. Apskritai miestų planavimą reikės permąstyti, paverčiant miestus į „miestus kempines“ (angl. *sponge cities*)⁽¹³⁾. Tai pagerins miestų klimatą, sudarys sąlygas lietaus vandeniui nutekėti ir sumažins centralizuotos kanalizacijos perpildymo atvejų skaičių.

1.5.2.7. *Užtikrinti gerą valdymą (įgyvendina valstybės narės, regionai ir savivaldybės)*. Norint įgyvendinti pokyčius, reikia aiškių ir veiksmingų valdymo struktūrų. Tai turėtų sustiprinti visų dalyvių bendradarbiavimą ir nustatyti atsakomybės sritis. Veiksmai turėtų būti grindžiami tiksliais ateinančių dešimtmečių regioninio klimato kaitos poveikio prognozėmis ir vandens poreikio modelių raida (žemės ūkio, pramonės, gyventojų skaičiaus raidos ir t. t.).

⁽⁸⁾ 2010 m. lapkričio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/75/ES dėl pramoninių išmetamų teršalų (taršos integruotos prevencijos ir kontrolės) (OL L 334, 2010 12 17, p. 17).

⁽⁹⁾ 2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1907/2006 dėl cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (REACH), įsteigiantis Europos cheminių medžiagų agentūrą, iš dalies keičiantis Direktyvą 1999/45/EB bei panaikinantį Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 793/93, Komisijos reglamentą (EB) Nr. 1488/94, Tarybos direktyvą 76/769/EEB ir Komisijos direktyvas 91/155/EEB, 93/67/EEB, 93/105/EB bei 2000/21/EB (OL L 396, 2006 12 30, p. 1).

⁽¹⁰⁾ 2009 m. spalio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/128/EB, nustatanti Bendrijos veiksmų pagrindus siekiant tausiojo pesticidų naudojimo (OL L 309, 2009 11 24, p. 71).

⁽¹¹⁾ 2004 m. kovo 31 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 726/2004, nustatantis Bendrijos leidimų dėl žmonėms skirtų ir veterinarinių vaistų išdavimo ir priežiūros tvarką ir įsteigiantis Europos vaistų agentūrą (OL L 136, 2004 4 30, p. 1).

⁽¹²⁾ 2001 m. lapkričio 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/83/EB dėl Bendrijos kodekso, reglamentuojančio žmonėms skirtus vaistus (OL L 311, 2001 11 28, p. 67).

⁽¹³⁾ „„Miestai kempinės“ yra miesto vietovės, kuriose yra gausu gamtos – medžių, ežerų ir parkų arba yra geros architektūros pavyzdžių, kaip sugerti lietaus vandenį ir išvengti potvynių“. <https://climatechampions.unfccc.int/what-are-sponge-cities-and-how-can-they-prevent-floods/>, 2023 m. liepos 7 d.

1.5.2.8. *Valdžios institucijos kaip lyderės (įgyvendina valstybės narės, savivaldybės)*. Būdamos atsakingos už politikos priemonių ir praktinės tvarkos rengimą ir įgyvendinimą, valdžios institucijos, įskaitant Europos institucijas, turėtų imtis lyderių vaidmens mažinant vandens naudojimo rodiklio reikšmę.

2. Įžanga

2.1. Įgyvendinant EESRK 2023 m. pavyzdinę iniciatyvą, kuria siekiama, kad vanduo taptų svarbiu prioritetu Europos ir pasaulio lygmeniu, šioje nuomonėje savo iniciatyva nagrinėjamos priemonės, kurių reikia norint užtikrinti, kad vartotojai ES vandenį vartotų efektyviau, atsižvelgiant į aplinkos problemas, žinių spragas ir dabartinę susijusių technologijų padėtį. Iniciatyva pateikia idėjų, kaip optimizuoti vandens suvartojimą ir išleidimą namų ūkiuose, remiantis išsamia vartotojų vaidmens ir jų poreikių, susijusių su vandens kiekiu ir kokybe, vizija, ir šiuo tikslu pateikiami konkretūs pasiūlymai.

2.2. Vanduo yra būtinas gyvybei, aplinkai ir ekonomikai, todėl jis yra bendroji gėrybė, kurią reikia gerbti ir saugoti. Tačiau klimato kaita kelia grėsmę Europos vandens ištekliams, nes daugelyje vandens baseinų (ypač Viduržemio jūros regione⁽¹⁴⁾) mažėja bendras kritulių kiekis ir ilgėja sausrų laikotarpiai, o daugumoje regionų dažniau pasitaiko smarkios liūtys su pražūtingais potvyniais. Be to, kylantis jūros lygis reiškia, kad sūrus vanduo gali prasiskverbti į vandeninguosius gėlo vandens sluoksnius.

2.3. Didėja disbalansas tarp vietinių išteklių prieinamumo ir galutiniams naudotojams reikalingo vandens kiekio, todėl ateityje gali kilti didelė vandens trūkumo grėsmė. Vandens prieinamumą lemia esminiai veiksniai, tokie kaip krituliai, geografija, klimato tendencijos ir užterštumas, o vandens suvartojimą ir paklausą daugiausia lemia žmonių elgesys. Be to, žmogaus veikla, įskaitant privačių namų ūkių veiklą, turi įtakos turimų vandens išteklių kokybei. Žmogaus sukelta vandens aplinkos tarša mažina tinkamų vartoti vandens išteklių prieinamumą ir didina vandens valymo iki tam tikrai veiklai (geriamojo vandens, pramoniniam naudojimui, drėkinimui ir t. t.) reikalingos kokybės sąnaudas ir poveikį aplinkai. Tyrimais⁽¹⁵⁾ nustatyta, kad pažangios vandens kokybės stebėsenos ES vandens telkiniuose trūkumas yra viena iš pagrindinių ekologinių nelaimių, kurias sukelia vandens tarša, priešasčių.

2.4. Europos aplinkos agentūros (EAA) duomenimis, dėl vandens stygiaus kasmet kenčia apie 20 % Europos teritorijos ir 30 % visų gyventojų⁽¹⁶⁾. EAA teigia, kad „vandens stygius atsiranda tada, kai nepakanka vandens, kad būtų patenkinti aplinkos, visuomenės ir ekonomikos poreikiai, susiję su jo kiekiu ar kokybe. Vandens stygius yra bendras terminas, apimantis sausrą, kiekybinį trūkumą, vandens kokybę ir vandens prieinamumą“⁽¹⁷⁾.

2.5. Geriamasis vanduo sudaro apie 10 % viso suvartojamo vandens kiekio. Žemės ūkiui, miškininkystei ir žuvininkystei tenka 58 %, o elektros, dujų, garo ir oro kondicionavimo tiekimui – 18 %⁽¹⁸⁾.

2.6. Geriamasis vanduo sudaro apie 20 % viso išgaunamo vandens kiekio. Vandens gavyba aušinimui gaminant elektros energiją⁽¹⁹⁾ (32 %) ir gavyba žemės ūkiui (28 %) daugiausia prisideda prie bendros metinės gavybos⁽²⁰⁾.

2.7. Atsižvelgdamas į tai, kad vandens išteklių tarša maisto medžiagomis (azotu ir fosforu) ir daugeliu pavojingų medžiagų (pavyzdžiui, turinčių kumuliacinių kancerogeninių ar mutageninių savybių) kelia didelį pavojų sveikatai ir aplinkai, o būtinas vandens valymas yra brangus ir reikalauja daug išteklių, EESRK ragina skubiai įgyvendinti šiuo metu galiojančius išsamius ES teisės aktus. Komitetas pakartoja, kad vykdant ES pramonės ir žemės ūkio politiką turi būti

⁽¹⁴⁾ IPCC ataskaita (4 kelis skyrius apimantis tyrimas „Viduržemio jūros regionas“. Tyrime „Klimato kaita 2022 m.: poveikis, prisitaikymas ir pažeidžiamumas“) teigiama, kad „Viduržemio jūros regionas yra labai glaudžiai tarpusavyje susijusių su klimatu susijusių grėsmių karštasis taškas“.

⁽¹⁵⁾ EAA, „Tarša Europos upėse“.

⁽¹⁶⁾ EAA ataskaita Nr. 12/2021 „Vandens ištekliai Europoje: kaip spręsti vandens stygiaus problemą. Atnaujintas vertinimas“, 2021 m.

⁽¹⁷⁾ Ten pat.

⁽¹⁸⁾ Audito Rūmų specialioji ataskaita 12/2021 ES aplinkos politikos srityse ir veiksmuose principas „teršėjas moka“ taikomas nenuosekliai (remiantis EEE duomenimis).

⁽¹⁹⁾ Tačiau vandens naudojimo vėsinimo įrenginiams poveikis išteklių prieinamumui nėra itin aiškus. Paprastai vanduo imamas iš paviršinių vandens telkinių arba iš jūros ir paprastai visas (arba beveik visas) grąžinamas į vandens šiuos telkinius.

⁽²⁰⁾ EAA, „Vandens gavyba pagal šaltinį ir ekonomikos sektorius“, 2022 m. birželio 1 d.

mažinamas išmetamųjų teršalų kiekis, kartu remiant ekonomikos augimą ir konkurencingumą. Kadangi vanduo yra bendroji gėrybė, EESRK ragina užtikrinti, kad geriamasis vanduo būtų laisvai prieinamas visiems ES piliečiams per prieinamus vandens fontanus ir šaltinius viešose vietose pagal Direktyvą (ES) 2020/2184. Mineralinio vandens koncesijų atveju reikėtų stengtis suteikti visuomenei prieinamą vandentiekio šaltinį.

2.8. Nors šioje nuomonėje daugiausia dėmesio skiriama vandens išteklių vartojimui ir prieinamumui, ja taip pat siekiama spręsti su kokybe susijusias problemas, nes jos turi įtakos šio išteklius faktiniam tinkamumui naudoti. Taigi politikos tikslas – užkirsti kelią tolesniam vandens ekosistemų būklės blogėjimui, apsaugoti ir pagerinti jų būklę, užtikrinti laipsnišką požeminio vandens taršos mažinimą ir užkirsti kelią tolesnei jo taršai.

2.9. Norint dabartinei ir būsimoms kartoms užtikrinti pakankamos kokybės ir kiekio vandenį, reikia apskritai suvokti visas problemas ir jų pagrindines priežastis. Kiekvienas pilietis ir (arba) vartotojas turi suvokti vandens svarbą ir jo, kaip riboto išteklius, vertę, be to, reikia ugdyti visuotinį supratimą apie su vandens ištekliais susijusias problemas ir imtis atitinkamų priemonių, pradedant privačia sritimi. Todėl neseniai priimtoje Direktyvoje (ES) 2020/2184 valstybėms narėms rekomenduojama imtis priemonių, kuriomis būtų skatinama didinti informuotumą apie geriamojo vandens kokybę ir vartojimą.

2.10. Reikia atsižvelgti į daugybę veiksnių ir aspektų, kurie tiesiogiai ir netiesiogiai daro įtaką namų ūkių suvartojamo vandens kiekio svarbai ir poveikiui, įskaitant:

- įvairius tiesioginio vandens suvartojimo tikslus, pvz., gėrimui, skalbimui, laistymui ir kt.;
- tiesioginio vandens vartojimo vietą: pvz., namuose, darbe, per mėgstamus laisvalaikio užsiėmimus ir kt.;
- suvartojamo vandens rūšis, pvz., požeminis vanduo, paviršinis vanduo, pakartotinai naudojamas vanduo ir kt.;
- netiesioginį vandens suvartojimą: vanduo, naudojamas prekėms gaminti ir paslaugoms teikti;
- tiesiogines nuotekas: kiekis ir kokybė (maisto medžiagos, organinės medžiagos, cheminės medžiagos ir t. t.);
- netiesiogines nuotekas – nuotekas, susidarancias gaminant prekes ir teikiant paslaugas;
- geografinio vandens trūkumo ir kokybės aspektus, susijusius su tiesioginiu ir netiesioginiu vartojimu (nuo vietinio iki pasaulinio).

3. Vandens naudojimo rodikliai

3.1. Nors bendras požiūris į vandens naudojimo optimizavimą turėtų būti išsamus, taikomų rodiklių turėtų būti kuo mažiau ir jie turėtų būti kuo paprastesni. Pridėtinė vertė, gaunama didinant rodiklių skaičių arba naudojant sudėtingus suvestinius rodiklius (pvz., naudojimo rodiklius ir indeksus), gali būti nedidelė, palyginti su ištekliais, reikalingais jiems stebėti, analizuoti ir apdoroti. Todėl labai svarbu rasti svarbiausius ir paveikiausius rodiklius, atsižvelgiant į reikiamos informacijos paskirtį. Reikėtų atskirti rodiklius, kuriuos ekonomistai, mokslininkai ir politikos formuotojai naudoja problemoms apibrėžti, strategijoms rengti ir pažangai siekiant nustatytų tikslų vertinti, nuo rodiklių, naudojamų komunikacijai su vartotojais. Politikos tikslais svarbu įvertinti keletą rodiklių, tiesiogiai ar netiesiogiai susijusių su vandens suvartojimu, kurie sudarys galimybę įvertinti politikos veiksmingumą, ypatingą dėmesį skiriant parametru stebėsenos nuoseklumui ir tęstinumui. Čia galima remtis EAA naudojamais rodikliais.

3.2. Rengiant EAA rodiklius buvo vadovaujama poreikiu nustatyti nedidelį politikai reikšmingų rodiklių, kurie būtų stabilūs (bet ne statiški) laiko atžvilgiu ir galėtų atsakyti į pasirinktus prioritetinius klausimus (aplinkos, socialinius, ekonominius ir kt.), skaičių.

3.3. Vartotojų (privatų namų ūkių) suvartojamo vandens kiekiui įvertinti svarbiausias rodiklis yra vandens suvartojimas litrais vienam gyventojui per dieną (l/gyventojui/d). Iš turimų duomenų matyti dideli svyravimai – nuo 77 iki 220 l/gyventojui/d⁽²¹⁾.

⁽²¹⁾ *Eureau, The governance of water services in Europe, 2020.*

3.4. Tausaus vandens vartojimo skatinimo priemonėmis reikia atsižvelgti į visą vandens ciklą ir jos turi apimti tiek kokybės, tiek kiekio aspektus. Jose turėtų būti atsižvelgiama ne tik geriamojo vandens gavybą ir (arba) suvartojimą, bet ir žiedinio vandens naudojimo (pakartotinio vandens naudojimo) naudą, taip pat turėtų būti ugdomas supratimas, kad vanduo taip pat naudojamas vartojamuose produktuose ir teikiamose paslaugose. Tai padės privatiems namų ūkiams geriau suprasti savo vartojimo pasirinkimo poveikį vandens išteklių kokybei ir kiekiui savo regione, šalyje ir visame pasaulyje. Tai taip pat padės piliečiams ugdyti sąmoningumo kultūrą, susijusią su visais jų individualaus vandens vartojimo – tiek buitinio, tiek nebuitinio – aspektais, ir suprasti, kaip efektyviai vartoti vandenį. Pilietinės visuomenės organizacijų vaidmuo yra labai svarbus padedant piliečiams pasirinkti ir įgyvendinti vartojimo efektyvumo ir veiksmingumo didinimo strategijas.

3.5. Nors tausaus vandens vartojimas yra būtinas visose Europos dalyse, ši būtinybė dar aktualesnė vietovėse, kuriose trūksta vandens arba dažniau pasitaiko sausrų. Vandens tiekimo sistemos efektyvumas turėtų būti įtrauktas į bendrą strategiją, kad būtų užtikrintas holistinis požiūris. Galimų sprendimų taip pat reikėtų ieškoti labiau į ateitį orientuotose vandens tiekėjų strategijose, įskaitant tiekimo sistemos rizikos vertinimą ir valdymą, nuotėkio valdymą, alternatyvius vandens šaltinius ir t. t.

3.6. Nors teoriškai siūloma naudoti daugybę kitų rodiklių parametrų (vandens tema tam labai tinka), reikėtų atsižvelgti į tai, kad ne tik papildomų duomenų paieška, bet ir jų patvirtinimas bei sklaida reikalauja daug darbo. Ši tolesnė veikla priklauso ne tik Europos centrinių struktūrų, bet ir valstybių narių bei jų atitinkamų agentūrų ar veikiančių bendrovių, kurios ieško ir rengia tokius duomenis, kompetencijai. Ne visada yra taip, kad papildomo smuiko įtraukimas į jau ir taip didelį orkestrą būtinau pagerins muzikos kokybę. Todėl, užuot įtraukus naujus rodiklius, geriau kuo geriau išnaudoti esamus.

Bruselis, 2023 m. liepos 12 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Tekstilės gaminių ženklavimo reglamento peržiūra“**(tiriamoji nuomonė)**

(2023/C 349/05)

Pranešėja **Antje Sabine GERSTEIN**

Prašymas pateikti nuomonę	Europos Komisija, 2023 1 20
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis
Atsakingas skyrius	Bendrosios rinkos, gamybos ir vartojimo skyrius
Priimta skyriuje	2023 6 29
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 12
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai	
(už / prieš / susilaikė)	196 / 1 / 4

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) pritaria Europos Komisijos požiūriui, kad peržiūrint Tekstilės gaminių ženklavimo reglamentą reikia iš esmės atsižvelgti į naujų skaitmeninių ženklavimo technologijų, naujų pluošto technologijų ir jų klasifikavimo, taip pat naujų perdirbimo technologijų galimybes, taip pripažįstant naują plačią ES tekstilės sektoriaus reglamentavimo aplinką.

1.2. Vartotojai turi įvairių lūkesčių dėl tekstilės gaminių etiketėse pateikiamos informacijos išsamumo. Peržiūrint Tekstilės gaminių ženklavimo reglamentą šie skirtingi lūkesčiai turi būti patenkinti pirmiausia pateikiant pagrindinę ir lengvai suprantamą informaciją, kartu suteikiant galimybę papildomai gauti išsamesnę informaciją.

1.3. Kadangi tekstilės sektorius yra vienas iš labiausiai globalizuotų sektorių, EESRK manymu, labai svarbu, kad Europos Komisija siektų, jog visoje ES ir visame pasaulyje būtų suderinti ženklavimo reikalavimai, susiję su kilmės nuorodomis, priežiūros nurodymais, dydžiu ir pluošto sudėtimi.

1.4. EESRK ragina Europos Komisiją turėti omenyje specialius šio sektoriaus MVĮ poreikius. Siekiant užkirsti kelią tolesniam perkėlimui į kitas šalis ir atsižvelgiant į tai, kad šiame sektoriuje visoje ES dirba 1,3 mln. darbuotojų, naujieji Tekstilės gaminių ženklavimo reikalavimai turi suteikti pakankamai lankstumo, kad būtų galima atsižvelgti į MVĮ poreikius ir pajėgumus siekiant šiame ekonomikos sektoriuje ne tik išlaikyti užimtumą ir įgūdžius, bet ir galėti juos toliau plėtoti.

2. Bendrosios pastabos

2.1. ES tvarios ir žiedinės tekstilės ekonomikos strategijoje paskelbta apie ketinimą peržiūrėti Tekstilės gaminių ženklavimo reglamentą (Reglamentas (ES) Nr. 1007/2011⁽¹⁾), kuriuo reikalaujama, kad ES rinkoje parduodami tekstilės gaminiai būtų paženklininti etikete, kurioje būtų aiškiai nurodyta pluoštų sudėtis ir visos gyvūninės kilmės ne tekstilės dalys. Strategijoje nurodyta, kad atlikus šią peržiūrą bus galimybė nustatyti privalomus reikalavimus atskleisti ir kitų rūšių informaciją, kaip antai tvarumo ir žiediskumo parametrus, gaminio dydį ir, jei taikytina, šalį, kurioje vyksta gamybos procesai (pagaminimo vietą).

(¹) 2011 m. rugsėjo 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1007/2011 dėl tekstilės pluoštų pavadinimų ir susijusio tekstilės gaminių pluoštų sudėties ženklavimo ir žymėjimo, kuriuo panaikinamos Tarybos direktyva 73/44/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 96/73/EB bei 2008/121/EB (OL L 272, 2011 10 18, p. 1).

2.2. Šioje nuomonėje EESRK nagrinėja galimybes išplėsti dabartinio reglamento taikymo sritį, atkreipiant dėmesį į tam tikrus reglamento 24 straipsnyje jau išvardytus elementus, kurie turi būti peržiūrėti, ir kitus tvarumo ir žiediško parametrus, užtikrinant suderinamumą su dabartiniais pasiūlymais dėl teisėkūros procedūra priimamo akto, pavyzdžiui, pasiūlymu dėl teisės akto dėl tvarių gaminių ekologinio projektavimo reikalavimų nustatymo. Nuomonėje bus atsižvelgta į pramonės sektorių perspektyvą, įskaitant sąnaudas ir geresnį keitimąsi informacija vertės grandinėje, taip pat į vartotojų perspektyvą, siekiant užtikrinti teisingą, tikslią ir aiškią informaciją.

2.3. EESRK pritaria Europos Komisijos požiūriui, kad reikia iš esmės atsižvelgti į naujų skaitmeninių ženklavimo technologijų, naujų pluošto technologijų ir jų klasifikavimo, taip pat naujų perdirbimo technologijų galimybes ir taip pripažinti bendrą naują plačią ES tekstilės sektoriaus reguliavimo aplinką, įskaitant Europos Komisijos Ekologiškumo teiginių iniciatyvą⁽²⁾.

2.4. Taigi, EESRK pabrėžia, kad daugelis tekstilės sektoriaus aspektų jau nagrinėjami labai sudėtinguose horizontaliuose reglamentavimo pasiūlymuose, ir daugelio jų teisėkūros procesas jau vyksta. Įmonių socialinė atsakomybė ir su darbu susiję klausimai nagrinėjami Direktyvoje dėl įmonių tvarumo išsamaus patikrinimo ir Reglamente dėl priverstinio darbo. Netrukus Direktyva, kuria vartotojams suteikiama daugiau galių, ir Ekologiškumo teiginių direktyva bus reguliuojamas pranešimas apie tvarumo teiginius, o peržiūroje Atliekų pagrindų direktyvoje bus nagrinėjamos pagrindinės sąvokos, susijusios su tvarkymu pasibaigus gyvavimo ciklui.

2.5. Vartotojai turi įvairių lūkesčių dėl tekstilės gaminių etiketėse pateikiamos informacijos išsamumo. Peržiūrint Tekstilės gaminių ženklavimo reglamentą šie skirtingi lūkesčiai turi būti patenkinti pirmiausia pateikiant pagrindinę ir lengvai suprantamą informaciją, kartu suteikiant galimybę papildomai gauti išsamesnę informaciją, pavyzdžiui, kai savanoriškai pateikiama standartizuota informacija apie gamybos procesą.

2.6. EESRK atkreipia dėmesį, kad Tekstilės gaminių ženklavimo reglamento peržiūra yra REFIT iniciatyva, kuria aiškiai siekiama, kad ES teisė būtų paprastesnė, atitiktų savo paskirtį ir būtų pigesnė įmonėms bei vartotojams. Kalbant apie įmones, tai turi apimti reikalavimų laikymosi išlaidų mažinimą, taip pat reglamentavimo aiškumą ir nuoseklumą. Vartotojams reikia tikslios, išsamios ir palyginamos informacijos apie tekstilės gaminius. EESRK pabrėžia maksimalaus suderinimo svarbą siekiant padėti sektoriui sėkmingai pereiti prie visapusiško žiediško.

2.7. EESRK ragina skubiai imtis veiksmų dėl pluoštų klasifikavimo sistemos, nes dabartinė sistema nėra pakankamai lanksti, kad būtų galima atsižvelgti į tai, jog kuriami inovatyvieji pluoštai, kurie dažnai daro mažesnę poveikį aplinkai nei įprasti pluoštai. Tokia esama padėtis kelia daugelio naujų pluoštų gamintojų nepasitenkinimą, nes jie negali tiksliai paženklinėti savo pluoštų. Be to, šie nauji pluoštai dar negali būti nurodyti tekstilės gaminių etiketėse, todėl jų identifikavimas išlieka dideliu iššūkiu perdirbėjams, ir tai dabar trukdo pasiekti sektoriaus žiediško. EESRK atkreipia dėmesį, kad ši reglamentavimo spraga taip pat turi neigiamą poveikį vartotojų suvokimui, nes kai kurie gaminiai iš tikrųjų gali būti daug tvaresni, nei nurodoma dabartinėse etiketėse.

2.8. EESRK manymu, labai svarbu, kad Europos Komisija siektų, jog visoje ES ir visame pasaulyje būtų suderinti ženklavimo reikalavimai, susiję su kilmės nuorodomis, priežiūros instrukcijomis, dydžiu ir pluošto sudėtimi. Tekstilės sektorius yra vienas iš labiausiai globalizuotų sektorių. Kiekvienoje vietoje pagaminti drabužiai būna skirti daugeliui geografinių zonų visame pasaulyje (ES, JAV ir kitur), o ženklavimo reikalavimų yra daug ir įvairių⁽³⁾. Kai taikytina, reikia atsižvelgti į pasaulinius ženklavimo reikalavimus ir pasaulinius darniuosius standartus.

2.9. Maksimalaus suderinimo reikalavimas yra susijęs su aiškiu EESRK politiniu reikalavimu išvengti papildomo pavojaus vidaus rinkai, nes atrodo, kad valstybėse narėse atsiranda vis daugiau skirtingų ženklavimo reikalavimų. Todėl EESRK mano, kad Europos Komisijai būtina ir pats laikas 2023 m., kai bus minimos trisdešimtosios bendrosios rinkos metinės, pateikti pasiūlymą dėl Tekstilės gaminių ženklavimo reglamento peržiūros.

⁽²⁾ COM(2023) 166 *final* – 2023/0085(COD).

⁽³⁾ Tokių reikalavimų pavyzdžiai – Kanados Tekstilės gaminių ženklavimo ir reklamos taisyklės ir JAV Tekstilės pluošto produktų identifikavimo įstatymas.

2.10. EESRK ragina Europos Komisiją turėti omenyje specialius šio sektoriaus MVĮ poreikius. Siekiant užkirsti kelią tolesniam perkėlimui į kitas šalis ir atsižvelgiant į tai, kad šiame sektoriuje visoje ES dirba 1,3 mln. darbuotojų⁽⁴⁾, naujieji Tekstilės gaminių ženklavimo reglamento reikalavimai turi suteikti pakankamai lankstumo, kad būtų galima patenkinti MVĮ poreikius ir pajėgumus siekiant šiame ekonomikos sektoriuje ne tik išlaikyti užimtumą ir įgūdžius, bet ir galėti juos toliau plėtoti. Pavyzdžiui, tvirtinančiosios įstaigos vykdoma bendroji reikalavimų laikymosi kontrolė yra sunkiai įgyvendinama MVĮ atžvilgiu, o MVĮ yra ES pramoninės tekstilės gamybos pagrindas. Tikslinga būtų numatyti „savarankiško sertifikavimo“ procedūras, tokias kaip Sprendimo Nr. 768/2008/EB⁽⁵⁾ II priede nustatyta gamybos vidaus kontrolė, kai MVĮ informuoja vartotojus ir suteikia jiems garantijas.

3. Konkrečios pastabos

3.1. Pluoštų klasifikacija

3.1.1. Pastaraisiais metais tekstilės pramonėje sukurta keletas naujų pluoštų, kurių aplinkosauginis pėdsakas, palyginti su labiau tradiciniais pluoštais, yra mažesnis. Nors šių medžiagų pagrindą gali sudaryti panaši žaliava, jų gamybos technologija ir savybės dažnai labai skiriasi nuo įprastinių pluoštų gamybos technologijų ir savybių. Nauji pluoštai dabar nepripažįstami pagal I priede pateiktas bendrąsias pluoštų klasifikacijas. Vadinas, inovatyvieji pluoštai klasifikuojami nurodant skirtingus pluoštų pavadinimus arba kaip „kiti“ pluoštai. Atsižvelgiant į žaliąją ir žiedinę pertvarką, peržiūrėtame Tekstilės gaminių ženklavimo reglamente turėtų būti suteikta galimybė I priede pripažinti pluoštus, pasižyminčius išskirtinėmis savybėmis. Numatoma minėto reglamento peržiūra turėtų būti geriau pritaikyta, kad atspindėtų sparčią pažangą, susijusią su inovatyviaisiais pluoštais.

3.1.2. Daugybė naujų pluoštų rūšių, pasižyminčių išskirtinėmis savybėmis, jau greitai galės būti komercializuotos arba bus tiekiamos rinkai ateityje. Tačiau dabartinis I priedo atnaujinimo procesas yra neskaidrus ir pareiškėjams neaiškus. Todėl EESRK rekomenduoja ES valdžios institucijoms įvertinti ir peržiūrėti, kaip atnaujinimo procesą padaryti skaidresnį ir techniškai tikslesnį.

3.2. Leidžiamasis pluošto sudėties nuokrypis

3.2.1. Atsižvelgiant į perėjimą prie žiedinės ekonomikos, tekstilės pramonė drabužių gamybai vis dažniau naudoja perdirbtus pluoštus ir medžiagas. Dabartinis reglamentas nėra visiškai tinkamas, kad etiketėje būtų galima tiksliai nurodyti pluošto, kuriame yra perdirbtų medžiagų, sudėtį, ir tai trukdo pereiti prie žiedinės ekonomikos. Pagal 20 straipsnio 3 dalį leidžiamas ne didesnis kaip 3 % nuokrypis tarp etiketėje nurodytos pluošto sudėties ir pluošto sudėties, nustatytos institucijai atliekant tyrimus. Tačiau dėl esamos tekstilės gaminių rūšiavimo ir perdirbimo technologijų technikos pažangos atsiranda pluošto sudėties nuokrypių, kartais viršijančių leidžiamąjį 3 % nuokrypį. Taip yra dėl to, kad, ypač mechaninio perdirbimo atveju, neįmanoma visiškai užtikrinti, kad perdirbimui skirtoje žaliavoje nebūtų kitų tekstilės medžiagų priemaišų. Dėl to peržiūrėtame Tekstilės gaminių ženklavimo reglamente reikia nustatyti didesnę leidžiamąją sudėties nuokrypį. Remdamasis ekspertų nuomone EESRK rekomenduoja, kad atnaujintas nuokrypis būtų 3–5 %. Didelis leidžiamasis nuokrypis turėtų būti taikomas tik atsižvelgiant į esamus perdirbimo technologijų apribojimus, juo neturėtų būti pateisinama bloga gamybos praktika. Nedidelis leidžiamasis nuokrypio padidėjimas yra sveikintinas žingsnis šalinant kliūtis, trukdančias drabužių gamybai naudoti perdirbtas medžiagas.

3.3. Suderinimas su pasauliniais standartais ir procesais

3.3.1. Tyrimo standartų suderinimas

3.3.1.1. Tekstilės pramonė – labai globali pramonė, ir joje dažnai taikomi tarptautiniai standartai. Tekstilės gaminių ženklavimo reglamento peržiūra yra galimybė pluošto sudėties tyrimo metodus suderinti su pasauliniais standartais. Dabar pagal 19 straipsnį pluošto sudėties tyrimą leidžiama atlikti tik pagal ES (EN) standartus. Daugeliu atvejų EN standartai yra labai panašūs į tarptautinius ISO standartus, tačiau dėl nedidelių esamų metodo parametrų skirtumų ISO ir EN tyrimo rezultatai nesutampa. Dėl pramonės pasaulinių vertės grandinių ISO standartai yra plačiai taikomi ir jiems šiame sektoriuje teikiama pirmenybė. Taigi, įmonėms tenka vis dažniau atlikti Europos rinkai skirtų produktų tyrimus, o tai gerokai padidina sąnaudas. Todėl EESRK rekomenduoja peržiūrėtame Tekstilės gaminių ženklavimo reglamente ISO standartus pripažinti priimtinais tyrimų standartais. Be to, EESRK pripažįsta, kad dabar padaryta didelė pažanga diegiant naujoves, susijusias su naujais pluošto sudėties nustatymo metodais. Europos Komisija, peržiūradama Tekstilės gaminių ženklavimo reglamentą, turėtų atsižvelgti į šią pažangą.

⁽⁴⁾ https://euratex.eu/wp-content/uploads/EURATEX_FactsKey_Figures_2022rev-1.pdf

⁽⁵⁾ 2008 m. liepos 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 768/2008/EB dėl bendrosios gaminių pardavimo sistemos ir panaikinant Sprendimą 93/465/EEB (OL L 218, 2008 8 13, p. 82).

3.3.2. Suderinimas su tarptautiniais standartais ir prekybos taisyklėmis

3.3.2.1. EESRK pritaria idėjai Tekstilės gaminių ženklavimo reglamentą paversti darniųjų standartų rinkiniu, kuriame būtų nustatyti tam tikri reikalavimai (naujų pluoštų klasifikavimas, pluošto sudėties tyrimai, dydžių nustatymas, priežiūros instrukcijos). Šie standartai, kiek įmanoma, turėtų būti taikomi visame pasaulyje. Tai padėtų labiau suderinti ženklavimo reikalavimus tiek bendrojoje rinkoje, tiek visame pasaulyje.

3.3.2.2. Kadangi tekstilės sektorius yra pasaulinio masto, peržiūrint Tekstilės gaminių ženklavimo reglamentą labai svarbu atsižvelgti į tarptautinį suderinimą ir bendradarbiavimą. Europos Komisija turėtų užtikrinti suderinamumą su Pasaulio muitų organizacija ir dabar atliekama Suderintos sistemos kodų peržiūra, taip pat su PPO sutartyje dėl techninių prekybos kliūčių nustatytais įsipareigojimais dėl tarptautinių standartų taikymo.

3.4. Skaitmeninis ženklavimas

3.4.1. EESRK labai palankiai vertina Europos Komisijos ketinimą peržiūrėti Tekstilės gaminių ženklavimo reglamentu skaitmenizuoti sudėties ženklavimą. Be to, atsižvelgdamas į Tvariųjų gaminių ekologinio projektavimo reglamentą EESRK palankiai vertina skaitmeninio ženklavimo ir vartotojų informavimo iniciatyvas, pavyzdžiui, skaitmeninį gaminių pasą. Tačiau labai svarbu, kad Europos Komisija suderintų šias skaitmenines iniciatyvas, siekiant sukurti nuoseklią ir veiksmingą politikos sistemą.

3.4.2. Dabar fizinės etiketės dėl daugelio priežasčių nėra tokios veiksmingos, kaip norėtusi. Išgijus gaminių etiketės dažnai nukerpamos. Etiketėse esantis tekstas gali nusiplauti dėl daugybės skalbimo ciklų. Be to, didelių fizinių etikečių gamyba daugeliu skirtingų kalbų kainuoja brangiai ir prisideda prie plastiko atliekų susidarymo. Tekstas yra smulkus, pateikiamas vertimas į kelias kalbas, todėl vartotojams taip pat sunku jį suprasti.

3.4.3. Skaitmeninės etiketės palengvintų įmonių darbą, taip pat pagerintų informacijos teikimą vartotojams, nes jiems būtų pateiktas aiškus tekstas atitinkamomis kalbomis. Ir toliau reikia teikti informaciją mažiau technologiškai išprususiems vartotojams, tačiau yra galimybių, pavyzdžiui, teikti informaciją pagal pareikalavimą pardavimo vietoje. Ilgalakis ir nenusiplaunantis „duomenų laikmenos“ tipo ženklas ant gaminių gali užtikrinti lengvą prieigą prie skaitmeninės informacijos.

3.4.4. NET jei Komisija nuspręstų dalį informacijos palikti fizinėse etiketėse, taikant šį metodą vis tiek turėtų būti gerokai sumažintas bendras etikečių dydis. EESRK pritaria Komisijos nuomonei, kad fizinės etiketės arba fizinės skaitmeninės informacijos laikmenos turėtų būti sunkiau nukirpti. Jau dabar yra neabrazyvinio ženklavimo metodų. Metodais, kuriuos taikant etiketės tampa sunkiau nukirpti, turėtų būti užtikrintas informacijos ilgaamžiškumas (pvz., tiesiogiai ant medžiagos atspausdinta informacija gali būti nuplaunama) ir nesumažintas gaminių funkcionalumas (pvz., visiškai prisiuvus etiketę prie drabužio gali sumažėti jo funkcionalumas).

3.4.5. Europos Komisija turėtų įvertinti, kaip skaitmeninio gaminių pasas pagal peržiūretą Tekstilės gaminių ženklavimo reglamentą gali būti taikomas skaitmeninės etiketės kontekste. Nuoseklumui užtikrinti ir įgyvendinimui palengvinti, skaitmeninė etiketė pagal Tekstilės gaminių ženklavimo reglamentą taip pat galėtų būti įrašyta į tą pačią duomenų laikmeną kaip ir skaitmeninis gaminių pasas.

3.5. Ženklavimo išimtis kai kurių rūšių produktams

3.5.1. Dabartinio Tekstilės gaminių ženklavimo reglamento V priede nustatyti 42 rūšių tekstilės gaminiai, kurių neprivaloma ženklinti. Tai smulkūs gaminiai (pvz., laikrodžių dirželiai), kurių ženklavimas etiketėmis sumažintų gaminių funkcionalumą. Tačiau taikant sąrašo metodą nepateikiama aiškių gairių, kaip veiklos vykdytojai turėtų ženklinti į V priedą neįtrauktus gaminius, kurių funkcinės savybės taip pat sumažėja dėl etiketės. EESRK rekomenduoja peržiūretame reglamente aiškiai nurodyti, kaip teisingai ženklinti gaminius (pvz., kojines ir puskojines), kai privalomas ženklavimas sumažina gaminių funkcionalumą. Pavyzdžiui, dabartinį sąrašo metodą būtų galima pakeisti produktų, kuriems netaikomas privalomas ženklavimas, apibrėžtimi.

Briuselis, 2023 m. liepos 12 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Europos strategija dėl vyresnio amžiaus asmenų“**(tiriamoji nuomonė Tarybai pirmininkaujančios Ispanijos prašymu)**

(2023/C 349/06)

Pranešėjas **Miguel Ángel CABRA DE LUNA**

ES Tarybai pirmininkaujančios Ispanijos prašymas 2022 12 8 raštas

Teisinis pagrindas Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis
Tiriamoji nuomonė

Atsakingas skyrius Užimtumas, socialiniai reikalai ir pilietybė

Priimta skyriuje 2023 6 21

Priimta plenarinėje sesijoje 2023 7 12

Plenarinė sesija Nr. 580

Balsavimo rezultatai

(už / prieš / susilaikė) 189 / 01 / 02

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Demografiniai iššūkiai, su kuriais susiduria Europos visuomenė, turi būti atremiami įgyvendinant politiką, kuria siekiama pakeisti paradigimą, pagal kurią būtų atkreipiamas dėmesys į vyresnio amžiaus asmenis ir atsisakyta pagalba grindžiamos vizijos, siekiant sutelkti dėmesį į jų įgalėjimą, ir užkirstas kelias diskriminaciniam požiūriui į vyresnio amžiaus asmenis. Siekiant įveikti šiuos demografinius iššūkius, reikia šalinti kliūtis ir naudotis visuomenės senėjimo teikiamomis galimybėmis.

1.2. Vyresnio amžiaus asmenų nedarbo lygis ir toliau išlieka aukštas, jie susiduria su didesne diskriminacijos ir izoliacijos rizika, taip pat nevienodomis galimybėmis gauti deramas pajamas, o tai yra kliūtis vyresnių žmonių aktyvumui. Kadangi vyresnio amžiaus darbuotojų užimtumo lygis ES tebėra žemesnis nei vidutinis, būtina imtis darbo vietų pritaikymo, mokymo ir užimtumo skatinimo priemonių, kol bus pasiektas oficialus pensinis amžius.

1.3. Sveikatos priežiūros, ligų prevencijos ir švietimo apie sveikatą sistemos yra pagrindiniai veiksniai siekiant pailginti ilgaamžiškumą būnant geros psichologinės ir fizinės būklės. Šiuo atžvilgiu prieinamumas – ypač savo namuose ir jų aplinkoje – yra esminis veiksnys užkertant kelią traumoms ir sužalojimams, kurie sukelia priklausomybę ir fizinės bei psichinės būklės blogėjimą ir trukdo gyventi aktyvų ir sveiką gyvenimą⁽¹⁾.

1.4. Investicijos į mokslinius tyrimus, technologinę plėtrą ir inovacijas, įskaitant visiems prieinamų ir įvairius vyresnio amžiaus žmonių poreikius atitinkančių technologijų, produktų ir paslaugų kūrimą, yra būtinos sveiko ir aktyvaus senėjimo paramai.

1.5. 2021 m. sausio 27 d. Europos Komisija paskelbė Žaliąją knygą dėl senėjimo. Vienas didžiausių Komisijos žaliosios knygos trūkumų yra tai, kad joje senėjimas ir vyresnio amžiaus žmonės siejami su visuomenės išlaidomis arba sąnaudomis, neatsižvelgiant į socialinę ir ekonominę naudą, kurią bus galima gauti aktyviau įtraukiant vyresnio amžiaus asmenis ir emocinio senėjimo poveikio aspektą.

1.6. Kadangi iki šiol nebuvo pasiūlyta visapusiška politika dėl visuomenės senėjimo arba politika, orientuota tik į vyresnio amžiaus asmenis, ES turi priimti naują Europos strategiją dėl vyresnio amžiaus asmenų, kurios pagrindiniai tikslai būtų apsaugoti visas jų teises, taip pat užtikrinti visapusišką jų dalyvavimą visuomenės gyvenime ir ekonomikoje. Nauja Europos strategija dėl vyresnio amžiaus asmenų prisidės prie būtino su amžiumi ir vyresniais žmonėmis susijusios politikos permąstymo dabar ir ateityje.

⁽¹⁾ Pavyzdžiui, Prancūzijos vyresnio amžiaus asmenų kritimų prevencijos planas (*Plan antichute des personnes âgées*).

1.7. Pagal minėtą strategiją bus parengti pasiūlymai ir priemonės lygybės ir nediskriminavimo, lyčių aspekto, teisių ir galimybių jomis naudotis, dalyvavimo visuomenės gyvenime, užimtumo, švietimo ir mokymo, deramų pajamų ir socialinės įtraukties srityse. Be to, valstybės narės parengs nacionalinius planus, į kuriuos bus įtraukti konkretūs tikslai ir rodikliai.

1.8. EESRK ragina Europos Komisiją iki dabartinės kadencijos pabaigos skubiai pateikti naują strategiją, paremtą Vyresnio amžiaus žmonių garantijų iniciatyva (panašia į Jaunimo garantijų arba Vaiko garantijų iniciatyvą), kuri būtų naujosios strategijos įgyvendinimo priemonė.

1.9. EESRK ragina valstybes nares patvirtinti naująją garantiją, kuri leistų joms naudoti įvairias ES finansavimo sistemas – pavyzdžiui, Europos socialinį fondą + – vyresnio amžiaus asmenų rėmimo programoms, taip pat įtraukti demografinį rodiklį kaip lemiamą elementą į Europos semestro procesą ir rengiant konkrečioms šalims skirtas rekomendacijas.

1.10. EESRK ragina Europos Komisiją ir valstybes nares skubiai parengti, išplėtoti ir pasirašyti Europos deklaraciją dėl vyresnio amžiaus asmenų, kurioje atsispindėtų išipareigojimas šios kadencijos laikotarpiu (2019–2024 m.) parengti būsimą Europos strategiją dėl vyresnio amžiaus asmenų.

1.11. Kaip nurodyta nuomonėje „Naujo pagalbos modelio pagyvenusiems žmonėms kūrimas. COVID-19 pandemijos pamokos“⁽²⁾, EESRK ragina Europos Komisiją, pripažįstant vyresnio amžiaus asmenų pagrindines teises bei galimybes jomis naudotis ir šių žmonių indėlį į visuomenę, paskelbti Europos vyresnio amžiaus asmenų metus.

1.12. EESRK pabrėžia socialinių partnerių ir socialinio dialogo vaidmenį, laikantis *Europos socialinių partnerių atskiro pagrindų susitarimo dėl vyresnių žmonių aktyvumo ir kartų solidarumu grindžiamo požiūrio*⁽³⁾.

1.13. EESRK ragina konsultuotis su pilietinės visuomenės organizacijomis, ypač su vyresnio amžiaus žmonėms ir jų artimiesiems atstovaujančiomis organizacijomis ir jas remiančiomis profesinėmis organizacijomis, taip pat su lygybės organizacijomis, neįgaliųjų atstovais, paslaugų teikėjais, socialinės ekonomikos organizacijomis ir kt.

1.14. EESRK ragina naudoti viešojo ir privačiojo sektorių partnerystes kaip papildomą priemonę siekiant išnaudoti aktyvaus vyresnio amžiaus asmenų dalyvavimo tokiose srityse kaip kultūra, švietimas, sportas, turizmas ir kt. potencialą.

1.15. Siekdamas skatinti keitimąsi geraja patirtimi, techninių įgūdžių mokymą ir konkrečius veiksmus strategijos veiksmų srityse, EESRK ragina įsteigti Europos vyresnio amžiaus asmenų, visuomenės senėjimo ir demografinių iššūkių agentūrą⁽⁴⁾.

1.16. EESRK ragina koordinuoti vyresnio amžiaus asmenų interesų gynėjų (ombudsmenų) veiklą tarp valstybių narių ir tarp administravimo institucijų bei privačiojo sektoriaus. Jie gali padėti vyresnio amžiaus žmonėms bendrauti su valdžios institucijomis, priimti skundus dėl diskriminacijos dėl amžiaus, sudaryti palankesnes sąlygas naudotis pagrindinėmis paslaugomis ar užtikrinti minimalias vyresnio amžiaus žmonių pajamas⁽⁵⁾.

1.17. EESRK ragina, remiantis JT vaiko teisių konvencijos arba Neįgaliųjų teisių konvencijos⁽⁶⁾ pavyzdžiu, tarptautiniu lygmeniu priimti JT vyresnio amžiaus asmenų teisių konvenciją, kad senatvėje jiems būtų užtikrintos lygios žmogaus teisės, užtikrinant aktyvų pilietinės visuomenės organizacijų, atstovaujančių vyresnio amžiaus žmonėms ir atitinkamiems suinteresuotiesiems subjektams, dalyvavimą.

(2) Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Naujo pagalbos modelio pagyvenusiems žmonėms kūrimas. COVID-19 pandemijos pamokos“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 194, 2022 5 12, p. 19).

(3) Europos socialinių partnerių atskiras pagrindų susitarimas dėl vyresnių žmonių aktyvumo ir kartų solidarumu grindžiamo požiūrio (2017 m.).

(4) Europos draugai.

(5) *Current and future challenges for ombudsman institutions – Network in Focus 2019* (europa.eu).

(6) Kaip nurodyta 2022 m. kovo mėn. JT vyriausiojo žmogaus teisių komisaro ataskaitoje dėl vyresnio amžiaus asmenų žmogaus teisių propagavimo ir apsaugos.

1.18. EESRK palankiai vertina tai, kad Europos Komisijos Teisingumo generaliniame direktorate įsteigtas lygybės ir nediskriminavimo dėl amžiaus skyrius; EESRK ragina Komisiją sukurti tarnybą, skirtą su visuomenės senėjimu ir demografiniais iššūkiais susijusiems klausimams spręsti, kuri padėtų koordinuoti vyresnio amžiaus žmonėms skirtą politiką.

1.19. Komitetas, siekdamas paremti visas šias priemones ir atspindėti EESRK paramą vyresnio amžiaus asmenims skirtos politikos vystymui, pripažįsta, kad verta apsvarstyti galimybę įsteigti *ad hoc* grupę, kuri vykdytų iniciatyvas, susijusias su visuomenės senėjimu ir demografiniais iššūkiais bei galimybėmis, atsižvelgiant į EESRK nuomonę „Naujo pagalbos modelio pagyvenusiems žmonėms kūrimas. COVID-19 pandemijos pamokos“⁽⁷⁾.

2. Bendrosios pastabos

2.1. Demografiniai iššūkiai (pastaraisiais dešimtmečiais ilgėjanti gyvenimo trukmė ir sumažėjęs vaisingumas), kartu su klimato kaita ir dirbtinio intelekto paskatinta technologine revoliucija, yra pagrindiniai veiksniai, pakeikiantys visuomenės ateitį.

2.2. Apskaičiuota, kad vyresnių nei 65 metų amžiaus ES šalių gyventojų skaičius padidės nuo 90,5 mln. 2019 m. pradžioje iki 129,8 mln. 2050 m. Šiuo laikotarpiu 75–84 metų amžiaus asmenų skaičius ES padidės 56,1 %, o 65–74 metų asmenų skaičius išaugs 16,6 %. Kaip priešinga tendencija, manoma, kad 2050 m. ES gyvens 13,5 % mažiau jaunesnių nei 55 metų amžiaus asmenų.

2.3. Nepaisant to, vyresnio amžiaus darbuotojų užimtumo lygis ES išlieka žemesnis už vidurkį. 2019 m. dirbo tik 59,1 % 55–64 metų asmenų, palyginti su 73,1 % visų 20–64 metų asmenų. Asmenų iki pensinio amžiaus (55–64 metų) skurdo ir socialinės atskirties lygis yra vienas didžiausių Europos Sąjungoje.

2.4. Vidutinis pensinis amžius ES yra maždaug 65 metai, o vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė – maždaug 84 metai, vadinasi, dauguma žmonių gaudami pensiją gyvens apie 20 metų. Todėl būtina skatinti ilgaamžiškumą būnant geros sveikatos.

2.5. Remiantis 2019 m. „Eurobarometro“ ataskaita dėl diskriminacijos ES, diskriminacija dėl amžiaus kartu su diskriminacija dėl lyties yra labiausiai paplitusi diskriminacijos forma Europos Sąjungoje.

2.6. Vyresnio amžiaus asmenys yra grupė, kuriai kyla didesnė rizika tapti neįgaliais, nes senėjimas didina negalios tikimybę; 48,5 % neįgaliųjų yra vyresni nei 65 metų.

2.7. Nors bendra pajamų pakeitimo pensijomis norma ES yra 58 %⁽⁸⁾, apskaičiuota, kad daugelyje šalių 40 % turto ir dalis perkamosios galios yra vyresnio amžiaus asmenų rankose, ir ši dalis nevienodai pasiskirsčiusi tarp moterų ir vyrų bei įvairiose pajamų grupėse. Vadinasi, vyresnio amžiaus žmonės turi didelį potencialą kaip didieji vartotojai.

2.8. Vyresnio amžiaus vartotojai sudaro didelę dalį ekonomikos, o jų vartojimo dalis ir toliau didės. Numatoma, kad senjorų ekonomika visoje ES augs maždaug 5 % per metus ir 2025 m. pasieks 5,7 trln. EUR⁽⁹⁾.

2.9. ES turi parengti veiksmingas strategijas, kuriose būtų atsižvelgta į kiekvieno regiono demografinę dinamiką ir ekonominę plėtrą, taip pat į galimybes, kurias gali suteikti senjorų ekonomika⁽¹⁰⁾.

⁽⁷⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Naujo pagalbos modelio pagyvenusiems žmonėms kūrimas. COVID-19 pandemijos pamokos“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 194, 2022 5 12, p. 19).

⁽⁸⁾ Eurostatas.

⁽⁹⁾ *Silver Economy Study: How to stimulate the economy by hundreds of millions of Euros per year*, Shaping Europe's digital future (europa.eu).

⁽¹⁰⁾ Europos Komisijos demografijos atlasas.

3. Nauja ES vyresnio amžiaus asmenų teisių politika

3.1. 2002 m. Madride vykusioje paskutinėje Pasaulio asamblėjoje visuomenės senėjimo klausimais JT pristatė Tarptautinį veiksmų visuomenės senėjimo srityje planą – pirmąjį tarptautinį susitarimą, pagal kurį vyresnio amžiaus asmenys laikomi prisidedančiais prie visuomenės vystymosi, ir įsteigė Neribotos sudėties visuomenės senėjimo klausimų darbo grupę.

3.2. 2021 m. sausio 27 d. Europos Komisija pristatė žaliąją knygą dėl senėjimo „Kartų solidarumo ir tarpusavio atsakomybės puoselėjimas“⁽¹¹⁾, kurioje išdėstyti būsimos vyresnio amžiaus asmenų rėmimo politikos pagrindai.

3.3. Žaliojoje knygoje daroma išvada, kad sveikas senėjimas ir aktyvumas vyresniame amžiuje daro teigiamą poveikį darbo rinkai, užimtumo lygiui ir socialinės apsaugos sistemoms, taigi ir ekonomikos augimui bei našumui.

3.4. Žaliojoje knygoje patvirtinama, kad reikia imtis konkrečių ir ryžtingų veiksmų vyresnio amžiaus asmenims visose politikos srityse paremti, tačiau joje nesuforuota konkrečių iniciatyvų programa, kurią turi parengti ES ir valstybės narės.

3.5. Naująja ES politika turi būti siekiama pakeisti paradigmą, pagal kurią būtų atkreipiamas dėmesys į vyresnio amžiaus asmenis ir atsakyta pagalba grindžiamos vizijos, siekiant sutelkti dėmesį į jų įgalėjimą, ir užkirstas kelias diskriminaciniam požiūriui į vyresnio amžiaus asmenis.

4. Kurti Europos strategiją

4.1. Nors žaliąji knyga buvo dar vienas žingsnis siekiant įgyvendinti prieš du dešimtmečius Madrido plane prisiimtus įsipareigojimus, joje atskleidžiami tam tikri trūkumai, kuriuos reikia pašalinti, nes kol kas nepateikta jokių pasiūlymų dėl visapusiškos visuomenės senėjimo ar išimtinai vyresnio amžiaus asmenimis skirtos politikos.

4.2. Vienas didžiausių Komisijos žaliosios knygos trūkumų yra tai, kad joje senėjimas ir vyresnio amžiaus žmonės siejami su visuomenės išlaidomis arba sąnaudomis, neatsižvelgiant į socialinę ir ekonominę naudą, kurią galima gauti aktyviau įtraukiant vyresnio amžiaus asmenis. Žaliojoje knygoje amžius ir toliau siejamas su nuosmukiu, pasyvumu ir pažeidžiamumu. Siekiant išnaudoti visuomenės senėjimo potencialą, labai svarbu sukurti viziją, grindžiamą žmogaus teisėmis, gerove, vyresnio amžiaus asmenų indėliu į visuomenę ir ekonomiką, ir priemonėmis, kurios leistų jiems prisidėti.

4.3. Pastaraisiais metais buvo pristatyta ir aptarta nemažai su amžiumi glaudžiai susijusių iniciatyvų, pavyzdžiui, Europos priežiūros strategija, 2020–2024 m. veiksmų planas žmogaus teisių ir demokratijos srityje, Europos socialinių teisių ramsčio veiksmų planas, valstybių narių prisiimti įsipareigojimai dėl JT iniciatyvos dėl COVID poveikio vyresnio amžiaus asmenims ir įvairios ES Tarybos išvados dėl *vyresnio amžiaus asmenų žmogaus teisių, dalyvavimo ir gerbūvio skaitmeninio amžiuje*⁽¹²⁾, dėl *senėjimo aspekto integravimo į viešąją politiką*⁽¹³⁾ ir dėl *žmogaus teisėmis grindžiamo ekonomikos gaivinimo po COVID-19*⁽¹⁴⁾.

4.4. Nauja Europos strategija dėl vyresnio amžiaus asmenų bus prisidedama prie to, kad dabartinėje ir būsimoje politikoje dėmesys būtų sutelktas į senėjimą ir vyresnio amžiaus asmenis, pabrėžiant žmogiškąsias, socialines ir ekonomines galimybes ir gerinant pilietines ir dalyvavimo perspektyvas, nes vyresnio amžiaus asmenys dažnai turi neišnaudoto intelektualinio, ekonominio ir socialinio kapitalo. Strategija bus remiamas kartų solidarumas ir gyvenimo ciklu grindžiamas požiūris siekiant užkirsti kelią su amžiumi susijusioms problemoms ir jas sumažinti ir keisti dabartinį požiūrį, pagal kurį visuomenės senėjimas siejamas su išlaidomis.

4.5. Be to, bus galima įtvirtinti pagrindinius ES ir tarptautinių organizacijų iniciatyvų principus nuo tada, kai 2002 m. buvo pasirašytas Madrido planas, kartu siūlant konkrečius veiksmus ir politikos formavimo planus, susijusius su vyresnio amžiaus asmenimis.

⁽¹¹⁾ COM(2021) 50 final.

⁽¹²⁾ Tarybos išvados dėl vyresnio amžiaus asmenų žmogaus teisių, dalyvavimo ir gerbūvio skaitmeninio amžiuje (2020 m.).

⁽¹³⁾ Tarybos išvados dėl senėjimo aspekto integravimo į viešąją politiką (2021 m.).

⁽¹⁴⁾ Tarybos išvados dėl žmogaus teisėmis grindžiamo ekonomikos gaivinimo po COVID-19 (2021 m.).

4.6. Įgyvendinant Europos strategiją dėl vyresnio amžiaus asmenų bus parengtas kartų paktas, grindžiamas pagarba ir kartų solidarumu, kurio pagrindiniai tikslai – kokybiškas ir visą gyvenimą trunkantis mokymasis, deramas darbas ir visuotinai išplėtos socialinės apsaugos sistemos⁽¹⁵⁾.

4.7. Be to, strategija bus naudinga ne tik vyresnio amžiaus žmonėms, bet ir visiems gyventojams, įskaitant vyresnių žmonių slaugytojus, taip pat padės parengti jaunąją kartą jos senėjimui.

5. Naujosios Europos strategijos dėl vyresnio amžiaus asmenų ramsčiai

5.1. Naująja Europos strategija turėtų būti sprendžiamos problemos, su kuriomis susiduria visi vyresnio amžiaus asmenys, kaip didelės įvairovės grupė, ir savo ruožtu turėtų būti skatinami politikos veiksmai, kurių reikia norint pasinaudoti visomis vyresnių žmonių aktyvumo ir sveiko senėjimo teikiama galimybėmis.

5.2. Europos strategija turėtų būti parengta remiantis parengties, prevencijos ir senatvės pasekmių numatymo politika, taip pat dalyvavimo ir aktyvaus pilietiškumo politika, pavyzdžiui, mokymusi visą gyvenimą, sveiku senėjimu ar aktyviu dalyvavimu. Tai yra geriausios investicijos siekiant sumažinti su amžiumi susijusią nelygybę ir dėl senėjimo atsirandančią socialinę bei ekonominę naštą⁽¹⁶⁾. Strategija paskatins žmones imtis tinkamų veiksmų, kad galėtų pasiręsti savo senėjimo padariniams.

5.3. Įgyvendindamos strategiją valstybės narės turėtų parengti savo nacionalinius visuomenės senėjimo planus, kuriuose būtų numatyti konkretūs tikslai ir rodikliai vyresnio amžiaus asmenų rėmimo politikos veiksmingumui įvertinti. Jos taip pat pasiūlys konkrečių priemonių Europos strategijos tikslams ir ramsčiams remti.

5.4. Lygybė ir nediskriminavimas

5.4.1. Lygybė ir nediskriminavimas dėl amžiaus yra pagrindiniai Sutartyse ir Europos teisės aktuose įtvirtinti principai. Vis dėlto diskriminacija dėl amžiaus išlieka daugelyje mūsų gyvenimo sričių ir trukdo vyresnio amžiaus asmenims visapusiškai dalyvauti mūsų visuomenės gyvenime.

5.4.2. Todėl būsima strategija dėl vyresnio amžiaus asmenų turėtų būti siekiama:

5.4.2.1. stiprinti lygybę nepriklausomai nuo amžiaus, kaip pagrindinį principą ir aspektą, kurie turi būti įtraukti į visas ES politikos sritis, ir pritarti tam, kad būtų priimta Tarybos direktyva, kuria įgyvendinamas vienodo požiūrio į asmenis, nepaisant jų religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos, principas⁽¹⁷⁾;

5.4.2.2. pasiūlyti konkrečius veiksmus, kuriais būtų didinamas informuotumas apie diskriminaciją dėl amžiaus, vyresnio amžiaus asmenis, jų teises ir įtraukties galimybes, taip pat formuoti teigiamą vyresnio amžiaus įvaizdį;

5.4.2.3. užtikrinti, kad valstybės narės ir nacionaliniai bei Europos teismai griežtai ir nešališkai įgyvendintų Užimtumo lygybės direktyvą, ir pasiūlyti gaires, kaip geriau apibrėžti lygybės, nepriklausomai nuo amžiaus, užimtumo srityje principą;

5.4.2.4. ypatingą dėmesį skirti vyresnio amžiaus moterims, nes jų gyvenimo trukmė ilgesnė nei vyrų, jos gali ilgiau išlikti aktyvios ir savo ruožtu dažniau patiria diskriminaciją ar vienišumą;

5.4.2.5. pasiūlyti priemonių kovai su daugialype ir sąveikine diskriminacija senatvėje, įskaitant (bet tuo neapsiribojant) problemas, su kuriomis susiduria vyresnio amžiaus neįgalieji, LGBTIQ+ asmenys, etninių mažumų ar migrantai;

⁽¹⁵⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Naujo pagalbos modelio pagyvenusiems žmonėms kūrimas. COVID-19 pandemijos pamokos“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 194, 2022 5 12, p. 19).

⁽¹⁶⁾ 2021–2030 m. PSO pranešimas dėl sveiko senėjimo dešimtmečio.

⁽¹⁷⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Lygybės didinimas Europos Sąjungoje“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 75, 2023 2 28, p. 56) ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo priimti Tarybos direktyvą, kuria įgyvendinamas vienodo požiūrio į asmenis, nepaisant jų religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos, principas (COM(2008) 426 galutinis) (papildomoji nuomonė) (OL C 182, 2009 8 4, p. 19).

5.4.2.6. pakeisti dabartinę praktiką neįtraukti vyresnio amžiaus asmenų į viešųjų įstaigų, įskaitant Eurostatą arba Eurobarometrą, renkamus duomenis, statistiką ir nuomonių tyrimus, sprendžiant tokius klausimus kaip amžiaus apribojimas apklausose, amžiaus segmentacija „vyresnio amžiaus asmenų“ kategorijoje arba informacijos apie institucijose gyvenančius vyresnio amžiaus asmenis trūkumas; užtikrinti, kad būtų renkami, skirstomi, analizuojami, naudojami ir skleidžiami duomenys apie visas amžiaus grupes ir kitus rodiklius ir kad valstybės narės rinktų tinkamus, palyginamus ir patikimus duomenis;

5.4.2.7. užtikrinti, kad Pagrindinių teisių agentūra į savo darbą geriau integruotų diskriminacijos dėl amžiaus aspektus ir vyresnio amžiaus asmenų žmogaus teises.

5.5. Dalyvavimas visuomenės gyvenime

5.5.1. Vyresnio amžiaus asmenų dalyvavimo, visų pirma ekonominiame gyvenime, skatinimas, bus labai svarbus siekiant pasinaudoti jų didesnės įtraukties teikiama socialinėmis ir ekonominėmis galimybėmis.

5.5.2. Kad būtų užtikrintas visapusiškas aktyvus vyresnio amžiaus asmenų dalyvavimas, naujojoje strategijoje turėtų būti siūlomos konkrečios kompetencijos lygį atitinkančios iniciatyvos, kuriomis būtų siekiama:

5.5.2.1. užtikrinti apstatytos aplinkos (įskaitant prieinamumą nuosavame būste) ir skaitmeninių prekių bei paslaugų prieinamumą, taip pat teisinių priemonių, pavyzdžiui, Europos prieinamumo akto, Saityno prieinamumo direktyvos, transporto prieinamumo teisės aktų arba įvairių su prieinamumu susijusių išpareigojimų, įtrauktų į JT neįgaliųjų teisių konvenciją, įgyvendinimą ir stebėseną;

5.5.2.2. skatinti iniciatyvas ir politiką, atitinkančias Neįgaliųjų teisių konvencijos 19 straipsnį, užtikrinant savarankišką gyvenimą ir įtrauktį į bendruomenę visais amžiaus tarpsniais;

5.5.2.3. remti koncepciją „Miestai visiems“, pažangaus, ekologiško ir įtraukaus miestų planavimo modelius, kaip atsaką į izoliacijos ir nepageidaujamos vienatvės riziką tiek miestuose, tiek kaimo vietovėse. Universalumas, judumas ir tarpasmeniniai santykiai yra labai svarbūs socialiniam gyvenimui;

5.5.2.4. kai būtina, šalinti kliūtis, dėl kurių vyresnio amžiaus asmenys negali dalyvauti demokratiuose ar steigiamuosiuose procesuose (pvz., rinkimuose į Europos Parlamentą), nes jie yra svarbi rinkimų jėga, turinti visas teises;

5.5.2.5. įveikti „skaitmeninę atskirtį ir skaitmeninį skurdą“, skiriant finansinę paramą ir įgyvendinant iniciatyvas, skirtas infrastruktūrai gerinti, pagalbinei įrangai ir įrangai tobulinti, kad būtų padedama ugdyti visų amžiaus grupių skaitmeninį raštingumą, kartu paliekant išpareigojimą užtikrinti esminių prekių ir paslaugų prieinamumą ir už skaitmeninės erdvės ribų;

5.5.2.6. teikti ne tik viešojo transporto, bet ir kitas pagrindines paslaugas, pavyzdžiui, priežiūros, sveikatos priežiūros, būsto, kultūros, laisvalaikio, aktyvaus dalyvavimo socialiniame gyvenime ir pan. srityse;

5.5.2.7. remti Europos Komisijos rekomendacijas kovoti su nepageidaujama vienatve, užtikrinant, kad atsižvelgiant į dabartinius demografinius pokyčius psichikos sveikatos, socialinės ir ilgalaikės priežiūros paslaugos būtų prieinamos, įperkamos, integruotos, bendruomeninės ir patogios naudoti; remti valstybes nares renkant gerą patirtį ir ją dalijantis per naująją Europos vyresnio amžiaus žmonių, senėjimo ir demografinių iššūkių agentūrą⁽¹⁸⁾;

5.5.2.8. pasiūlyti priemonių vyresnio amžiaus vartotojų teisėms apsaugoti, nes pagal Europos *acquis* jie laikomi pažeidžiamais vartotojais;

5.5.2.9. pasiūlyti priemonių, kuriomis būtų skatinama pridėtinę vertę teikianti vyresnio amžiaus asmenų savanoriška veikla, šiuo tikslu siūlant mentorystės programas vyresnio amžiaus asmenims, norintiems perduoti savo darbo patirtį jaunajai kartai;

⁽¹⁸⁾ Europos Komisijos komunikatas dėl visapusiško požiūrio į psichikos sveikatą (COM(2023) 298 final).

5.5.2.10. siekiant remti sveiką senėjimą ir vyresnių žmonių aktyvumą, investuoti į mokslinius tyrimus ir plėtrą, be kita ko, į visiems prieinamų technologijų, produktų ir paslaugų kūrimą, tiesiogiai į šią veiklą įtraukiant vyresnio amžiaus žmones, kad būtų patenkinta didelė vyresnio amžiaus žmonių poreikių įvairovė ir skatinamos socialinės inovacijos;

5.5.2.11. toliau įgyvendinti skaitmeninio švietimo veiksmų planą, kuris padės valstybėms narėms sudaryti palankias sąlygas ugdyti aukšto lygio ir specializuotus skaitmeninius įgūdžius įgyvendinant mokymosi visą gyvenimą programas ⁽¹⁹⁾, užuot susiejant tai tik su dalyvavimu darbo rinkoje, ir padėti pagrindą konkrečioms vyresnio amžiaus žmonėms ir jų aplinkai skirtoms priemonėms.

5.6. Užimtumas, švietimas ir mokymas

5.6.1. Siekiant įveikti dabartinius demografinius iššūkius reikia pašalinti kliūtis ir sudaryti galimybes į darbo rinką įtraukti ir tuos, kurie to pageidauja sulaukę pensinio amžiaus. Strategija valstybės narės turėtų būti skatinamos keistis gerąja patirtimi, kad būtų pagerintas vyresnio amžiaus asmenų užimtumas.

5.6.2. Strategija turėtų būti grindžiama lanksčiu modeliu, pagal kurį pereinameji laikotarpiai tarp mokymosi, darbo, rūpinimosi šeima, ekonominio neaktyvumo ir (arba) išėjimo į pensiją vyksta kelis kartus ir įvairiais žmogaus gyvenimo tarpsniais, taip pat ir sulaukus teisės aktais nustatyto pensinio amžiaus. Visoms kartoms skirtos priežiūros ir globos paslaugos, įskaitant vaikų priežiūrą ir ilgalaikę priežiūrą, turėtų padėti įvairaus amžiaus žmonėms, tiek moterims, tiek vyrams, aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime. Strategijoje turi būti numatyta konkrečių priemonių, kuriomis būtų remiami neformalieji slaugytojai, atsižvelgiant į tai, kad jie atlieka itin svarbų vaidmenį prižiūrint vyresnio amžiaus žmones. Šiuo klausimu būtų galima parengti konkrečias rekomendacijas įvairiose srityse, kaip antai dėl darbo ir šeimos gyvenimo derinimo, darbo užmokesčio ir finansinės paramos, įvairių pagalbos susitarimų ar susitarimų su giminaičiais, kuriems teikiama pagalba, galimybės gauti konsultavimo ir mokymo paslaugas ir t. t.

5.6.3. Todėl įgyvendinant Europos strategiją, atsižvelgiant į valstybių narių kompetenciją, reikia:

5.6.3.1. įvertinti į Užimtumo ir minimalaus darbo užmokesčio direktyvas įtrauktų su amžiumi susijusių nukrypti leidžiančių nuostatų poveikį, pasiūlyti gaires dėl amžiumi grindžiamos lygybės principų įgyvendinimo užimtumo srityje, ir prireikus nustatyti kitus būdus, kaip pagerinti direktyvų įgyvendinimą ir užkirsti kelią vyresnio amžiaus žmonių, norinčių likti darbo rinkoje, diskriminacijai;

5.6.3.2. skatinti kartų mentorystę įgyvendinant specialias programas;

5.6.3.3. pagal dabartinę politiką kovoti su fizine ir psichosocialine rizika, pavyzdžiui, stresu ir pervargimu (angl. *burnout*), ir jai užkirsti kelią būsimoje ES profesinės saugos ir sveikatos sistemoje;

5.6.3.4. skatinti vyresnio amžiaus asmenų verslumą, įvertinant esamas kliūtis, pavyzdžiui, teisių į pensiją praradimą, sudarant palankesnes sąlygas gauti finansavimą ir skatinant kartų bendro verslo inkubatorius, vyresnio amžiaus verslininkų ar darbdavių įmonių perdavimą jaunesniems verslininkams ⁽²⁰⁾ ir socialinės ekonomikos iniciatyvas;

5.6.3.5. skatinti socialinę ekonomiką kaip į žmogų orientuotą visuomenei naudingą sektorių, nes jis gali suteikti naujų užimtumo ir verslumo galimybių vyresnio amžiaus asmenims ⁽²¹⁾;

5.6.3.6. skatinti ir gerinti programų „Erasmus+“ prieinamumą vyresnio amžiaus asmenims, visapusiškai išnaudojant jų kartų solidarumu grindžiamą požiūrį, suteikiant vyresnio amžiaus asmenims mokymosi ir akademinio judumo galimybes, taip pat ir sunkiai mokymuisi prieinamose vietose, pavyzdžiui, ilgalaikės priežiūros įstaigose. Taip pat reiktų visapusiškai išnaudoti mikrokredencialų ir skaitmeninių mokymosi priemonių, pavyzdžiui, atvirų masinio nuotolinio mokymo kursų, teikiamas galimybes;

⁽¹⁹⁾ Pasiūlymas dėl Tarybos rekomendacijos dėl skaitmeninių įgūdžių ugdymo švietimo ir mokymo srityje gerinimo (COM(2023) 206 *final*).

⁽²⁰⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Verslo perdavimas kaip tvarų MVĮ sektoriaus atsivertimą skatinantis veiksnys“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 486, 2022 12 21, p. 9).

⁽²¹⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Naujo pagalbos modelio pagyvenusiems žmonėms kūrimas. COVID-19 pandemijos pamokos“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 194, 2022 5 12, p. 19).

5.6.3.7. pasiūlyti priemonių, kuriomis būtų gerinamas vyresnio amžiaus asmenų finansinis švietimas, kas galėtų padėti sutelkti nenaudojamus išteklius ir padidinti konkurencingumą. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas vyresnio amžiaus žmonių įgūdžių ugdymui, kad jie galėtų veikti kaip gerai informuoti investuotojai ir išvengti netinkamų finansinių investicijų ar vartojimo;

5.6.3.8. parengti pasiūlymų, kaip užkirsti kelią protų nutekėjimui iš visų kartų, tiek tarp valstybių narių, tiek už ES ribų, remiantis Europos įgūdžių darbotvarke, kuria siekiama tvaraus konkurencingumo, socialinio sąžiningumo ir atsparumo ⁽²²⁾.

5.7. *Deramos pajamos ir socialinė įtrauktis*

5.7.1. 2019 m. vyresnių nei 65 metų pensininkų, kuriems gresia skurdas, dalis ES sudarė 15,1 % 2010–2019 m. vyresnių nei 65 metų pensiją gaunančių moterų, kurioms gresia skurdas, dalis ES buvo 3–4 procentiniais punktais didesnė nei vyrų.

5.7.2. Siekiant ištaisyti šią padėtį ir kuo labiau sumažinti vyresnio amžiaus asmenų skurdo ir socialinės atskirties riziką, atsižvelgiant į išimtinių valstybių narių kompetenciją ir socialinių partnerių vaidmenį, strategijoje turėtų būti skatinamos deramos vyresnio amžiaus asmenų pajamos, siūlant iniciatyvas, kuriomis siekiama:

5.7.2.1. sukurti pensijų sistemas siekiant užtikrinti adekvačias pensijas, kad pensininkams nereikėtų pasikliauti parama minimaliosioms pajamoms, kaip nurodyta EESRK nuomonėje dėl Tarybos rekomendacijos dėl pakankamų minimaliųjų pajamų, kuriomis užtikrinama aktyvi įtrauktis ⁽²³⁾; atsižvelgiant į tai, kartu su valstybėmis narėmis įvertinti galimybę imtis suderintų priemonių siekiant užtikrinti minimaliąsias pajamas visiems vyresnio amžiaus asmenims ir padėti jiems likti darbo rinkoje, jei jie to pageidauja;

5.7.2.2. sukurti vyresnio amžiaus žmonėms skirtą garantiją, kuri apsaugotų juos nuo skurdo ir suteiktų jiems galimybę nuo 65 metų amžiaus gyventi orų ir aktyvų gyvenimą, įskaitant specialią paramą vyresniems nei 75–80 metų amžiaus grupės asmenims, atsižvelgiant į valstybių narių ypatumus;

5.7.2.3. užtikrinti pensijų adekvatumą laikui bėgant, prireikus jas indeksuoti pagal pragyvenimo išlaidas ir atsižvelgiant į konkrečias vyresnio amžiaus asmenų išlaidas (pvz., sveikatos, ilgalaikės priežiūros ir kt.);

5.7.2.4. mažinti vyrų ir moterų pensijų skirtumą ir, prireikus, skatinti socialinės apsaugos ir (arba) mokesčių sistemose taikyti priežiūros kreditus;

5.7.2.5. sukurti sistemą, pagal kurią visi galėtų naudotis teisėmis į pensiją, įskaitant vyrus ir moteris, savarankiškai dirbančius asmenis ir naujų formų darbą dirbančius asmenis, pavyzdžiui, socialinės ekonomikos sektoriuje, neįgaliuosius (taip pat ir globojamojo užimtumo srityje) ir iš darbo rinkos išstumtus asmenis;

5.7.2.6. pasiūlyti informuotumo didinimo ir kovos su smurtu ir netinkamu elgesiu su vyresnio amžiaus asmenimis, ypač vyresnio amžiaus moterimis, priemonių.

Bruselis, 2023 m. liepos 12 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

⁽²²⁾ COM(2020) 274 *final*.

⁽²³⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Pasiūlymas dėl Tarybos rekomendacijos dėl pakankamų minimalių pajamų, kuriomis užtikrinama aktyvi įtrauktis“ (COM(2022) 490 *final* – 2022/0299 (NLE)) (OL C 184, 2023 5 25, p. 64) ir Tarybos rekomendacija dėl pakankamų minimalių pajamų, kuriomis užtikrinama aktyvi įtrauktis (OL C 41, 2023 2 3, p. 1).

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Europos pramonės priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimas ir inovacijų bei skaitmeninio kaip varomosios jėgos vaidmuo“

(tiriamoji nuomonė ES Tarybai pirmininkausiančios Ispanijos prašymu)

(2023/C 349/07)

Pranešėjas **Andrés BARCELÓ DELGADO**

Bendrapranešėję **Monika SITÁROVÁ**

Tarybai pirmininkaujančios Ispanijos prašymas	2022 m. gruodžio 8 d. raštas
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis Tiriamoji nuomonė
Biuro sprendimas	2022 12 13
Atsakingas skyrius	Pramonės permainų konsultacinė komisija
Priimta komisijoje	2023 6 22
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 12
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	185 / 3 / 7

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) yra tvirtai įsitikinęs, kad Europos Sąjungos (ES) pramonės priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimas turi būti siejamas su aktyvesne skaitmenizacija.

1.2. Norint, kad pramonė visiškai atsikratytų priklausomybės nuo iškastinio kuro, būtina diegti inovacijas, nes daugelis technologijų dar tik kuriamos.

1.3. ES negali sumažinti priklausomybės nuo iškastinio kuro be aktyvaus darbuotojų dalyvavimo, todėl socialinis dialogas, perkvalifikavimo ir kvalifikacijos kėlimo programos turi būti svarbiausi prioritetai siekiant užsibrėžtų tikslų. Socialinis dialogas ir darbuotojų atstovų dalyvavimas turi atlikti svarbų vaidmenį rengiant perkvalifikavimo ir kvalifikacijos kėlimo programas, kurios bus būtina naujų technologijų ir darbo metodų sėkmės sąlyga.

1.4. ES turi įvardyti technologijas, kurioms reikia specialios paramos gamybos veiklai plėtoti, ir pasiūlyti papildomų priemonių.

1.5. Siekiant sumažinti sunkiai įveikiamą išmetamų teršalų kiekį pramonės šakose, pavyzdžiui, cemento ir naftos perdirbimo gamyklose, reikia sukurti anglies dioksido surinkimo, naudojimo ir saugojimo metodus; pats anglies dioksidas gali būti naudojamas kaip žaliava elektrolizinio kuro gamybai.

1.6. Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) Infliacijos mažinimo aktas yra rimtas iššūkis ES ir jos pramonei. Komisijos pasiūlymas dėl poveikio klimatui neutralizavimo pramonės galėtų būti veiksmingas atsakas į masinio pramonės veiklos perkėlimo iš ES į trečiąsias šalis grėsmę. ES pasiūlymuose negalima pamiršti Infliacijos mažinimo akto socialinės paramos sąlygų.

1.7. Pramonės įmonėms reikia viešosios paramos priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo procese (pvz., didinant *de minimis* ribą, peržiūrint mokesčių politiką), tačiau jos taip pat turi laikytis bendrosios rinkos principų.

1.8. EESRK pažymi, kad dabartiniai skaitmeninių dvynių pavyzdžiai pramonėje, kaip nurodyta nuomonėje CCMI/206, teikia vilčių dėl pramonės veiklos rezultatų gerinimo.

1.9. EESRK ragina Europos valdžios institucijas ir valstybes nares paspartinti leidimų išdavimo procesą atsinaujinančių išteklių energijos bei pramonės veiklos srityse. Naujų investicijų neskatina ir dabartinė ilga leidimų išdavimo procedūra, ir pernelyg didelis biurokratizmas.

1.10. EESRK palankiai vertina Europos vandenilio banko iniciatyvą ir tikisi, kad ji padės diegti vandenilio technologijas, ypač pramonės šakose, kuriose sunku sumažinti išmetamų teršalų kiekį.

1.11. Norint plėtoti naujus pramoninius procesus, reikia tinkamai prižiūrėti esamą infrastruktūrą. Mažinant pramonės priklausomybę nuo iškastinio kuro reikia parengti specialias infrastruktūros programas.

2. Bendrosios pastabos

2.1. ES Tarybai pirmininkausianti Ispanija paprašė EESRK parengti tiriamąją nuomonę dėl Europos pramonės priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo ir skaitmeninimo bei inovacijų vaidmens šiame procese.

2.2. EESRK jau yra paskelbęs nuomonę savo iniciatyva dėl priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo technologijų, daugiausia dėmesio skirdamas apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemai (ATLPS) priklausančioms pramonės šakoms ⁽¹⁾.

2.3. Europos visuomenė priėmė būtiną ir radikalų sprendimą iki 2050 m. visiškai panaikinti priklausomybę nuo iškastinio kuro. Tai labiausiai paveiks pramonę, o kai kurioms pramonės šakoms bus itin sunku prisitaikyti.

2.4. Kai kurios pramonės šakos pastaraisiais metais daug investavo ir bus priverstos imtis dar radikalesnių pakeičių, kad pasiektų nulinio grynojo anglies dioksido kiekio tikslą. Todėl Europos visuomenė turi jas remti joms pereinant nuo iškastinio kuro prie klimato požiūriu neutralios gamybos.

2.5. Kai kuriose pramonės veiklos srityse, kuriose sudėtinga mažinti CO₂ kiekį, turi būti taikomos anglies dioksido surinkimo ir saugojimo technologijos (CCS). Ateityje išmetamą CO₂ kiekį būtų galima panaudoti didelės pridėtinės vertės prekėms gaminti.

2.6. Dėl ES priklausomybės nuo trečiųjų šalių dėl kai kurių švartų technologijų tiekimo ES labai sunku pasiekti tikslą iki 2030 m. naudoti 40 % atsinaujinančiųjų energijos išteklių. Europa yra labai priklausoma nuo kai kurių švartų technologijų importo, todėl, norint pasirengti įgyvendinti 55 % tikslą, reikės labai paspartinti jų diegimą ES. ES turi įvardyti technologijas, kurioms reikia specialios paramos gamybos veiklai plėtoti, ir pasiūlyti papildomų priemonių.

2.7. Europos pramonė patiria nuolatinį tarptautinės konkurencijos spaudimą, todėl reikia greitai reaguoti ir nuolat plėtoti bei pritaikyti verslą, kad gamyba ES ir toliau būtų pelninga. Tai jau yra svarbus šiuolaikinės gamybos veiksnys, tačiau naudojamos naujas skaitmenines technologijas gamybos įmonės gali gerokai padidinti efektyvumą ir pasinaudoti visiškai naujomis prekių, paslaugų ir verslo modelių kūrimo galimybėmis.

2.8. Skaitmeninė pertvarka, numatyta ES žaliajame kurse, yra būtina sąlyga, kad būtų pasiektas priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo tikslas.

2.9. Nieko negalima pasiekti be žmonių. Europos darbo jėga turi aukštą kvalifikaciją dabartinių technologijų srityje, tačiau ji turi būti perkvalifikuota, kad galėtų naudotis naujomis technologijomis, kurios bus sukurtos ir diegiamos netolimoje ateityje.

2.10. Vadovaujantis visuotinai pripažintu principu nė vieno nepalikti nuošalyje, ypatingas dėmesys turi būti skiriamas vietos bendruomenėms, kuriose steigiami pramonės objektai, atsižvelgiant į pakeičius, kurie įvyks artimiausiais metais, ir į tai, kad šie pakeičiai artimiausiu metu turės įtakos užimtumui atitinkamose vietovėse.

⁽¹⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Viešosios investicijos į energetikos infrastruktūrą – klimato problemų sprendimo elementas“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 486, 2022 12 21, p. 53).

3. Nauja aplinka ES ir už jos ribų

3.1. Tuo tarpu Europos Sąjunga turi spręsti naujus uždavinius, kylančius dėl JAV įgyvendinamo naujojo Infliacijos mažinimo akto⁽²⁾, kuris gali paskatinti perkelti didelę dalį Europos pramonės vertės grandinės, ypač susijusios su atsinaujinančiųjų energijos išteklių ir mažo anglies dioksido kiekio technologijomis, į JAV. Infliacijos mažinimo aktą sudaro dotacijų, mokesčių lengvatų ir paskolų garantijų derinys, jame taip pat numatomos įvairios socialinės ir ekonominės sąlygos. Didžiąją dalį teisės akto sudaro pelno mokesčio lengvatos, kurios siekia apie 216 mlrd. JAV dolerių.

3.2. Mokesčių lengvatos gamybai taip pat taikomos vėjo ir saulės energijos projektams. Įmonės, norinčios pasinaudoti šiais gamybos kreditais, turi laikytis vietinio turinio reikalavimų: geležis, plienas ir elektros energijos gamybos įrenginių produktai turi būti gaminami šalies viduje. Visi geležies ir plieno gamybos procesai turi vykti Jungtinėse Valstijose, o pagaminti produktai laikomi pagamintais šalies viduje, jei tam tikra ribinė procentinė dalis visų produktų gamybos sąnaudų gaunama iš JAV vykdomos kasybos, gamybos ar gamybos procesų. Ši riba yra 40 %, o 2026 m. ji padidės iki 55 %

3.3. Komisija pasiūlė naujų teisės aktų, kuriais siekiama atremti Amerikos ir Kinijos konkurencijos iššūkį Europos Sąjungai. EESRK rengia nuomonę šiuo klausimu.

3.4. EESRK pripažįsta, kad šiuo pasiūlymu einama teisinga linkme, tačiau jo beveik nepakanka plataus užmojo tikslui pasiekti, todėl reikia tobulinti teisėkūros procesą.

3.5. Skirtumas tarp dujų kainų Europoje ir JAV yra milžiniškas, net ir pastaruoju metu Europoje sumažėjus kainoms. Kai kurie panašiai mėstantys tiekėjai gamtinių dujų tiekimo ir kainų atžvilgiu taiko alternatyviųjų sąnaudų metodą, o ES, kadaise beveik atsikračiusi priklausomybės nuo rusiškų dujų, dabar yra užstrigusi dar brangesnių dujų ir didesnių elektros energijos kainų sistemoje. Tai kenkia ir ES pramonės konkurencingumui, ir elektrifikavimo diegimui.

3.6. Priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo procesas padidins elektros energijos paklausą; EESRK ragina kurti klimato požiūriu neutralias technologijas, pirmenybę teikiant įperkamai anglies dioksido neišskiriančiai elektros energijai ir energetiniam saugumui.

3.7. Europos įmonės privalo pirkti anglies dioksido sertifikatus pagal ATLPS sistemą. Anglies dioksido sertifikatų kainos viršija 80 EUR, o elektros energijos momentinių sandorių kainų priedas dėl didėjančių anglies dioksido sertifikatų kainų yra apie 40 EUR. Išskyrus kelias išimtis, kiti pagrindiniai ES prekybos partneriai neturi mokėti tokios kainos už išmetamą anglies dioksidą, todėl ateityje ES pramonei bus sunku konkuruoti tarptautinėse rinkose, net ir turint pasienio anglies dioksido korekcinį mechanizmą (PADKM), apsaugantį bendrąją rinką.

3.8. Įperkamos nuo iškastinio kuro nepriklausomos energijos tiekimas už prieinamą kainą yra svarbiausias veiksnys plėtojant naują pramonės veiklą Europoje. Poveikio klimatui neutralizavimo pramonės akto poveikis energijos kainoms trumpuoju laikotarpiu bus nedidelis, o ilgalaikis jo poveikis vis dar neaiškus. Siekis, kad Europa taptų mažiau priklausoma nuo energijos importo ir mažiau veikiama pasaulinės rinkos svyravimų, nebus įgyvendintas per vieną dieną. Tačiau pramonei reikia neatidėliotinių sprendimų, kad ji galėtų susitvarkyti su energijos kainomis, kurios Europoje vis dar didesnės nei daugelyje kitų pasaulio šalių. ES žaliojo kuro pramonės planas bus sėkmingas tik tuo atveju, jei ES taip pat pertvarkys savo energetikos politiką, visų pirma persvarstydama Elektros energijos rinkos struktūros direktyvą, kuria nedelsiant būtų užtikrintas įperkamos, mažai anglies dioksido į aplinką išskiriančios elektros energijos, atitinkančios didėjančių elektrifikavimo poreikį, tiekimas.

3.9. Atrodo, kad ES yra įstrigusi tarp dviejų požiūrių: ji stengiasi suartėti su JAV ir išlaikyti stiprų pramoninį pėdsaką Europoje, tačiau kartu laikosi Pasaulinės prekybos organizacijos (PPO) taisyklių, kurios kartais visiškai prieštarauja JAV požiūriui.

3.10. Dar vienas iššūkis, su kuriuo susiduria ES – siekis išsaugoti ES bendrąją rinką. Kaip nurodė Komisija, valstybės pagalbos lankstumas buvo sutelktas dviejose valstybėse narėse, kurioms tenka daugiau kaip 70 % visų Komisijos suteiktų leidimų pagal pereinamojo laikotarpio išimtį (COVID-19 pandemijos ir Rusijos karo prieš Ukrainą kontekste).

⁽²⁾ 2022 m. Infliacijos mažinimo aktas.

3.11. Europos institucijos ir valstybės narės turi vengti teikti įmonėms pernelyg didelę valstybės pagalbą, kad būtų apsaugota bendroji rinka, kuri yra kertinis Europos Sąjungos akmuo. Tačiau siekiant sudaryti sąlygas mažosioms ir vidutinėms įmonėms (MVĮ) skaitmenizuotis ir skatinti inovacijas, būtų galima padidinti *de minimis* ribą, nes ji retai trukdo konkurencijai. Skaitmeninių inovacijų centro ⁽³⁾ patirtis turi būti skleidžiama visoje ES.

4. Inovacijų vaidmuo

4.1. Inovacijos yra labai svarbios, kad ES pasiektų nulinio grynojo CO₂ kiekio tikslus, todėl į rinką reikia pateikti daugiau komerciškai prieinamų technologijų. Inovacijos įmonėse yra pagrindinė priemonė, kad būtų diegiamos naujos ir žaliosios technologijos, kurios būtų tiek techniškai, tiek ekonomiškai perspektyvios.

4.2. Kita vertus, poreikis skatinti sąžiningą tikrų ir patikimų ekologiškų prekių rinką, kurios pagrindinė varomoji jėga būtų viešieji pirkimai, turi padėti plėsti naujų žaliųjų technologijų naudojimą.

4.3. Europai trūksta žaliavų, tačiau siūlomu reglamentu dėl svarbiausių žaliavų pramonė bus skatinama šalies viduje gaminti perdirbtas žaliavas. Pagrindinis ES pramonės konkurencinis pranašumas – technologiniai pajėgumai ir aukštos kvalifikacijos darbo jėga, leidžianti jai pirmauti pasaulinėse rinkose.

4.4. Šį konkurencinį pranašumą dabar bando perimti trečiosios šalys, nes vienintelė priemonė, padedanti išlaikyti lyderio pozicijas, yra apsaugoti inovacijas, užtikrinti tinkamą pusiausvyrą tarp aplinkos, žmonių ir inovacijų apsaugos bei pagreitinti reguliavimo leidimų išdavimą ne tik konkrečiose srityse, kaip numatyta Komisijos pasiūlyme, bet ir kitur. Yra akivaizdžių pavyzdžių, kai nepateisusiai vėluojama išduoti leidimą plėtoti naujas pramonės įmones.

4.5. MVĮ yra Europos gamybos pagrindas, todėl, siekiant skatinti priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimą, joms turi būti skiriamas ypatingas dėmesys ir vykdomos konkrečios veiksmingų inovacijų ir skaitmeninės pertvarkos skatinimo programos.

4.6. Kadangi priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimas pareikalaus didžiulių investicijų, EESRK siūlo ES institucijoms naudotis Teisingos pertvarkos ir „NextGeneration ES“ fondais siekiant tinkamai remti priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo procesą.

4.7. Dabartinė infrastruktūra netinka būtinoms pramonės ir visuomenės permainoms, todėl EESRK primygtinai ragina valdžios institucijas pradėti programą, skirtą sklandžiam naujųjų technologijų diegimui reikalingai infrastruktūrai išlaikyti ir tobulinti.

4.8. Atrodytų, kad vandenilis yra geriausias sprendimas norint sumažinti priklausomybę pramonės šakose, kuriose ji sunkiai sumažinama ir kurios negali būti visiškai elektrifikuotos. Neseniai ES paskelbta Europos vandenilio banko iniciatyva padėtų tinkamai diegti šią technologiją kiekio ir kainos požiūriu. Kai kurių regionų patirtis diegiant inovacijas, susijusias su vandeniliu, yra labai naudinga, nes šiuose projektuose dalyvauja didelės įmonės, mokslinių tyrimų centrai, universitetai ir MVĮ.

5. Skaitmeninės pertvarkos vaidmuo

5.1. Skaitmeninė pertvarka ir inovacijos labai prisideda prie Europos pramonės priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo. Iš tiesų pramonė, kurioje susilieja skaitmeninės technologijos ir fizinė prekių gamyba, gali būti svarbus skaitmeninės transformacijos ir pramonės priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo veiksnys, nes ji skatina pramonės procesų, produktų ir verslo modelių modernizavimą bei daro teigiamą poveikį našumui.

5.2. Įvairios technologijos, pavyzdžiui, jutikliai, įrenginių tarpusavio komunikacija, duomenų analizė ir robotika atveria galimybių gamybos įmonėms. Optimizavus ir automatizavus gamybą, naujos technologijos gali sudaryti sąlygas Europos įmonėms konkuruoti su šalimis, kuriose gamybos sąnaudos tradiciškai yra mažesnės.

⁽³⁾ <https://european-digital-innovation-hubs.ec.europa.eu/>

5.3. Daugelis sektorių jau yra labai automatizuoti ir skaitmeninės technologijos toliau daro jiems poveikį, pavyzdžiui, surinkimo srityje naudojami išmanieji robotai, chemijos sektoriuje – procesų valdymo kompiuteriai, o komponentų ir atsarginių dalių gamybai – 3D spausdinimas. Antroji skaitmeninės transformacijos banga, kurios varomoji jėga – dirbtinis intelektas, pramoninis daiktų internetas ir didieji duomenys, greičiausiai bus labiau perversminė ir gali lemti įmonių ir ES regionų nelygybę.

5.4. Naudojant jutiklių technologiją galima stebėti ir optimizuoti gamybą, pavyzdžiui, nuolat stebėti gamybos įrangos panaudojimą, energijos sąnaudas, žaliavų ir atsarginių dalių poreikį, produktų kokybę ir išmetamųjų teršalų kieki. Surinktų duomenų analizė gali padėti įmonei suprasti, kurie procesai veikia optimaliai, o kuriuos galima patobulinti, taip pat nustatyti, koks yra poveikis klimatui.

5.5. Skaitmeninimas turi didelį potencialą mažinti pramonės poveikį klimatui, tačiau jį vykdančiam ir tvarkant duomenis reikia atsižvelgti į klimato perspektyvą.

6. Perkvalifikavimas ir kvalifikacijos kėlimas

6.1. Žalioji ir skaitmeninė pertvarka turi būti vertinamos kaip galimybė kurti ir skatinti aukštos kokybės darbo vietas, kartu į pramonę pritraukiant įvairovę, visų pirma ieškant talentingų moterų, skatinant atvirumą kvalifikuotiems darbuotojams iš trečiųjų šalių ir aktyviai stengiantis padidinti pramonės patrauklumą jaunimui.-

6.2. Europos Komisija pristatė platų iniciatyvų, parengtų pagal Europos įgūdžių darbotvarkę, katalogą, įskaitant Europos įgūdžių paktą ir Europos įgūdžių metus (2023 m.). Bus kuriamos arba plečiamos įgūdžių partnerystės. Bus įsteigtos poveikio klimatui neutralizavimo pramonės akademijos, kad būtų remiamos strateginių pramonės šakų darbuotojų kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo programos, susijusios su perėjimu prie žaliosios ekonomikos. Valstybės pagalba ir bendriems Europos interesams svarbūs projektai (BELSP) taip pat turėtų suteikti papildomų finansinių išteklių įgūdžių tikslams remti, o iš ES biudžeto ir priemonės „NextGenerationEU“ ES įgūdžių darbotvarkę remti jau skiriama 64,8 mlrd. eurų. Kai kurie šiuo metu pagal programą „Erasmus+“ vykdomi projektai, pavyzdžiui, ESSA (*), teikia daug vilčių.

6.3. Socialinis dialogas yra labai svarbus siekiant tinkamai diegti naujas technologijas ir padidinti visuomenės ir darbuotojų pritarimą būsimeis darbo procesų pokyčiams.

6.4. Tačiau norint visapusiškai pasinaudoti skaitmeninių technologijų privalumais gamyboje, svarbu sutelkti dėmesį ne tik į technologijas, bet mąstyti apie visą verslą ir organizaciją. Kad skaitmeninio procesą būtų galima valdyti, reikia parengti skaitmeninę strategiją ir veiksmų planus.

6.5. Iššūkis – užtikrinti, kad ši skaitmeninė pertvarka lemtų didesnę socialinę pažangą ir niekas neliktų nuošalyje. Darbuotojai turi turėti galimybę numatyti naujų technologijų plėtros pasekmes ir daryti įtaką darbdavių sprendimams pasinaudodami geresne teise dalyvauti. Skaitmeninių technologijų pasekmės turi būti aptariamoms ir dėl jų turi būti deramasi visais lygmenimis: įmonės, sektoriaus, nacionaliniu ir Europos.

6.6. ES darbo jėga turi būti tinkamai perkvalifikuota ir jos kvalifikacija turi būti pakelta, kad įgytų naujų įgūdžių, reikalingų naujiems darbo reikalavimams įveikti. Vykdančiam socialinį dialogą, dabartiniai įgūdžiai turi būti vertinami atsižvelgiant į tai, ar jie yra naudingi būsimeis permainingoms.

6.7. Aktyvus ir veiksmingas socialinis dialogas neabejotinai prisidės prie geresnio naujų technologijų diegimo ir pripažinimo, mažinant socialines sąnaudas.

Briuselis, 2023 m. liepos 12 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

(*) <https://www.estep.eu/essa/>

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Žvejybos laivyno priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimas“**(tiriamoji nuomonė ES Tarybai pirmininkaujančios Ispanijos prašymu)**

(2023/C 349/08)

Pranešėjas **Javier GARAT PÉREZ**

Prašymas pateikti nuomonę	Tarybai pirmininkausiančios Ispanijos raštas, 2023 1 30
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis
Atsakingas skyrius	Žemės ūkio, kaimo plėtros ir aplinkos skyrius
Priimta skyriuje	2023 6 28
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	38 / 6 / 1
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 12
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	155 / 0 / 0

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) palankiai vertina strategiją dėl ES žvejybos ir akvakultūros sektoriaus energetikos pertvarkos⁽¹⁾. EESRK pripažįsta būtinybę mažinti išmetamą CO₂ kiekį ir visiškai pritaria, kad reikia ieškoti komerciškai perspektyvių ir tvarių atsinaujinančiųjų energijos išteklių alternatyvų ir mažinti energetinę priklausomybę nuo trečiųjų šalių. EESRK ragina visuomenę, įmones ir ypač žvejybos sektorių padėti iki 2050 m. užtikrinti poveikio klimatui neutralumą.

1.2. EESRK primena, kad žvejybos pramonė dalyvauja sprendžiant, kaip sušvelninti klimato kaitos padarinius: žvejai tiekia vieną iš sveikiausių gyvūninių baltymų, kurio anglies pėdsakas yra vienas mažiausių. Iš tiesų, UNCTAD duomenimis, 2023 m. sektoriuje išmetamas teršalų kiekis sudarys 0,1–0,5 % viso pasaulio išmetamųjų teršalų kiekio. Nuo 1990 m. Europos laivynas 50 % sumažino išmetamų teršalų kiekį⁽²⁾. Taigi žvejybos pramonė yra mūsų visuomenei labai svarbus strateginis sektorius, būtinas siekiant aprūpinti gyventojus ir skatinti sveiką mitybą. Vis dėlto EESRK ragina ir toliau stengtis didinti energijos vartojimo efektyvumą ir mažinti išmetamųjų teršalų kiekį.

1.3. EESRK ragina parengti tinkamą ir realistišką priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo grafiką, pagal kurį būtų užtikrinta pažanga technologijų, logistikos ir teisėkūros srityse. To nepadarius, neproporcingai padidės sąnaudos (jų negalima įskaičiuoti į parduodamų žuvų kainą, nes dėl to žuvys taptų prabangos preke), verslo nuostoliai, nepriteklius ir nedarbas. Pertvarkos sąnaudos neturi būti nepakeliamos įvairių jūrų sektorių darbdaviams ir darbuotojams ir dėl jų niekas neturi patirti atskirties.

1.4. EESRK pripažįsta, kad alternatyvių ir novatoriškų žaliųjų technologijų, naujų degalų ir netaršių energijos šaltinių kūrimas ir visuotinis prieinamumas yra didžiausias iššūkis, su kuriuo susiduria žvejybos sektorius. Tokius degalus ir reikiamą infrastruktūrą būtina sukurti siekiant sumažinti priklausomybę nuo iškastinio kuro. EESRK mano, kad hibridizacija yra tarpinis sprendimas, nors ji nereiškia, kad iš karto reikia atsakyti iškastinio kuro.

1.5. EESRK pabrėžia, kad Europos ir nacionalinės valdžios institucijos, spręsdamos klimato problemas, gali pasinaudoti įvairiais energetikos sprendimais. Šiuo metu 100 % žvejybos laivų varomi dyzelinu. Specialistų teigimu, atsinaujinančiųjų išteklių ir mažo anglies dioksido kiekio neaugaliniai degalai yra perspektyviausia trumpalaikė alternatyva siekiant žvejybos

(1) COM(2023) 100 final.

(2) Žr. metinius išmetamųjų teršalų kiekio duomenis, kuriuos Europos Komisija kasmet teikia Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos (Kioto protokolo) komitetui pagal Tarpyvyriausybines klimato kaitos komisijos (IPCC) nustatytas gaires ir iš kurių matyti, kaip 1990–2020 m. keitėsi ES žvejybos sektoriuje išmetamų CO₂, CH₄ ir N₂O teršalų kiekis tonomis (žr. 1.A(a)s4, 3s1 ir 3s2, 1.A(a)s3 ir 1.D lenteles).

sektoriuje atsisakyti iškastinio kuro, nors šiuo metu jų kainos yra beveik dvigubai didesnės nei dyzelino ir jų vis dar yra labai nedaug. Aviacijos srityje žengiama kita kryptimi kuriant tvarius aviacinius degalus, o kadangi kitos technologijos, pavyzdžiui, vandenilio ir elektros energijos labiau tinka atitinkamai laivybos ir kelių transporto sektoriams nei žvejybos laivams, EESRK ragina duoti aiškų politinį signalą, kad šiais pakaitiniais degalais jie būtų aprūpinami pirmumo tvarka. EESRK pabrėžia, kad, kol alternatyvieji degalai nebus sukurti, tol nebus galima pasiekti plataus užmojo uždavinių, nustatytų ir Europos žaliajame kurse ir pasirengimo įgyvendinti 55 % tikslą priemonių rinkinyje ⁽³⁾.

1.6. EESRK mano, kad didžiulės sąnaudos, susijusios su sunkiai elektrifikuojamo sektoriaus, kaip antai žvejybos sektorius, priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimu, gerokai viršija Europos finansavimo galimybes. Bus sunku užtikrinti, kad žvejybos sektorius išliktų gyvybingas ir padėtų apsirūpinti maistu. Labai svarbu jį remti instituciniu lygmeniu ir nustatyti konkrečias finansavimo bei kredito priemones, skirtas visoms valstybėms narėms ir jų laivynams. Šiuo požiūriu, EESRK yra susirūpinęs dėl dabartinių apribojimų, susijusių su Europos jūrų reikalų, žvejybos ir akvakultūros fondu (EJRŽAF); kaip pripažino pati Komisija, jie nepadeda įgyvendinti šios pertvarkos. Be to, tam, kad būtų galima padengti tas sąnaudas, EESRK ragina išnagrinėti galimybę pasinaudoti kitais finansavimo šaltiniais, kaip antai Europos investicijų banko finansavimu, naudoti pajamas, gautas taikant muitų tarifus pagal pasienio anglies dioksido korekcinį mechanizmą, ir sutelkti su energijos mokesčiais susijusius išteklius, perskirstant juos žvejybos sektoriui. EESRK primena, kad Europos laivynas vidutiniškai yra 31,5 metų senumo ⁽⁴⁾, ir ragina Europos Komisiją pasiūlyti įsteigti neatidėliotinos pagalbos fondą, kuris paspartintų priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimą. Komitetas taip pat ragina užtikrinti didesnę esamų politikos sričių ir sanglaudos bei regioninės plėtros fondų papildomumą siekiant padėti nukreipti lėšas ir išvengti regionų konkurencijos.

1.7. EESRK pažymi, kad keičiant energijos šaltinių reikės naujų, novatoriškos konstrukcijos ir didesnės talpos („bendrosios talpos“) laivų, siekiant juose sutalpinti naujus įrenginius. Vis dėlto įgyvendinant bendrą žuvininkystės politiką nustatyta žvejybos pajėgumų apibrėžtis ir apribojimai trukdo pasiekti tokią pažangą. Dėl to EESRK ragina Europos Komisiją persvarstyti žvejybos pajėgumų apibrėžtį, kad būtų galima diegti naujas technologijas, susijusias su energetikos pertvarka.

1.8. Komitetas prašo, kad tol, kol naujos variklių technologijos taps prieinamos rinkoje ir kol pagal teisės aktų sistemą bus galima modernizuoti, diegti ir naudoti tokias technologijas, ES nenustatytų mokesčių už žvejybos operacijoms naudojamus degalus (dyzeliną).

1.9. EESRK palankiai vertina Komisijos pasiūlymą sukurti naują daugiašalę partnerystę dėl energetikos pertvarkos. Jis mano, kad būtina konsultuotis ne tik su žvejybos sektoriaus atstovais, bet ir su darbuotojų profesinėmis sąjungomis, technikos specialistais, laivų statyklomis, inžinieriais ir uostais, kad būtų rasti konkretūs, praktiški ir tvarūs sprendimai. EESRK ragina parengti išsamų planą, kad būtų stiprinami Europos pajėgumai kurti aplinką tausojančius žvejybos laivus. Tokiame plane turėtų būti numatyta ypač palanki apmokestinimo tvarka laivų statykloms.

1.10. EESRK visų pirma ragina skatinti bandomuosius projektus, susijusius su naujais energijos šaltiniais, kurti novatoriškas jūrų pramonės vertės grandines, priartinti naujas nežinomas technologijas prie naudotojų, kurti tvarias darbo vietas plėtojant naują pramonės veiklą ir stiprinti žiedinę ekonomiką. Be to, EESRK ragina skirti lėšų įgulos įgūdžiams tobulinti, kad ji galėtų saugiai ir veiksmingai naudotis naujomis technologijomis laive. Vienintelis būdas teisingai atlaikyti pertvarkos poveikį – išvengti neproporcingos naštos darbuotojams ar įmonėms.

1.11. EESRK norėtų pasinaudoti šios tiriamosios nuomonės teikiama galimybe į platesnę strateginę programą įtraukti priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo problemą. Paskutiniame skyriuje išdėstyta tvaraus ES žuvininkystės sektoriaus ateities vizija, kuria turėtų būti grindžiamas būsimas Komiteto darbas.

2. Pranešimo aplinkybės

2.1. 2023 m. vasario 21 d. Europos Komisija paskelbė strategiją dėl ES žvejybos ir akvakultūros sektoriaus energetikos pertvarkos. Strategijoje pabrėžiama, kad reikia kuo greičiau sumažinti priklausomybę nuo iškastinio kuro ir pereiti prie atsinaujinančiųjų ir mažo anglies dioksido pėdsako energijos šaltinių, atsižvelgiant į Europos žaliojo kurso tikslą iki 2050 m. pasiekti ES poveikio klimatui neutralumą.

⁽³⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl atsinaujinančiųjų energijos išteklių ir mažo anglies dioksido kiekio kuro naudojimo jūrų transporto sektoriuje, kuriuo iš dalies keičiama Direktyva 2009/16/EB (COM(2021) 562 final – 2021/0210 (COD)) (OL C 152, 2022 4 6, p. 145).

⁽⁴⁾ https://oceans-and-fisheries.ec.europa.eu/facts-and-figures/facts-and-figures-common-fisheries-policy/fishing-fleet_en

2.2. Komisija pažymi, kad energetika yra vienas pagrindinių ES žvejybos ir akvakultūros sektoriaus veiklos sąnaudų elementų. Padidėjus energijos kainoms, jūrų transporto dyzelino kainos 2022 m. išaugo daugiau nei dvigubai, palyginti su vidutinėmis 2021 m. kainomis, todėl ES laivyno ir akvakultūros veiklos ekonominis gyvybingumas patyrė didžiulį spaudimą. Šiomis aplinkybėmis apie 40 % mažų laivynų, 66 % didelių laivynų ir 87 % tolimosios žvejybos laivynų esant 2022 m. energijos kainų lygiui neatnešė pelno. Todėl, kad galėtų tęsti veiklą, didelė žvejybos ir akvakultūros sektoriaus dalis turėjo pasikliauti ES valstybių narių finansine parama ir ES lygmens finansinėmis priemonėmis.

2.3. Šiuo klausimu Europos Komisija atkreipia dėmesį į struktūrinį ES žvejybos ir akvakultūros sektoriaus pažeidžiamumą. Siekiant pakeisti padėtį, komunikate siūlomos kelios veiksmų kryptys:

- inovatyvios energetikos pertvarkos technologijos ir praktika,
- energetikos pertvarkai vykdyti tinkama žvejybos reglamentavimo ir finansavimo sistema,
- energetikos pertvarkos problemų ir kliūčių nustatymas ir šalinimas,
- sudarymas energetikos pertvarkai žvejybos sektoriuje: platformų kūrimas ir tyrimai.

3. Bendrosios pastabos

Išmetamieji teršalai

3.1. EESRK pritaria išpareigojimui iki 2050 m. užtikrinti neutralaus poveikio klimatui anglies pėdsaką ir pabrėžia, kad reikia paspartinti energetikos pertvarką ir žvejybos sektoriaus priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimą. Ši pertvarka turi būti subalansuota siekiant prisitaikymo našta visiems veiklos vykdytojams paskirstyti taip, kad nebūtų iškreiptos veiklos galimybės. Be to, pertvarka turi būti priimtina ir atitikti konkrečius laivyno ypatumus (visų pirma laivo dydį ir eksploatavimo ypatumus), kad būtų galima užtikrinti gamybos struktūros gebėjimą taikyti naujas technologijas, siekiant įdiegti naujus varymo būdus.

3.2. Nors pastaraisiais metais jūrų transporto sektoriuje išmetamas ŠESD kiekis padidėjo visame pasaulyje, ES žvejybos laivyno išmetamų teršalų kiekis dėl didesnio energijos vartojimo efektyvumo (žr. 4.11 ir 4.12 punktuose nurodytus pavyzdžius) ir mažesnio laivyno dydžio sumažėjo iki 50 %⁽⁵⁾. Kalbant apie laivyno dydį pažymėtina, kad nepaisant ES plėtros ES laivų skaičius 2020 m. buvo 73 716⁽⁶⁾, palyginti su 103 834 laivais 1996 m., t. y. žvejybos laivų sumažėjo 30 000 per 25 metus ir tik 56 111 iš jų yra naudojami (75 % jų trumpesni nei 12 metrų). Europos rodikliai dar blogesni atsižvelgiant į pasaulinius duomenis, nes 2020 m. pasaulyje buvo 4,1 mln. žvejybos laivų⁽⁷⁾. Apskaičiuota, kad didžiausią pasaulyje žvejybos laivyną turi Kinija – 564 000 laivų. Dėl žvejybos produkcijos reikia pažymėti, kad 2020 m. Kinijai teko beveik 15 % viso pasaulyje sužvejojamo laimikio, o ES – 4 % šio laimikio. Atsižvelgiant į visa tai labai svarbu išlaikyti modernų ir konkurencingą Europos žvejybos laivyną.

3.3. EESRK mano, kad norint įvertinti pažangą transporto priemonių parko išmetamo CO₂ kiekio mažinimo srityje, būtina nustatyti bazinius metus, kad nebūtų daromas neigiamas poveikis sektoriui, būtų pripažintos jo pastangos ir toliau siekiama neutralumo. EESRK pripažįsta, kad nuo 1990 m. ES laivyne padaryta pažanga siekiant poveikio klimatui neutralumo. Todėl jis mano, kad kaip bazinius žvejybos sektoriaus išmetamųjų teršalų mažinimo metus nustačius 2005 arba 2008 m. paprasčiausiai nebūtų pripažinta padaryta pažanga ir būtų pakenkta žvejybos pramonei, atsižvelgiant į šios pramonės specifiką ir su ja susijusius apribojimus.

Perėjimas prie atsinaujinančiųjų ir mažo anglies dioksido kiekio arba anglies dioksido neišskiriančių energijos išteklių

3.4. Žvejybos sektorius yra visiškai priklausomas nuo iškastinio kuro, todėl vidutinės trukmės ir ilguoju laikotarpiu turi būti apvarstyti visi sprendimai. Tačiau, atsižvelgiant į poreikį kovoti su klimato kaita ir naudojantis technologine pažanga kituose sektoriuose, reikia nedelsiant pradėti ieškoti sprendimų žuvininkystės sektoriui. Siekiant paspartinti priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo procesą, šias paieškas turėtų remti neatidėliotinos pagalbos fondas.

3.5. EESRK pabrėžia, kad trumpuoju laikotarpiu būtų realiau imtis mišrių sprendimų, pavyzdžiui, diegti hibridinius variklius, atsinaujinančiosios energijos (saulės, vėjo, elektros) technologijas taikyti kaip papildomas ar pagalbinės technologijas, taip pat naudoti pažangiuosius alternatyviuosius degalus (pagamintus ne iš maistinių ir pašarinių augalų).

⁽⁵⁾ <https://ebcd.org/wp-content/uploads/2021/11/je%CC%81ro%CC%82me-UAPF.pptx>

⁽⁶⁾ <https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/bba413d1-484c-11ed-92ed-01aa75ed71a1>

⁽⁷⁾ <https://www.fao.org/3/cc0461es/online/sofia/2022/capture-fisheries-production.html>

3.6. EESRK pabrėžia, kad atsinaujinančiųjų išteklių ir mažo anglies dioksido pėdsako degalai suderinami su įprastais degimo varikliais, esamomis tiekimo sistemomis ir jų gamyba. Be to, jie gali būti platinami naudojant esamus pramonės įrenginius, kaip antai naftos perdirbimo gamyklas. Dėl šių degalų taip pat didėja Europos energetinė nepriklausomybė, nes jiems gaminti naudojamos vietinės žaliavos, priešingai nei baterijų atveju – joms gaminti reikalinga nafta ar mineralai. Šie degalai taip pat suteikia puikių galimybių kurti darbo vietas ir pramoninę gerovę, o jų vaidmuo gali būti labai svarbus siekiant skatinti Europos ekonomiką. Vis dėlto reikia atsižvelgti į tai, kad šiuo metu atsinaujinančiųjų išteklių ir mažo anglies dioksido pėdsako degalai yra brangesni už dyzeliną ir jų vis dar yra labai nedaug.

3.7. EESRK pabrėžia, kad tam tikri nauji alternatyvūs varomieji šaltiniai, pavyzdžiui, elektros energija, pabrango dar prieš neišprovokuotą Rusijos invaziją į Ukrainą. Taigi ES turi atsižvelgti į tai, kad perėjimas nuo iškastinio kuro prie kitų atsinaujinančiųjų energijos išteklių ne visada lems mažesnes sąnaudas.

Poreikis atnaujinti laivyną ir tinkami finansavimo mechanizmai

3.8. Reikia ne tik pašalinti technologinių žinių ir inovacijų spragas, bet ir atsižvelgti į veiksnį, dėl kurio kyla kliūčių dabartiniam Europos žvejybos laivynui: laivai vidutiniškai yra senesni nei 30 metų. Tai trukdo laivybos bendrovėms planuoti daugumą galimų investicijų į modernizavimą. EESRK mano, kad tokiuose senuose laivuose nepakanka ir neįmanoma vien tik pakeisti variklį. Todėl būtina parengti Sąjungos laivyno atnaujinimo planą, kad būtų galima užbaigti tausiosios žvejybos procesą naudojant modernius XXI a. laivus. Ši strategija taip pat padėtų pagerinti socialines ir ekonomines laivyno perspektyvas.

3.9. EESRK palankiai vertina Komisijos pasiūlymą parengti konkretų ES energetikos pertvarkos finansavimo ir finansavimo priemonių vadovą ir duomenų bazę. Vis dėlto pagal ES programą „Europos horizontas“ šiuo metu nėra pateikta konkretaus kvietimo teikti pasiūlymus dėl žvejybos. Be to, finansavimas pagal naują Europos jūrų reikalų, žvejybos ir akvakultūros fondą (EJRŽAF) labai ribojamas, nes investicijoms į laivyną skiriama tik nedidelė paramos dalis, o subsidijos priklauso nuo laivų dydžio (pavyzdžiui, variklių keitimo finansavimo priemonės taikomos tik laivams, kurių ilgis mažesnis nei 24 m). Be to, finansavimas labai priklauso nuo tokių veiksnių, kaip laivyno pusiausvyra, sunkių pažeidimų nebuvimas ir žvejybos pajėgumas, kuris, deja, vis dar menkai įvertintas. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, EESRK mano, kad būtina sukurti specialų fondą ir kredito priemones laivynui modernizuoti ir atnaujinti.

Energetikos pertvarkos kliūtys

3.10. Paprastai alternatyviems energijos ištekliams reikia daugiau vietos ir dėl jų kyla papildomas pavojus užtikrinant saugą laive. Vis dėlto žvejybos sektoriui, kitaip nei laivybos pramonei, Europos Sąjungoje yra taikomi pajėgumų apribojimai, susiję su bendrąja talpa (vieta), todėl laivuose dar sunkiau diegti naujas technologijas ir investuoti. Šiuo klausimu reikia pažymėti, kad taikyti kai kurias priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo technologijas dar sunkiau smulkiosios žvejybos laivams.

3.11. EESRK pabrėžia, kad įgyvendinant bendrą žuvininkystės politiką (BŽP) nustatyta netinkama žvejybos pajėgumo apibrėžtis, todėl sunku ne tik apskritai modernizuoti laivyną siekiant įdiegti naujas technologijas, bet ir pagerinti socialinius bei saugos aspektus. Nustatant žvejybos pajėgumą šiuo metu atsižvelgiama į laivo virtuvės, kajučių, tualetų ar poilsio zonų plotą, kuris visiškai nesusijęs su pajėgumu gaudyti ar laikyti žuvis. BŽP akivaizdžiai neatitinka reikalavimų, nustatytų socialinės teisės aktuose⁽⁸⁾, pavyzdžiui, Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) konvencijoje Nr. C188 dėl darbo žvejybos sektoriuje.

3.12. EESRK mano, kad strategijoje dėl energetikos pertvarkos turėtų būti atsižvelgta į šiuos veiksnius ir pasiūlyta persvarstyti pajėgumų priemones, kad būtų galima diegti naujas technologijas ir modernizuoti laivyną. Būtų galima taikyti naujas priemones – „naudingąją talpą“ arba Norvegijoje ir Islandijoje naudojamas formules, pagal kurias neatsižvelgiama į darbuotojų laisvalaikį ir poilsiui skirtus plotus, remiantis tokiais veiksniais kaip skirta kvota arba laivo dydis. Atlikus šią peržiūrą taip pat būtų lengviau įtraukti būtinus gyvenimo sąlygų gerinimo aspektus, kad sektorius taptų patrauklesnis jaunai darbo jėgai, būtų sprendžiama kartų atotrūkio problema ir sudarytos palankesnės sąlygos moterų įtraukimui į žvejybos sektorių.

⁽⁸⁾ Pagal socialinio dialogo projektą atliktas tyrimas dėl bendrosios talpos ir varomosios galios apribojimų ir galimų alternatyvų socialinio poveikio.

Tradicinių degalų apmokestinimas

3.13. Kadangi ES laivų savininkai dėl naujos statybos patirs ekonominę riziką, EESRK ragina nustatyti politines priemones, pagal kurias laivybos bendrovėms būtų užtikrintas teisinis saugumas. Todėl svarbu išsaldyti naujų mokesčių įvedimą tradiciniams žvejybos laivų degalams (dyzelinui) tol, kol rinkoje nėra prieinamos naujos variklių ir degalų technologijos, o teisės aktų sistemos, taikomos siekiant išspręsti būtino atnaujinimo problemas, nėra gerai parengtos; priešingu atveju tai tik pakenktų sektoriui.

ES žvejybos ir akvakultūros sektoriaus energetikos pertvarkos partnerystė

3.14. Nei technologijų tiekėjai, nei politikos formuotojai sektoriui nepateikė gairių, kokią kryptį pasirinkti siekiant mažinti priklausomybę nuo iškastinio kuro. Taigi EESRK palankiai vertina Komisijos iniciatyvą įsteigti ekspertų grupę, kuri patartų dėl įvairių galimų alternatyvų, būsimos pažangos, rinkos ir kt. Ypač svarbu nustatyti technologijas, kurios geriausiai tinka kiekvienam laivyno segmentui ir regionui, taip pat gali prireikti derinti skirtingus energijos šaltinius. Be to, siekiant skatinti priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimą, naudinga vykdyti informavimo apie jūrų pramonės grandinę ir informuotumo didinimo šiuo klausimu kampanijas.

Mėlynoji ekonomika

3.15. Mėlynoji ekonomika – tai visa nuo jūros priklausanti ekonominė veikla. Įvairūs mėlynosios ekonomikos sektoriai (žvejybos, biotechnologijų, laivybos, jūrų transporto, akvakultūros, laivų statyklų, tiekimo grandinės, logistikos ir transporto) yra tarpusavyje susiję, nes jie grindžiami bendrais išteklių ir bendra infrastruktūra (uostais, logistikos tinklais ir elektros energijos skirstymu), taip pat tvariu jūrų išteklių naudojimu. EESRK pabrėžia, kad reikia įgyvendinti kompleksinę priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo strategiją, kuria būtų siekiama rasti įvairių grandinės grandžių sinergiją. Be to, EESRK ragina užtikrinti tinkamus žmogiškuosius išteklius ir išteklius, kad būtų galima projektuoti, statyti ir eksploatuoti modernius laivus. Būtina pritraukti kvalifikuotos darbo jėgos.

4. Bendrosios pastabos

Pažangieji degalai

4.1. EESRK atkreipia dėmesį į pažangiųjų degalų, kurie nėra gaminami iš maistinių ir pašarinių augalų, potencialą tokios srityse, kaip žiedinė ekonomika, taip pat sprendžiant pakrančių kaimo gyventojų skaičiaus mažėjimo problemą ir, žinoma, didinant ES energetinį savarankiškumą. Iš tiesų, laikantis ES nustatytų anglies dioksido poveikio neutralumo tikslų, grynasis anglies dioksido kiekis, išmetamas dėl varikliuose deginamų tokių alternatyviųjų degalų, gali sumažėti iki nulio, jei jie gaminami naudojant atsinaujinančiųjų išteklių elektros energiją.

4.2. Komisija dėl įvairių priežasčių riboja augalinių biodegalų naudojimą, o tai EESRK yra palankiai įvertinęs įvairiose savo nuomonėse. Vis dėlto nėra aiškios alternatyviųjų degalų kūrimo ir naudojimo strategijos, kuri būtų svarbi ne tik žuvininkystės sektoriui, bet ir kitoms pramonės šakoms. Be to, nėra nustatytų prioritetų kuriam iš sektorių, kurių priklausomybę nuo iškastinio kuro sunku sumažinti, (žvejyba yra vienas iš jų) tokius degalus turėtų gauti pirmumo tvarka. Dėl to žuvininkystės sektoriui yra sunkiau kuo greičiau sumažinti savo priklausomybę nuo iškastinio kuro. EESRK pažymi, kad atsinaujinančiųjų išteklių ir mažo anglies dioksido pėdsako degalai yra teisingas pasirinkimas siekiant mažinti priklausomybę nuo iškastinio kuro sektoriuose, kuriuos sunku elektrifikuoti, kaip antai žvejybos sektoriuje. Pažangieji alternatyvieji degalai, kurie gaminami ne iš maistinių ir pašarinių augalų, bus brangesni, nes jų trūks ir technologijos bus sudėtingesnės. Todėl, kaip EESRK jau yra pabrėžęs anksčiau⁽⁹⁾, būtina panaikinti iškastinio ir alternatyviojo kuro kainų atotrūkį, o švaresnis kuras turi tapti įperkamesnis ir plačiau prieinamas.

4.3. EESRK pabrėžia, kad šiuo metu biodyzelinas gaminamas iš augalų (palmių, rapsų, sojų ir saulėgrąžų aliejaus), kurie nėra tinkama priemonė siekiant visiškai sumažinti priklausomybę nuo iškastinio kuro, be to, žaliavos nepakanka. Sprendimas (dar nepriimtas) būtų sumaišyti dabartinių dyzeliną su vis didesniu kiekiu elektrosintetinio dyzelino – sintetinio kuro, pagaminto iš žaliojo elektrolizinio vandenilio ir surinkto CO₂. Šie elektroliziniai degalai gaminami iš anglies dioksido, kuris anksčiau, prieš jį išleidžiant, buvo surinktas iš atmosferos arba per pramoninius procesus, kuriems vykstant susidaro CO₂.

⁽⁹⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl atsinaujinančiųjų energijos išteklių ir mažo anglies dioksido kiekio kuro naudojimo jūrų transporto sektoriuje, kuriuo iš dalies keičiama Direktyva 2009/16/EB (COM(2021) 562 final – 2021/0210 (COD)) (OL C 152, 2022 4 6, p. 145).

4.4. Iš esmės tvarių pažangiųjų degalų bus pagaminta nepakankamai, kad būtų patenkinta žvejybos sektoriaus paklausa. Apskaičiuota, kad 2050 m. visame pasaulyje bus pagaminta apie 50 mln. tonų šio biodyzelino (dabar jūrų transporto sektoriuje jo sunaudojama apie 300 mln. tonų, o sunkiųjų kelių transporto priemonių sektoriuje – apie 900 mln. tonų). Tačiau numatoma, kad iki to laiko sunkvežimiai bus elektrifikuoti, todėl galima tikėtis, kad visas šis biodyzelinas bus jūrinis. 2020 m. Europos žvejybos sektoriuje sunaudota apie 1 900 mln. litrų jūrinio dyzelino. Siekiant užtikrinti, kad tokie prioritetai būtų nustatyti, būtini politiniai sprendimai.

4.5. Todėl EESRK ragina sparčiau kurti ir gaminti pažangiuosius degalus, kurie nėra gaminami naudojant maistinius ir pašarinius augalus⁽¹⁰⁾, taip pat priimti aiškų politinį sprendimą, kad žvejybos laivai šiais pažangiaisiais degalais būtų aprūpinami pirmumo tvarka ir už prieinamą kainą.

Priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo alternatyvos: alternatyvios varomosios sistemos

4.6. Visame pasaulyje sukurta įvairių energetikos iniciatyvų, tačiau dauguma jų yra bandomieji projektai, kuriuos diegiant ir taikant žvejybos sektoriuje kyla tam tikrų iššūkių. Dar vienas iššūkis, kurį reikia įveikti – Europoje ir trečiųjų šalių žvejybos uostuose turi būti sukurta žvejybos laivų įkrovimo infrastruktūra, panašiai kaip sausumos transporto priemonių atveju. Todėl EESRK palankiai vertina pradėtus bandomuosius projektus dėl įkrovimo atviroje jūroje, naudojant plūdurus arba jūros vėjo elektrinių parkus⁽¹¹⁾. Tai leis įkrauti elektrinių ar hibridinių laivų akumuliatorius nepriartėjus prie uosto.

4.7. Suskystintos gamtinės dujos (SGD) iš tiesų jau naudojamos kaip laivų degalai; jos yra gaminamos ir joms įrengta infrastruktūra, ypač Europoje. Vis dėlto iš neseniai atlikto tyrimo⁽¹²⁾ matyti, kad nors SGD varikliai išmeta 25 % mažiau CO₂ nei dyzelinas, skaičiuojant vienam variklio galios vienetai, šios dujos daugiausia susideda iš metano, kuris sukelia daug didesnę šiltnamio efektą nei CO₂. Tyrime apskaičiuota, kad naudojant SGD per šimtą metų būtų pasiekta tik tokia nauda, kad išmetamas ŠESD kiekis sumažėtų vos 15 %. Taigi SGD yra svarbus žingsnis į priekį, tačiau jų negalima laikyti galutiniu ilgalaikiu sprendimu. Be to, SGD turėtų būti maišomos su biometanu ir e-metanu – degalais, kurių trūksta ir kurie yra brangūs. Cisternos yra tris kartus didesnės nei įprastos ir įrengiamos denyje, todėl kyla pajėgumų ir saugos problemų.

4.8. Nors amoniakas, kaip varymo priemonė, taip pat nėra perspektyvi alternatyva, EESRK pripažįsta jo svarbą vykstant priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo procesui. Atšaldymas naudojant amoniaką paplitęs dideliuose žvejybos laivuose, ypač tuose, kuriuose laimikis užšaldomas arba perdirbamas laive. Naudojant šį energijos šaltinį tausojama aplinka: nėra žinoma, kad jis darytų kokį nors poveikį ozono sluoksniui. Vis dėlto tai dujos, todėl būtina stiprinti žvejybos laivų saugą ir užkirsti kelią nuotėkiui.

4.9. Atrodo, kad vandenilio (H₂) taip pat neįmanoma naudoti žvejybos sektoriuje, o prekybiniuose laivuose tai netgi sudėtinga. Pagrindinė priežastis yra ta, kad reikėtų keturis kartus didesnių saugojimo cisternų nei iškastiniam kurui. Vis dėlto atskirai verta paminėti vandenilio kuro elementų variklius. Tai elektrocheminis prietaisas, kuris cheminę energiją tiesiogiai paverčia elektros energija. Vykstantis elektrocheminis procesas yra labai efektyvus ir daro minimalų poveikį aplinkai, ypač jei elektrolizė (kuriai reikalinga energija) vykdoma naudojant saulės arba vėjo energijos šaltinius. EESRK mano, kad svarbu išnagrinėti galimybes plėtoti šią technologiją žvejybos laivuose, taip pat jos, kaip pagalbinę energiją gaminančios technologijos, naudojimą laive.

4.10. Dėl naujos statybos laivų EESRK ragina išnagrinėti ir įgyvendinti prekybos laivams taikomus technologinius sprendimus. Pavyzdžiui, atrodo, kad būtų galima naudoti metanolį dvirūšių degalų vienašaliu naudojimu varikliuose, tikintis, kad bus naudojamas dyzelinas, o kai atsiras ekologiško metanolio, bus galima pridėti metanolio mišinio. Galėtų būti pasitelktos kitos technologijos ir tobulinamos kitos sritys: žvejybos laivai su burėmis, patobulinta hidrodinamika, patobulintos energijos sistemos, kaip antai mechaninių-hidraulinių mechanizmų pakeitimas elektriniais, taip pat lengvos konstrukcijos ir medžiagos (pavyzdžiui, nemetalinės tralo angos).

⁽¹⁰⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Stipraus ir tvaraus ES dumblių sektoriaus kūrimas““ (COM(2022) 592 final) (OL C 228, 2023 6 29, p. 126).

⁽¹¹⁾ <https://www.maersksupplyservice.com/2022/01/25/maersk-supply-service-launches-venture-company-stillstrom/>

⁽¹²⁾ https://theicct.org/sites/default/files/publications/LNG%20as%20marine%20fuel%2C%20working%20paper-02_FINAL_20200416.pdf

4.11. Be to, reikia pažymėti, kad žvejybos pramonės atstovai jau dešimtmečius bendradarbiauja su mokslo bendruomene siekdami pagerinti žvejybos įrankių konstrukciją ir padidinti jų veiksmingumą. Jau padaryta didelė techninė pažanga taikant daugelį naujoviškų žvejybos metodų, nes padidėjo selektyvumas, sumažėjo kontaktas su jūros dugnu ir (arba) navigacijos trikdžiai, taip pat sumažėjo degalų sąnaudos⁽¹³⁾. Naujoviškų įrankių pavyzdys – pusiau pelaginės tralų angos, dėl kurių galima išvengti kontakto su jūros dugnu, vykdant veiklą 2–5 metrų aukštyje nuo dugno. Šis metodas daro daug mažesnį poveikį dugno ekosistemoms ir dėl jo priegauda yra mažesnė. Be to, taikant šią naują technologiją sumažėja degalų sąnaudos, taigi ir tarša bei išmetamas ŠESD kiekis.

4.12. EESRK primena, kad žvejybos ekologinio pėdsako mažinimas priklausys ne vien nuo veiksmų, susijusių su varymo sistema. Šiuo tikslu ES turėtų investuoti į naujus komercinius jūros gėrybių (farmacijos, kosmetikos ir kt.) naudojimo būdus, kad sugautos žuvis būtų kuo geriau panaudotos. Be to, ES taip pat turėtų skatinti įmones pirkti medžiagas, kurias galima perdirbti, skatinti žiedinės ekonomikos iniciatyvas laivuose, kad būtų galima pakartotinai naudoti atliekas, ir finansuoti šiuokšnių surinkimo jūrose programas, pavyzdžiui, „Fishing for Litter“⁽¹⁴⁾. Dėl pagerėjusios žuvų išteklių būklės taip pat sumažėjo žvejybos pastangos ir žvejybos laikas bei degalų sąnaudos. Be to, išmetamųjų teršalų kiekį galima sumažinti optimizuojant laivyno valdymą ir logistiką (ŠESD kiekis sumažėja 5–50 %) ir optimizuojant reisus (ŠESD kiekis sumažėja 1–10 %)⁽¹⁵⁾.

4.13. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad dėl kai kurių naujų technologijų žvejybos laivai įgyja ribotą autonomiją. Pavyzdžiui, dabartinių elektra varomų prototipų autonominio veikimo trukmė yra penkios–šešios valandos, o to nepakaktų visos dienos žvejybai (kuri gali trukti iki dvylikos–keturiolikos valandų), jau nekalbant apie kelias savaites trunkančius žvejybos reisus. Ne mažiau svarbu tobulinti laivo konstrukciją ir didinti jo efektyvumą.

5. Žuvų ir žvejų draugai: būsimos ES žuvininkystės sektoriaus vizija

5.1. Pastaraisiais metais Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas parengė strategines vizijas keliose srityse: visapusiškos maisto politikos⁽¹⁶⁾, darnaus kaimo ir miesto vietovių vystymosi⁽¹⁷⁾ ir gerovės ekonomikos⁽¹⁸⁾. Atėjo laikas EESRK taip pat parengti ilgalaikę išsamią tvaraus ES žuvininkystės sektoriaus viziją, kuri, kartu su visomis pastangomis biologinės įvairovės, tvarios maisto politikos, sveikatos priežiūros ir gerovės, gerų darbo sąlygų, darnaus kaimo ir miesto vietovių vystymosi ir strateginio savarankiškumo srityse, turėtų įpareigoti ES mažinti šio sektoriaus priklausomybę nuo iškastinio kuro, kad būtų užtikrintas ekonominis gyvybingumas, reikalingas Europos žaliajam kursui ir Darbotvarkei iki 2030 m. įgyvendinti. Atsižvelgdamas į FAO mėlynosios pertvarkos strategiją ir į platesnę EESRK raginimą imtis ES mėlynojo kurso, Komitetas pabrėžia, kad reikia užtikrinti ir tvariai didinti vandens maisto sistemų indėlį į sveiką, maistingą ir įperkama mitybą visiems, siekiant galutinio tikslo – sumažinti ES rinkos priklausomybę nuo žuvų importo.

5.2. EESRK norėtų pasinaudoti šios tiriamosios nuomonės teikiama galimybe į platesnę strateginę programą įtraukti priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo problemą. Visuotinis požiūris į tausios žuvininkystės sektorių turėtų būti įgyvendinamas šiomis šešiomis kryptimis:

5.2.1. Biologinė įvairovė

Atsižvelgdamas į 14-ąją DVT dėl gyvybės vandenysė ir sąsają su istoriniu COP 15 susitarimu dėl biologinės įvairovės⁽¹⁹⁾, EESRK dar kartą patvirtina savo tvirtą įsipareigojimą išsaugoti sveikus ir produktyvius žuvų išteklius, taip pat skatinti kitus su biologine įvairove susijusius žuvininkystės sektoriaus aspektus. Visos komerciniais tikslais naudojamos rūšys turėtų pasiekti didžiausią galimą tausios žvejybos laimikio (MSY) arba aukštesnį lygį per trumpiausią įmanomą laikotarpį, išsaugant ilgalaikį įvairių žvejybos laivynų ekonominį gyvybingumą. Šiuo požiūriu, mokslininkai, atliekantys Tarptautinės jūrų tyrinėjimo tarybos (ICES) ir Žuvininkystės mokslo, technikos ir ekonomikos komiteto (ŽMTEK) vertinimus, turėtų

⁽¹³⁾ <https://www.ices.dk/news-and-events/news-archive/news/Pages/InnovativeFishingGear.aspx>

⁽¹⁴⁾ <https://fishingforlitter.org/>

⁽¹⁵⁾ NSAC rekomendacija Nr. 17-2122. Šiaurės jūros patariamiosios tarybos (NSAC) rekomendacija dėl žvejybos laivyno priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo.

⁽¹⁶⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Pilietinės visuomenės indėlis rengiant visapusišką ES maisto politiką“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 129, 2018 4 11, p. 18).

⁽¹⁷⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Holistinės tvarios kaimo ir miesto plėtros strategijos kūrimas“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 105, 2022 3 4, p. 49).

⁽¹⁸⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Tvari ekonomika, kurios mums reikia“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 106, 2020 3 31, p. 1).

⁽¹⁹⁾ Sprendimas Nr. 15/4, Kunmingo ir Monrealio pasaulinės biologinės įvairovės strategija.

turėti reikiamų išteklių, kad galėtų surinkti trūkstamus duomenis. Jei nėra pakankamai mokslinių duomenų, žuvų išteklių valdymui sistemingai taikomas atsargumo principas, įskaitant sužvejojamų žuvų kiekio mažinimą, jei tai rekomenduoja mokslininkai. Prireikus, laivų atidavimo į metalo laužą programose bus numatyta ne tik pakankamą biudžeto išteklių, kad laivyno dydis būtų pritaikytas prie esamų žvejybos galimybių, bet ir perkvalifikavimo galimybių įgulos nariams.

5.2.2. Priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimas

ES žuvininkystės sektorius turėtų išsipareigoti 2050 m. pasiekti neutralią CO₂ pusiausvyrą, įgyvendindamas Europos Sąjungos nustatytus ir inovacijomis bei technologijomis remiamus energetikos pertvarkos tikslus. Išsamus naujausių turimų techninių žinių ir technologijų tyrimas yra pirmas žingsnis ieškant kiekvienam laivyno segmentui pritaikyto sprendimo (vietoj vieno bendro sprendimo).

5.2.3. Teisingas darbo užmokestis, sauga ir darbo sąlygos

Žvejams bus suteiktos reikiamos priemonės ir gairės, kad jie galėtų sutelkti dėmesį į artėjančią pertvarką, kuri turi būti įgyvendinta, tačiau jie turėtų būti remiami tiek priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo, tiek platesnio masto struktūrinės pertvarkos procesuose. Pirmiausia derėtų atnaujinti žvejybos laivus siekiant padidinti jų tinkamumą gyventi, gyvenimo sąlygas ir saugą laive, kad sektorius taptų patrauklesnis ir būtų sudarytos sąlygos kartų kaitai. Kiti būtini patobulinimai, susiję su priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimu, apima perėjimą nuo varymo sistemų ir pagalbinių sistemų prie pažangesnių ir veiksmingesnių sistemų ir modernių, efektyviai energiją vartojančių, atrankių žvejybos įrankių, kurie nedarytų neigiamo arba nereikšmingo poveikio platesnės ekosistemos sveikatai ir biologinei įvairovei, naudojimui. Šiuo tikslu reikia ES lygmeniu atlikti išsamų tyrimą dėl energetikos pertvarkai įgyvendinti turimų žuvininkystės ir akvakultūros sektoriaus technologijų, jų atitinkamų sąnaudų ir naudos kiekvienam laivyno segmentui bei konkrečios šalies ypatybių. Be to, ne mažiau svarbus jūrų pramonės darbuotojų perkvalifikavimas ir kvalifikacijos kėlimas, kad jie būtų apmokyti ir pasirengę energetikos pertvarkai (pagal Europos įgūdžių darbotvarkę, kuria siekiama tvaraus konkurencingumo, socialinės lygybės ir atsparumo didinimo). Atsižvelgiant į nestabilią žuvininkystės sektoriaus ekonominę padėtį daugelyje Europos vietų ir nuolatinį laivyno mažėjimą, reikia parengti strateginius planus ir priemones sektoriaus konkurencingumui didinti, remiant jo plėtrą ir inovacijas, kad būtų užtikrintas tinkamas nuo žvejybos veiklos priklausomų asmenų gyvenimo lygis.

5.2.4. Pakrančių kaimo ir atokios vietovės

Nors, jei tai įmanoma dėl teritorijų planavimo, galima įvairinti veiklą ir iš dalies šį sektorių pertvarkyti kitus veiklos sektorius, pavyzdžiui, mėgėjų žvejybą ar kitus tvaraus turizmo sektorius, negalima paneigti, kad daugelyje pakrančių regionų ir vietovių žuvininkystės sektorius išlieka pagrindiniu užimtumo ir pajamų šaltiniu ne tik laive dirbančiam personalui, bet ir visų susijusių pramonės šakų ir paslaugų darbuotojams. Žvejybos atsisakymas reikštų ne tik šių regionų nykimą ir laipsnišką gyventojų skaičiaus mažėjimą, bet ir nepataisomą kultūros paveldo, kuris apibrėžia ir lemia pačią Europos visuomenės esybę, praradimą. Visi susiję suinteresuotieji subjektai turi dirbti taip, kad būtų formuojamas pozityvesnis žuvininkystės sektoriaus naratyvas. Be to, vidaus vandens akvakultūra gali suteikti naujų ekonominių galimybių kaimo vietovėms.

5.2.5. Sveika ir tvari mityba

Tausi žvejyba užtikrina ne tik mažiausią anglies pėdsaką, bet ir puikių maistinių savybių turinčių gyvūninių baltymų pasiūlą. Nors pagal dabartinius europiečių mėsos vartojimo įpročius pirmenybę derėtų teikti kokybei, o ne kiekiui, tai nepasakytina apie žuvų vartojimą, kuris daugeliu atvejų nesiekia rekomenduojamo kiekio. Valdžios institucijos pirmenybę turėtų teikti tam, kad visi gyventojai būtų skatinami vartoti žuvis už prieinamą kainą, pavyzdžiui, skatindamos labiau vertinti mažiau žinomas rūšis. Žuvis, kurios yra sveikos ir subalansuotos mitybos pagrindas⁽²⁰⁾, turėtų būti taikomas mažesnis PVM.

5.2.6. Strateginis savarankiškumas ir akvakultūros vaidmuo

Europos Sąjunga importuoja tris ketvirtadalius suvartojamos žuvies. Kyla ne tik prekybos disbalanso, bet ir nevienodų sveikatos saugumo garantijų, susijusių su šiuo importu, kuriam netaikomas „nuo lauko iki stalo“ atsekamumo reikalavimas, problema. Siekdama pašalinti šį trūkumą, ES turėtų naudoti dvišales ir daugiašales prekybos priemones, kad būtų importuojami tik tvarūs jūros produktai, pagaminti trečiojoje šalyje, kurių standartai yra lygiaverčiai ES standartams, užtikrinant sąžiningą konkurenciją vienodomis sąlygomis. Be to, akvakultūros sektorius turi neabejotiną galimybių patenkinti ES žuvininkystės rinkos poreikius. Tvarų šio sektoriaus augimą galima pasiekti suteikiant erdvės naujoms veiklos

⁽²⁰⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl dokumento „Sveikos ir tvarios mitybos skatinimas ES“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 190, 2019 6 5, p. 9).

rūšims, tinkamai planuojant teritorijas ir supaprastinant licencijų išdavimo procesą, kuris dažnai priklauso nuo kelių departamentų ar net skirtingo lygmens (nacionalinio, regionų, vietos) viešojo administravimo institucijų. Kad ES galėtų užtikrinti apsirūpinimo maistu savarankiškumą, reikia pasinaudoti visomis turimomis galimybėmis tvariai didinti žuvų ir jūros gėrybių gamybą.

Briuselis, 2023 m. liepos 12 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „ES mėlynojo kurso ekonomika – su vandeniu susijusių investicijų poreikis ES“**(nuomonė savo iniciatyva)**

(2023/C 349/09)

Pranešėjas **Florian MARIN**

Plenarinės asamblėjos sprendimas	2023 1 25
Teisinis pagrindas	Darbo tvarkos taisyklių 52 straipsnio 2 dalis Nuomonė savo iniciatyva
Atsakingas skyrius	Ekonominės ir pinigų sąjungos, ekonominės ir socialinės sanglaudos skyrius
Priimta skyriuje	2023 6 27
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 13
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	181 / 6 / 5

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Komitetas mano, kad galimybė gauti saugų, švarų ir kokybišką vandenį yra pagrindinė teisė, ir, jo nuomone, visiškai nepriimtina tai, kad ES vis dar yra žmonių, kuriems neužtikrinamas vandens tiekimas.

1.2. Vandens ekonomikos plėtra ES turėtų būti įtrauki, tinkamai reguliuojama, skaidri, labai skaitmenizuota, atspari, tvari, nuspėjama ir saugi, jai vykstant pirmenybė turėtų būti teikiama žmonėms ir turėtų būti kuriama pridėtinė vertė. Labai svarbu, kad visos pramonės šakos sąžiningai padengtų visuomenei tenkančias vandens vartojimo išlaidas.

1.3. Komitetas ragina ES institucijas ES mėlynajam kursui skirti tiek pat reikšmės ir dėmesio, kiek ir ES žaliajam kursui, nes abu kursai vienas kitą visapusiškai papildo.

1.4. Būsima ES mėlynosios ekonomikos reglamentavimo sistema turi:

- būti grindžiama gerovės ekonomikos principu,
- horizontaliai integruoti socialines sąlygas ir teritorinį solidarumą,
- užtikrinti aplinkos, socialinių ir ekonominių problemų pusiausvyrą,
- pasinaudoti tarpvalstybiniais inovatyviais valdymo modeliais, kuriais skatinamas finansavimas, reguliuojamas privataus sektoriaus dalyvavimas, gerinamas vandens išteklių valdymas ir skatinamas ES konkurencingumas,
- taikyti bendradarbiavimu grindžiamus verslo modelius ir dalijimosi ekonomikos principus,
- nustatyti institucinį pagrindą, kuris neapsunkintų ES ekonominės veiklos konkurencingumo pasaulinėje rinkoje,
- užtikrinti didesnę skaidrumą, susijusį su tvarumo iniciatyvomis.

1.5. EESRK ragina užtikrinti:

- dabartinio ekonomikos modelio virsmą tausnesniu modeliu, kurį taikant apmokestinamas perteklinis vartojimas ir kuris visiškai atitinka darnaus vystymosi tikslus (DVT),

- vandens kainų valstybėse narėse vertinimą taikant principą „teršėjas moka“,
- pagrindinių ekonominių sąvokų, kaip antai rinkos taisyklės, ekonominis gyvybingumas ar produktyvumas, nustatymą, kad būtų atsižvelgta į daugialypę vandens vertę,
- visose valstybėse narėse nuoseklius teisės aktus dėl ES mechanizmo, skirto vandeniui kaupti drėgnaisiais laikotarpiais,
- ilgalaikę strategiją, kuria būtų siekiama padidinti atsparumą vandens trūkumui,
- didesnę gamintojo atsakomybę, kuri būtų taikoma ir likutinio vandens išteklių valdymui,
- negauto vandens problemos ⁽¹⁾ sprendimą, pirmenybę teikiant nuolatinei priežiūrai, iniciatyvoms, kuriomis siekiama gerokai sumažinti vandens nuotėkį, ir naujų nuotėkio nustatymo technologijų moksliniams tyrimams,
- nuodugnų ir neatidėliotiną visų valstybių narių požeminės kanalizacijos sistemų vertinimą, įskaitant duomenų centralizavimą ES lygmeniu,
- valstybės pagalbos taisyklių pritaikymą prie investicijų į vandens sektorių ypatumų,
- kainas, kurias nustatant atsižvelgiama į ilgalaikį aprūpinimą vandeniu,
- investicijas į darbo sąlygas, kokybiškas darbo vietas, mokymą ir konkrečią veiklą šioje srityje, visų pirma stengiantis pasiekti jaunesniąją kartą.

1.6. Pripažindamas, kad pramonės šakoms pereinant prie neutralaus poveikio klimatui taip pat reikėtų atsižvelgti į pramonės į vandenį išleidžiamus teršalus, neigiamą poveikį žmonių sveikatai ir dėl to visuomenei tenkančias išlaidas, EESRK ragina sukurti konkrečius vandens naudojimo standartus skirtingiems ūkio sektoriams tokiems kaip žemės ūkis ir pramonė. Tai galima pasiekti sudarant ekspertų grupę, kuriai būtų pavesta parengti konkrečioms sektoriams skirtas vandens naudojimo gaires.

1.7. EESRK siūlo:

- parengti ES mėlynąjį kursą ir ES vandens darbotvarkę, užtikrinant glaudžią sinergiją su ES miestų darbotvarkė ⁽²⁾, Liublianos susitarimu ⁽³⁾ ir ilgalaikę kaimo vietovių vizija ⁽⁴⁾,
- racionalizuoti vandens vartojimą įgyvendinant šias priemones:
- diferencijuoti vartojimo buityje ir pagrindinėms viešosioms paslaugoms ir gamybai naudojamo vandens kainas,
- sukurti kainų nustatymo sistemą, kuri veiksmingai atgrasytų nuo netvaraus vartojimo ir kartu skatintų vartojimą gamybos tikslais,
- į kainos modelį įtraukti minimalųjį nemokamo vandens reikalavimą, siekiant užtikrinti žmogaus teises,
- užtikrinti visišką vandens sąnaudų ir kainos skaidrumą visiems suinteresuotiesiems subjektams,
- užtikrinti viešąjį planavimą tik upės baseino lygmeniu (įskaitant požeminį vandenį) tokiu būdu, kad būtų apsaugotas ES bendrasis interesas ir užtikrintas reikiamas ekologinis vandens srautas vandens telkiniuose, iš kurių kilęs vanduo,

⁽¹⁾ Negautas vanduo – tai vanduo, kuris prarandamas vandens paskirstymo sistemoje ir niekada nepasiekia galutinės paskirties vietos. Tai reiškia, kad vanduo nesunaudojamas ir už jį nesumokama, o tai turi įtakos vietos ekonomikai ir turimiems vietos ištekliams.

⁽²⁾ ES miestų darbotvarkė.

⁽³⁾ Liublianos susitarimas ir daugiametė darbo programa. ES miestų darbotvarkės atnaujinimas.

⁽⁴⁾ Ilgalaikė kaimo vietovių vizija: stipresnės, sujungtos, atsparios ir klestinčios ES kaimo vietovės.

- priimti ir stiprinti vandens koncesijos sutarčių reglamentavimo sistemas, kad vanduo būtų valdomas ne kaip prekė, kuria galima prekiauti, o labiau kaip viešojo gėrybė. Kainos gyventojams turėtų atspindėti, kad vanduo yra viešojo gėrybė,
- skirti ypatingą dėmesį ir finansavimą tarpvalstybiniam vandens projektams,
- valstybėms narėms keistis svarbiomis su vandeniu susijusiomis inovacijomis ir skatinti eksperimentus taikant principą „iš apačios į viršų“, atsižvelgiant į vandens specifiką ir sudėtingumą.

1.8. Komitetas mano, kad ES lėšos yra gyvybiškai svarbios tvariam vandens pertvarkymui, ir ragina užtikrinti:

- kad valstybės narės, perskirstydamos lėšas pagal įvairias programas, investicijas į vandenį laikytų svarbiu prioritetu,
- didesnę Europos struktūrinių ir investicijų fondų (ESI fondų)⁽⁵⁾, Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės, programos „InvestEU“, „Interreg Europe“ ir kitų fondų papildomumą,
- specialų kvietimą teikti pasiūlymus ir gaires, kuriuose būtų atsižvelgiama į vandens sudėtingumą ir specifiškumą,
- specialią veiksmų programą, skirtą vandeniui ir integruotoms teritorinėms investicijoms į mėlynąją ekonomiką,
- vandens sektorių pripažinimą strateginiu prioritetu 2028–2034 m. programavimo laikotarpiu ir, kai tinkama, specialioje veiksmų programoje, skirtoje vandens sektoriui,
- mėlynosios pertvarkos fondą,
- techninę paramą valstybėms narėms įgyvendinant vandens projektus.

1.9. Komitetas mano, kad labai svarbu į su vandeniu susijusių investicijų vertinimo kriterijus įtraukti atsparumą, nes drauge su optimaliomis investicijomis į rizikos mažinimo priemones jis gali sumažinti išlaidas, susijusias su nenusipėjamų įvykių padarinių šalinimu.

1.10. Turėtų būti užtikrintas veiksmingas Europos Komisijos, Europos investicijų banko (EIB) ir Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko (ERPB) veiklos koordinavimas ir papildomumas finansuojant investicijas į vandenį kartu su bendraisiais pagrindiniais veiklos rezultatų rodikliais (PVR) ES strateginėje programoje.

2. Politika ir strateginė sistema

2.1. Vandens ūkio plėtra turėtų būti įtrauki, tinkamai reguliuojama ir skaidri, atsižvelgiant į daugybę skirtumų tarp regionų ir bendruomenių. Be to, ji turėtų būti labai skaitmenizuota, atspari, tvari, nuspėjama ir saugi, užtikrinanti pramonės sektorių ir subjektų papildomumą, jai vykstant pirmenybė turėtų būti teikiama žmonėms, turėtų būti saugoma gyvybė ir kuriama pridėtinė vertė, laikantis individualaus požiūrio tvarioje ir teisingoje ekosistemoje.

2.2. EESRK pabrėžia, kad svarbu parengti naujas politikos sistemų, institucinių priemonių ir investicijų planavimo perspektyvas, įskaitant didesnę skaidrumą, susijusį su tvarumo iniciatyvomis, ir tvarioms bei novatoriškoms investicijoms skirtų tikslų gairių bei klasifikacijų parengimą. Kadangi tausius vandens ir jūrų išteklių naudojimas ir apsauga yra vienas iš šešių aplinkosaugos tikslų, nustatytų Taksonomijos reglamente⁽⁶⁾, reikia specialaus deleguotojo akto, skirto tausiam vandens naudojimui (žaliesiems ženklams, ekosistemos atnaujinimui). EESRK atkreipia dėmesį į bendras Sąjungos vertybes, susijusias su visuotinės ekonominės svarbos paslaugomis, kaip apibrėžta Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 14 straipsnyje ir nustatyta prie Europos Sąjungos sutarties pridėtame Protokole Nr. 26 dėl bendrus interesus tenkinančių paslaugų⁽⁷⁾.

⁽⁵⁾ 2014–2020 m. Europos struktūriniai ir investicijų fondai.

⁽⁶⁾ 2020 m. birželio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2020/852 dėl sistemos tvariam investavimui palengvinti sukūrimo, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2019/2088 (OL L 198, 2020 6 22, p. 13).

⁽⁷⁾ OL C 202, 2016 6 7, p. 307.

2.3. Dėl vandens specifikos vandens ūkis turi būti reguliuojamas visapusiškai gerbiant žmogaus orumą ir teises, kompleksiskai integruojant socialinės paramos sąlygas, teisingumą ir pagrindinius žmogaus bei visuomenės poreikius. EESRK ragina sukurti vandens sektoriui pritaikytą teismų sistemą, kuri būtų kuriama bendradarbiaujant su tarptautinėmis organizacijomis ir kurioje būtų nustatytos greitos procedūros su vandeniu susijusiems ginčams spręsti. Siekiant veiksmingiau ir tinkamiau kontroliuoti vandens sektoriaus įmones ir vandens naudojimą apskritai, reikėtų sukurti specialias viršvalstybines ir daugiasektorines stebėsenos struktūras ir valdymo organus. Reikėtų didinti viešo sektoriaus vaidmenį vandens išteklių valdymo srityje, kai rinka nepajėgi užtikrinti teisingų galimybių visiems naudotis vandeniu.

2.4. EESRK daro išvadą, kad visose valstybėse narėse turėtų būti įsteigtos specialios institucijos, kurių tikslas – užtikrinti, kad būtų priimami pagrįsti sprendimai dėl vandens naudojimo ir kad vanduo būtų naudojamas atsakingai ir efektyviai. Kad piliečiai galėtų visapusiškai vykdyti demokratinę kontrolę, jie turi suprasti vandens ciklą ir žinoti jo kainą. Komitetas ragina ES mėlynajam kursui skirti tiek pat reikšmės ir dėmesio, kiek ir ES žaliajam kursui.

3. Mėlynoji ekonomika

3.1. EESRK mano, kad vandens ūkio ateitis turėtų būti grindžiama gerovės ekonomikos principu, ir reikalauja naujų ekonominių sąvokų, tokių kaip rinkos taisyklės, ekonominis gyvybingumas ar produktyvumas, atsižvelgiant į įvairią vandens vertę. Konkurencingumas turėtų būti iš naujo apibrėžtas taip, kad kurtų gerovę, atsižvelgiant į žmonių poreikius ir sąžiningą žmonių, bendruomenių ir pramonės sektorių galimybę naudotis vandeniu. Į vandens ūkį turėtų būti kompleksiskai integruojami socialiniai aspektai.

3.2. Akivaizdu, kad norint sustiprinti vandens ūkį, reikia keisti valdymo paradigmą, įskaitant aplinkos, socialinių ir ekonominių problemų pusiausvyros užtikrinimą. Būtinai tarpvalstybiniai inovatyvūs valdymo modeliai, kuriais skatinamas finansavimas, reguliuojamas privačiojo sektoriaus dalyvavimas, gerinamas vandens išteklių valdymas ir skatinamas ES konkurencingumas.

3.3. Spaudimą vandens ūkio verslo modeliams daro klimato kaitos padariniai, išmetamas šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekis, sparti urbanizacija, migracija, gyventojų skaičiaus augimas pramoninėse miestų teritorijose ir pramonės veikla, taip pat inovatyvūs sektoriai, pavyzdžiui, mėlynoji bioekonomika, biotechnologijos ir vandens gėlinimas. Įmonės turėtų integruoti bendradarbiavimu grindžiamus verslo modelius ir dalijimosi ekonomikos principus, kad galėtų geriau reaguoti į dabartinius su vandeniu susijusius visuomenės ir aplinkos uždavinius. Būtina stiprinti vietos, regioninių, nacionalinių ir tarptautinių institucijų sąveiką ir bendradarbiavimą, atsižvelgiant į daugybę vandens sektoriuje veikiančių suinteresuotųjų subjektų rūšių ir tarpsektorinį dialogą.

3.4. Komitetas ragina Komisiją sukurti sąžiningos konkurencijos sistemą, užtikrinamą ES įsikūrusioms bendrovėms, palyginti su tokiais pat pasaulinėmis bendrovėmis, ir stiprinti tarptautinių susitarimų dėl ekonominio bendradarbiavimo, darbo sąlygų ir aplinkos apsaugos įgyvendinimą.

4. Vandens ekonomika

4.1. EESRK mano, kad dabartinį ekonomikos modelį, kurį taikant mokesčiais ir paskatomis skatinamas vandens vartojimas, reikėtų pakeisti tausesniu modeliu, visiškai atitinkančiu DVT. Vandens naudojimas turėtų būti ne tik tausūs, bet ir prisidėti prie gamtos atkūrimo trumpuoju ir ilguoju laikotarpiais. EESRK prašo sudaryti pasaulinį fiskalinį susitarimą dėl kovos su klimato kaita ir investicijų į vandenį finansavimo.

4.2. Turėtų būti sudarytos palankios sąlygos aiškiai ir veiksmingai derinti įvairius vietos, nacionaliniu ir Europos lygmeniu taikomus vandens mokesčius. EESRK rekomenduoja užtikrinti:

— vandens mokesčio už požeminių ir paviršinių vandenų sistemas, pagrįstos atskaitymais, kad būtų sudarytos palankios sąlygos kiekvienam asmeniui ir pramonės subjektui turėti galimybę naudotis vandeniu, plėtojimą,

— vandens kainų valstybėse narėse vertinimą taikant principą „teršėjas moka“,

— mokesčių ir papildomų rinkliavų už netausų vandens vartojimą nustatymą, kartu skatinant tausų vandens vartojimą,

— ES Pramoninių išmetamų teršalų direktyvos⁽⁸⁾ persvarstymą, susijusį su poveikiu ES vandens ekosistemai.

4.3. ES vandens paklausa vis didėja, ir ateityje ji dar labiau išryškės. Vandens pasiūlos ir paklausos skirtumus gali lemti vandens trūkumas arba potvyniai, o tai gali turėti pražūtingų pasekmių. Vandens pasiūlos ir paklausos disbalansas daro neigiamą poveikį pramonei, vartotojams ir piliečiams. Siekiant, kad pramonės šakos pereitų prie neutralaus poveikio klimatui, reikėtų atsižvelgti ir į pramonės į vandenį išleidžiamus teršalus⁽⁹⁾, neigiamą poveikį žmonių sveikatai ir dėl to visuomenei tenkančias išlaidas. Labai svarbu, kad pramonė padengtų visuomenei dėl vandens taršos tenkančias išlaidas.

4.4. EESRK reikalauja, kad visose valstybėse narėse būtų priimti nuoseklūs teisės aktai dėl ES mechanizmo, skirto vandeniui kaupti drėgnaisiais laikotarpiais – statant rezervuarus ir požeminio vandeningojo sluoksnio papildymo sistemas. EESRK prašo parengti ilgalaikę strategiją, kad būtų padidintas atsparumas vandens trūkumui, atsižvelgiant į regionų klimato ypatumus ir pramonės specifiką.

4.5. Pertvarkant vandens kainų modelį Europoje reikia atsižvelgti į ekosisteminių paslaugų naštos pasidalijimą tarp suinteresuotųjų subjektų ir diferencijuotą požiūrį įgyvendinant visų sąnaudų kainodaros principą. Vienas iš požiūrių yra tas, kad buitiniams reikmėms ir pagrindinėms viešosioms paslaugoms naudojamo vandens kaina turėtų būti gerokai mažesnė nei vandens, naudojamo gamybos veiklai, kaina. Nustatant kainų paskatas reikėtų atsižvelgti į ribinių sąnaudų kainodaros ir ekonominio efektyvumo, teisingumo bei tvarumo ryšį ir jos turėtų būti didesnio paketo, kuriuo būtų skatinamas tausūs vandens vartojimas, dalis.

4.6. Komitetas reikalauja užtikrinti visišką vandens sąnaudų ir kainos skaidrumą visiems suinteresuotiesiems subjektams. EESRK prašo nustatyti reguliuojamas kainas tam tikrais aiškiai apibrėžtais atvejais ir reikalauja atidžios stebėsenos, kad namų ūkių vartotojai tikrai gautų paslaugas, už kurias moka. Reikėtų vengti komercinių spekuliacijų vandeniu.

4.7. EESRK pažymi, kad požeminio vandens vandeningųjų sluoksnių taršos ir pernelyg intensyvaus eksploatavimo poveikis tampa neproporcingai didele našta neturtingiems ir socialiai pažeidžiamiems asmenims. Vandens tarifai turi būti vertinami labai atidžiai, nes gali turėti iškreipiamąjį poveikį, gyventojams sukelti vandens nepriteklių ir socialinių sunkumų. EESRK prašo ES lygmeniu pradėti konstruktyvią diskusiją dėl sąžiningo vandens kainų modelio. Siekiant užtikrinti žmogaus teises, į kainos modelį reikėtų įtraukti minimalųjį nemokamo vandens reikalavimą. Kainų struktūroje turėtų būti atsižvelgta į dabartinius ir būsimus visuomenės, klimato ir pramonės iššūkius. EESRK siūlo nustatant kainos modelį kompleksiskai atsižvelgti į ilgalaikį aprūpinimą vandeniu.

4.8. EESRK mano, kad didesnę gamintojo atsakomybę reikėtų taikyti ir likutinio vandens išteklių valdymui, ir pritaria dabar atliekamam Miesto nuotekų valymo direktyvos⁽¹⁰⁾ ⁽¹¹⁾ persvarstymui. Turėtų būti nustatyta didesnės gamintojo atsakomybės sistemų, ekologinio projektavimo ir informavimo reikalavimų sinergija. Turėtų būti rengiamos specialios informuotumo didinimo kampanijos, jungiančios skirtingus ir įvairius suinteresuotuosius subjektus, kad vartotojai suprastų ir pripažintų tausų vandens naudojimą.

4.9. Siekiant užtikrinti tinkamą vandens sistemų priežiūrą ir skatinti didesnę vandens tiekimą, labai svarbu spręsti negauto vandens problemą, teikiant pirmenybę nuolatinės techninės priežiūros iniciatyvoms, kuriomis siekiama gerokai sumažinti vandens nuotėkį. Siekiant tinkamai finansuoti tokias iniciatyvas, viešosioms investicijoms būtina taikyti „subalansuoto biudžeto taisyklę“. EESRK pabrėžia, kad dėl prastai valdomos ir nepakankamai finansuojamos techninės priežiūros bei netinkamo turto valdymo patiriama didelių ekonominių nuostolių. Reikia nedelsiant sukurti naujas nuotėkio nustatymo technologijas ir šiuo tikslu plėtoti specialią paramą.

⁽⁸⁾ 2010 m. lapkričio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/75/ES dėl pramoninių išmetamų teršalų (taršos integruotos prevencijos ir kontrolės) (OL L 334, 2010 12 17, p. 17).

⁽⁹⁾ Pramonės teršalų išleidimas į vandenį Europoje, Europos aplinkos agentūra.

⁽¹⁰⁾ Pasiūlymas dėl persvarstytos Miesto nuotekų valymo direktyvos.

⁽¹¹⁾ 1991 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyva 91/271/EEB dėl miesto nuotekų valymo (OL L 135, 1991 5 30, p. 40).

4.10. Komitetas yra susirūpinęs, kad daugelyje valstybių narių nepakankamai įvertinta požeminių kanalizacijos sistemų būklė, ir reikalauja nedelsiant atlikti išsamų vertinimą, įskaitant duomenų centralizavimą ES lygmeniu. Nesikišimo išlaidos yra daug didesnės nei kanalizacijos tinklų remonto išlaidos.

5. Vandens poveikis regionams

5.1. Galimybė gauti saugų, švarų ir kokybišką vandenį yra viena iš pagrindinių teisių, ir ji yra gyvybiškai svarbi kiekvieno žmogaus sveikatai, orumui ir gerovei. Komitetas mano, kad visiškai nepriimtina, jog ES vis dar yra žmonių, kurie neturi galimybės naudotis vandeniu.

5.2. EESRK mano, kad labai svarbu vandens aspektą įtraukti į visas susijusias politikos sritis (energetikos, prekybos, pramonės, žemės ūkio ir kt.) ir kad valstybės narės užtikrintų investicijų į įvairius su vandeniu susijusius sektorius, pavyzdžiui, miestų plėtros, maisto, žemės ūkio ir energetikos, sinergiją. Vanduo labai svarbus miestų ir kaimo plėtrai.

5.3. EESRK siūlo parengti ES mėlynąjį kursą ir ES vandens darbotvarkę, grindžiamą partneryste investicijų į vandenį srityje, užtikrinant glaudžią sinergiją su ES miestų darbotvarkė, kartu pasitelkiant teminę partnerystę vandens srityje pagal Liubianos susitarimą ir visapusiškai papildant ilgalaikę kaimo vietovių viziją. Svarbu užtikrinti teritorinį solidarumą, pritaikyti daugiašales valdymo struktūras, kad būtų galima šalinti kaimo ir miesto vietovių skirtumus, ir konsoliduoti regioninius vandens tiekėjus.

5.4. Ypač daug dėmesio turėtų būti skiriama Viduržemio jūros regiono saloms ir atokiausiems regionams, kurie dėl savo geografinės padėties susiduria su vandens tiekimo trūkumu tam tikrais sausros laikotarpiais. Šiose vietovėse būtinas vandens tiekimas turi būti užtikrintas taikant sistemą, garantuojančią tiekimą namų ūkiams ir ekonominės veiklos vykdytojams.

5.5. EESRK siūlo vykdyti viešąjį planavimą tik upių baseinų lygmeniu (įskaitant požeminį vandenį) tokiu būdu, kad būtų apsaugotas bendras ES interesus ir užtikrintas reikiamas ekologinis vandens srautas vandens telkiniuose, iš kurių kilęs vanduo. Priemonėmis ir investicijomis į vandenį, kuriomis siekiama apsaugoti teritorijas nuo potvynių arba, numatant sausras ir išsaugant tinkamumą laivybai, sulaikyti didesnę vandens kiekį, taip pat turėtų būti siekiama didinti biologinę įvairovę ir atsižvelgti į upės baseino geomorfologines savybes.

5.6. Atsižvelgdamas į viešą vandens naudojimo pobūdį, EESRK siūlo aiškiai apibrėžti, įvertinti ir stebėti vandens naudojimo teisę, atsižvelgiant į visas teisinės formas, pavyzdžiui, koncesijas, leidimus, licencijas, sutarčių teises ir tiesioginę nuosavybę, taip pat atsižvelgiant į tai, kad vanduo yra bendroji gėrybė. Naudojimo teisės turėtų būti lengvai įvertinamos aiškiai apibrėžtomis sąvokomis.

5.7. EESRK rekomenduoja ES priimti ir stiprinti vandens koncesijos sutarčių reglamentavimo sistemas, kad vanduo būtų valdomas ne kaip prekė, kuria galima prekiauti, o labiau kaip viešoji gėrybė. Kainos gyventojams taip pat turėtų atspindėti tai, kad vanduo yra viešoji gėrybė, visapusiškai laikantis SESV 14 straipsnio ir prie ES sutarties ir SESV pridedamo Protokolo Nr. 26. EESRK ragina nustatyti griežtas taisykles, kad ES vandens išteklių nebūtų naudojami ne ES suinteresuotųjų subjektų naudai.

6. Finansavimas iš ES fondų

6.1. EESRK prašo užtikrinti didesnę sinergiją kvietimų teikti pasiūlymus ir veiksmų programų lygmeniu, kad būtų atsižvelgta į investicijų į vandenį ypatumus ir kad būtų kuo daugiau kokybiško ES lėšų, skirtų vandens ir mėlynosios ekonomikos sektoriui, panaudojimo atvejų. Kvietimų teikti pasiūlymus ir programavimo lygmeniu reikėtų atsižvelgti į sezoninius ir ciklinius vandens sektoriaus veiklos ypatumus. Komitetas ragina valstybes nares investicijas į vandenį laikyti svarbiu prioritetu persikirstant lėšas pagal įvairias programas ir pritaikyti valstybės pagalbos taisykles prie investavimo į vandenį ypatumų.

6.2. EESRK mano, kad Europos jūrų reikalų, žvejybos ir akvakultūros fondo⁽¹²⁾ nepakanka mėlynosios ekonomikos plėtrai ir perėjimui prie jos remti. Būtinai reikia įvairinti reikalavimus atitinkančią veiklą, didinti ESI fondų⁽¹³⁾, Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės, programos „InvestEU“, „Interreg Europe“ ir kitų fondų papildomumą. Be to, taikant ESI fondų vandens projektų konkurencijos principą reikėtų atsižvelgti į pagrindinius poreikius, kuriuos tenkina vanduo.

6.3. EESRK atkreipia dėmesį, kad bendruomenės inicijuota vietos plėtra, žuvininkystės vietos veiklos grupės ir integruotos teritorinės investicijos yra priemonės, tik iš dalies tenkinančios investicijų į vandenį poreikius. EESRK ragina parengti specialią vandens sektoriui skirtą veiksmų programą ir mėlynajai ekonomikai skirtas integruotas teritorines investicijas, suderinti įvairius kvietimus teikti pasiūlymus ir atlikti ES fondų finansuojamų investicijų, skirtų vandens infrastruktūrai, poveikio vertinimą. EESRK siūlo įsteigti Mėlynosios pertvarkos fondą, užtikrinant esamų lėšų telkimą pagal temas arba numatant naujų lėšų. Fondas turėtų būti skirtas regionams, kuriuose trūksta vandens, ir turėtų apimti perėjimą prie tvarios vandentvarkos, vengiant nelygybės, susijusios su prieiga prie vandens, ir remti ES 2050 m. tikslus, visapusiškai papildant Teisingos pertvarkos fondo veiklą.

6.4. EESRK daro išvadą, kad kitos DFP 2028–2034 m. programavimo laikotarpiu vandens sektoriai turėtų būti pripažinti strateginiais, o atsižvelgiant į tai, kad EESRK yra pripažintas ES organizuotos pilietinės visuomenės atstovu, komitetas turėtų būti įtrauktas į Pažangiosios specializacijos platformą, skirtą tvariai mėlynajai ekonomikai⁽¹⁴⁾. EESRK siūlo apsvarstyti galimybę į 2028–2034 m. programavimo laikotarpį įtraukti privalomas *ex ante* sąlygas.

7. Perėjimo prie naujų tvarių verslo modelių finansavimas

7.1. EESRK pataria valstybėms narėms iširti, kaip būtų galima strategiškai panaudoti viešuosius biudžetus ir rizikos mažinimo priemones, pavyzdžiui, garantijas ir kredito vertės didinimo priemones, siekiant pagerinti investicijų rizikos ir grąžos profilį ir pritraukti komercinį finansavimą, sutelktinį finansavimą bei investicijas į nuosavą kapitalą. Komitetas nuoga stauja, kad kai kuriose valstybėse narėse dėl dabartinio valstybės skolos lygio, padidėjusių palūkanų normų ir pablogėjusio valstybės reitingo bus problemiška skirti viešąjį finansavimą. EESRK pažymi, kad privačių investicijų į vandens tinklų statybą finansavimą gali atgrasyti korupcijos ir reglamentavimo neaiškumų rizika ir tai, kad tokių investicijų perspektyva yra vidutinės trukmės ir ilgalaikė.

7.2. EESRK mano, kad su vandeniu susijusios tvarios investicijos turėtų būti sustiprintos tvariomis finansavimo priemonėmis, pavyzdžiui, žaliosiomis obligacijomis, socialinėmis obligacijomis ir žaliosiomis paskolomis, taip pat reikėtų kartu nustatyti nuoseklias tvarumo apibrėžtis įvairiose jurisdikcijose, užtikrinti didesnę duomenų standartizavimą ir skaidrumą. EESRK siūlo ES lygmeniu reglamentuoti mėlynąsias obligacijas, skirtas investicijoms į vandenį, taip pat MVĮ skirtas specialias investavimo į vandenį priemones (pvz., teikiant sezoninius kreditus). EESRK taip pat prašo Eurostato parengti specialų skyrių ir statistiką, skirtą vandens ūkio duomenims.

7.3. ASV⁽¹⁵⁾ įtraukimas į investicinių sprendimų priėmimo procesą suteikia galimybę rinktis iš įvairesnių investavimo galimybių ir skatina finansinį stabilumą. EESRK reikalauja investuoti į infrastruktūrą, darbo sąlygas, kokybiškas darbo vietas ir mokymą, taip pat ragina imtis konkrečios veiklos ir rengti vandens raštingumo kampanijas, ypač skirtas jaunajai kartai. Siekiant vandens sektoriuje išlaikyti žmogiškuosius išteklius, labai svarbu užtikrinti nuspėjamą ir ilgalaikę karjerą bei tinkamą darbo užmokestį.

7.4. Valstybės narės turi suprasti, skatinti ir remti investicijas į vandenį, be kita ko, naudodamos techninės paramos lėšas, o Komisija šiuo atžvilgiu turėtų teikti specialią paramą, ypač pakartotinio vandens naudojimo galimybėms. EESRK mano, kad labai svarbu nukreipti finansinius išteklius projektams, kuriais visose valstybėse narėse mažinamas vandens suvartojimas ir skatinamas pakartotinis vandens naudojimas pagal Vandens pagrindų direktyvos 9 straipsnį⁽¹⁶⁾.

⁽¹²⁾ Europos jūrų reikalų, žvejybos ir akvakultūros fondas.

⁽¹³⁾ 2014–2020 m. Europos struktūriniai ir investicijų fondai.

⁽¹⁴⁾ <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/blue-growth>

⁽¹⁵⁾ Aplinkos, socialiniai ir valdymo aspektai.

⁽¹⁶⁾ 2000 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/60/EB, nustatanti Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindus (Vandens pagrindų direktyva (OL L 327, 2000 12 22, p. 1).

7.5. Europos Komisija, EIB ir ERPB turėtų tarpusavyje veiksmingai koordinuoti ir papildyti investicijas į vandenį. Tai apima bendrų pagrindinių veiklos rezultatų rodiklių (PVRR) rengimą ES strateginėje programoje, taip pat ciklinę stebėseną per Europos semestrą. Valstybiniai bankai visoje ES taip pat atlieka svarbų vaidmenį investicijų į vandenį srityje, ir turėtų būti stiprinamas suinteresuotųjų subjektų bendradarbiavimas su privačiais bankais.

8. Investicijos

8.1. Investiciniai sprendimai ES turi būti priimami nuodugnai įvertinus ilgalaikę vandens paklausą, vandens išteklių prieinamumą ir finansavimo galimybes, kartu atsižvelgiant į prisitaikymo prie klimato kaitos keliamus iššūkius. Komitetas mano, kad planuojant ilgalaikes investicijas taip pat reikėtų atlikti kiekinį konkrečių demografinių tendencijų vertinimą ir kad planavimas turėtų būti suderintas su iniciatyvomis kituose sektoriuose, pavyzdžiui, miestų planavimo, žemės naudojimo ar žemės ūkio. Tobulinant vandens infrastruktūrą taip pat reikėtų atsižvelgti į galimybę kuo labiau padidinti mėlynosios anglies saugojimą. EESRK ragina valstybes nares įgyvendinti sinchronizuotas teritorijų planavimo iniciatyvas ir didžiųjų duomenų analizės sistemas. Investuojant į vandens sektorių ir jį finansuojant reikėtų kompleksiskai atsižvelgti į veiklos išlaidas.

8.2. EESRK prašo taikyti specialius standartus, susijusius su vandens naudojimu įvairiuose ekonomikos sektoriuose, pavyzdžiui, žemės ūkyje ir pramonėje, sudarant ekspertų grupę atskirų sektorių vandens naudojimo gairėms parengti – šioje grupėje dalyvautų ir EESRK.

8.3. Inovacijos ir technologijos yra labai svarbios siekiant efektyvaus vandens išteklių valdymo. Labai svarbu, kad valstybės narės keistųsi svarbiomis su vandeniu susijusiomis naujovėmis ir kad būtų skatinamas eksperimentavimas taikant principą „iš apačios į viršų“. Būtina dėti papildomų pastangų, kad būtų įvertintos įvairių investavimo būdų ekonominės, socialinės ir aplinkos apsaugos sąnaudos ir nauda – nuo vietos iki baseino, nacionalinio, tarpvalstybinio ir net pasaulinio lygmens. Vandens duomenų rinkimą ir analizę gali pagerinti naujoviškų technologijų, pavyzdžiui, nebrangių palydovinės stebėsenos sistemų, kuriomis stebimi svarbiausi vandens parametrai, diegimas. Šiuo klausimu reikėtų atsižvelgti į valstybių narių dalyvavimą.

8.4. Norint pritraukti tinkamą ilgalaikį kapitalą, atitinkantį DVT, dažnai reikia mažinti su vandeniu susijusių didesnės struktūrinės rizikos gamtinio kapitalo projektų riziką. Reikia atidžiai apsvarstyti didesnes sąnaudas, mažesnes pajamas ir finansinius nuostolius, susijusius su vandens rizika. Taip pat reikėtų naudoti tradicines paskolas ir dotacijas, rizikos kapitalą, privatųjį ir viešąjį kapitalą, pensijų ir investicinius fondus. Kadangi nėra nuoseklių žaliųjų obligacijų ir ASV investicinių fondų standartų, išlieka „žaliojo smegenų plovimo“ galimybė.

8.5. Komisija turi skatinti naudotis visais atitinkamais ES fondais ir partnerystės galimybėmis, pasitelkdama socialinius partnerius ir pilietinės visuomenės organizacijų tinklus, kad pasiektų visus suinteresuotuosius subjektus, ir ypač daug dėmesio reikia skirti MVĮ. Dėl mažos vandens infrastruktūros projektų grąžos mišrusis finansavimas gali atlikti svarbų vaidmenį, tačiau vandens paslaugų įmonės vis dar yra gera investavimo priemonė.

8.6. EESRK mano, kad labai svarbu į su vandeniu susijusių investicijų vertinimo kriterijus įtraukti atsparumą. Atsparumas gali sumažinti išlaidas, susijusias su atsigavimu po nenuspėjamų įvykių, pavyzdžiui, audrų, potvynių, gaisrų, sausrų, kibernetinių išpuolių ar pandemijų, jei kartu bus optimaliai investuojama į rizikos mažinimo priemones. Ypatingą dėmesį ir finansavimą reikia skirti tarpvalstybiniais vandens projektams.

8.7. Nepakankamos investicijos ir veiksmingų išlaidų, skirtų su vandeniu susijusiems projektams, trūkumas yra pagrindinė priežastis, dėl kurios ES ir kitos pasaulio šalys nedaro didelės pažangos siekiant 6-ojo DVT vandens ir sanitarijos srityje. EESRK pabrėžia, kad Europa turi galimybę su vandeniu susijusius iššūkius paversti naujomis technologijų plėtros, visuomenės pažangos ir verslo augimo perspektyvomis, siekiant galutinio tikslo sukurti aprūpinimo vandeniu požiūriu saugią ir atsparią ekonomiką, kurioje visiems būtų užtikrintos visavertės ir produktyvios užimtumo galimybės ir kokybiškos darbo vietos. ES gali tapti pasauline lydere pakartotinio vandens naudojimo srityje.

Bruselis, 2023 m. liepos 13 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE

PRIEDAS

Toliau pateikiamas diskusijų metu atmetas pakeitimas, už kurį buvo atiduota ne mažiau kaip 1/4 balsų (DTT 74 straipsnio 3 dalis):

8 pakeitimas

1.4 punktas

Iš dalies pakeisti taip:

Skiriaus nuomonė	Pakeitimas
<p>Būsima ES mėlynosios ekonomikos reglamentavimo sistema turi:</p> <ul style="list-style-type: none"> — būti grindžiama gerovės ekonomikos principu; — horizontaliai integruoti socialines sąlygas ir teritorinį solidarumą; — užtikrinti aplinkos, socialinių ir ekonominių problemų pusiausvyrą; — pasinaudoti tarpvalstybiniais inovatyviais valdymo modeliais, kuriais skatinamas finansavimas, reguliuojamas privataus sektoriaus dalyvavimas, gerinamas vandens išteklių valdymas ir skatinamas ES konkurencingumas; — taikyti bendradarbiavimu grindžiamus verslo modelius ir dalijimosi ekonomikos principus; — nustatyti institucinį pagrindą, kuris neapsunkintų ES ekonominės veiklos konkurencingumo pasaulinėje rinkoje; — užtikrinti didesnę skaidrumą, susijusį su tvarumo iniciatyvomis. 	<p>Būsima ES mėlynosios ekonomikos reglamentavimo sistema turi:</p> <ul style="list-style-type: none"> — būti grindžiama gerovės ekonomikos principu; — horizontaliai integruoti socialines sąlygas ir teritorinį solidarumą; — užtikrinti aplinkos, socialinių ir ekonominių problemų pusiausvyrą; — pasinaudoti tarpvalstybiniais inovatyviais valdymo modeliais, kuriais skatinamas finansavimas, reguliuojamas privataus sektoriaus dalyvavimas, gerinamas vandens išteklių valdymas ir skatinamas ES konkurencingumas; — taikyti subalansuoto biudžeto taisyklę viešosios infrastruktūros investicijoms; — taikyti bendradarbiavimu grindžiamus verslo modelius ir dalijimosi ekonomikos principus; — nustatyti institucinį pagrindą, kuris neapsunkintų ES ekonominės veiklos konkurencingumo pasaulinėje rinkoje; — užtikrinti didesnę skaidrumą, susijusį su tvarumo iniciatyvomis.

Paaškinimas

Pakeitimas atitinka jau pasiūlytą ir paaškintą 4.9 punkto pakeitimą: Subalansuoto biudžeto taisyklės taikymas viešosioms investicijoms yra būtinas siekiant įtvirtinti vandens, kaip bendros gerybės, statusą, kaip jau nurodyta ES teisės aktuose.

Balsavimo rezultatai

Už 84

Prieš 93

Susilaikė 17

Toliau nurodytas skyriaus nuomonės sakiny iš dalies pakeistas siekiant atsižvelgti į asamblėjos priimtą pakeitimą, nors daugiau nei ketvirtadalis balsavusiųjų pritarė pradinėi teksto versijai (Darbo tvarkos taisyklių 74 straipsnio 4 dalis):

6 pakeitimas

4.9 punktas

Iš dalies pakeisti taip:

Skyriaus nuomonė	Pakeitimas
<p>Siekiant užtikrinti tinkamą vandens sistemų priežiūrą ir skatinti didesnį vandens tiekimą, labai svarbu spręsti negauto vandens problemą, teikiant pirmenybę nuolatinės techninės priežiūros iniciatyvoms, kuriomis siekiama gerokai sumažinti vandens nuotėkį. EESRK pabrėžia, kad dėl prastai valdomos ir nepakankamai finansuojamos techninės priežiūros bei netinkamo turto valdymo patiriama didelių ekonominių nuostolių. Reikia nedelsiant sukurti naujas nuotėkio nustatymo technologijas ir šiuo tikslu plėtoti specialią paramą.</p>	<p>Siekiant užtikrinti tinkamą vandens sistemų priežiūrą ir skatinti didesnį vandens tiekimą, labai svarbu spręsti negauto vandens problemą, teikiant pirmenybę nuolatinės techninės priežiūros iniciatyvoms, kuriomis siekiama gerokai sumažinti vandens nuotėkį. <i>Siekiant tinkamai finansuoti tokias iniciatyvas, viešosioms investicijoms būtina taikyti „subalansuoto biudžeto taisyklę“.</i> EESRK pabrėžia, kad dėl prastai valdomos ir nepakankamai finansuojamos techninės priežiūros bei netinkamo turto valdymo patiriama didelių ekonominių nuostolių. Reikia nedelsiant sukurti naujas nuotėkio nustatymo technologijas ir šiuo tikslu plėtoti specialią paramą.</p>

Balsavimo rezultatai

Už 93

Prieš 76

Susilaikė 12

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Prieiga prie vandens. Vandens trūkumo klausimų sprendimas ir poveikis socialinei politikai“**(nuomonė savo iniciatyva)**

(2023/C 349/10)

Pranešėjai: **Kinga JOÓ ir Carlos Manuel TRINDADE**

Plenarinės asamblėjos sprendimas	2023 1 25
Teisinis pagrindas	Darbo tvarkos taisyklių 52 straipsnio 2 dalis Nuomonė savo iniciatyva
Atsakingas skyrius	Užimtumo, socialinių reikalų ir pilietybės skyrius
Priimta skyriuje	2023 6 21
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 13
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	171 / 19 / 22

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. EESRK visiškai pritaria Jungtinių Tautų rezoliucijoms, kuriomis teigiama, kad vanduo yra pagrindinė žmogaus teisė ⁽¹⁾ ir kad jis yra gyvybiškai svarbus norint mėgautis gyvenimu ir naudotis visomis žmogaus teisėmis ⁽²⁾. Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslų (DVT) 6 tikslu ir Europos socialinių teisių ramsčio 20 principu nustatyti bendrieji teisės naudotis vandeniu principai. Klimato kaitos aplinkybėmis vandens nepritekliaus tampa svarbesnis, todėl su juo kovoti reikia viešosios politikos. Kai trūksta vandens, labiausiai nukenčia pažeidžiamieji gyventojai.

1.2. EESRK ragina Europos Komisiją ir valstybes nares žmogaus teisėmis grindžiamą požiūrį taikyti visoms su vandeniu susijusioms politikos sritims ir spręsti vandens nepritekliaus problemą, tokiu būdu veiklą derinant ir su Europos socialinių teisių ramsčiu. Vandens ir sanitarijos paslaugos turėtų būti tvarios, teisingos, veiksmingos, aukštos kokybės ir įperkamos visiems. Ypač daug dėmesio reiktų skirti pažeidžiamoms socialinėms grupėms.

1.3. EESRK mano, kad visuotinė gyventojų teisė į aukštos kokybės geriamąjį vandenį ir sanitarines paslaugas už teisingą kainą turėtų būti laikoma viešąja gėrybe, o ne tik preke, todėl ji neturėtų būti reguliuojama bendrosios rinkos taisyklėmis.

1.4. EESRK ragina Komisiją skatinti laikytis bendro požiūrio į vandens nepritekliaus problemos supratimą ES lygmeniu ir suformuluoti išsamią vandens nepritekliaus apibrėžtį, kuri leistų realiai ir aiškiai suprasti vandens nepriteklių ⁽³⁾ ir pagal kurią kiekviena valstybė narė galėtų parengti savo apibrėžtį atsižvelgdama į vidaus aplinkybes ir remdamasi europine apibrėžtimi.

⁽¹⁾ <https://www.ohchr.org/en/water-and-sanitation>

⁽²⁾ <https://digitallibrary.un.org/record/687002>

⁽³⁾ Taip pat žr. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonę „Energijos nepritekliaus šalinimas ir ES atsparumas. Ekonominiai ir socialiniai iššūkiai“ (tiriamoji nuomonė ES Tarybai pirmininkaujancios Čekijos prašymu) (OL C 486, 2022 12 21, p. 88).

1.5. EESRK ragina Komisiją parengti bendras gaires, skirtas stebėti prieigą prie kokybiškų ir įperkamų vandens tiekimo ir sanitarijos (angl. WSS) ⁽⁴⁾ paslaugų ir jos teritorinius, socialinius ir lyčių skirtumus valstybių narių ir ES lygmeniu, taip pat įvertinti dabartinę padėtį ir reguliariai stebėti pokyčius. Duomenys turėtų būti patikimi, pagrįsti ir viešai prieinami. Tai taip pat būtina, kad būtų laikomasi 2020 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2020/2184 dėl žmonėms vartoti skirto vandens kokybės ⁽⁵⁾ (toliau – Geriamojo vandens direktyva (GVD)) 16 straipsnio a punkto, ir EESRK tikisi, kad bus priimtas Europos Komisijos pasiūlymas dėl Miesto nuotekų valymo direktyvos (MNVD) ⁽⁶⁾ naujos redakcijos, į kurią įtrauktas 19 straipsnis dėl galimybės naudotis sanitarijos paslaugomis.

1.6. EESRK siūlo Komisijai į būsimą GVD peržiūrą įtraukti visuotinės prieigos prie vandens tiekimo ir sanitarijos užtikrinimo klausimą, kaip nustatyta JT 6 DVT. EESRK rekomenduoja Komisijai priimti bendras vandens ir sanitarijos kainodaros gaires, pagal kurias valstybės narės galėtų sukurti reguliavimo sistemas, atsižvelgdamos į vietos aplinkybes. Tokiomis gairėmis turėtų būti gerbiama žmogaus teisė į vandenį ir laikomasi neprasitėjimo principo – panašiai, kaip JT rekomenduoja žmogaus teisių ir galimybės gauti geriamojo vandens bei turėti sanitarines sąlygas srityje.

1.7. EESRK pabrėžia, kad apmokėjimas už vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugas neturėtų trukdyti tenkinti kitus socialinius poreikius. Todėl EESRK ragina Komisiją apžvelgti visose valstybėse narėse taikomas priemones, susijusias su įperkamumu ir ypač su pažeidžiamais vartotojais. Remdamiesi šia apžvalga, raginame Komisiją parengti bendras gaires valstybėms narėms, kaip nustatyti namų ūkius, ypač pažeidžiamus vartotojus, kurie patiria įperkamumo problemų, ir priemones joms spręsti. Tokiomis gairėmis reikėtų užtikrinti, kad nė vienam pažeidžiamoje padėtyje atsidūrusiam naudotojui nebūtų atjungtas vandens tiekimas ⁽⁷⁾. Priemonės turėtų būti grindžiamos holistiniu požiūriu į atitinkamų namų ūkių padėtį, o atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes reikėtų taikyti socialinės politikos, būsto politikos priemones ir konkrečias priemones, susijusias su vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugomis. Finansuojant tokias priemones reikėtų atsižvelgti į solidarumo principą; be viešojo finansavimo, reikėtų ieškoti naujoviškų finansavimo formų, pavyzdžiui, į sąskaitas už vandenį įtraukti tikslines lėšas.

1.8. EESRK rekomenduoja ES priimti ir stiprinti vandens koncesijos sutarčių reglamentavimo sistemas, kad vanduo būtų valdomas ne kaip prekė, kuria galima prekiauti, o kaip viešojo gėrybė. Tokios reglamentavimo sistemos turėtų:

- a) būti suderintos su žmogaus teisėmis;
- b) skatinti vandens ekosistemų tvarumą;
- c) būti nustatomos ir įgyvendinamos skaidriai dalyvaujant visuomenei;
- d) papildyti koncesijos teisių su valstybinėmis institucijomis sistemą, kad už teisingą kompensaciją būtų galima susigrąžinti vandens naudojimo teises ir sausros krizių metu jas perskirstyti naudotojams, esantiems kritinėje padėtyje.

1.9. EESRK pažymi, kad viešojo ir privati vandentvarka iš esmės skiriasi, o kiekvienoje iš jų galima rasti gerų ir blogų pavyzdžių. Tačiau privataus valdymo, kuris yra orientuotas į pelną, atveju gali būti sunku įvykdyti pagrindinį paslaugų visuotinumą reikalavimą, t. y. aptarnauti 100 % gyventojų. EESRK mano, kad viešosios vandentvarkos lygiu galima geriau užtikrinti visuotinę prieigą prie vandens ir kanalizacijos sistemų už sąžiningą kainą ir tinkamus kokybės standartus, taip pat ekosistemų atkūrimą ir apsaugą.

⁽⁴⁾ Geriamojo vandens direktyvoje (Direktyva (ES) 2020/2184) nustatytos stebėsenos papildymas.

⁽⁵⁾ OL L 435, 2020 12 23, p. 1, „nustato asmenis, įskaitant pažeidžiamas ir marginalizuotas grupes, kurie neturi prieigos arba turi labai ribotą prieigą prie žmonėms vartoti skirto vandens, ir tokios prieigos neturėjimo ar ribotos prieigos priežastis“, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020L2184>.

⁽⁶⁾ Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl komunalinių nuotekų valymo (COM(2022) 541 final, 2022/0345 (COD)).

⁽⁷⁾ Taip pat žr. <https://www.aquapublica.eu/article/news/access-water-and-sanitation-must-be-priority-commission-action-plan-implement-pillar>.

1.10. EESRK mano, kad ES ir visos valstybės narės turėtų priimti aplinkosaugos viziją ir parengti programas, pagal kurias būtų finansuojami vandens tiekėjai, kad būtų sumažinti nuotėkiai ir nuostoliai – viena iš didžiausių vandens išteklių valdymo bėdų. EESRK ragina Komisiją ir valstybes nares apsvarstyti ir remti naujus ir novatoriškus techninius sprendimus, skirtus vandens trūkumo problemai spręsti, pavyzdžiui, dažniau naudoti buitines nuotekas ir išvalytas nuotekas, taip pat decentralizuotus nedidelius nuotekų valymo įrenginius.

1.11. EESRK ragina Komisiją ir valstybes nares teikti viešąjį finansavimą infrastruktūros plėtrai, ypatingą dėmesį skiriant išteklių stokojantiems būsto savininkams ir socialiai remtiniams miesto ir kaimo rajonams, kuriuose infrastruktūros renovacijos poreikiai ilgai nepatenkinami. Reikėtų apsvarstyti galimybę plėtoti vandens ir sanitarijos infrastruktūrą, susijusią su iniciatyva „Renovacijos banga“. Be to, planuojant teritorijas reikėtų atsižvelgti į aplinkos, ekonominiu ir socialiniu požiūriu tvarų vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugų teikimą.

1.12. EESRK, atidžiai atkreipdamas dėmesį į tai, kad Europoje yra daug upių baseinų, kurie apima kelias valstybes nares, rekomenduoja nustatyti kiekvieno esamo ES baseino politinio ir techninio valdymo sistemą ir užtikrinti pilietinės visuomenės dalyvavimą (žr. 6.4 ir 6.5 punktus). EESRK siūlo, kad Komisija įvertintų upių baseinų valdymo rezultatus ir nustatytų politinius, techninius ir dalyvaujamuosius mechanizmus jam pagerinti. Komisija turėtų įsteigti upių baseinų tarybą, kuri atstovautų visiems suinteresuotiesiems subjektams kaip institucija, kuri padėtų už upių baseinus atsakingai institucijai ir atliktų tarpininko vaidmenį per tarpvalstybinius konfliktus.

1.13. EESRK rekomenduoja Komisijai:

- reglamentuoti itin daug vandens išteklių reikalaujančius žemės ūkio projektus, atsižvelgiant į tolesnes aplinkosaugos ir socialines problemas, o tam tikrais atvejais parengti laipsniško šių projektų nutraukimo etapą, ieškant sprendimų susijusioms įmonėms, darbuotojams ir teritorijoms ir skiriant reikiamas lėšas, kad rastas sprendimas būtų suderintas,
- parengti teisės aktus, kuriais būtų užtikrintas mažiausias į jūrą patenkantis srautas,
- užtikrinti, kad ES parengtų nepaprastosios padėties planus, kuriuose pirmenybė būtų teikiama žmonėms vartoti skirto vandens prieinamumui ištikus vandens trūkumo krizei.

1.14. EESRK siūlo ES parengti vartotojų apsaugos politiką, kuria visiems būtų užtikrinta galimybė gauti saugų geriamąjį vandenį už teisingą kainą ir naudotis tinkamomis nuotekų surinkimo sistemomis. Ši politika turėtų apimti įvairių suinteresuotųjų subjektų (vartotojų, darbuotojų, įmonių) dalyvavimą patariamuosiuose organuose.

1.15. EESRK ragina Komisiją ir valstybes nares imtis priemonių siekiant didinti ES gyventojų informuotumą apie vandens vertę, prieigos prie vandens ir sanitarijos paslaugų visiems svarbą. Siekiant skatinti tvaresnį naudojimąsi vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugomis, reikėtų išnaudoti komunikacijos ir švietimo potencialą didinant informuotumą⁽⁸⁾; reikėtų orientuotis į vaikus ir jaunimą, kaip pagrindinius tvaraus vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugų naudotojus ateityje, tačiau informuotumo didinimo priemonės turėtų apimti visas amžiaus grupes. Kalbant apie vandens trūkumą patiriančius namų ūkius, informuotumo didinimas turėtų būti įtrauktas į kitas priemones, skirtas pagerinti namų ūkių galimybes naudotis kokybiškais ir įperkamos vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugomis.

1.16. EESRK pabrėžia, kad ES ir valstybių narių vandens politika, pavyzdžiui, geriamojo vandens ir miesto nuotekų valymo srityje, turėtų būti vykdoma kartu atliekant sisteminius vandens sektoriaus darbuotojų poreikių tyrimus, įskaitant reikiamos kvalifikacijos, darbo jėgos tobulėjimo ir profesinės sveikatos bei saugos valdymo klausimus. Šie tyrimai turėtų būti vykdomi kartu su sektoriaus socialiniais partneriais.

⁽⁸⁾ Kaip, be kita ko, pabrėžiama ir 2016 m. Budapešto aukščiausiojo lygio susitikimo vandens klausimais pranešimuose ir politinėse rekomendacijose (https://www.budapestwatersummit.hu/hu/Vilagtalalkozo/Letoltheto_dokumentumok) ir 2019 m. aukščiausiojo lygio susitikimo vandens klausimais Budapešto kreipimesi (https://www.budapestwatersummit.hu/en/Summit/Budapest_Appeal).

2. Įžanga ir nuomonės aprėptis

2.1. Vanduo yra labai svarbus visiems gyvenimo aspektams. Jis taip pat yra vienas pagrindinių tvaraus vystymosi aspektų, būtinas mūsų civilizacijos taikai užtikrinti. Klimato kaita jau paaštrino su vandeniu susijusias problemas, o ateityje dar labiau padidins jų mastą. Nepakankami gėlo vandens ištekliai tampa vis didesne našta žmonių bendruomenėms, ypač pažeidžiamoms grupėms.

2.2. 2010 m.⁽⁹⁾ JT Generalinė Asamblėja aiškiai pripažino žmogaus teisę į vandenį ir sanitarijos sąlygas, o JT 2023 m. vandens konferencijoje⁽¹⁰⁾ ši teisė dar labiau sustiprinta. JT taip pat pripažįsta, kad švarus geriamasis vanduo ir sanitarijos sąlygos yra labai svarbūs siekiant įgyvendinti visas žmogaus teises. Tarp 17 JT tarptautiniu mastu sutartų DVT yra 6 tikslas „Užtikrinti visiems vandens prieinamumą, darnų valdymą ir sanitariją“. Be šių pasaulinių įsipareigojimų, Europos socialinių teisių ramsčio 20 principu nustatyta, kad kiekvienas turi teisę gauti kokybiškas pagrindines paslaugas, įskaitant vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugas.

2.3. ES sukūrė išsamią teisinę ir valdymo sistemą, kad užtikrintų tvarų vandens išteklių valdymą, ir padarė pažangą ją įgyvendindama⁽¹¹⁾ ⁽¹²⁾. Ankstesnėse nuomonėse EESRK rekomendavo atkreipti dėmesį į su vandeniu susijusius iššūkius, kovą su skurdu ir siekį šią problemą išspręsti⁽¹³⁾, aprūpinimą vandeniu bei sanitarinių paslaugų teikimą laikyti būtiniausiomis visuotinėmis viešosiomis paslaugomis⁽¹⁴⁾, užtikrinti prieigą prie geriamojo vandens pažeidžiamiesiems arba geografiškai atskirtose, nepalankioje padėtyje esančiose ar atokiose kaimo vietovėse gyvenantiems asmenims⁽¹⁵⁾.

2.4. Šioje nuomonėje savo iniciatyva atkreipiamas dėmesys į dabartinius iššūkius, susijusius su galimybe gauti švaraus vandens ir sanitarijos paslaugas. Joje taip pat nagrinėjamos priemonės, kurių reikia imtis Europos, nacionaliniu ir vietos lygmenimis, ir organizuotos pilietinės visuomenės vaidmuo kovojant su vandens trūkumu ir jo poveikiu, visų pirma pažeidžiamiesiems asmenims. Galiausiai joje nagrinėjami būdai, kaip sušvelninti vandens trūkumo socialinį, politinį ir ekonominį poveikį ir jo poveikį žmonių sveikatai.

2.5. Vandens trūkumas Europos Sąjungoje egzistuoja, nepaisant palyginti palankios ES padėties pasaulio mastu. Milijonai ES piliečių kasdien susiduria su prieigos prie geros kokybės ir įperkamo vandens bei sanitarinių paslaugų trūkumu, kurį galima pavadinti vandens trūkumu. Kitaip tariant, milijonams europiečių nesuteikiama teisė į įperkamą ir kokybišką vandenį ir sanitarijos paslaugas.

2.6. Tačiau vandens trūkumas turi didelių socialinių, ekonominių ir aplinkosauginių pasekmių, įskaitant pavojų asmens ir bendruomenės sveikatai, sumažėjusias galimybes įsidarbinti, vietos ekonomikos pablogėjimą, socialinę atskirtį, aplinkos taršą, gyventojų judėjimą (migraciją) ir politinį nestabilumą. Tokios pasekmės yra visiškai neproporcingos namų ūkių sunaudojamos vandens dalies ir nuotekų susidarymo požiūriu palyginti su pramone ir žemės ūkiu. Tai matyti iš to, kad pirmoji sėkminga Europos piliečių iniciatyva buvo susijusi prieiga prie vandens ir sanitarijos paslaugų, reikalaujant užtikrinti vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugas visiems ES, kad žmogaus teisės būtų viršesnės už rinkos interesus vandens tiekimo srityje, ir būtų dedama daugiau ES pastangų siekiant užtikrinti visuotines galimybes naudotis vandeniu ir sanitarijos paslaugomis⁽¹⁶⁾. Siekiant įgyvendinti EK politinius prioritetus, ypač atsižvelgiant į žaliąjį kursą ir jame įtvirtintą pažadą nė vieno nepalikti nuošalyje, būtina spręsti vandens trūkumo problemą.

2.7. GVD nustatytas įpareigojimas valstybėms narėms imtis visų būtinų priemonių siekiant užtikrinti pažeidžiamų ir marginalizuotų grupių prieigą prie geriamojo vandens. Tačiau joje nepripažįstama visuotinė teisė į prieigą prie saugaus geriamojo vandens ir sanitarijos paslaugų, kaip numatyta DVT. EESRK ragina Europos Komisiją įtraukti šį pripažinimą į kitą GVD peržiūrą.

⁽⁹⁾ Rezoliucija 64/292 „Žmogaus teisė į vandenį ir sanitarines paslaugas“ (2010 m.), https://www.un.org/waterforlifedecade/human_right_to_water.shtml.

⁽¹⁰⁾ https://sdgs.un.org/sites/default/files/2023-03/Closing%20press%20release_waterconference_FINAL_24Mar.pdf

⁽¹¹⁾ Geriamojo vandens direktyvos nauja redakcija (2018 m.).

⁽¹²⁾ Pasiūlymas dėl Miesto nuotekų valymo direktyvos peržiūros (2022 m.).

⁽¹³⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Vandens politikos integravimo į kitas ES politikos sritis (tiriamoji nuomonė Europos Sąjungai pirmininkaujancios Vengrijos prašymu) (OL C 248, 2011 8 25, p. 43).

⁽¹⁴⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato dėl Europos piliečių iniciatyvos „Vanduo ir sanitarinės paslaugos yra žmogaus teisė! Vanduo yra visuotinė nuosavybė, o ne prekė!“ (COM(2014) 177 final) (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 12, 2015 1 15, p. 33).

⁽¹⁵⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl žmoniems vartoti skirto vandens kokybės (nauja redakcija) (COM(2017) 753 final – 2017/0332(COD)) (OL C 367, 2018 10 10, p. 107).

⁽¹⁶⁾ <https://right2water.eu/>

2.8. EESRK apgailestauja, kad turimi duomenys yra riboti ir fragmentiški, todėl sunku išsamiai apžvelgti šio reiškinio mastą ir ypatybes.

3. Galimybės naudotis kokybišku vandeniu ir sanitarinėmis sąlygomis

3.1. 2,2 % ES gyventojų, t. y. maždaug 9,8 mln. žmonių, nenaudoja saugiai tvarkomo geriamojo vandens iš geresnės kokybės šaltinio, prieinamo jų patalpose ⁽¹⁷⁾. Dar 2 %, t. y. apie 9,4 mln. žmonių, gali naudotis tik pagrindinėmis geriamojo vandens paslaugomis už savo patalpų ribų ⁽¹⁸⁾. Maždaug 450 000 ES gyventojų ⁽¹⁹⁾ neturi galimybės naudotis net pagrindinėmis geriamojo vandens paslaugomis. 6,7 mln. ES gyventojų (1,5 % gyventojų) gyvena be sanitarinių įrenginių, t. y. namų ūkyje, kuriame nėra nei vonios, nei dušo, nei vidaus tualetu su vandens nuleidimo sistema, o 84,5 mln. žmonių, t. y. 19 % gyventojų, gyvena be galimybės naudotis bent antrinio nuotekų valymo paslaugomis ⁽²⁰⁾.

3.2. Vandens trūkumą visų pirma patiria pažeidžiami asmenys ir namų ūkiai.

— Tikėtina, kad skurstantys namų ūkiai daugiau kaip tris kartus dažniau gyvena be sanitarinių įrenginių ⁽²¹⁾.

— Nepakankama prieiga prie vandens, sanitarijos ir higienos (angl. WASH) daro neproporcingą poveikį moterims įvairiais būdais, pavyzdžiui, dėl neproporcingo jų vaidmens atliekant namų ruošos darbus ir dėl problemų, susijusių su menstruacijų higienos valdymu.

— Vaikai nukenčia neproporcingai, nes jie dažniau patiria prastos higienos pasekmes.

— Neįgalieji ar specialiųjų poreikių turintys asmenys taip pat patiria didesnę vandens trūkumo poveikį.

— Dėl itin didelio būsto nepritekliaus benamiai, ypač gatvėje nakvojantys asmenys, labai nukenčia dėl vandens, sanitarijos ir higienos sąlygų trūkumo.

— Didžiausia Europos etninė mažuma – romai labai kenčia dėl nepakankamos prieigos prie saugaus ir įperkamo geriamojo vandens ir sanitarinių sąlygų. Kas trečias romas gyvena būste, kuriame nėra vandentiekio vandens ⁽²²⁾, ir tik šiek tiek daugiau nei pusė jų turi vidaus tualetą su vandens nuleidimo sistema arba dušą ⁽²³⁾. Yra pavyzdžių, kai marginalizuotoms bendruomenėms, kuriose romų yra daugiausia, nesuteikiamos net pagrindinės geriamojo vandens tiekimo paslaugos, nes užsakami viešieji geriamojo vandens čiaupai ⁽²⁴⁾, jos gyvena vietovėse, kuriose dėl ekonominės veiklos užterštas požeminis vanduo ⁽²⁵⁾.

— Migrantai, ypač dokumentų neturintys migrantai, apgyvendinti laikinuose ir neoficialiuose būstuose, gali būti ypač pažeidžiami dėl prastų galimybių naudotis vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugomis.

— Prieigos prie įperkamo vandens ir sanitarijos paslaugų trūkumas gali daryti poveikį pažeidžiamų namų ūkių šeimos verslui, o tai gali sukelti socialinių ir ekonominių problemų.

⁽¹⁷⁾ <https://data.worldbank.org/indicator/SH.H2O.SMDW.ZS?locations=EU> (ataskaitiniai metai: 2020 m.). Žmonių, kurie nenaudoja geriamojo vandens iš geresnės kokybės šaltinio, kuris yra prieinamas patalpose, jei reikia, ir nėra užkrėstas išmatomis ir prioritetine chemine tarša, procentinė dalis. Geresnės kokybės vandens šaltiniai – tai vamzdžiais tiekiamas vanduo, gręžiniai arba šuliniai, apsaugoti šuliniai, apsaugoti šaltiniai ir pakuotėse tiekiamas arba pristatomas vanduo.

⁽¹⁸⁾ <https://data.worldbank.org/indicator/SH.H2O.BASW.ZS?locations=EU> (ataskaitiniai metai: 2020 m.). Šis rodiklis apima tiek žmones, kurie naudojami pagrindinėmis vandens tiekimo paslaugomis, tiek tuos, kurie naudojami saugiai tvarkomo vandens tiekimo paslaugomis. Pagrindinės geriamojo vandens paslaugos apibrėžiamos kaip geriamasis vanduo iš geresnės kokybės šaltinio, su sąlyga, kad jam paimti nereikia daugiau kaip 30 minučių. Geresnės kokybės vandens šaltiniai – tai vamzdžiais tiekiamas vanduo, gręžiniai arba šuliniai, apsaugoti šuliniai, apsaugoti šaltiniai ir pakuotėse tiekiamas arba pristatomas vanduo.

⁽¹⁹⁾ Eurostatas, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_06_10/default/table?lang=en; https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjan/default/table?lang=en.

⁽²⁰⁾ Eurostatas, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_06_20/default/table?lang=en; https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjan/default/table?lang=en.

⁽²¹⁾ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mdho05/default/table?lang=en

⁽²²⁾ <https://fra.europa.eu/en/content/fra-opinions-eu-midis-ii-roma>

⁽²³⁾ <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/society/20200918STO87401/es-veiksmi-siekiant-padaryti-gala-romu-atiskirciai>

⁽²⁴⁾ http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/thirsting-for-justice-march-2017.pdf

⁽²⁵⁾ <https://eeb.org/wp-content/uploads/2020/04/Pushed-to-the-Wastelands.pdf>

3.3. Vandens ir sanitarijos infrastruktūros teritoriniai skirtumai yra svarbus, nors ir ne vienintelis, veiksnys, lemiantis skirtingą prieigą socialiniu požiūriu. Daugelyje sričių infrastruktūros problemos ir socialinės problemos yra tarpusavyje susijusios. Marginalizuotos kaimo bendruomenės gali atsidurti ypač nepalankioje padėtyje. Be to, išteklių stokojančiuose rajonuose, kuriuose renovacijos poreikiai ilgai nepatenkinami, prastos kokybės infrastruktūra prisideda prie vandens trūkumo ir aplinkos apsaugos problemų.

3.4. Tuo tarpu demografiniai pokyčiai turi įtakos teritoriniam vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugų paklausos pasiskirstymui. Dėl urbanizacijos daugelyje tankiai apgyvendintų miesto vietovių didėja spaudimas vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugoms. Kitose ES dalyse, ypač kaimo vietovėse (bet ne tik jose) gyventojų skaičiaus mažėjimas kelia sunkumų tinklų veikimui.

3.5. Nors pirmiau minėtos problemos dėl nepakankamos prieigos prie vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugų visų pirma daro poveikį socialinėms grupėms, daug didesnė ES gyventojų dalis (vidutiniškai 30 %) patiria tam tikrą vandens trūkumą, t. y. vandens paklausos ir pasiūlos neatitikimą⁽²⁶⁾. Pietų Europos gyventojai visus metus susiduria su didelėmis vandens trūkumo problemomis. Kitose Europos dalyse vandens trūksta retkarčiais ir tik tam tikruose karštuosiuose taškuose. Europoje iš viso 8 mln. žmonių gyvena vietovėse, kuriose dažnai būna sausras arba trūksta vandens⁽²⁷⁾. Prognozuojama, kad dėl klimato kaitos daugumoje Europos vietų dar labiau sumažės sezoninis vandens prieinamumas.

3.6. Be to, keičiantis hidrologiniams ciklams, kritulių tendencijoms ir kylant temperatūrai, klimato kaita yra pagrindinis veiksnys, darantis poveikį vandens trūkumui ir įvairiapusių tiesioginį poveikį vandens, sanitarijos ir higienos paslaugoms. Dėl sausrų, temperatūros kilimo ir net ekstremalių kritulių sumažėja vandens prieinamumas ir kokybė, sugadinama infrastruktūra, todėl kyla sunkumų, susijusių su higienos ir sanitarijos sąlygų laikymusi. Kylant jūros lygiui gali sumažėti geriamojo vandens prieinamumas dėl potvynių ir sūraus vandens intruzijos. Konkrečių duomenų apie Europą trūksta, tačiau, remiantis pasaulinėmis tendencijomis, galima daryti pagrįstą prielaidą, kad klimato kaita daro neproporcingą poveikį pažeidžiamiems asmenims, namų ūkiams ir bendruomenėms⁽²⁸⁾.

3.7. Namų ūkių suvartojamo vandens kiekis labai skiriasi priklausomai nuo valstybės narės ir svyruoja nuo 77 iki 220 litrų per dieną vienam gyventojui⁽²⁹⁾. Rytinėse valstybėse narėse paprastai suvartojama mažiau nei vakarinėse, o kai kurios pietinės valstybės narės yra didžiausios vartotojos; tačiau yra ir išskirtinių atvejų⁽³⁰⁾.

3.8. Nors vandens kokybė ES iš esmės yra gera, kai kuriose vietovėse vis dar esama kokybės problemų, kaip matyti iš bylų dėl neatitikties, iškeltų kai kurioms valstybėms narėms remiantis GVD. Be to, dėl prieigos prie saugiai tvarkomo geriamojo vandens trūkumo, ypač prie pagrindinių vandens paslaugų, kyla didelis nesaugaus geriamojo vandens vartojimo pavojus.

3.9. Apskritai pasitenkinimas geriamojo vandens kokybe yra aukštas, nors ir ne visuotinis. Iš antrojo dešimtmečio (2010–2020 m.) viduryje atliktos apklausos duomenų matyti, kad 82 % ES gyventojų manė, kad geriamojo vandens kokybė vietovėje, kurioje jie gyvena, yra gera⁽³¹⁾, o maždaug 7 % su tuo nesutiko. Bendras geriamojo vandens vertinimas ES buvo daug mažiau palankus – tik 27 % apklaustųjų pritarė teiginiui, kad ES yra gera prieiga prie sveiko ir švaraus vandens.

⁽²⁶⁾ <https://www.eea.europa.eu/publications/water-resources-across-europe-confronting>

⁽²⁷⁾ Pirmasis klausymas „Metas mėlynajam kursui“, 2023 m. vasario 27 d.

⁽²⁸⁾ <https://www.preventionweb.net/understanding-disaster-risk/risk-drivers/poverty-inequality>

⁽²⁹⁾ EurEau, „Vandens paslaugų valdymas Europoje“, 2020 m. <https://www.eureau.org/resources/publications/5268-the-governance-of-water-services-in-europe-2020-edition-2/file>.

⁽³⁰⁾ <https://smartwatermagazine.com/news/locken/water-ranking-europe-2020>

⁽³¹⁾ <https://circabc.europa.eu/sd/a/0070b535-5a6c-4ee4-84ba-6f6eb1682556/Public%20Consultation%20Report.pdf>

3.10. Nors didžioji dauguma ES gyventojų naudoja vandentiekio vandenį skalbimui, asmens higienai ir maistui ruošti, žmonių, geriančių vandentiekio vandenį, dalis yra šiek tiek mažesnė. Antrojo dešimtmečio viduryje daugiau kaip 90 % respondentų teigė, kad vandentiekio vandenį naudoja maistui ruošti, tačiau tik 55 % nurodė, kad geria vandenį iš čiaupo; 10 % apklaustųjų geria filtruotą vandentiekio vandenį.

3.11. Pastaraisiais dešimtmečiais vanduo tapo preke, o vandens ir sanitarinės paslaugos buvo privatizuojamos ir paverčiamos pelno šaltiniu. Paskutiniu metu kilo abejonių dėl šių procesų ir jau yra pavyzdžių, kai savivaldybės susigrąžino vandens tiekimo paslaugas. Vanduo yra būtinas gyvybei, jis yra bendroji gėrybė ir žmogaus teisė. Šiomis aplinkybėmis EESRK mano, kad viešojo intereso paslaugoms, vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugoms reikėtų taikyti aiškias taisykles, užtikrinančias pareigą teikti paslaugas, kad vandens ir nuotekų tvarkymas būtų visuotinai vykdomas už prieinamą kainą ir užtikrinant pakankamą paslaugų kokybę. Komisija turėtų palikti galioti Koncesijų direktyvoje (2014/23/ES) ⁽³²⁾ nustatytas išimtis vandeniui ir nuotekoms, suteikiamas sėkmingai įgyvendinus Europos piliečių iniciatyvą dėl teisės į vandenį (angl. *Right2Water*). EESRK rekomenduoja Komisijai vandens paslaugoms netaikyti bendrosios rinkos taisyklių.

4. Įperkamumas

4.1. Vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugų įperkamumas kelia vis didesnę susirūpinimą ES gyventojams, be kita ko, dėl neseniai išaugusių energijos kainų, ir numatoma, kad išlaidos šioms paslaugoms didės. Nors apskritai vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugų išlaidos nesudaro pernelyg didelės naštos namų ūkiams, jos dažnai tampa našta mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams, todėl tikėtina, kad nukentėjusių namų ūkių skaičius didės. Taikant 3 % ribą, 13-oje ES šalių 5 % neturtingiausių gyventojų susiduria su vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugų įperkamumo problemomis, o kai kuriose šalyse – net 10 % skurdžiausių gyventojų ⁽³³⁾. Tuo tarpu toks įperkamumo problemų vertinimo metodas gali būti diskutuotinas, jį gali būti sunku įvertinti ir jis neparodo viso problemos masto, nes neatsižvelgiama į nepakankamai vartojančius namų ūkius, vandens kainų skirtumus ⁽³⁴⁾ ir santykinę namų ūkių pajamų padėtį.

4.2. Iš vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugų kainos matyti, kad tarp šalių ir jų viduje esama didelių teritorinių skirtumų ⁽³⁵⁾, o dėl išsamių statistinių duomenų trūkumo negalima parengti išsamos apžvalgos. Tačiau paskirstymo sistemoms kaimo vietovėse būdingi ilgesni tinklai ir didesnės eksploataavimo sąnaudos, o tai lemia didesnius tarifus.

4.3. Be mažesnių pajamų, pažeidžiamiems namų ūkiams dėl prastesnės kokybės, mažiau efektyvios įrangos ir daugiau namuose praleidžiamo laiko gali kilti daugiau įperkamumo problemų. Neproporcingai didelis poveikis daromas marginalizuotoms moterims, vaikams ir jaunimui, taip pat bedarbiams.

4.4. Nors dėl vyraujančių įperkamumo problemų reikia tikslingų ir veiksmingų socialinių priemonių, šiuo metu negalima susidaryti išsamaus vaizdo apie ES valstybių narių veiksmus sprendžiant įperkamumo problemas, įskaitant veiksmus, susijusius su pažeidžiamais vartotojais. Be to, nėra išsamos informacijos apie paslaugų teikimo nutraukimo galimybę (arba jos nebuvimą) ir minimalias paslaugas. Tačiau apie kai kurias šalis turima dalinės informacijos ⁽³⁶⁾, iš kurios matyti, kad taikomos įvairios priemonės, skirtos įperkamumo problemoms spręsti.

4.5. GVD pagilinta principo „teršėjas moka“ koncepcija siekiant visiško išlaidų susigrąžinimo, kad būtų užtikrinta gera ekosistemų būklė. Tačiau šio principo taikymas prieštarauja visuotinės prieigos prie kokybiško geriamojo vandens už prieinamą kainą principui ir praktiškai sukelia rimtų socialinių padarinių – visų pirma tai didina nelygybę, nes

⁽³²⁾ 2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/23/ES dėl koncesijos sutarčių suteikimo (OL L 94, 2014 3 28, p. 1).

⁽³³⁾ https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/blue_deal_fiasconaro.pdf

⁽³⁴⁾ <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/e1b8a4b6-en/index.html?itemId=/content/component/e1b8a4b6-en>

⁽³⁵⁾ <https://www.eureau.org/resources/publications/eureau-publications/5824-europe-s-water-in-figures-2021/file>

⁽³⁶⁾ <https://www.wareg.org/documents/affordability-in-european-water-systems/>, <https://www.oecd.org/env/resources/15425332.pdf>.

neturtingiausiems gyventojams taikomi proporcingai didesni tarifai arba jiems netaikomas pirmiau nurodytas principas. EESRK mano, kad visuotinės prieigos prie aukštos kokybės geriamojo vandens už prieinamą kainą principas turėtų būti esminis ir jį turi būti atsižvelgta kaip ir į aplinkosaugos aspektus, apimančius principą „teršėjas moka“ ir visiško išlaidų susigrąžinimo principą.

4.6. Siekiant užtikrinti žmogaus teisę į vandenį, apsaugoti ekosistemas ir spręsti visuomenei rūpimas problemas, vandens tarifų struktūra yra svarbus įperkamo, veiksmingo, teisingo ir vandens išsaugojimo svirtas. Šiuo įvairialypiu tikslu įsteigta įvairių tarifų struktūrų, įskaitant specialiojo pranešėjo ⁽³⁷⁾ dėl žmogaus teisių į saugų geriamąjį vandenį ir sanitarijos paslaugas 76-ojoje JT Generalinėje Asamblėjoje ⁽³⁸⁾ pasiūlytą struktūrą.

5. Tvarumas

5.1. Šioje nuomonėje nenagrinėjame aplinkos aspektų, pavyzdžiui, sūraus vandens intruzijos ar taršos, dėl kurių galiausiai gali kilti socialinių problemų. Daugiausia dėmesio skiriama žmogaus veiklai, dėl kurios pereikvojami ištekliai ir kuri sukelia konfliktus dėl naudojimosi. Geriausiai žinoma panaši problema yra ta, kai vienas asmuo, naudodamas vandenį, užkerta kelią kitam asmeniui juo naudotis. ES ir nacionalinės teisės aktais bandoma spręsti šią problemą pasitelkiant upių baseinų valdymą ⁽³⁹⁾, kuris visoje Europoje vykdomas ir įgyvendinamas skirtingu lygiu.

5.2. Dėl pereikvojimo didėja vandens trūkumas ir blogėja vandens bei paslaugų kokybė. Tačiau blogėjant vandens kokybei didėja jo trūkumas – ne dėl paties vandens kiekio trūkumo, bet dėl to, kad mažėja bet kokiam tikslui tinkamo vandens kiekis arba bent jau didėja lėšos, reikalingos tam, kad vanduo atitiktų priimtinius standartus. Kad būtų išspręsta pereikvojimo problema, reikėtų sutelkti dėmesį į priežastis, o ne į pasekmes, kurios buvo aptartos ankstesniame punkte. Dėl pereikvojimo kyla aplinkos problemų, kurios lemia socialines problemas, nes žmogaus veikla priklauso nuo ekosistemų, ypač sveikų ekosistemų.

5.3. Kyla ypatinga problema, t. y. itin daug išteklių reikalaujančių žemės ūkio projektų plėtojimas vietovėse, kuriose trūksta vandens, nes šie projektai gali būti įgyvendinami tik perkeliant vandenį iš kitų baseinų ir pereikvojant paviršinius vandenį, todėl kyla tolesnių aplinkosaugos ir socialinių problemų. Pavyzdžiui, dėl upės išteklių pereikvojimo sumažėja į jūrą patenkančių nuosėdų ir maisto medžiagų kiekis, dėl to labiau nyksta pakrančių zonos ir mažėja žuvų ištekliai. Apskritai dėl pereikvojimo nyksta ekosistemos, o tai labiausiai paveikia pažeidžiamiausias gyventojų grupes.

5.4. Socialinės problemos kyla dėl sumažėjusios žvejybos ir galbūt dėl sumažėjusio turizmo pajūryje. Nors pakrančių nykimo problemas galime sumažinti didelėmis investicijomis, kad išlaikytume turizmą, to negalima pasakyti apie žuvų išteklius. Kita vertus, jei ES priims teisės aktus, kuriais bus siekiama nutraukti projektus, susijusius su išteklių pereikvojimu, ji turės spręsti susijusių darbuotojų nedarbo problemą.

5.5. Nuotėkiai ir nuostoliai ⁽⁴⁰⁾ nėra susiję su vandens pereikvojimu, bet reiškia neveiksmingą ir nepriimtina vandens naudojimą. Tačiau šiam klausimui spręsti reikia unikalios vizijos. Kalbant apie nuotėkius ir nuostolius, pagrindinė žmonėms vartoti skirto vandens tiekėjų vizija yra ekonominė ⁽⁴¹⁾. Nuotėkiai ir nuostoliai šalinami iki tokios ribos, kad toliau juos šalinti būtų brangiau, nei su jais susitaikyti. Paprastai ši riba yra apie 15 % nuotėkių ir nuostolių ⁽⁴²⁾. Galima ir kitokia vizija, o dabar, didėjant vandens trūkumui, tokia vizija labai reikalinga, kad būtų galima peržengti 15 % ribą.

⁽³⁷⁾ Jis siūlo pakopinį tarifą, kurio pirmosios pakopos tarifas būtų įperkamas ar kai kuriais atvejais net nemokamas gerbiant žmogaus teisę į vandenį, antrosios pakopos tarifas turėtų padengti sąnaudas, o trečiosios pakopos tarifui būtų būdingos daug didesnės kainos, kurios paskatintų kryžminį subsidijavimą nuo prabangos iki pagrindinių naudojimo būdų ir užkirstų kelią pertekliniam naudojimui. EESRK mano, kad kiekvieno etapo verčių apibrėžtį turėtų nustatyti kiekviena valstybė narė arba net kiekviena vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugų sistema.

⁽³⁸⁾ „Vandens pavertimo preke ir pelno šaltiniu pavojus ir poveikis žmogaus teisėms į saugų geriamąjį vandenį ir sanitarijos paslaugas“, specialiojo pranešėjo dėl žmogaus teisių į saugų geriamąjį vandenį ir sanitarijos paslaugas Pedro Arrojo Agudo 76-ajai JT Generalinei Asamblėjai pateiktas pranešimas A/76/159.

⁽³⁹⁾ 2000 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/60/EB, nustatanti Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindus (OL L 327, 2000 12 22, p. 1) (Vandens pagrindų direktyva).

⁽⁴⁰⁾ Apskritai nuotėkiai ir nuostoliai – tai fiziškai prarastas vanduo ir neapmokestintas vanduo, atsižvelgiant į tai, kad vis dėlto leidžiama naudoti dalį neapmokestinto vandens. Norėdami gauti išsamesnės informacijos, žiūrėkite vandens balansą.

⁽⁴¹⁾ Šioje dalyje kalbant apie nuostolius neturime omenyje neapmokestinto leistino suvartojimo.

⁽⁴²⁾ Tai įprasta Portugalijoje naudojama siektina vertė. Kitose ES šalyse tikslinės vertės gali būti kitokios, tačiau pati vertė neturi jokios reikšmės plėtojant mūsų idėją.

6. Valdymas

6.1. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad vandens paskirstymas ir sanitarinės paslaugos visame pasaulyje priklauso savivaldybių kompetencijai, kai vienas ar daugiau tiekėjų (įmonių ar savivaldybių tarnybos) aptarnauja vieną ar daugiau savivaldybių. Komitetas taip pat pažymi, kad Europos Sąjungoje ir visame pasaulyje didžiąją dalį gyventojų aptarnauja viešosios vandens įmonės. Be to, kad vandens tiekėjai gali būti įvairių formų, yra dar vienas esminis skirtumas – viešasis ir privatus valdymas. Kiekviename iš jų galime rasti skirtingų valdymo rūšių. Taip pat galime rasti gerų ir blogų viešojo ir privataus valdymo pavyzdžių. Nepaisant to, privatus valdymas, kai daugiausia dėmesio skiriama pelnui, gali susidurti su sunkumais dėl paslaugų visuotinumą reikalaujamo, t. y. dėl aspekto, kad viešoji paslauga gali būti geriau pasiekiamą už prieinamą kainą ir užtikrinant pakankamą paslaugų kokybę. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad šią išvadą patvirtina pastarųjų dviejų dešimtmečių vandens tiekimo ir sanitarijos paslaugų perdavimo savivaldybių žinionių pavyzdžiai.

6.2. Siekiant užtikrinti paslaugų kokybę, įperkumą ir universalias paslaugas, visų suinteresuotųjų subjektų dalyvavimas valdymo lygmeniu ir reguliavimo institucijose yra geriausia priemonė užtikrinti, kad vandens paskirstymas ir sanitarinės sąlygos atitiktų 6 DVT didėjančio trūkumo ir augančių kainų sąlygomis. Kalbant apie vandens tiekėjus, sėkminga patirtis yra Kordoboje, kur savivaldybės įmonė EMACSA yra įsteigusi bendrą valdybą, kurioje dalyvauja suinteresuotieji subjektai, ir tai yra dalyvaujamojo valdymo pavyzdys⁽⁴³⁾. Siekiant užtikrinti veiksmingesnį reguliavimą, reguliavimo institucijoms turėtų vadovauti ne vienas asmuo, o valdyba, kurioje dalyvautų suinteresuotieji subjektai.

6.3. Tarptautinės upės ir vandens telkiniai gali tapti įtampos ir galiausiai konfliktų tarp valstybių, net ir ES viduje, šaltiniu. EESRK mano ir siūlo, kad ES turėtų įsitraukti į upių baseinų valdymo, kuriame dalyvauja kelios valstybės narės, segmentą, nustatydamas bendruosius principus, konkrečius tikslus ir kvalifikuotą stebėseną, kaip geriausią būdą prisidėti prie vandens išteklių valdymo tuo metu, kai trūksta vandens ir kyla įvairių krizių.

6.4. Šiuo metu vandens valdymo modelis (išsklaidytas, trūksta hierarchinių priežiūros institucijų, biurokratinis neskaidrumas) yra neveiksmingas. Būtina skubiai rasti naują vandens ekosistemų, ypač tų, kurios apima kelias valstybes nares, valdymo modelį. Vandens sektoriuje yra daug institucijų, atsakingų už skirtingus vandens ciklo etapus, kurių vizijos ir tikslai prieštarauja vieni kitiems, o kartais atsakomybės sritys dubliuojasi. EESRK siūlo Komisijai sukurti upių baseinų valdymo sistemą su politiniais ir techniniais organais upių baseinų lygmeniu, siekiant kuo veiksmingiau užtikrinti bendras politines gaires ir techninį valdymą, taip pat visų suinteresuotųjų subjektų dalyvavimą taikant veiksmingus dalyvavimo mechanizmus.

6.5. Visų pirma EESRK siūlo tiek politinį, tiek techninį, demokratinį ir atvirą valdymo modelį, kuriuo būtų siekiama įgyvendinti visuotinės prieigos prie kokybiško geriamojo vandens už prieinamą kainą visuomenei principą. EESRK siūlo įsteigti „valdymo komitetus“, kuriuos sudarytų nariai iš visų susijusių šalių, o tų komitetų užduotis būtų užtikrinti politinį valdymą ir šalių interesų konfliktų sprendimą. Šiems upių baseinų valdymo komitetams turėtų padėti techninis ekspertų komitetas ir jie turėtų vykdyti techninį upių baseinų valdymą. „Valdymo komitetas“ turėtų viešai ir griežtai nustatyti savo ir įvairių upių baseinų šalyse veikiančių subjektų atsakomybės sričių hierarchiją, kad nekiltų nesuderinamumų ir jokios painiavos dėl atsakomybės sričių. Konsultacinė taryba turėtų veikti kartu su upių baseinų valdymo komitetu. Šią tarybą sudarys pilietinės visuomenės organizacijos, visų pirma aplinkosaugos, klimato ir vartotojų organizacijos bei socialiniai partneriai, ir ji turės palaikyti struktūrinį pilietinį dialogą su „valdymo komitetu“ bei padėti spręsti galimus interesų konfliktus.

Bruselis, 2023 m. liepos 13 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE

⁽⁴³⁾ Enrique Ortega de Miguel ir Andrés Sanz Mulas, „Vandentvarka Kordoboje (Ispanija): dalyvaujamas, veiksmingas ir efektyvus viešas modelis atgaunant viešą vandenį“, TNI ed., 2005 m.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Kaip užmegzti dialogą su tiksline auditorija ir veiksmingai naudotis piliečių forumų darbo rezultatais?“**(nuomonė savo iniciatyva)**

(2023/C 349/11)

Pranešėjas **Christophe QUAREZ**

Prašymas pateikti nuomonę	Nuomonė savo iniciatyva, 2023 1 23
Plenarinės asamblėjos sprendimas	2023 1 25
Teisinis pagrindas	Darbo tvarkos taisyklių 52 straipsnis 2 dalis Nuomonė savo iniciatyva
Atsakingas skyrius	Užimtumas, socialiniai reikalai ir pilietybė
Priimta skyriuje	2023 6 21
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 13
Plenarinės sesija Nr.	780
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	163 / 4 / 8

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad dalyvaujamoji demokratija gali tik papildyti atstovaujamoją demokratiją, kuri ir toliau yra pagrindinis mūsų politinių sistemų ramstis. EESRK nuomone, norint vėl sustiprinti politinį pasitikėjimą reikia nuolat gerinti demokratijos veikimą ES, visų pirma, remiantis esamais ES instrumentais, kuriant piliečiams atviras dalyvaujamasias ir patariamąsias priemones. Todėl dar kartą pabrėžia, kad tūkstančiams narių atstovaujančios asociacijos nuomonė turi būti daug svarbesnė nei atskiro piliečio nuomonė.

1.2. Visose valstybėse narėse organizuojant piliečių forumus ir, be kita ko, šiuo tikslu kuriant skaitmenines priemones, sukaupta dalyvaujamosios demokratijos patirties pavyzdžių. Iš pradžių piliečių forumuose buvo nagrinėjamos tik vietos ar regionų lygmens problemos, bet palaipsniui jų indėlis į viešas diskusijas aprėpė visas politikos sritis, pavyzdžiui, Airijoje (tos pačios lyties asmenų santuoka ir abortai), Prancūzijoje (piliečių klimato konvencija) arba, pavyzdžiui, Konferencijoje dėl Europos ateities.

1.3. EESRK, kaip organizuotos ir atstovaujamos pilietinės visuomenės atstovas, turi konkrečių žinių ir yra unikalus bei nuolatinis pilietinio dialogo forumas, kuriame sprendimai siūlomi remiantis įvairių suinteresuotųjų subjektų sutarimu. Todėl jis turėtų atlikti svarbų vaidmenį kuriant dalyvaujamasias priemones.

1.4. EESRK, oficialus institucinis organizuotos pilietinės visuomenės balsas ir atstovas, turi būti vienas svarbiausių dalyvaujamosios demokratijos stiprinimo ES institucijose dalyvių. Todėl siūloma eksperimentais įvertinti įvairias dalyvaujamasias priemones, kurias EESRK galėtų naudoti savo konsultaciniame darbe, pavyzdžiui, piliečių forumus. Tokiu atveju siekiant įtraukti šį metodą, reikės keisti EESRK darbo tvarkos taisykles.

1.5. Vykstant šiems svarstymams, EESRK galėtų išnagrinėti savo naują vaidmenį toliau plėtojant savo kompetenciją visais klausimais, susijusiais su piliečių dalyvavimu ir dalyvaujamoja demokratija. Visų pirma EESRK biuras galėtų priimti sprendimus tokiais klausimais, kaip piliečių forumų įtraukimo į EESRK veiklą mastas ir metodika, taip pat klausimais, kuriais bus konsultuojamasi su piliečių forumais. EESRK mano, kad būtų naudinga apsvarstyti galimybę įsteigti specialią darbo grupę, kuri, atsižvelgdama į turimus biudžeto išteklius ir EESRK biuro svarstymus ir sprendimą, nustatytų visą reikiamą tvarką⁽¹⁾. Ši darbo grupė galėtų dirbti, *inter alia*, tokiais klausimais kaip:

— šių forumų integravimo į EESRK darbą tvarka;

(¹) Kaip pažymėta EESRK tyrime „EESRK, kaip dalyvaujamosios demokratijos veiklos, tokios kaip struktūrinis dialogas su pilietinės visuomenės organizacijomis ir piliečių forumai, tarpininko ir garanto, įgalinimas“ (2023 m.), tam, kad bet kokia naujo pobūdžio EESRK veikla dalyvaujamosios demokratijos srityje būtų veiksminga, jai turėtų būti skiriama pakankamai laiko, išteklių ir dėmesio.

- forumų konsultacijų temų kriterijų nustatymas, užtikrinant platesniam visuomenės interesui svarbių horizontaliųjų klausimų įtraukimą;
- biudžeto sudarymo procesas ir būtini žmogiškieji išteklių;
- atsitiktinės atrankos ir skaitmeninės platformos specifikacijos;
- debatų organizavimo metodas ir tvarka, kad būtų galima surengti galutinį svarstymą, kuriame dalyvautų piliečių forumai ir EESRK nariai;
- įgaliojimai, nuo kurių priklausys, kaip EESRK nuomonėse bus atsižvelgiama į konsultacijų rezultatus;
- eksperimentinio etapo sąlygos ir tvarkaraštis.

1.6. EESRK yra išipareigojęs užtikrinti piliečių forumui, kuris dalyvautų jo darbe, patariamąjį vaidmenį, kuris papildys turimą ES dalyvaujamųjų priemonių rinkinį.

2. Būtinasis demokratijos atsinaujinimas

2.1. Beveik visos Europos visuomenės yra demokratizuotos atstovaujamosios sistemos. Jos yra atstovaujamosios, nes valdytojų atrankos metodas daugiausia grindžiamas tiesioginiais visuotiniais rinkimais, įskaitant parlamento ir prezidento rinkimus.

2.2. XXI amžiaus Europoje nuolat didėja nepasitikėjimas politikais ir jų veiksmais, o jo intensyvumas skirtingose šalyse yra nevienodas. Kaip parodė „Brexit'as“, sunkumai, su kuriais Europos demokratinės valstybės susidūrė kovodamos su COVID-19 pandemija, „Pasipiktinusiųjų“ ir „Geltonųjų liemenių“ protesto judėjimai, besipriešinantys instituciniams demokratinės raiškos kanalams, taip pat autoritarinių populistų iškilimas, senosios ir naujosios demokratinės valstybės tarsi išsikvėpė. Be to, naujų technologijų revoliucija paskatino atsisakyti tarpininkavimo ir politinių santykių reguliavimo.

2.3. Europą ištikus demokratinio legitimumo krizei, numatomas demokratijos nuosmukis vertinamas pagal tris objektyvius rodiklius: balsuojant daugėja susilaikančiųjų; didėja rinkėjų nepastovumas; mažėja politinių partijų narių skaičius. Šiuos objektyvius rodiklius papildė subjektyvūs rodikliai, kaip antai pasitikėjimo viešosiomis institucijomis mažėjimas.

2.4. Taigi, EESRK nuomone, norint vėl sustiprinti politinį pasitikėjimą reikia tobulinti demokratijos mechanizmus. Tai visų pirma reiškia, kad atstovaujamajai demokratijai, kuri yra mūsų politinės sistemos pagrindas, reikia naujo postūmio.

2.5. Be to, dalyvaujamosios arba patariamąsios priemonės gali padėti sustiprinti atstovaujamųjų ir atstovų ryšius ir užtikrinti, kad jie veiksmingai prisiimtų atitinkamą atsakomybę.

2.6. EESRK primena, kad atstovaujamojoje demokratijoje kiekvienas pilietis gali laisvai dalyvauti įstodamas į pasirinktą politinę partiją, profesinę sąjungą ar asociaciją. Taigi, ši laisvė yra pagrindinis demokratinės sistemos garantas.

3. Ar reikia institucionalizuoti piliečių dalyvavimą?

3.1. Europoje eksponentiškai padaugėjo dalyvaujamųjų priemonių, su kuriomis buvo atlikta tūkstančiai eksperimentų, visų pirma vietos ar regionų lygmeniu, be kita ko, panaudojant dalyvaujamuosius biudžetus, o vėliau – regioniniu ar nacionaliniu lygmeniu sprendžiant aplinkos, visuomeninius ar institucinius klausimus.

3.2. Daugelio šalių įstatymuose ir kituose teisės aktuose institucionalizuotos ne tik vietos struktūros, esama ir novatoriškesnių priemonių.

3.3. Taip yra Belgijoje: neseniai Bruselyje įstatymu įsteigtos nuolatinės atsitiktine tvarka atrinktos piliečių tarybos. Taip pat yra Airijoje, kur piliečių asamblėjos, kartais lygiagrečiai surengus referendumus, sudarė sąlygas legalizuoti tos pačios lyties asmenų santuoką bei abortus, o Prancūzijoje buvo organizuojamos piliečių konvencijos klimato ir gyvenimo pabaigos klausimais.

3.4. Europos lygmeniu didžiausias dalyvaujamosios ir patariamosios demokratijos procesas iki šiol buvo Konferencija dėl Europos ateities, per kurią buvo surengti keturi Europos piliečių forumai, kad piliečiai galėtų kartu apsvarstyti, kokios ateities nori Europos Sąjungai. EESRK oficialiai dalyvavo šioje iniciatyvoje. Jis palankiai vertina tai, kad šis bandomasis projektas yra nuodugnai vertinamas, kad būtų galima pasimokyti iš patirties ir pagerinti galimas būsimas iniciatyvas.

3.5. Visų pirma EESRK apgailestauja, kad trūko informacijos apie šią Konferenciją ir susidomėjimo ja valstybėse narėse, taip pat dėl to, kad būta painiavos dėl jos tikslų.

3.6. Konferencijos dėl Europos ateities galutinės ataskaitos⁽²⁾ 36 rekomendacijoje dėl piliečių informavimo ir dalyvavimo ir 39 rekomendacijoje dėl ES sprendimų priėmimo proceso EESRK aiškiai įgaliojamas struktūruotai stiprinti savo institucinių vaidmenį užtikrinant ir palengvinant dalyvaujamosios demokratijos veiklą, kaip antai struktūrinį dialogą su pilietinės visuomenės organizacijomis ir piliečių forumais. Instituciniu požiūriu EESRK turi puikias galimybes atlikti vaidmenį stiprinant dalyvaujamąją demokratiją ir veikti nuosekliai ir visapusiškai.

3.7. ES jau dabar turi išsamų ES dalyvavimo priemonių rinkinį, kurį sudaro, pavyzdžiui, rinkimai į Europos Parlamentą, piliečių dialogai ir Europos piliečių iniciatyva, peticijos Europos Parlamentui ir Europos ombudsmanas. Be to, rengiant teisėkūros iniciatyvas Komisija rengia viešas konsultacijas, tikėdamasi suteikti suinteresuotiesiems subjektams, taip pat ir piliečiams, galimybę tarti žodį tam tikra tema. Viešos konsultacijos vyksta vadovaujantis Komisijos geresnio reglamentavimo gairėmis ir yra organizuojamos Komisijos portale „Išsakykite savo nuomonę“.

3.8. 2012 m. sukurta **Europos piliečių iniciatyva** (EPI) yra viena iš pagrindinių ES lygmens dalyvaujamosios demokratijos naujovių. Ji suteikia galimybę piliečių grupei įtraukti tam tikrą klausimą į ES teisėkūros institucijų darbotvarkę.

3.9. Tačiau keturios Europos piliečių iniciatyvos, dėl kurių pavyko surinkti milijoną parašų, būtinų siekiant Europos Komisijos atsako, iki šiol turėjo palyginti nedidelį poveikį: pasiūlymai dėl teisėkūros procedūra priimamų aktų buvo priimti atsižvelgiant į iniciatyvas „Teisė į vandenį“ ir „Uždrausti glifosatą“, o 2023 m. buvo paskelbtas pasiūlymas uždrausti visus gyvūnus laikyti narvuose. EESRK mano, kad Europos piliečių iniciatyva nevisiškai atitinka lūkesčius, todėl, be abejonės, reikėtų jos reformos, kurioje turėtų dalyvauti EESRK.

3.10. Piliečių dalyvavimą paskatino skaitmeninės platformos. Internetas suteikė galimybę įtraukti plačiąją pilietinę visuomenę ir tas jos grupes, kurios iki šiol laikėsi atokiai nuo tokio pobūdžio veiksmų, visų pirma jaunimą.

3.11. Vis dėlto, nors skaitmeninės technologijos padeda palengvinti dalyvavimą ir išplėsti jo mastą, jos taip pat turi trūkumų. Vykstant konsultacijoms internetu, galima sužinoti nuomones, bet ne visada įmanoma surengti tikrą diskusiją.

3.12. Norint sukurti tvarius ateities piliečių forumus reikia stipraus internetinio komponento – tai pagrindinis tarpvalstybinių diskusijų, kuriose dalyvauja didžiausias galimas piliečių skaičius, elementas. Remdamasis Konferencijos dėl Europos ateities daugiakalbėje platformoje įgyta patirtimi ir išmoktomis pamokomis, EESRK siūlo sukurti patobulintą daugiakalbę internetinę platformą, mobiliąją programėlę. Tai užtikrintų didesnę dalyvavimą nei dalyvaujant renginiuose gyvai, su sąlyga, kad internetinė priemonė būtų skurta taip, kad būtų prieinama kiek galima didesniai piliečių skaičiui. Fiziniai renginiai tebėra svarbi papildoma konsultacijų internetu priemonė, tačiau jų skaičius turėtų būti pagrįstas ir jie turėtų būti labai orientuoti į aktualias horizontalias temas. Tokioms šiuolaikinėms skaitmeninėms platformoms sukurti reikėtų skirti pakankamai išteklių⁽³⁾.

3.13. EESRK mano, kad reikia kelti piliečių indėlio į viešas diskusijas reprezentatyvumo ir kompetencijos klausimą. Ar tūkstančiams narių atstovaujančios asociacijos nuomonė yra tokia pat svarbi kaip atskiro piliečio nuomonė?

3.14. EESRK primena, kad jo nuomonių ir rekomendacijų pridėtinę vertę lemia tai, kad pavyksta pasiekti organizuotos pilietinės visuomenės organizacijų sutarimą ir rasti bendrą vardiklį skirtingiems įvairių visuomenės organizacijų interesams.

⁽²⁾ Žr. Konferencijos dėl Europos ateities galutinių rezultatų ataskaitą.

⁽³⁾ Kaip pažymėta EESRK tyrime „EESRK, kaip dalyvaujamosios demokratijos veiklos, tokios kaip struktūrinis dialogas su pilietinės visuomenės organizacijomis ir piliečių forumai, tarpininko ir garanto, įgalinimas“ (2023 m.), skaitmenizacijos poreikis yra akivaizdus, tačiau reikia skirti išteklių, kad būtų įmanomas ir fizinis dalyvavimas.

3.15. Įgaliojimai konsultuotis su piliečiais turi būti aiškūs. EESRK nuomone, labai svarbu ankstyvuojamu etapu paaiškinti, kaip į prašomą indėlį bus atsižvelgta sprendimų priėmimo procese.

3.16. Bet kokiam tikro dialogo su piliečiais proceso legitimumui užtikrinti būtinas tam tikras grįžtamosios informacijos mechanizmas. Todėl labai svarbu, kad Europos Komisija sukurtų mechanizmą, kuris padėtų stebėti, kaip įgyvendinamos piliečių pateiktos rekomendacijos. Tai turėtų būti daroma parengiant politinių rekomendacijų suvestinę ir vėliau ja naudojantis tolesniems su pasiūlymais susijusiems veiksams nustatyti, kaip Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas paprašė Konferencijoje dėl Europos ateities.

3.17. EESRK turėtų būti laikomas svarbiu instrumentu mažinant ES demokratijos stoką, įveikiant [piliečių ir institucijų] atotrūkį ir skatinant piliečių europinės politinės tapatybės formavimąsi.

4. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto vaidmuo organizuojant konsultacijas su piliečiais

4.1. Europos Sąjungos sutarties 11 straipsnio nuostata, kad reikia palaikyti „atvirą, skaidrų ir nuolatinį dialogą su atstovaujamosiomis asociacijomis ir pilietine visuomene“, turėtų būti visiškai įgyvendinta visose Sąjungos veiklos srityse.

4.2. Bėgant metams EESRK sustiprino piliečių iniciatyvų padėtį ir padidino jų matomumą kasdiniame institucijų darbe. Nuo tada, kai pradėta įgyvendinti Europos piliečių iniciatyva, EPI dienos proga EESRK kasmet rengia aukšto lygio konferenciją. Siekiant teikti politines gaires dėl piliečių iniciatyvų ir stebėti pokyčius šioje srityje, buvo įsteigta EESRK EPI *ad hoc* grupė.

4.3. EESRK taip pat teikia informaciją apie piliečių teises. Jo labiausiai išplatintas leidinys „Europos demokratijos pasas“ tapo populiariu plačiosios visuomenės informacijos šaltiniu, jis pristatomas ir naudojamas įvairiuose ES institucijų ir pilietinės visuomenės organizacijų organizuojamuose renginiuose.

4.4. Reikėtų stiprinti EESRK institucinį vaidmenį ir suteikti jam galių būti pripažintu organizuotos pilietinės visuomenės atstovu konsultuojant ES politikos formavimo klausimais ir tarpininku bei užtikrinti dalyvaujamąją demokratijos veiklą, pavyzdžiui, struktūrinį dialogą su pilietinės visuomenės organizacijomis ir piliečių forumais. Gyvybinga pilietinė visuomenė yra labai svarbi Europos Sąjungos demokratiniame gyvenime.

4.5. EESRK, kaip organizuotos pilietinės visuomenės atstovas, turi konkrečių žinių ir yra unikalus bei nuolatinis pilietinio dialogo forumas, kuriame sprendimai siūlomi remiantis įvairių suinteresuotųjų subjektų bendru sutarimu. Komiteto narius skiria atitinkamos jų organizacijos.

4.6. Konferencijos dėl Europos ateities patirtis sukėlė lūkesčių, todėl ragina Europos institucijas užtikrinti, kad būtų imamasi tinkamų tolesnių veiksmų, susijusių su šiomis konsultacijomis.

4.7. EESRK yra išpareigojęs užtikrinti piliečių forumui, kuris dalyvautų jo darbe, patariamąjį vaidmenį, papildant Europos Komisijos rengiamas konsultacijas internetu, kurios yra vertinga priemonė, tačiau nesuteikia galimybės dalyvaujantiems suinteresuotiesiems subjektams tiesiogiai dalyvauti diskusijoje.

4.8. EESRK pirmininko manifeste teigiama, kad prieš 2024 m. Europos Parlamento rinkimus bus steigiami piliečių forumai, panaudojant jų diskusijas visų EESRK skyrių bendrai rezoliucijai, kurioje bus išdėstyti EESRK reikalavimai naujam Europos Parlamentui ir naujam Komisijai.

4.9. Be to, EESRK ryšių grupei „2023 m. dialogų ciklas“ vykdant veiklą, buvo sudaryta darbo grupė „Piliečių forumai“, vedant nuolatinius teminius EESRK narių ir atitinkamų pilietinės visuomenės organizacijų ryšių grupės dialogus, kaip numatyta 2022–2027 m. EESRK komunikacijos strategijoje. Šio dialogo rezultatas bus diskusijų dokumentas, kuriuo būtų galima prisidėti prie EESRK iniciatyvų, skirtų piliečių dalyvavimui.

4.10. Vykstant šiems svarstymams, EESRK galėtų išnagrinėti savo naują vaidmenį toliau plėtojant savo kompetenciją visais klausimais, susijusiais su piliečių dalyvavimu ir dalyvaujama demokratija. Visų pirma EESRK biuras galėtų priimti sprendimus tokiais klausimais, kaip piliečių forumų įtraukimo į EESRK veiklą mastas ir metodika, taip pat klausimais, kuriais bus konsultuojamasi su piliečių forumais.

4.11. Šiai naujai EESRK atsakomybei reikės skirti specialų finansavimą, žmogiškuosius išteklius ir sukurti skaitmeninę priemonę.

4.12. Darbo tvarkos taisyklėse, atsižvelgiant į atrinktų gyventojų imtį, turėtų būti apibrėžta darbo, komunikacijos ir ryšių su žiniasklaida palaikymo tvarka, taip pat EESRK arba atitinkamos jo darbo grupės ir gyventojų imties santykiai.

4.13. EESRK mano, kad būtų naudinga apsvarstyti galimybę įsteigti specialią darbo grupę, kuri, atsižvelgdama į turimus biudžeto išteklius ir EESRK biuro svarstymus ir sprendimą, nustatytų visą reikiamą tvarką⁽⁴⁾. Ši darbo grupė galėtų dirbti, *inter alia*, tokiais klausimais kaip:

- šių forumų integravimo į EESRK darbą tvarka;
- forumų konsultacijų temų kriterijų nustatymas, užtikrinant platesniam visuomenės interesui svarbių horizontaliųjų klausimų įtraukimą;
- atsitiktinės atrankos ir skaitmeninės platformos specifikacijos;
- finansavimo ir konkrečių žmogiškųjų bei techninių išteklių nustatymo procesas;
- debatų organizavimo metodas ir tvarka, kad būtų galima surengti galutinį svarstymą, kuriame dalyvautų piliečių forumai ir EESRK nariai;
- įgaliojimai, nuo kurių priklausys, kaip EESRK nuomonėse bus atsižvelgiama į konsultacijų rezultatus;
- subjekto, kuris surengs sutikimu grindžiamą asmenų atranką atsitiktine tvarka, pasirinkimas;
- eksperimentinio etapo sąlygos ir tvarkaraštis.

Briuselis, 2023 m. liepos 13 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE

⁽⁴⁾ Kaip pažymėta EESRK tyrime „EESRK, kaip dalyvaujamosios demokratijos veiklos, tokios kaip struktūrinis dialogas su pilietinės visuomenės organizacijomis ir piliečių forumai, tarpininko ir garanto, įgalinimas“ (2023 m.), tam, kad bet kokia naujo pobūdžio EESRK veikla dalyvaujamosios demokratijos srityje būtų veiksminga, jai turėtų būti skiriama pakankamai laiko, išteklių ir dėmesio.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Vandenį intensyviai naudojantys pramonės sektoriai ir efektyvaus vandens naudojimo technologijos“**(nuomonė savo iniciatyva)**

(2023/C 349/12)

Pranešėjas **Paul RÜBIG**Bendrapranešėjis **John BRYAN**

Plenarinės asamblėjos sprendimas	2023 1 25
Teisinis pagrindas	Darbo tvarkos taisyklių 52 straipsnis 2 dalis Nuomonė savo iniciatyva
Atsakingas skyrius	Pramonės permainų konsultacinė komisija
Priimta skyriuje	2023 6 22
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 13
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	200 / 0 / 3

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Igyvendindama mėlynąjį kursą ES turi skubiai parengti naują ES vandens politiką, įskaitant visapusišką tvarią vandentvarkos politiką pramonei, paremtą vandens naudojimo mažinimu, pakartotiniu naudojimu ir perdirbimu, vandens taršos mažinimu, kartu daug dėmesio skiriant vandenį intensyviai naudojantiems pramonės sektoriams ir laipsniškam efektyvaus vandens naudojimo technologijų įdiegimui ir taikymui. Atsižvelgiant į energijos, vandens ir svarbiausių žaliavų sąsają, vandens politika turėtų tapti vienu iš ES pramonės strategijos ramsčių.

1.2. Todėl ES reikia veiksmų gairių, kuriomis nustačius orientyrus ir taikant sektorinį požiūrį būtų padedama pramonei laipsniškai didinti vandens naudojimo efektyvumą, visapusiškai atsižvelgiant į energijos, vandens ir svarbiausių žaliavų sąsają. Tam reikia per ateinančius dvejus metus peržiūrėti ES pramonės strategiją ir jos pertvarkos trajektorijos dokumentus. Šis sektorinis požiūris turėtų apimti kiekvienam sektoriui būdingus efektyvaus vandens naudojimo ypatumus ir su vandeniu susijusius iššūkius ir turėtų remtis prognozavimu, kai įvertinamos galimybės, poveikis ir atliekamas rizikos vertinimas kartu su viso gyvavimo ciklo sąnaudų analize.

1.3. Siekiant plėtoti besiformuojantį efektyvaus vandens naudojimo technologijų sektorių – sritį, kurioje ES galėtų atlikti svarbų vaidmenį, visapusiška ES vandens politika turi būti derinama su plataus užmojo ES finansavimo planu, kuris leistų pramonei užtikrinti būtiniausias investicijas į efektyvaus vandens naudojimo technologijas. Reikėtų taikyti tokias pozityvias finansavimo paskatas kaip mokesčių kreditai, didesnės nusidėvėjimo normos ir kiti mechanizmai. Būtų galima apsvarstyti inovatyvias finansavimo priemones, pavyzdžiui, sutelktinį finansavimą, jomis papildant viešąją paramą.

1.4. ES turi tapti pasauline lydere kuriant, gaminant ir taikant efektyvaus vandens naudojimo technologijas, taip pat įgyti pasaulinę gamybos vietas, turinčios mažą vandens naudojimo pėdsaką, reputaciją. Efektyvaus vandens naudojimo technologijos yra atskiras pramonės sektorius, kuris priskiriamas švartų technologijų pramonei. Todėl efektyvaus vandens naudojimo technologijos taip pat turėtų būti efektyvios energijos požiūriu. Kadangi švartų technologijos yra atskira pramonės ekosistema, EESRK siūlo per ateinančius dvejus metus parengti šios ekosistemos pertvarkos trajektoriją, nustatant plataus užmojo, bet realistiškus tikslus, įskaitant valdymo ir įgūdžių planą.

1.5. Daugiau dėmesio reikėtų skirti vandens suvartojimo, perdirbimo ir saugojimo pastangoms naujų pramoninių įrenginių tvirtinimo procesuose ir esamuose įrenginiuose įgyvendinamoms vandens taupymo projektų skatinimo sistemoms. Tačiau skirtingos pramonės šakos turi skirtingus vandens poreikius ir skirtingas galimybes efektyviai naudoti vandenį. Žalos nedarymo principas turi būti derinamas su teise vykdančią ekonominę veiklą naudoti vandenį ir su pramonės išpareigojimu didinti vandens naudojimo efektyvumą taikant tam skirtą planą.

1.6. Rengiant ES pramonės sektorių ekonominės plėtros strategijas, daug didesnę prioritetą reikia teikti vandens paklausai, vartojimui ir saugojimui. EESRK pabrėžia svarbų vandens vaidmenį žiedinėje ekonomikoje.

1.7. Kadangi vandens naudojimas ES ir įvairiuose sektoriuose skiriasi, visose valstybėse narėse reikia rinkti ir skelbti duomenis apie vandens naudojimą pramonėje ir sudaryti esamų technologijų žemėlapi. Šiuos duomenis taip pat reikia rinkti įrenginių lygmeniu, nes tai pirmas žingsnis įgyvendinant efektyvaus vandens naudojimo procesus. Pramoninės nuosavybės teisės turi būti suderintos su taikomais reikalavimais dėl duomenų skaidrumo.

1.8. ES turėtų apsvarstyti galimybę įsteigti Mėlynojo kurso platformą pramonės ir žemės ūkio atstovams ir piliečiams, tuo maksimaliai išplėsdama konsultacijas ir dalyvavimą naujos vandens politikos kūrimo procese. Šios nuolatinės konsultacijos pirmiausia turėtų padėti šalinti teisėkūros kliūtis, kurios iškyla efektyvaus vandens naudojimo technologijų diegimui pramonės ir žemės ūkio procesuose bei namų ūkiuose, taip pat padėti reguliariai atnaujinti numatomus parengti veiksmų planus, tokius kaip pramonės pertvarkos trajektorijos.

2. Įžanga ir bendrosios pastabos

2.1. Apskritai vandens išteklių vienam gyventojui Europoje yra palyginti dideli, tačiau esama esminių, daugiausia klimato veiksnių poveikio vandens ištekliams lemiamų skirtumų tarp Šiaurės ir Vidurio Europos ir pietinių regionų. Keletas pagrindinių su vandens ciklais susijusių iššūkių: 1) ilgėja sausrų laikotarpiai, po kurių gausūs krituliai ir potvyniai riboja galimybes gauti švaraus ir tinkamo naudoti vandens; 2) didėja vandens suvartojimas, nes daugėja gyventojų arba didėja jų tankumas ir vyksta ekonomikos plėtra, taip pat auga vandens poreikiai pramonėje, žemės ūkyje ir privačioms reikmėms; 3) dėl nepakankamo nuotekų valymo didėja vandens šaltinių tarša. Į vandens šaltinius patenka daug naujų teršalų, pavyzdžiui, mikroplastiko, farmacinių medžiagų ir kt., ir jie neretai nustatomi tik tada, kai susikaupia kenksmingi kiekiai. Reikia nustatyti, parengti ir įgyvendinti priemones šiems trims pagrindiniams iššūkiams įveikti.

2.2. Vandens stygius Europoje yra didelė problema ir kelia vis didesnę susirūpinimą. Europos aplinkos agentūros (EAA) duomenimis, vidutiniškai per metus apie 20 % Europos teritorijos ir 30 % europiečių patiria vandens stygių⁽¹⁾. Netausaus vandens naudojimas yra vandens paėmimas iš gamtos išteklių sparčiau nei juos gali atkurti gamta. Apie 60 % didelių (daugiau kaip 100 000 gyventojų turinčių) Europos miestų, kuriuose gyvena 140 mln. žmonių, yra tokių požeminio vandens išteklių pereinamojo zonos arba netoli jų⁽²⁾. Svarbus veiksnys yra dėl klimato kaitos sukeltų liūčių vykstančių potvynių etapų neigiamas poveikis vandens tiekimui (dideli miestai labai dažnai priklauso nuo požeminio vandens šaltinių, kuriuos maitina upės).

2.3. Daugelyje Pietų Europos regionų sausras laikotarpiais tenka pasirinkti, ar toliau naudoti vandenį pramonėje, žemės ūkyje, ar jį naudoti namų ūkiuose. Kai kuriuose regionuose kyla pavojus, kad pramonės sektoriai bus išstumti iš vandens stygių patiriančių regionų, dėl to bus prarastas darbo vietas, destabilizuota ekonomika ir vyks pramonės permainos.

2.4. ES vandens politikoje daugiausia dėmesio skiriama vandens apsaugos ir valdymo teisinei sistemai, akcentuojant taršą ir prevenciją. Pagrindinės esamos ES vandens politikos priemonės, darančios poveikį pramonei, yra Vandens pagrindų direktyva, Miesto nuotekų valymo direktyva, Pramoninių išmetamųjų teršalų direktyva ir Nulinės taršos veiksmų planas – visos jos yra ES žaliojo kurso dalis. Tačiau vandens aspektas vos paminėtas ES pramonės pertvarkos trajektorijose arba Europos Komisijos 2022 m. strateginio prognozavimo ataskaitoje.

2.5. ES pramonės ir jos ekosistemų žaliosios ir skaitmeninės pertvarkos vizijoje vanduo neminimas. Europos Komisijos komunikato dėl žaliojo kurso pramonės plano⁽³⁾ išnašoje vandens tiekimas ir kanalizacija laikomi svarbiais žaliosios pertvarkos sektoriais, tačiau dokumente daugiau jokios nuorodos į vandenį nėra. ES turi spręsti vandens politikos klausimus taip pat ryžtingai, kaip ji reagavo į klimato krizę.

(1) <https://www.eea.europa.eu/highlights/water-stress-is-a-major>

(2) <https://www.eea.europa.eu/publications/92-9167-025-1/page003.html>

(3) COM/2023/62 final.

3. Būtinybė laikantis sektorinio požiūrio integruoti vandenį į ES pramonės politiką

3.1. Vandens politika ir vandentvarka daugelyje ES valstybių narių vykdoma labai skirtingai, todėl piliečiams ir pramonės sektoriams kyla didelių sunkumų. Kadangi 60 % ES paviršinio vandens išteklių yra tarpvalstybiniai, būtina apsvarstyti galimybę parengti bendrą ES vandens politiką.

3.2. 2023 m. kovo mėn. Europos Vadovų Taryba priėmė šią išvadą: „Europos Vadovų Taryba palankiai vertina 2023 m. JT konferenciją vandens klausimais ir jos Veiksmų vandens srityje darbotvarkę. Ji pripažįsta, kad reikia stiprinti ES ir pasaulinius veiksmus vandens srityje, ir pabrėžia strateginio ES požiūrio į apsirūpinimo vandeniu saugumą svarbą“⁽⁴⁾.

3.3. ES turi pasiūlyti pramonei skirtą visapusišką tvarios vandentvarkos politiką, grindžiamą vandens naudojimo mažinimu, išteklių atkūrimu, pakartotiniu naudojimu ir perdirbimu, be kita ko, daug dėmesio skiriant vandenį intensyviai naudojančioms pramonės sektoriams ir efektyvaus vandens naudojimo technologijų taikymui. Pirmenybė turi būti teikiama pakopinei vandens hierarchijai.

3.4. Visi pramonės sektoriai priklauso nuo vandens. Pramonei tenka apie 40 % viso Europoje išgaunamo vandens kiekio⁽⁵⁾. Pagrindiniai vandenį intensyviai naudojančios pramonės sektoriai ES yra kasybos ir karjerų eksploatavimo, apdirbamosios pramonės, elektros energijos gamybos, statybos, cheminių medžiagų, žemės ūkio, maisto ir gėrimų gamybos, tekstilės, popieriaus ir celiuliozės, farmacijos, IRT, įskaitant duomenų centrus, automobilių pramonės, plieno, trašų ir transporto sektoriai. Tačiau duomenys apie vandens gavybą ir naudojimą ES yra seni ir menki. ES pramonės strategija vandens srityje turi būti grindžiama ES lygmeniu surinktais duomenimis, dalyvaujant Eurostatui, kad būtų įmanoma plati ir visapusiška apžvalga. Šiuos duomenis taip pat reikia rinkti įrenginių lygmeniu, nes tai pirmas žingsnis įgyvendinant efektyvaus vandens naudojimo procesus. Be to, Pasaulinė meteorologijos organizacija (WMO) kuria pasaulinės duomenų saugyklos sąveikumo platformą.

3.5. Akivaizdu, kad reikia kompleksinio ES požiūrio į vandens politiką, kad ji apimtų geresnį daugelio teisėkūros reikalavimų, susijusių su keletu sektorių ir naudojimo būdais, įskaitant pramonės sektorius, koordinavimą. Be to, reikia daug didesnio politinio užmojo didinti vandens naudojimo efektyvumą ir sumažinti vandens taršą bei vartojimą Europos pramonės sektoriuose, visų pirma laipsniškai diegiant efektyvaus vandens naudojimo technologijas. Tačiau reikia taikyti sektorinį požiūrį, nes galimybė efektyviau naudoti vandenį įvairiuose sektoriuose labai skiriasi priklausomai nuo to, ar yra pritaikytų efektyvaus vandens naudojimo technologijų.

3.6. Kalbant apie įvairius pramonės sektorius, reikia Europos lygmeniu atlikti išsamią analizę, kad būtų nustatytos būsimos tvarios vandens ciklų plėtros lyginamieji standartai, gairės ir ataskaitų teikimo sistemos. Reikėtų pripažinti, kad ES jau esama šaltinių, kuriuose tiesiogiai ar netiesiogiai nagrinėjami pramoniniai vandens ciklai, pavyzdžiui, 2021 m. tyrimas „Žiedinės ekonomikos perspektyvos ES tekstilės sektoriuje“⁽⁶⁾, tačiau reikia dėti daugiau pastangų, kad būtų aprėpti įvairūs susiję pramonės sektoriai. EESRK ragina per ateinančius dvejus metus persvarstyti pramonės pertvarkos trajektorijas, kad jos apimtų efektyvaus vandens naudojimo matmenį ir plataus užmojo, tačiau realistišką planą, kaip laipsniškai didinti vandens naudojimo veiksmingumą.

3.7. Daugiau dėmesio reikėtų skirti vandens suvartojimo mažinimo ir nuotekų perdirbimo pastangoms naujų pramoninių įrenginių tvirtinimo procesuose ir esamuose įrenginiuose įgyvendinamoms vandens taupymo projektų skatinimo sistemoms. Tačiau skirtingų pramonės šakų poreikiai, susiję su vandens naudojimu, skiriasi ir jos turi skirtingas galimybes pradėti efektyviai naudoti vandenį. Žalos nedarymo principas turi būti derinamas su teise vykdančiomis ekonomine veikla naudoti vandenį. Ši teisė turėtų būti pripažinta ir turėtų būti užtikrintas išsipareigojimas pramonės įrenginyje laipsniškai didinti vandens naudojimo efektyvumą taikant tam skirtą planą, vertinamą pagal pramonės lyginamąjį standartą.

⁽⁴⁾ Europos Vadovų Tarybos susitikimas (2023 m. kovo 23 d.). Išvados.

⁽⁵⁾ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Water_use_in_industry&oldid=196132

⁽⁶⁾ JRC leidinių saugykla – „Žiedinės ekonomikos perspektyvos ES tekstilės sektoriuje“ (europa.eu).

3.8. Pramonės sektoriai patirs didėjančią spaudimą mažinti savo poveikį aplinkai ir didinti vandens išteklių naudojimo efektyvumą, įskaitant ir tiesioginį, ir netiesioginį vandens naudojimą. Kaip ir priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo ir energijos srityse, daugeliui pramonės sektorių reikia didelių investicijų, kad jų gamybos procesuose ir vertės grandinėse būtų efektyviau naudojamas vanduo ir sumažėtų poveikis vandens kokybei.

3.9. Pereinant prie neutralaus anglies dioksido poveikio ir efektyviai energiją ir vandenį naudojančios visuomenės, labai svarbu, kad ES veiklą vykdančios pramonės sektoriai išliktų konkurencingi ir nenusileistų kitiems pasaulio regionams, kuriuose vykdoma ne tokia atsakinga ir varžanti politika, dėl kurios ES mažėtų gamyba, produkcijos apimtis ar užimtumas, o pasauliniu lygmeniu vandens naudojimo srityje nebūtų daroma pažanga. Turime apsaugoti būsimus, tausiai vandenį vartojant ES pagamintus produktus ir paslaugas nuo mažiau efektyviai vandenį naudojančių importuojamų produktų ir paslaugų.

4. Efektyvaus vandens naudojimo technologijos, užtikrinančios tausią vandentvarką

4.1. Sėkmingas efektyvaus vandens naudojimo technologijų diegimas pramonėje ir kitose srityse yra labai svarbus tvarios ES vandens politikos sėkmei. Šios technologijos gali gerokai sumažinti vandens naudojimą ir skatinti pakartotinį naudojimą bei nuotekų perdirbimą, taip pat pagerinti vandens kokybę ir kuo labiau sumažinti išleidžiamų nuotekų kiekį. Nestabilus vandens tiekimo patikimumas turėtų būti padidintas tinkamai suprojektuotomis vandens (lietaus ir potvynių) sulaikymo sistemomis.

4.2. Jau egzistuoja keletas efektyvaus vandens naudojimo technologijų. Štai kai kurios šiuo metu pramonėje taikomos technologijos: vandens perdirbimas ir pakartotinis naudojimas – nuotekų valymas ir pakartotinis naudojimas pramonės veikloje, mažinant gėlo vandens poreikį; pramonės procesų vertinimas ir optimizavimas siekiant sumažinti vandens naudojimą ir švaistymą; atvirkštinio osmoso etapo taikymas vietoje jonų mainų į katilą tiekiamam vandeniui, taip sumažinant druskingumą, kai šalinamas regeneracinės nuotekos; membraninis filtravimas – priemaišų pašalinimas iš vandens, kad jį būtų galima pakartotinai naudoti pramoniniams tikslams; kanalizacijos ir nuotekų vandens gavyba; nuotekų mažo srauto įranga – vandens naudojimo mažinimas pastatuose, įrengiant efektyviai vandenį naudojančius maišytuvus, dušo galvutes ir tualetus; lašelinis drėkinimas ir tikslusis ūkininkavimas – vandens naudojimo žemės ūkyje mažinimas ir pasėlių derliaus optimizavimas; anaerobinis nuotekų valymas (biologinių dujų gamyba, kai nėra deguonies energijos gamybai, naudojant mikroorganizmus nuotekose esantiems teršalams skaidyti, kad susidarytų nuotekos, kurias galima naudoti pakartotinai); lietaus vandens surinkimas ir saugojimas, kad būtų galima jį naudoti drėkinimui, valymui ar kitoms negeriamojo vandens reikmėms; uždaro ciklo sistemos – vandens naudojimo ir atliekų kiekio mažinimas, perdirbant pramoninio technologinio proceso vandenį; medžiagų pakeitimas alternatyviomis medžiagomis, kurioms pagaminti reikia mažiau vandens ir kurioms būdingas mažesnis vandens naudojimo pėdsakas.

4.3. Daugelyje pramonės šakų jau taikomos efektyvaus vandens naudojimo technologijos. Pavyzdžiui, pieno pramonėje geras pavyzdys yra Airija, kurioje pieno produktų eksporto vertė yra 6,8 mlrd. EUR, per metus perdirbant 11 mlrd. litrų pieno. Didžiausias Airijos ūkininkų valdomas pieno kooperatyvas „Tirlan“ per dieną išgauna apie 11 000 m³ vandens iš vietinės upės ir gręžinių savo didžiausioje perdirbimo įmonėje „Ballyragget“, Kilkenio grafystėje. Tačiau naudodama nuotekų perdirbimo ir vandens valymo technologijas įmonė kasdien sugrąžina apie 14 500 m³ švaraus vandens į vietinę Noro upę, kuri turi specialios saugomos teritorijos statusą. Tai reiškia, kad pieno perdirbimo įmonė į vietos upę sugrąžina apytikriai dar 30 % švaraus vandens. Šio grąžinamo vandens kokybė tokia gera, kad ilgainiui jis pagerino upės vandens kokybę ir padėjo išsaugoti jos kaip specialios saugomos teritorijos (SAC) ir specialios apsaugos teritorijos (SPA) statusą. Daug investuota į nuotekų valymo įrenginius ir atitinkamas technologijas.

4.4. Nors tekstilės pramonėje dominuoja Azijos produkcija, ES šiame sektoriuje dirba daugiau kaip 1,6 mln. žmonių. Tekstilės pramonė daro didelį poveikį vandens ištekliams. Gaminuose yra daug potencialių teršalų, kurie patenka į vandens ciklą tekstilės gaminių naudojimo etape, todėl jiems turi būti taikoma griežta reguliavimo sistema. Tai yra pluoštų mikrodalelės, hidroizoliacinės medžiagos ir (arba) cheminės medžiagos bei tekstilės dažikliai. Be to, galima numatyti, kad vandens trūkumas gamybos šalyse turės vis didesnę poveikį sąnaudoms ir ribos pajėgumus. Reikia suprasti vertės grandines ir medžiagų srautus Europoje ir visame pasaulyje. Taip pat ateityje kils iššūkių ir reikės vykdyti išpareigojimus, susijusius su tekstilės gaminių surinkimu ir apdorojimu po vartojimo.

4.5. Remiantis ES tvarios ir žiedinės tekstilės ekonomikos strategija, su vandeniu susijusių žiedinės ekonomikos aspektų reglamentavimo sistemą reikėtų išsamiau parengti ankstyvuojuoju etapu. Strategijoje teigiama, kad reikia plėtoti žiedinę ekonomiką, tačiau aiškiai nekalbama apie vandens išteklių poreikį. Tačiau neabejotina, kad taikant žiedinės ekonomikos principus tekstilės pramonėje reikės daug vandens. Labai svarbu nustatyti su vandens ciklu susijusius mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros bei švietimo poreikius, taip pat reikalingas atitinkamas valstybės finansavimas. Be to reikia nustatyti

gėlo vandens paklausos, kuri turėtų būti kuo labiau sumažinta optimizuojant procesus (perdirbimą), tikslus ir ribas. ES taip pat turėtų apsvarstyti galimybę parengti planą, kaip laipsniškai įgyvendinti nulinio teršalų išmetimo tikslą, bent jau sprendžiant galimos taršos diapazono klausimą.

4.6. Kitas pavyzdys būtų popieriaus pramonė, kuri turi didelį potencialą imtis priemonių, kad sumažintų neigiamą poveikį vandens šaltiniams arba net jo išvengtų. Europos popieriaus pramonėje jau taikomi palyginti geri vandens naudojimo standartai ⁽⁷⁾, tačiau dar yra kur tobulėti. Tai galima pasiekti paspartinus pakartotinio vandens naudojimo procesus, įdiegus naujausias valymo technologijas ir nustačius galimą beveik nulinio teršalų išmetimo tikslą per su užmoju nustatytą, bet realistišką laikotarpį. Valstybės parama Europos popieriaus pramonės plėtrai ir inovacijoms bei vandens naudojimo optimizavimo priemonės gali suteikti ekonominį pranašumą. Pavyzdžiui, praktinė patirtis optimizuojant vandens naudojimą popieriaus pramonėje jau dabar yra Europos mašinų gamybos ekonominis veiksnys, o pasirinkti sprendimai įgyvendinami ir kituose sektoriuose. Kitose pasaulio dalyse didelės popieriaus gamyklos turėjo būti uždarytos dėl itin neigiamo jų poveikio aplinkinių vietovių vandens telkiniams.

4.7. Vandens sektoriai (hidrotechnika ir nuotekų valymo įrenginiai) turėtų būti neutralūs klimato ir energijos atžvilgiu (arba net palankūs klimato ir energijos atžvilgiu), o ypatingos svarbos infrastruktūra turėtų būti kibernetiškai saugi. Gerų pavyzdžių yra Europoje ir visame pasaulyje. Kita vertus, regionai, kuriuose vandens išteklių labai maži, turi didelį padėties gerinimo potencialą (vandentvarkos, vandens gėlinimo, žiediško ir tausojimo).

4.8. Panašiai kaip ir daugelyje ES šalių pradėjus spręsti klimato ir energetikos srities uždavinius, susijusius su izoliacijos reikalavimais pastatams ir esamų pastatų modernizavimu, turėtų būti patvirtinta vandens surinkimo ir pakartotinio naudojimo visuose naujuose pastatuose politika. Pramonės sektoriuje turi būti parengta pilkųjų nuotekų naudojimo ne geriamojo vandens reikmėms politika. Pavyzdžiui, Jungtinis tyrimų centras (JRC) parengė pagrindinių rizikos valdymo principų taikymo vertinant ir valdant su pakartotinio vandens naudojimo sistema susijusią riziką sveikatai ir aplinkai technines gaires ⁽⁸⁾. Tačiau esamas ir naujas technologijas reikia taikyti sistemingiau, atsižvelgiant į visą vandens ciklą.

4.9. ES turi tapti pasauline lydere kuriant, gaminant ir taikant efektyvius vandens naudojimo technologijas, taip pat įgyti pasaulinę gamybos vietas, turinčias mažą vandens naudojimo pėdsaką, reputaciją. Bus labai svarbu investuoti į mokslinius tyrimus ir plėtrą bei valdymą ir įgūdžius vandens pramonės srityje. Reikės naujų profesijų ir apmokytų darbuotojų, kurie specializuotųsi vandens srityje, kad būtų palaikoma praktinė patirtis ir naujų vandens naudojimo technologijų diegimas, įskaitant dirbtinio intelekto naudojimą šioje srityje. ES gali pirmauti mėlynosios gamybos srityje ir pramoninio vandens valymo rinkoje, daugiausia dėmesio skirdama naujų aukštos kvalifikacijos darbo vietų kūrimui Europoje. Ateityje praktinė patirtis vandens taupymo procesų srityje bus viena svarbiausių pramonės sektoriaus kompetencijų ir vienas pagrindinių jo veiklos rezultatų rodiklių (PVRP). Efektyvus vandens naudojimo technologijos yra atskiras pramonės sektorius, kuris priskiriamas švartų technologijų pramonei. Kadangi švartų technologijos yra atskira ekosistema, EESRK siūlo per ateinančius dvejus metus parengti šios ekosistemos pertvarkos trajektoriją, nustatant plataus užmojo, bet realistiškus tikslus, įskaitant įgūdžių planą.

4.10. Konsultacijos su pramonės lyderiais ir atstovais ir jų dalyvavimas yra labai svarbūs formuojant tvarią ES vandens politiką. Be to, būtina, kad vandens politikai pritarėtų ES piliečiai. Daugelyje sektorių nacionaliniais teisės aktais neleidžiama pakartotinai naudoti vandenį ir tai užkerta kelią žiedinės ekonomikos procesui. Kad būtų išspręsta ši problema, ES turi nustatyti būtiniausius vandens kokybės ir stebėsenos reikalavimus. Šiuo tikslu galėtų būti sukurta ES pramonės ir žemės ūkio atstovams bei piliečiams skirta Mėlynojo kurso platforma, kurioje būtų galima keistis idėjomis ir kelti klausimus, susijusius su dalijimusi vandeniu, naudojimo paskirtimi ir projektų inovacijomis. Platformoje galėtų dalyvauti vietos, regionų, nacionalinių ir ES valdžios institucijų padaliniai. Šios ES mėlynojo kurso vandens platformos tikslas būtų padėti ES ir valstybėms narėms kuo greičiau priimti būtinus politinius sprendimus dėl vandens politikos. Taip pat svarbu stiprinti dialogą vandens klausimais su vietos ir nacionalinėmis institucijomis, kad būtų skatinamas į veiksmus orientuotas sąmoningumas, informavimas ir švietimas apie strateginę vandens, kaip riboto išteklius, svarbą. Šios nuolatinės konsultacijos taip pat galėtų padėti šalinti teisėkūros kliūtis, trukdančias pramonės ir žemės ūkio procesuose bei namų ūkiuose diegti efektyvius vandens naudojimo technologijas.

⁽⁷⁾ <https://www.africapulpaper.com/en/articles/water-usage-in-paper-mills>

⁽⁸⁾ <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC129596>

4.11. Visapusiška ES vandens politika turi būti suderinta su ne mažiau plataus užmojo ES finansavimo planu, kad pramonė ir savivaldybės galėtų atlikti būtinas investicijas į efektyvaus vandens naudojimo technologijas. Turėtų būti nustatytos teigiamos finansavimo paskatos, pavyzdžiui, mokesčių kreditai, didesnės nusidėvėjimo normos ir kiti mechanizmai. Žaliojo finansavimo priemonės ir mechanizmus (pavyzdžiui, ASV ir taksonomija) reikia papildyti platesniais ir išsamesniais vandens naudojimo aspektais.

Briuselis, 2023 m. liepos 13 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Tvari vandentvarka ir klimato krizė. Žiediniai ir kiti sprendimai ES žemės ūkio maisto produktų sistemai pagal būsimą mėlynąjį kursą“**(nuomonė savo iniciatyva)**

(2023/C 349/13)

Pranešėjas **Josep PUXEU ROCAMORA**Bendrapranešėjis **John COMER**

Plenarinės asamblėjos sprendimas	2023 1 23
Teisinis pagrindas	Darbo tvarkos taisyklių 52 straipsnis 2 dalis Nuomonė savo iniciatyva
Atsakingas skyrius	Žemės ūkio, kaimo plėtros ir aplinkos skyrius
Priimta skyriuje	2023 6 28
Priėmimas plenarinėje sesijoje	2023 7 13
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	181 / 0 / 0

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Dėl klimato kaitos Europos Sąjungoje keičiasi kritulių pasiskirstymas, o tai turi įtakos žemės ūkiui naudojamam vandens kiekiui. Dėl to ne tik mažėja kultūrinių augalų auginimas, bet ir didėja įvairių vandens vartojimo būdų (gyventojų, pramonės ir žemės ūkio) konkurencija. Be to, žmogaus veikla taip pat daro poveikį vandens kokybei, nes dėl jos vandenyje daugėja maistingųjų medžiagų ir teršalų.

1.2. Bendroje žemės ūkio politikoje, strategijoje „Nuo ūkio iki stalo“ ir Biologinės įvairovės strategijoje nustatyti tikslai, kuriais siekiama tvarios maisto gamybos ir ekosistemų apsaugos. Kad šie tikslai būtų pasiekti, žemės ūkio maisto produktų sektoriuje reikia išlaikyti kaimo vietas ir gamybos struktūras, remti gamintojus vietos lygmeniu, tvariai valdyti žemę ir vandenį, taip pat užtikrinti atvirą strateginį savarankiškumą. Vanduo yra pagrindinis maisto gamybos išteklius, todėl norint Europos Sąjungoje užtikrinti tinkamą ir tvarią maisto gamybą, būtina užtikrinti prieigą prie pakankamo kiekio kokybiško vandens ir tvarų vandens išteklių valdymą. Visomis BŽŪP sistemomis turėtų būti skatinama tvari ir veiksminga vandentvarka, įtraukiant kiekvienos valstybės narės rodiklius, kad būtų galima stebėti vandentvarkos pažangą.

1.3. Tvarus vandens išteklių valdymas turi būti orientuotas į tiekimo valdymą, imantis priemonių, kad būtų užtikrintas vandens prieinamumas visiems vartotojams. Tiekimo valdymas turi būti apimti efektyvumo optimizavimą, nuostolių mažinimą, naudojimo prioritetų nustatymą, neteisėto naudojimo šalinimą, priemonių, užtikrinančių visos sistemos tvarumą, patvirtinimą ir, galiausiai, metodų, atitinkančių strategijas, skirtas pakankamai maisto produktų gamybai ES įtvirtinti, rinkinio patvirtinimą.

1.4. EESRK ragina taikyti specialius vandens naudojimo standartus įvairiuose ekonomikos sektoriuose, pavyzdžiui, žemės ūkyje ir pramonėje, sukuriant valdymo struktūrą atskirų sektorių vandens naudojimo gairėms parengti, kurioje turėtų dalyvauti ir EESRK.

1.5. Technologijoms tenka lemiamas vaidmuo užtikrinant vandens tiekimą žemės ūkio gamybai. Turi būti skiriami tinkami ir pakankami biudžeto ištekliai moksliniams tyrimams ir genomikos žinių pritaikymui, siekiant kurti atsparesnius ir klimato sąlygoms labiau pritaikytus kultūrinius augalus. Išteklių taip pat reikės naujiems vandens transformavimo metodams, pavyzdžiui, pakartotiniam naudojimui ir gėlinimui, populiarinti. Šiuo atžvilgiu EESRK siūlo skatinti priemones, būtinas naujoms technologijoms kurti, kartu atsižvelgti į ekosistemas, kuriose jos taikomos, ir teikti pirmenybę aplinkosaugos aspektams.

1.6. Energijos kainos lemia naujų technologijų, kurių veikimas glaudžiai susijęs su iškastinio kuro naudojimu, diegimą. EESRK ragina dekarbonizuoti žemės ūkį, koreguoti kainas žemės ūkio pirminiame sektoriuje ir intensyviai naudoti atsinaujinančiuosius energijos išteklius, kad būtų sustiprintas energijos, vandens ir maisto ryšys.

1.7. Klimato kaita lemia aukštesnę temperatūrą, didesnę evapotranspiraciją ir labai išaugusius ekstremalius meteorologinius reiškinius, dėl kurių kyla sausras, potvyniai, audros ir gaisrai. Dėl šių problemų labai kenčia augalininkystė ir gyvulininkystė. Reikia strateginio plano, kuriame būtų panaudotos mokslinės ir technologinės žinios, siekiant užtikrinti, kad visoje ES žemės ūkiui būtų tiekiamas saugus vanduo. Vietos teritorijoms ir regionams, kurie nuolat kenčia nuo sausrų ir potvynių, turi būti parengti konkretūs planai. Reikės specialaus atskiro biudžeto, taip pat reikės ES reglamento, pagal kurį būtų skiriami ištekliai, siekiant sudaryti sąlygas centrinių, regioninių ir vietos planų įgyvendinimui ir palengvinti šį įgyvendinimą, kad būtų tiekiamas pakankamas vandens kiekis. Tokiais planais turi būti užtikrinta, kad visose ES dalyse būtų statoma ir prižiūrima paskirtą atitinkanti vandens infrastruktūra.

2. Europos žemės ūkio aplinkybės

2.1. Šios nuomonės savo iniciatyva tikslas – išanalizuoti vandens ir žemės ūkio sąveiką ES lygmeniu, atsižvelgiant į ekstremalias klimato situacijas ir poveikį apsirūpinimo maistu saugumui bei tvarumui ateityje. Nuomonėje keliami svarstylini klausimai, susiję su ekstremalių meteorologinių reiškinių ir įvairių sričių ES politikos bei taisyklių poveikiu. Joje aprašoma tvrios vandentvarkos būtinybė, taip pat konkrečios problemos, turinčios įtakos vandeniui ES žemės ūkyje, ir pateikiami pasiūlymai, kaip sustiprinti ES apsirūpinimo maistu savarankiškumą ir pagerinti tiekiamo vandens kokybę bei padidinti jo kiekį, kad būtų pasiektas šis tikslas.

2.2. Žemės ūkis yra strateginis Europos Sąjungos sektorius, jau nekalbant apie jo socialinę ir ekonominę svarbą. Apskaičiuota, kad 30 % ES derlingos žemės ūkio paskirties žemės yra drėkinama, nors pietinėse valstybėse narėse šis procentas dėl ypatingų klimato sąlygų yra didesnis ir kai kuriuose regionuose siekia 70 %⁽¹⁾.

3. Vandens trūkumas ir pagrindiniai ES žemės ūkio maisto produktų sistemos uždaviniai

3.1. Žemės ūkio gamyba priklauso nuo vandens prieinamumo. Žemės ūkis savo ruožtu daro poveikį ir vandens kiekiui, ir jo kokybei – tiek dėl pasklidusios taršos naudojant trąšas ir pesticidus, tiek dėl druskų įsiskverbimo į pernelyg eksploatuojamus pakrančių vandeninguosius sluoksnius. Apskaičiuota, kad 20 % Europos žemės ir 30 % jos gyventojų kasmet patiria vandens trūkumą⁽²⁾, ir manoma, kad per ateinančius dešimt metų vandens trūkumas ES lygmeniu gerokai padidės⁽³⁾.

3.2. Europos aplinkos agentūros duomenimis, atsinaujinantys vandens ištekliai ES lygmeniu sumažėjo nuo 3 219 km³ 2010 m. iki 2 883 km³ 2020 m.⁽⁴⁾ Šią padėtį neigiamai paveiks numatomas temperatūros kilimas ir didesnė evapotranspiracija, ir dėl to padidės vandens poreikis žemės ūkyje ir skirtingų vandens naudojimo būdų konkurencija.

3.3. Per pastaruosius 55 metus visoje ES atsinaujinančių vandens išteklių, tenkančių vienam gyventojui, sumažėjo 17 %⁽⁵⁾. Nors tai iš dalies galima paaiškinti gyventojų skaičiaus augimu, tiesa ir tai, kad dėl ekonominės veiklos, įskaitant žemės ūkį, ir klimato kaitos daugelyje ES regionų didėja sezoninis ir metinis vandens trūkumas.

⁽¹⁾ Eurostatas, Žemės ūkio ekonominės sąskaitos pagal NUTS 2 regionus ir Eurostatas, Žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės statistika.

⁽²⁾ EAA, „Vandens stygius Europoje yra didelė problema ir kelia vis didesnį susirūpinimą“.

⁽³⁾ Europos Audito Rūmai, Specialioji ataskaita Nr. 20/2021 „Tausus vandens naudojimas žemės ūkyje“.

⁽⁴⁾ EAA, *Waterbase – Water Quantity*.

⁽⁵⁾ Pasaulio bankas, *Renewable internal freshwater resources per capita (cubic meters) – European Union*.

3.4. 2010–2016 m. paviršinis vanduo sudarė 54 % ES žemės ūkyje naudojamo vandens, požeminis vanduo – 39 %. Perdirbtas vanduo sudarė 4 %, gėlinamas vanduo – 3 % ⁽⁶⁾. Šie procentiniai dydžiai valstybėse narėse gali labai skirtis, atsižvelgiant į jų klimato sąlygas. Įsipareigojimas pakartotinai naudoti išvalytą nuotekų vandenį yra žiedinės ekonomikos elementas, ypač atsižvelgiant į tai, kad kasmet ES pakartotinai panaudojama tik 1 100 hm³ nuotekų vandens (apie 0,4 % viso ES surenkamo gėlo vandens) ⁽⁷⁾.

3.5. Žemės ūkis yra ir viena pagrindinių vandens trūkumo priežasčių, ir nuo jo kenčiantis sektorius. JT Maisto ir žemės ūkio organizacijos (FAO) duomenimis, ūkininkavimo reikmėms suvartojama beveik 70 % viso paimamo vandens, o kai kuriose besivystančiose šalyse šis skaičius gali siekti net 95 % ⁽⁸⁾. Tačiau daugelyje šalių drėkinimo efektyvumas yra menkas.

3.6. Nors ES žemės ūkio gamybos vandens naudojimo rodiklis mažėja, jis išlieka didelis tose vietovėse, kuriose žemės ūkis intensyvėja ir kuriose vandens ištekliams tenka didesnis spaudimas. Tai taip pat gali atgrasyti nuo įvairinimo veiklos, pavyzdžiui, gėlavandenės akvakultūros ir jūros dumblių auginimo, kuri tam tikrose ES kaime vietovėse galėtų tapti papildomu pajamų šaltiniu, tačiau tai įmanoma bent jau esant minimaliam vandens kiekiui.

3.7. Vandens trūkumas keičia vandens, kaip išteklius, sampratą ir esamus valdymo modelius. Vanduo turi būti suprantamas kaip pagrindinis gyvybei būtinas išteklius, todėl jis turėtų būti valdomas kaip reta, didelės vertės ekonominė gėrybė. Paklausa grindžiamas valdymo paradigmas dabar sunku taikyti, jas būtina plėtoti, kad būtų siekiama valdyti pasiūlą, vadovaujantis apsirūpinimo saugumo ir tvarumo kriterijais.

3.8. Išteklių valdymo problemos kyla ne tik dėl planavimo arba valdymo priemonių stokos, arba dėl skirtingų subjektų interesų konflikto, bet dažnai ir dėl prastos drėkinimo infrastruktūros bei drenažo sistemų būklės, nes dėl to vanduo yra prarandamas ir neefektyviai naudojamas.

3.9. Pietinių ES valstybių narių žemės ūkiui kyla tam tikrų uždavinių, tiesiogiai susijusių su vandens trūkumu, visų pirma tai pasakytina apie ilgai trunkančias sausras (jos intensyvesnės Viduržemio jūros regione), nevienodu vandens prieinamumu ir pasiskirstymu, konkurencija dėl vandens, ypač miestuose, ir turizmo intensyvumu. Šiaurinėse ES valstybėse narėse vyrauja vandens taršos problema dėl intensyvaus žemės ūkio ir maistinių medžiagų bei pesticidų naudojimo. Be to, vandens keliai ir transporto maršrutai, kurių efektyvumui palaikyti reikia minimalaus srauto, didina galimų alternatyvių būdų naudoti vis labiau trūkstamus vandens išteklius konkurenciją.

3.10. Atviras strateginis savarankiškumas žemės ūkio maisto produktų sektoriuje, kaip anksčiau apibrėžta EESRK ⁽⁹⁾, yra labai svarbi aplinkybė. ES apsirūpinimo maistu savarankiškumui kiekybiškai įvertinti galima naudoti įvairius rodiklius. Tačiau, nors ES apsirūpinimo maistu savarankiškumo rodiklis yra aukštas, jis nustatomas pernešant apibendrintai, nes labai skiriasi pagal maisto produktų rūšis ir regionus, o grūdų, sojų pupelių ir augalinių aliejų gamybos srityje juntamas didelis trūkumas.

3.11. 2021 m. strateginio prognozavimo ataskaitoje Europos Komisija nurodo, kad „tvarytų ir atsparių maisto sistemų užtikrinimas“ yra viena iš svarbiausių strateginių sričių, kuriose ES turi stiprinti savo lyderystę, ir pamini, kad reikia investuoti į inovacijas, kuriomis būtų apsaugotos atsparios ir tvarios maisto sistemos.

3.12. Reikėtų užtikrinti veiksmingą žaliojo vandens, kuris suprantamas kaip kritulių dalis, prasiskverbianti ir įsigerianti į žemę, naudojimą. Pagrindinis dirvožemio vaidmuo filtruojant ir absorbuojant vandenį turi būti stiprinamas remiant dirvožemio atkūrimo politiką.

⁽⁶⁾ Eurostatas, *Annual freshwater abstraction by source and sector*, ir EEA, *Europos vandenys*. 2018 m. padėties ir iššūkių vertinimas.

⁽⁷⁾ *BIO by Deloitte, Optimising water reuse in the EU*, I dalis.

⁽⁸⁾ FAO, *Water Scarcity – One of the greatest challenges of our time*.

⁽⁹⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Strateginis savarankiškumas ir aprūpinimas maistu ir tvarumas“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 105, 2022 3 4, p. 56).

3.13. Kai kuriose gaminančiose Pietų Europos valstybėse narėse sprendimas rinktis žiedinę ekonomiką, kai kalbama apie vandens naudojimą (drėkinimo tikslams perdirbti srutines nuotekas arba miesto nuotekas), ir labiau technologines sistemas (gėlinimą) yra dažniausiai taikomas modelis. Tačiau abu šie sprendimai reikalauja labai daug elektros energijos ir gali būti žalingi dirvožemiui ir kultūriniais augalams. Perdirbtą vandenį reikia tinkamai apdoroti ir saugaus vandens užtikrinimas žemės ūkiui turėtų būti prioritetas. Be to, reikiama energija gaunama iš įvairių sistemų, kuriose ne visada naudojami atsinaujinantieji ištekliai. EESRK ragina dekarbonizuoti žiedinį vandens išteklių valdymą ir išplėsti alternatyvių energijos šaltinių naudojimą, kad būtų sustiprintas energijos, vandens ir maisto ryšys.

3.14. Šią priklausomybę nuo elektros energijos 2022 m. neigiamai paveikė padidėjusios energijos kainos, turėjusios lemiamos įtakos gamybos sąnaudoms, ypač Viduržemio jūros pakrančių regionuose, – juose dėl struktūrinio vandens trūkumo būtina naudoti šiuos technologinius sprendimus.

3.15. Kelių valstybių teritoriją apimančių paviršinių vandenų valdymas turi įtakos ne tik išteklių kiekiui galutinėje grandyje, bet ir jų kokybei. Nors taikomos Vandens pagrindų direktyvos⁽¹⁰⁾ nuostatos ir įpareigojimas imtis integruoto planavimo upės baseino lygmeniu, akivaizdu, kad šios rūšies vandens išteklių valdymo mechanizmus dar galima tobulinti, pasitelkiant naujas specializuotas institucijas arba toliau tobulinant reglamentuojančius teisės aktus.

3.16. Nekontroliuojamas teršalų patekimas į vandenį dėl tam tikros pramoninės veiklos daro neigiamą poveikį sveikatai ir maisto saugai, kartu išlaidų patiria visa visuomenė. EESRK toliau laikosi įsipareigojimo plėtoti neutralaus poveikio klimatui pramonės sektorius, kuriuose teršalų išmetimas būtų kontroliuojamas ir kurie padengtų savo gamybos aplinkos apsaugos sąnaudas.

4. Esama ES ir nacionalinė politika

4.1. Pagrindinė ES vandens ir žemės ūkio kiekio ir kokybės aspektų reguliavimo sistema apima Vandens pagrindų direktyvą ir bendrą žemės ūkio politiką (BŽŪP)⁽¹¹⁾. Naujojoje BŽŪP siūlomi konkretūs tikslai – skatinti tvarų vystymąsi ir veiksmingą gamtos išteklių, tokių kaip dirvožemis, oras ir, žinoma, vanduo, valdymą. Be to, vandeniui skirtas Jungtinių Tautų 6-ojo darnaus vystymosi tikslas, su kurio susiję uždaviniai yra efektyvus vandens naudojimas ir integruotas vandens valdymas.

4.2. Vandens pagrindų direktyvoje nustatyta, kad vanduo yra gamtos išteklius, kuris turi būti saugomas, tausojamas ir tvariai valdomas. Šiuo tikslu, atsižvelgiant į skirtingas teritorijas, nustatoma valdymo sistema – tiesiogiai arba pagal koncesiją; šia valdymo sistema siekiama užtikrinti integruotą ir tvarų vandens valdymą ES lygmeniu.

4.3. 2021–2027 m. daugiametėje finansinėje programoje BŽŪP iš viso skirta 386,6 mlrd. eurų, jie bus paskirstyti valstybėms narėms ir panaudoti įvairioms pirmojo ir antrojo ramsčio politikos sritims. EESRK ragina sukurti specialų vandens sektoriui skirtą biudžetą ir numatyti lėšas, kaip siūloma nuomonėje „ES mėlynojo kurso ekonomika“⁽¹²⁾.

4.4. Daugumai BŽŪP tiesioginių išmokų ir kai kurioms 2 ramsčio išmokoms taikomos kompleksinio paramos susiejimo taisyklės, apimančios teisės aktais nustatytus valdymo reikalavimus, ir geros agrarinės ir aplinkosaugos būklės (GAAB) standartai, kuriais nustatoma tvari žemės ūkio praktika, įskaitant integruotas drėkinimui skirtos vandens tvarkymo procedūras. Tačiau nustatyta, kad daugumos išmokų atveju drėkinimo atžvilgiu laikomasi neutralaus požiūrio⁽¹³⁾. Visomis BŽŪP sistemomis turėtų būti skatinama tvari ir veiksminga vandentvarka, įtraukiant kiekvienos valstybės narės rodiklius, kad būtų galima stebėti vandentvarkos pažangą.

4.5. Kai kurios valstybės narės, nenustatydamos apsaugos priemonių, ES finansavimą naudoja paramai daug vandens reikalaujantiems kultūriniais augalams vietovėse, kuriose vandens trūksta, teikti, tam jos naudoja savanorišką susietąją paramą, kad išlaikytų arba padidintų kultūrinių augalų auginimą daug vandens reikalaujančiuose sektoriuose, kurių daugiausia pietinėse valstybėse narėse. EESRK mano, kad būtina vykdyti tvarią vandentvarką ir atsižvelgti į sąnaudų ir naudos analizę, siekiant užtikrinti ne tik tvarumą, bet ir efektyvų vandens išteklių naudojimą.

⁽¹⁰⁾ 2000 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/60/EB, nustatanti Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindus (OL L 327, 2000 12 22, p. 1).

⁽¹¹⁾ Bendra žemės ūkio politika 2023–2027 m.

⁽¹²⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „ES mėlynojo kurso ekonomika – su vandeniu susijusių investicijų poreikis ES“ (nuomonė savo iniciatyva) (žr. šio Oficialiojo leidinio p. 50).

⁽¹³⁾ Europos Audito Rūmai, Specialioji ataskaita Nr. 20/2021 „Tausus vandens naudojimas žemės ūkyje“.

4.6. Visos valstybės narės turėtų turėti išgaunamo paviršinio ir požeminio vandens bei paviršinio vandens saugyklų registrą; taip pat turėtų būti reikalaujama, kad vandens naudotojai, prieš išgaudami ar kaupdami vandenį, gautų leidimą. Visos valstybės narės turėtų sustiprinti ir sugriežtinti stebėsenos sistemas, skirtas neteisėtam vandens naudojimui nustatyti ir už jį bausti.

4.7. ES Audito Rūmai mano, kad vandens paslaugų žemės ūkyje sąnaudos nėra visiškai padengiamos, daugiausia dėl to, kad vandens kainose tinkamai neatspindimos aplinkosaugos ir išteklių sąnaudos. Pasak Komisijos, tai reiškia, kad visuomenė patiria paslėptas išlaidas, ir tai riboja galimybes gauti potencialias pajamas, kurios galėtų būti panaudotos priemonėms, skirtoms užtikrinti veiksmingą Vandens pagrindų direktyvos įgyvendinimą, finansuoti.

4.8. Europos rinkos bendrumo principas vandens sektoriuje nėra įgyvendinamas. Vartotojai už panašias paslaugas moka labai skirtingas kainas, ir tai priklauso nuo valstybės narės ir net nuo konkrečios veiklos vietos valstybėje narėje. Atsižvelgiant į tai, būtų naudinga skatinti ES metodiką, skirtą vandens kainų sistemoms racionalizuoti ir standartizuoti ⁽¹⁴⁾.

4.9. Visų pirma, EESRK prašo taikyti specialius vandens naudojimo standartus įvairiuose ekonomikos sektoriuose, pavyzdžiui, žemės ūkyje ir pramonėje, sukuriant valdymo struktūrą atskirų sektorių vandens naudojimo gairėms parengti, kurioje dalyvautų ir EESRK ⁽¹⁵⁾.

4.10. Vidutinį maisto produktų ir žaliavų kainų padidėjimą galima paaiškinti įvairiomis aplinkybėmis ⁽¹⁶⁾. Tačiau dabartinė infliacijos situacija reiškia, kad BŽŪP įmokos realiaja verte labai sumažėjo. Turėtų būti imamasi atitinkamų biudžetinių veiksmų padėčiai ištaisyti ir ES tikslų ekonominei apimčiai atkurti.

5. Ilgalaikiai pasiūlymai, sprendimai ir atsakymai

5.1. Du didžiausi iššūkiai, šiandien kylantys ES žemės ūkio maisto produktų sistemai, yra vandens trūkumas ir ekstremali klimato situacija. Norint Europoje įveikti šiuos iššūkius ir užtikrinti ilgalaikį maisto gamybos tvarumą, reikia žiedinių ir kitų novatoriškų sprendimų. Kaip sistema šiems iššūkiams spręsti buvo pasiūlyta mėlynojo kurso koncepcija, grindžiama ES žaliojo kurso patirtimi ir principais.

5.2. Atviro strateginio savarankiškumo užtikrinimas žemės ūkio maisto produktų sektoriuje ES lygmeniu turėtų būti prioritetas. Todėl būtina sutelkti dėmesį į ES žemės ūkio gamybos išlaidų, plėtoti politiką, skatinančią auginti kultūrinius augalus, kurių trūksta, ir subalansuoti perteklinę produkciją.

5.3. Norint užtikrinti žemės ūkio gamybą, tikrai bus būtina užtikrinti vandens kiekį ir kokybę, neatsisakant politikos, kuria skatinama mažinti vandens naudojimo rodiklį. Politika, skatinanti taupyti vandenį gamyboje, suteiks galimybę turėti daugiau išteklių, nedarant poveikio hidrologinio ciklo tvarumui.

5.4. Norint ES sumažinti žemės ūkio vandens naudojimo rodiklį, reikia derinti technologijas, tvaraus ūkininkavimo praktiką, tvarų ir veiksmingą vandens išteklių valdymą ir veiksmingą viešąją politiką, skatinančią tvarumą žemės ūkio maisto produktų sektoriuje.

5.5. Atsižvelgiant į tai, manoma, kad tiek BŽŪP, tiek kitų ES fondų lėšomis būtina toliau skatinti politiką, motyvuojančią efektyviai drėkinti ir apskritai naudoti vandenį. Reikėtų daryti pažangą taikant tvaraus ūkininkavimo praktiką, naudojant technologijas, teikiančias galimybę efektyviau naudoti vandenį, ir išvedant sausras ir potvynius atsparnes kultūrinius augalus. Be reikiamų biudžeto išteklių Europoje nebus įmanoma sukurti atsparių ir tvarių žemės ūkio maisto produktų sistemų.

⁽¹⁴⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Prieiga prie vandens. Vandens trūkumo klausimų sprendimas ir poveikis socialinei politikai“ (nuomonė savo iniciatyva) (žr. šio Oficialiojo leidinio p. 60) ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „ES mėlynojo kurso ekonomika – su vandeniu susijusių investicijų poreikis ES“ (nuomonė savo iniciatyva) (žr. šio Oficialiojo leidinio p. 50).

⁽¹⁵⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Vandenį intensyviai naudojančios pramonės sektoriai ir efektyvus vandens naudojimo technologijos“ (nuomonė savo iniciatyva) (žr. šio Oficialiojo leidinio p. 74) ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „ES mėlynojo kurso ekonomika – su vandeniu susijusių investicijų poreikis ES“ (žr. šio Oficialiojo leidinio p. 50).

⁽¹⁶⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl dokumento „Maisto kainų krizė: spekuliacinės veiklos vaidmuo ir konkretūs pasiūlymai dėl veiksmų karo Ukrainoje aplinkybėmis“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 100, 2023 3 16, p. 51).

5.6. Tvarus vandens išteklių valdymas kaimo vietovėse, įgyvendinant tokias priemones kaip šlapžemių atkūrimas, buferinių zonų kūrimas ir upių bei ežerų vandens kokybės gerinimas, galėtų padėti ES sumažinti žemės ūkio poveikį vandeniui. Šie klausimai turėtų būti sprendžiami upių baseinų valdymo planuose, skirtuose įvairiems upių baseinams, ir EESRK ragina Komisiją ir valstybes nares užtikrinti, kad būtų laikomasi šių įsipareigojimų.

5.7. Inovacijoms ir moksliniams tyrimams, kuriais siekiama kurti technologijas ir ūkininkavimo praktiką, kurias taikant efektyviau ir tausiau naudojamas vanduo, turėtų būti skiriama pakankamai lėšų. Taip pat svarbu plėtoti politiką ir praktiką, kuriomis būtų skatinamas tikslusis ūkininkavimas, tvarus dirvožemio valdymas ir dirvožemio gebėjimas sulaukyti vandenį, taip pat genomikos žinių apie augalus ir sėklas pritaikymas.

5.8. Sumažinus maisto atliekų kiekį, galima sumažinti maisto gamybai reikalingo vandens kiekį. Tai galima pasiekti vykdant kampanijas, raginančias šviesti vartotojus, gerinant tiekimo grandinės valdymą ir skatinant naujoviškas maisto konservavimo technologijas.

5.9. Valstybės narės turėtų įgyvendinti skaidrią vandens kainų nustatymo politiką, kuri skatintų efektyvumą ir taupymą ir užtikrintų, kad visų kategorijų vandens vartotojai tinkamai prisidėtų prie sąnaudų padengimo, laikantis Vandens pagrindų direktyvos principų.

5.10. Suprantama, kad tinkamo dydžio kainos, nustatomos pagal sunaudojamą kiekį, galėtų paskatinti pereiti prie efektyviai vandenį naudojančių drėkinimo metodų ir technologijų arba kultūrinių augalų, kuriems reikia mažiau vandens. Todėl valstybės narės, kurios vis dar taiko atsiskaitymo už drėkinimo vandenį pagal drėkinamą plotą praktiką, turėtų laipsniškai jos atsisaityti.

5.11. ES Audito Rūmai nustatė, kad žemės ūkyje vandens paslaugų išlaidos nėra visiškai padengiamos. Viena iš priežasčių yra ta, kad nustatant vandens kainas (kol kas) neatspindimos aplinkosaugos ir išteklių sąnaudos. Tai reiškia, kad yra daug specialių išimčių, susijusių su drėkinimui skirtu vandens kainomis, todėl žemės ūkiui skirtas vanduo yra pigesnis nei kitoms reikmėms naudojamas vanduo. Nebūtina atsisaityti šio požiūrio, tačiau suprantama, kad ši bendra politika turėtų būti iš naujo įvertinta, išimtis keičiant paskatomis ir atlygiu už vandens taupymą.

5.12. Vandens pagrindų direktyva buvo patvirtinta prieš 23 metus, taigi, ji buvo parengta ekonominėmis, socialinėmis ir klimato sąlygomis, kurios labai skyrėsi nuo dabartinių. Reikėtų apsvarstyti galimybę peržiūrėti kai kuriuos šios Direktyvos turinio aspektus, kad ji taptų veiksminga apsirūpinimo maistu saugumo rėmimo priemone.

5.13. Atsižvelgiant į tai, kad pagal subsidiarumo principą valstybės narės gali laisvai nustatyti ir reikalauti vykdyti prievolę prašyti leidimo išgauti vandenį pagal individualius kriterijus (valstybės ar regiono lygmeniu), nustatyta, kad dėl tokio nevienodumo prieiga prie tam tikrų požeminio vandens telkinių yra nekontroliuojama. Taigi, ir Komisija, ir valstybės narės turėtų susitarti dėl selektyvesnių kriterijų ir tiek paviršinio, tiek požeminio vandens gavybai taikyti griežtus reguliavimo ir sąlygų reikalavimus.

5.14. Reikia stiprinti ir skatinti drėkinimo sistemų modernizavimą, visų pirma siekiant sumažinti nuostolius dėl nuotėkio tinkluose ir garavimo atviruose kanaluose bei baseinuose. BŽŪP ir kitais ES fondais turėtų būti padedama kurti naujas drėkinimo struktūras, vengiant paramos, prieštaraujančios Vandens pagrindų direktyvos tikslams.

5.15. Pagal 3.4 punktą 2020 m. gegužės mėn. buvo priimtas Reglamentas dėl pakartotinio vandens naudojimo minimaliųjų reikalavimų⁽¹⁷⁾. Šiame naujame reglamente dėl pakartotinio nuotekų naudojimo drėkinimui žemės ūkyje nustatyti vandens kokybės ir stebėsenos, rizikos valdymo ir skaidrumo minimalieji reikalavimai, kurie bus taikomi nuo 2023 m. Atliktos analizės duomenimis, tai suteiks galimybę pakartotinai panaudoti daugiau nei 50 % viso ES nuotekų valymo įrenginiuose išvalyto vandens kiekio, kuris teoriškai galėtų būti panaudotas drėkinimo reikmėms, ir sutaupyti daugiau kaip 5 % tiesiogiai iš vandens telkinių ir požeminio vandens šaltinių paimamo vandens. Tai padėtų daugiau nei 5 % sumažinti bendrą vandens trūkumą. Todėl turėtų būti skatinamas tokių pakartotinio naudojimo įrenginių finansavimas, taip pat turėtų būti raginama imtis atsargumo priemonių, kad būtų išvengta dirvožemio taršos ir užtikrintas saugus vanduo žemės ūkiui.

⁽¹⁷⁾ 2020 m. gegužės 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2020/741 dėl pakartotinio vandens naudojimo minimaliųjų reikalavimų (OL L 177, 2020 6 5, p. 32).

5.16. Skatinant miestų ir priemiesčių žemės ūkį galima sumažinti poreikį vežti maistą iš kaimo vietovių, sumažinant anglies dioksido išmetimo rodiklį (žemės ūkio dekarbonizavimo procesas) ir vandens naudojimą žemės ūkyje. Be to, miestų drėkinimo sistemose galima panaudoti lietaus vandenį ir vandenį iš drėkinimui naudojamam vandens perdėbimo sistemų.

5.17. Naudojant atsinaujinančiųjų išteklių energiją, pavyzdžiui, saulės ir vėjo energiją, galima sukurti tvarų energijos šaltinį pakartotinio vandens naudojimo sistemoms, vandens gėlinimo sistemoms, drėkinimo ir kitai žemės ūkio įrangai, taip sumažinant anglies dioksido išmetimo rodiklį (žemės ūkio dekarbonizavimo procesas) ir vandens suvartojimą.

5.18. Šiais žiediniais ir kitais sprendimais galima prisidėti prie būsimo ES mėlynojo kurso, kuriuo ES žemės ūkio maisto produktų sistemoje būtų sprendžiami vandens trūkumo ir ekstremalios klimato situacijos klausimai. Svarbu ir toliau ieškoti naujų technologijų ir novatoriškos praktikos, kad Europoje būtų padidintas vandens vartojimo efektyvumas ir užtikrintas ilgalaikis maisto gamybos tvarumas bei atsparumas.

5.19. Manoma, kad labai svarbu užtikrinti infrastruktūrą, kuri teiktų galimybę kaupti, paskirstyti ir valyti vandenį, taip pat užkirsti kelią ekstremalių meteorologinių reiškinių padariniams. Pirmiau minėtos infrastruktūros valdymo modelis turėtų būti grindžiamas vientisumo ir tvarumo principais, užtikrinant jos ekologinį gyvybingumą. Atsižvelgiant į galimus viešojo administravimo institucijų biudžetinius sunkumus, gali būti analizuojami alternatyvūs finansiniai ir bendradarbiavimo deriniai.

5.20. Vandens pagrindų direktyva valstybės narės įpareigojamos parengti ir atnaujinti upių baseinų valdymo planus. EESRK mano, kad tokių planų įgyvendinimas, taikymo sritis ir atitiktis tokiems planams lygis buvo nevienodi. Todėl Komitetas mano, kad valstybės narės turėtų patobulinti savo strateginius planus, kuriais siekiama saugaus vandens tiekimo ir žemės ūkio sistemos, galinčios užtikrinti ES maisto sistemų atsparumą. Strateginiams planams turėtų būti skirta pakankamai Europos biudžeto išteklių, kaip nurodyta 4.3 punkte. Be to, atsižvelgiant į šioje nuomonėje išdėstytus svarstymus ir pasiūlymus, bendru sutarimu turėtų būti nustatyti konkretūs terminai ir tikslai bei prioritetai.

Bruselis, 2023 m. liepos 13 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Tviri ir atspari vandens infrastruktūra ir tiekimo tinklai“**(nuomonė savo iniciatyva)**

(2023/C 349/14)

Pranešėjas **Thomas KATTNIG**

Plenarinės asamblėjos sprendimas	2023 1 25
Teisinis pagrindas	Darbo tvarkos taisyklių 52 straipsnio 2 dalis Nuomonė savo iniciatyva
Atsakingas skyrius	Transporto, energetikos, infrastruktūros ir informacinės visuomenės skyrius
Priimta skyriuje	2023 6 26
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 13
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	199 / 10 / 17

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. EESRK yra įsitikinęs, kad, atsižvelgiant į klimato krizę ir su ja susijusį vandens išteklių trūkumą, turi būti įgyvendintos visos būtinos priemonės, kuriomis galima sumažinti vandens nuostolius, teisingai skirstyti vandens išteklius ir užtikrinti tvarią vandentvarką. Švaraus ir įperkamo geriamojo vandens tiekimas žmonėms visada turi būti svarbiausias vandens paskirstymo ir naudojimo prioritetas, ypač vandens trūkumo atveju, ir jam turi būti teikiama pirmenybė vandens naudojimo pramonės, turizmo ir žemės ūkio sektoriuose atžvilgiu. EESRK ragina Komisiją ir valstybes nares laikytis teisėmis grindžiamo požiūrio visose vandens politikos srityse ir spręsti vandens nepritekliaus problemą, tokiu būdu siekiant suderinimo su Europos socialinių teisių ramsčiu. EESRK siūlo skatinti laikytis bendro požiūrio į vandens nepritekliaus problemos supratimą ES lygmeniu ir suformuluoti išsamią vandens nepritekliaus apibrėžtį, kad kiekviena valstybė narė galėtų parengti jos aplinkybes atspindinčią apibrėžtį, derančią su Europos apibrėžtimi.

1.2. EESRK mano, kad vandens tiekimas yra viešoji gėrybė, nes tuo pagrindinis dėmesys skiriamas interesui teikti geras, kokybiškas ir įperkamas paslaugas. Klimato krizės problemos ir būtinos investicijos į vandens infrastruktūrą reikalauja didelių išlaidų. EESRK pažymi, kad viešoji ir privati vandentvarka skiriasi, nes kiekvienoje iš jų galima rasti gerų ir blogų pavyzdžių. Privataus valdymo, kuris yra orientuotas į pelną, atveju gali būti sunku įvykdyti pagrindinį paslaugų visuotinumą reikalavimą, t. y. aptarnauti 100 % gyventojų. EESRK mano, kad, nepaisant griežtų finansinių ribų ir biurokratinių apribojimų, viešoji vandentvarka gali geriau užtikrinti visuotinę prieigą prie vandens ir nuotekų sistemų už prieinamą kainą ir taikant tinkamus kokybės standartus, ir ekosistemų atkūrimą bei apsaugą, taip pat siekiant užtikrinti būtinas investicijas į infrastruktūrą. EESRK pakartoja rekomendaciją ⁽¹⁾ viešosios infrastruktūros investicijoms pradėti taikyti subalansuoto biudžeto taisyklę, taip išsaugant produktyvumą ir socialinį bei ekologinį pagrindą ateities kartų gerovei.

(¹) Žr., pavyzdžiui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Planas „REPowerEU““ (COM(2022) 230 final) ir Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo dėl „REPowerEU“ skyriaus ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planuose iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2021/241, taip pat iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2021/1060, Reglamentas (ES) 2021/2115, Direktyva 2003/87/EB ir Sprendimas (ES) 2015/1814 (COM(2022) 231 final – 2022/0164(COD)) (OL C 486, 2022 12 21, p. 185), Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Viešosios investicijos į energetikos infrastruktūrą – klimato problemų sprendimo elementas“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 486, 2022 12 21, p. 67) ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Strateginė energetikos pertvarkos vizija siekiant sudaryti sąlygas ES strateginiam savarankiškumui“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 75, 2023 2 28, p. 102) ir kt.

1.3. Vanduo yra būtinas gyvybei, jis yra bendroji gėrybė ir žmogaus teisė, kaip pripažįstama pirmojoje sėkmingoje Europos piliečių iniciatyvoje dėl teisės į vandenį („Right2Water“), kuri paskatino persvarstyti 2020 m. ES priimtą Geriamojo vandens direktyvą, įskaitant specialų straipsnį dėl prieigos prie vandens. Atsižvelgdamas į tai, EESRK rekomenduoja, kad ES priimtų ir stiprintų vandens koncesijos sutarčių reguliavimo sistemas siekiant užtikrinti prieigą prie vandens ir nuotekų sistemų už prieinamą kainą ir taikant tinkamus kokybės standartus, ir ekosistemų atkūrimą bei apsaugą, taip pat siekiant užtikrinti būtinas investicijas į infrastruktūrą. Sėkmingai įgyvendinus Europos piliečių iniciatyvą „Right2Water“, Direktyvoje 2014/23/ES⁽²⁾ nustatytos išimties vandeniui ir nuotekoms turi būti taikomos ir ateityje. EESRK taip pat prieštarauja bet kokiai prievolei liberalizuoti vandens ir nuotekų sektorius, ypač atsižvelgiant į klimato krizę.

1.4. Atsižvelgdamas į blogėjantį vandens išteklių paskirstymą, EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad ekonomikoje, visų pirma daug vandens naudojančiuose žemės ūkyje ir pramonės šakose, turėtų būti siekiama mažinti vandens suvartojimą ir gerinti pakartotinį vandens naudojimą. Tam taip pat reikia nacionalinių ir ES reikalavimų ir rekomendacijų, kad būtų galima geriau reguliuoti vandens vartojimą ir sudaryti sąlygas veiksmingiau finansiškai remti vandens infrastruktūrą. EESRK ragina ES institucijas pradėti teikti pirmenybę vandens klausimui ir parengti ES mėlynąjį kursą.

1.5. EESRK yra įsipareigojęs stiprinti principą „teršėjas moka“, šalinti teršalus jų susidarymo vietoje, o ne iš nuotekų taikant baigiamojo etapo atliekų tvarkymo būdus. Į vandenį ir požeminį vandenį išleidžiamų teršalų kiekis turi būti visam laikui sumažintas, užtikrinant, kad geriamojo vandens tiekimas, nuotekų šalinimas ir valymas išliktų įperkami. Tikslingai gerinti nuotekų valymą, glaudžiai susiejant šiuos veiksmus su gamintojo atsakomybės sistema, kaip siūlo Komisija naujoje Nuotekų direktyvos redakcijoje, yra svarbus žingsnis ir EESRK jam pritaria, nors būtina užtikrinti, kad gamintojo atsakomybę perimančias organizacijas kontroliuotų valstybė ir kad visos investicijos į nuotekų valymo įrenginius būtų vykdomos nepriklausomai ir nesikišant gamintojų organizacijoms.

1.6. EESRK atkreipia dėmesį į didžiulius vandens telkinių plėtros ir priežiūros iššūkius, su kuriais susiduria savivaldybės. Siekiant spręsti šiuos klausimus, turėtų būti toliau plėtojamas ir iš esmės palengvinamas savivaldybių bendradarbiavimas, todėl EESRK ragina Komisiją išplėsti teisinę veiksmų laisvę, ypač viešųjų pirkimų teisės srityje.

1.7. Investicijomis į vandens ir nuotekų tvarkymą, kurių reikia tvariai, konkurencingai ir teisingai „mėlynajai pertvarkai“, turi būti tikslingai siekiama optimalaus aplinkos ir ekonominio išlaidų veiksmingumo, ypatingą dėmesį skiriant pažeidžiamoms gyventojų grupėms. Pramonei, žemės ūkiui ir namų ūkiams skirtos mokslinių tyrimų, inovacijų ir informavimo kampanijos taip pat yra labai svarbios siekiant skatinti vandenį taupančią ekonomiką ir elgseną.

1.8. EESRK pabrėžia, kad dėl klimato krizės nyksta biologinė įvairovė ir šį procesą labiau skatina tokios priemonės kaip per šilto vandens recirkuliacija į upes. Į šias neigiamas tendencijas būtina atsižvelgti ateityje formuojant mūsų vandens infrastruktūrą, siekiant užtikrinti, kad šios problemos būtų sprendžiamos kaip įmanoma geriau, o ne būtų toliau skatinamos. Kartu reikia imtis visapusiškų priemonių, kad iki 2050 m. būtų pasiektas 1,5 °C tikslas.

1.9. EESRK siūlo Europos Komisijai pradėti Europos masto viešas konsultacijas, kuriomis, įvertinus Europos vandens poreikius, remsis būsimi ES mėlynąjo kurso intervenciniai veiksmai.

(²) 2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/23/ES dėl koncesijos sutarčių suteikimo (OL L 94, 2014 3 28, p. 1).

2. Bendroji informacija

2.1. Vanduo yra gyvybiškai svarbus ir būtinas žmonėms, gamtai ir ekonomikos bei visuomenės veikimui. Didžioji vandens dalis naudojama žemės ūkyje (70 %), po to pramonėje (22 %) ir namų ūkiuose (8 %). Be to, vidutinės metinės išlaidos vandeniui ir sanitarijai visoje ES siekia 100 mlrd. EUR. Ši suma turėtų padidėti iki maždaug 250 mlrd. EUR, kad būtų laikomasi ES nuotekų valymo ir geriamojo vandens tiekimo taisyklių ⁽³⁾.

2.2. Norint ateityje turėti pakankamai vandens, reikės pagerinti vandens infrastruktūrą ir padidinti laikymo pajėgumus. Tam reikia įvairių priemonių – nuo lietaus vandens rinkimo cisternose, rezervuarų ir uždarytų žiedinių vamzdinių statybos iki dirvožemio sandarinimo mažinimo, taip didinant dirvožemio kaupimo pajėgumą. Jei išsilieja įvairių rūšių vandens srautai, būtina pabandyti nukreipti ir saugoti perteklių kontroliuojamuose rezervuaruose. Protarpiais išilgai vandens srautų reikėtų užtikrinti buferinį pajėgumą, kad per tam tikrą laiką ištekėtų perteklinis vanduo ir būtų sumažintas perteklinis vandens kiekis. Būtina iš anksto pasirengti tokioms situacijoms investuojant į infrastruktūrą.

2.3. 2010 m. JT Generalinė Asamblėja žmogaus teisę į vandenį ir sanitarijos paslaugas aiškiai pripažino kaip atskirą teisę ⁽⁴⁾. Pirmieji žingsniai siekiant perkelti šią Direktyvoje (ES) 2020/2184 ⁽⁵⁾ išdėstytą teisę į nacionalinę teisę, kaip siūlo Komisija Direktyvoje 91/271/EEB ⁽⁶⁾ išdėstytoje nauja redakcija, yra neatidėliotini. Valstybės narės įsipareigoja iki 2030 m. pagerinti prieigą prie švaraus ir įperkamo geriamojo vandens ir sanitarijos paslaugų visiems žmonėms Europos Sąjungoje. Komisijos duomenimis ⁽⁷⁾, šiuo metu apie 10 mln. žmonių ES neturi galimybės naudotis sanitarine infrastruktūra. Valstybės narės turi deramai į tai atsižvelgti įgyvendinimo procese. Mėlynojo kurso iniciatyva siekiama toliau stiprinti šias pastangas.

2.4. Klimato krizė jau daro didelį poveikį pasaulinei vandentvarkai. Vienas iš akivaizdžiausių jos padarinių yra jūros lygio kilimas, dėl kurio į pakrančių zonas prasiskverbia vis daugiau vandens. Tuo pačiu metu daugelyje regionų mažėja upių ir požeminio vandens lygis. Dėl šios padėties didėja maisto trūkumas, nes gėlo vandens naudojimas auginant įvairius maistui skirtus produktus yra nepakeičiamas ⁽⁸⁾.

2.5. Dėl klimato krizės mažėja esami vandens išteklių, kyla sausros ir džiūsta vandens telkiniai ⁽⁹⁾, šyla vandenynai ir nyksta buveinės, o tai turi pasekmių visai ekosistemai.

2.6. Vandens tiekimas yra gyvybiškai svarbus piliečiams ir yra mūsų ypatingos svarbos infrastruktūros dalis. Norint tiekti geriamąjį vandenį piliečiams, paprastai reikia energijos vandens siurbliams eksploatuoti. Geriamojo vandens tiekėjai jau naudoja antrines sistemas ir savo energijos ciklus, kad ir toliau tiektų geriamąjį vandenį žmonėms, jei nutrūktų elektros energijos tiekimas.

2.7. Pastaraisiais metais daugelyje Europos šalių vandens tiekimo ir nuotekų valymo paslaugos sugrąžintos savivaldybių kompetencijai. Visų pirma, neigiama paslaugų privatizacijos patirtis paskatino miestus ir savivaldybes grąžinti visuotinės svarbos paslaugas į viešųjų kompetencijų sritį. Mažesnės investicijos į infrastruktūrą, prastesnės darbo sąlygos, didesnės

⁽³⁾ https://www.aquapublica.eu/sites/default/files/article/file/20230310_Joint%20statement_EPR%20scheme.pdf

⁽⁴⁾ <https://www.un.org/Depts/german/gv-64/band3/ar64292.pdf>

⁽⁵⁾ 2020 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2020/2184 dėl žmonių vartoti skirtos vandens kokybės (OL L 435, 2020 12 23, p. 1).

⁽⁶⁾ 1991 m. gegužės 21 d. Tarybos Direktyva 91/271/EEB dėl miesto nuotekų valymo (OL L 135, 1991 5 30, p. 40).

⁽⁷⁾ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/qanda_22_6281

⁽⁸⁾ <https://wires.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/wat2.1633>

⁽⁹⁾ *Europe's next crisis: Water – POLITICO.*

vartotojų išlaidos, kontrolės ir praktinės patirties praradimas dažnai buvo šalutinis privatizacijos proceso poveikis⁽¹⁰⁾. Grąžinus šią veiklą savivaldybių kompetencijai, miestai ir savivaldybės gali vėl imtis politinių veiksmų, vykdyti demokratine kontrolę ir daryti įtaką vandens tiekimo srityje⁽¹¹⁾.

2.8. Vanduo iš esmės yra politinis ir socialinis klausimas, kuriam spręsti būtinas ilgalaikis požiūris, kuris nesuderinamas su rinkimų ciklais, ir reikalauja didelių viešųjų sprendimų priėmėjų pastangų investicijų, eksploataavimo ir techninės priežiūros išlaidų srityse. Kad piliečiai galėtų visapusiškai vykdyti demokratine kontrolę, jie turi suprasti vandens ciklą ir žinoti jo kainą.

3. Bendrosios pastabos

Visuomeninis vandens aspektas

3.1. Vanduo yra gyvybiškai svarbus, tačiau dėl klimato krizės vis labiau senkantis išteklius. Todėl EESRK ragina parengti ES mėlynąjį kursą siekiant didinti informuotumą apie šį gyvybiškai svarbų išteklių. EESRK rekomenduoja surinkti duomenis apie dabartinę vandens infrastruktūros padėtį ir vandens prieinamumą kiekvienoje valstybėje narėje, siekiant gauti naujausią informaciją apie esamos vandens infrastruktūros būklę ir nustatyti neatidėliotinus investicijų poreikius.

3.2. EESRK pabrėžia, kad vanduo yra ne paprasta komercinė prekė, o paveldėta gėrybė, kurią reikia tausoti ir saugoti⁽¹²⁾. EESRK mano, kad visuotinė gyventojų teisė į aukštos kokybės geriamąjį vandenį ir sanitarines paslaugas už prieinamą kainą turėtų būti laikoma viešąja gėrybe, o ne tik preke, visapusiškai laikantis SESV 14 straipsnio ir prie ES sutarties ir SESV pridėdamo Protokolo Nr. 26. Atsižvelgdamas į tai, EESRK rekomenduoja, kad ES priimtų ir stiprintų vandens koncesijos sutarčių reguliavimo sistemas siekiant užtikrinti visuotinę prieigą prie vandens ir nuotekų sistemų už prieinamą kainą, taikant tinkamus kokybės standartus ir ekosistemų atkūrimą bei apsaugą, taip pat siekiant užtikrinti būtinas investicijas į infrastruktūrą. Sėkmingai įgyvendinus Europos piliečių iniciatyvą „Right2Water“⁽¹³⁾, Direktyvoje 2014/23/ES dėl koncesijos sutarčių suteikimo nustatytos išimties vandeniui ir nuotekoms taip pat turi būti taikomos ir ateityje visapusiškai laikantis SESV 14 straipsnio ir prie ES sutarties ir SESV pridėdamo Protokolo Nr. 26. Atsižvelgdamas į klimato krizę, EESRK ypač prieštarauja bet kokiai prievolei liberalizuoti vandens ir nuotekų sektorių, ir veikia ragina stiprinti visuotinės svarbos viešąsias paslaugas vandens ir kituose sektoriuose.

3.3. EESRK ragina Komisiją ir valstybes nares laikytis teisėmis grindžiamo požiūrio visose vandens politikos srityse ir spręsti vandens nepritekliaus problemą siekiant suderinimo su Europos socialinių teisių ramsčiu. EESRK siūlo skatinti laikytis bendro požiūrio į vandens nepritekliaus problemas supratimą ES lygmeniu ir suformuluoti išsamią vandens nepritekliaus apibrėžtį, kad kiekviena valstybė narė galėtų parengti jos aplinkybes atspindinčią apibrėžtį, derančią su Europos apibrėžtimi. Infrastruktūros plėtrai turėtų būti skiriamos viešosios lėšos, visų pirma išteklių neturintiems nekilnojamojo turto savininkams ir nepalankioje socialinėje padėtyje esančioms miesto ir kaimo vietovėms, kurioms reikia atnaujinti infrastruktūrą.

3.4. EESRK pabrėžia, kad teisinga pertvarka tai ne tik finansavimo klausimas, ja taip pat siekiama užtikrinti deramą darbą ir kokybiškas darbo vietas bei socialinį saugumą, išsaugoti ES įmonių konkurencingumą, o tam reikia specialių priemonių visais lygmenimis, taip pat regionų.

3.5. Vis daugiau ES regionų patiria vandens trūkumą⁽¹⁴⁾. Ši padėtis rodo, kad reikia plėtoti atsparią vandens infrastruktūrą, visų pirma laikymo pajėgumus. Galimais vandens trūkumo atvejais, turi būti užtikrintas vandens tiekimas žmonėms ir pagrindinių jų poreikių tenkinimas, o ne vandens naudojimas pramonės, turizmo ir žemės ūkio sektoriuose.

⁽¹⁰⁾ Getzner, Köhler, Krisch, Plank (2018) – Galutinė ataskaita (ilgoji versija) *Vergleich europäischer Systeme der Wasserversorgung und Abwasserentsorgung* (liet. „Europinių vandentiekio ir sanitarijos sistemų palyginimas“). Informationen zur Umweltpolitik, p 197. <https://emedien.arbeiterkammer.at/viewer/ppnresolver?id=AC15177626>

⁽¹¹⁾ <https://www.epsu.org/search?f%5B0%5D=policies%3A56>

⁽¹²⁾ 2000 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/60/EB, nustatanti Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindus (OL L 327, 2000 12 22, p. 1), 1 konstatuojamoji dalis.

⁽¹³⁾ <https://right2water.eu/>

⁽¹⁴⁾ <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC133025>

Tokį tiekimą turi užtikrinti valstybės narės. Tai būtina siekiant užkirsti kelią konfliktams dėl vandens, kuriuos jau matome kituose pasaulio regionuose. Todėl būtina skubiai parengti ES mėlynąjį kursą, be kita ko, siekiant daugiau dėmesio skirti vandens prieinamumui ir skirstymui ateityje, taip pat stiprinti mokslinius tyrimus ir inovacijas.

Vandens kokybė ir valymas

3.6. EESRK ragina geriau įgyvendinti prevencijos ir „teršėjas moka“ principus, taip siekiant pagerinti vandens kokybę ir perkelti išlaidas teršėjams, o ne vartotojams. Tam, kad būtų išvengta brangiai kainuojančio ir daug energijos reikalaujančio vandens valymui geriamajam vandeniui gaminti, požeminio vandens kokybė turėtų atitikti geriamąjį vandenį.

3.7. Visų pirma žemės ūkio, maisto ir pramonės produktai prisideda prie pasklidusios taršos nitratais ir pesticidais, o tai reiškia, kad požeminis vanduo dažnai nepasiekia geros cheminės būklės. Todėl žemės ūkio (pvz., BŽŪP), pramonės ir chemijos sritys teisės aktai (pvz., Pesticidų reglamentas) turi būti parengti taip, kad nebūtų daromas neigiamas poveikis vandens ekosistemoms.

Vandens naudojimas ir švaistymas

3.8. EESRK atkreipia dėmesį į didžiulius iššūkius, su kuriais susiduria savivaldybės vandens plėtros ir priežiūros srityje. Siekiant spręsti šiuos klausimus, turėtų būti toliau plėtojamas ir iš esmės lengvinamas savivaldybių bendradarbiavimas, siekiant pagerinti vandens tiekimo ir sanitarijos rezultatus, vandens plėtrą ir priežiūrą bei užtikrinti ilgalaikį šių visuotinės svarbos paslaugų veiksmingumą kaimo vietovėse. Todėl EESRK ragina Komisiją išplėsti teisinę veiksmų laisvę, ypač viešųjų pirkimų teisės srityje.

3.9. Komisijos vertinimu, bendros naujos Nuotekų direktyvos redakcijos išlaidos sudaro daugiau kaip 3,8 mlrd. EUR per metus. Didžiąją šių išlaidų dalį turėtų padengti namų ūkiai⁽¹⁵⁾, o tai dar labiau padidintų sanitarijos išlaidas, kurių našta visų pirma pajustų labiausiai finansiškai pažeidžiamos visuomenės grupės. Todėl EESRK ragina išlaidas ir naudą paskirstyti taip, kad jos nekenktų namų ūkiams.

3.10. EESRK mano, kad reikia gerokai sumažinti vandens nuostolius, patiriamus dėl nuotėkio tinkluose, kai kuriose ES šalyse siekiančiuose daugiau kaip 20 %⁽¹⁶⁾, taip pat vandens švaistymą žemės ūkyje, pramonėje, statybose ir turizmo sektoriuje. Šie sektoriai gali prisidėti prie sprendimų kūrimo intensyvinant mokslinius tyrimus ir inovacijas, susijusius su efektyvaus vandens naudojimo praktika, ir geriau panaudoti turimas žinias (pvz., naudoti lašelinio drėkinimo sistemas, auginti vandenį taupančias kultūras, stiprinti žiedinę ekonomiką, pritaikyti maisto gamybą prie vietos sąlygų ir kt.).

3.11. Informuoti piliečiai taupiau naudoja vandenį savo namuose. Todėl EESRK palankiai vertina tai, kad pagal ES teisės aktus namų ūkiams taikomi išplėsti reikalavimai dėl geriamojo vandens tiekėjų ir nuotekų tvarkytojų pareigų informuoti.

Vandens keliai

3.12. Klimato krizė jau daro didelį poveikį vandens keliams. Visų pirma, žemas vandens lygis upėse, kritulių pobūdžio pokyčiai, vis dažnesni ekstremalūs meteorologiniai reiškiniai ir kylantis jūros lygis daro poveikį prekių ir žmonių vežimui.

3.13. Farvaterių gylis mažėja, o uostų ir šliuzų infrastruktūrą reikia pritaikyti prie naujų aplinkybių. Tai reiškia, kad laivai patiria daugiau išlaidų ir ilgėja jų laukimo laikas, todėl lėtėja prekių vežimas.

⁽¹⁵⁾ Pasiskirstymas pagal *Impact Assessment*: 51 % namų ūkiai, 22 % viešosios išlaidos ir 27 % pramonė.

⁽¹⁶⁾ <https://emedien.arbeiterkammer.at/viewer/ppnresolver?id=AC15249737>

3.14. Reikia imtis priemonių uostų ir šliuzų infrastruktūrai pritaikyti ir laivybos kanalams bei maršrutams geriau planuoti, kad ateityje vandens transportas galėtų būti vykdomas saugiai ir veiksmingai.

3.15. EESRK mano, kad labai svarbu plėtoti ir geriau sujungti vandens kelius ES viduje. Taip pat reikėtų atsižvelgti į transporto įvairiarūšiškumą, kaip nurodyta nuomonėje TEN/764⁽¹⁷⁾.

Energetika

3.16. 2022 m. rugpjūčio mėn. padėtis energijos rinkose parodė, kad dėl klimato krizės nėra visiškai patikimų energijos šaltinių. Galima pastebėti sausrų poveikį hidroenergijos ir branduolinės energijos gamybai.

3.17. EESRK palankiai vertina pastangas naudoti hidroenergiją atsinaujinančiųjų išteklių elektros energijos gamybai ir saugojimui, tačiau pažymi, kad vandens trūkumas dėl klimato krizės daro ilgalaikį neigiamą poveikį elektros energijos gamybai ir saugojimui. Dėl to mažėja gamyba, o tai taip pat gali pakenkti elektros energijos tinklui. Reikėtų toliau sparčiai skatinti atsinaujinančiųjų energijos išteklių plėtrą, visų pirma saulės ir vėjo energijos sektoriuose, siekiant kompensuoti galimą hidroelektrinių gaminamos energijos trūkumą.

3.18. EESRK pažymi, kad transporto elektrifikacija taip pat gali padidinti vandens naudojimą, nes baterijų gamyboje naudojamiems elektrolitams reikia daug vandens. Todėl baterijų gamyklų steigimą reikia kruopščiai planuoti.

3.19. EESRK pažymi, kad atsinaujinantiesiems energijos ištekliams paprastai reikia mažiau vandens nei išgaunant ir perdurbant tradicinių iškastinių kurą, tačiau biokuras yra toks atsinaujinantis energijos šaltinis, kuriam gauti sunaudojama daug vandens. Augalų, auginamų biodegalų gamybai, drėkinimui ir perdurbimui reikia daug vandens, kuris turi būti tiekiamas naudojantis vandens infrastruktūra ir skirstomaisiais tinklais.

3.20. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad branduolinės energijos gamybai reikalingas didelis aušinimo vandens kiekis. Dėl klimato krizės kyla temperatūra ir kartu mažėja upių lygis. Kylant temperatūrai, dėl vandens trūkumo branduolinės elektrinės turi sumažinti savo eksploatacinius pajėgumus. Be to, išleidžiant pernelyg šiltą aušinimo vandenį padidėja deguonies kiekis upėse, o tai daro neigiamą poveikį vandens ekologijai ir biologinei įvairovei⁽¹⁸⁾.

4. Konkretios pastabos

4.1. EESRK kritiškai vertina tai, kad ES vandens politika nėra suderinta su kitomis ES politikos sritimis, ir ragina Komisiją ją tobulinti, kad būtų išvengta viena kitai prieštaraujančių priemonių ir priešingų tikslų.

4.2. EESRK palankiai vertina Komisijos sprendimą nauja redakcija išdėstyti Geriamojo vandens direktyvą, kuria siekiama kuo labiau sumažinti vandens nuostolius vandentiekio vamzdžiuose⁽¹⁹⁾. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad reikia imtis skubių priemonių ir viešųjų bei privačiųjų investicijų į vandens infrastruktūrą, kad būtų išvengta vandens nuostolių ir užtikrintas ilgalaikis pagrindinės vandens infrastruktūros atsparumas ir tvarumas. Vandens nuotėkiai turi būti laikomi ekstremaliosiomis situacijomis. Tokiais atvejais ekspertai ir įranga yra labai svarbūs siekiant greitai sustabdyti nuotėkius.

4.3. Viešojo sektoriaus atstovai, norėdami finansuoti infrastruktūros tikslus, nuolat susiduria su griežtais biudžeto reikalavimais, kurie ir yra didžiausia kliūtis. Vadinasi, turi būti siekiama, kad su ES žaliuoju kursu, energetine nepriklausomybe ir skaitmeniniu sektoriumi susijusiems projektams nebūtų taikomi reikalavimai, kurie tampa kliūtimi šioms viešosioms investicijoms. Todėl, remdamasis ankstesnėmis nuomonėmis⁽²⁰⁾, EESRK rekomenduoja subalansuoto biudžeto taisyklę taikyti viešosioms investicijoms.

⁽¹⁷⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl pakeisto pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl Sąjungos transeuropinio transporto tinklo plėtros gairių, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2021/1153 bei Reglamentas (ES) Nr. 913/2010 ir panaikinamas Reglamentas (ES) Nr. 1315/2013 (COM(2022) 384 final/2 – 2021/0420 (COD)) (OL C 75, 2023 2 28, p. 190).

⁽¹⁸⁾ <https://www.dw.com/de/wie-k%C3%BChlen-hei%C3%9Fe-l%C3%A4nder-ihre-kernkraftwerke/a-49758541>

⁽¹⁹⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32020L2184>

⁽²⁰⁾ Žr. 1 išnašą.

4.4. EESRK pritaria pasiūlymui persvarstyti Direktyvą 2006/118/EB ⁽²¹⁾ ir Direktyvą 2008/105/EB ⁽²²⁾ ir nustatyti PFC bei mikroplastiko ribines vertes. Europos Audito Rūmų specialiojoje ataskaitoje pabrėžiamas nenuoseklus principo „teršėjas moka“ taikymas vandens sektoriuje, nepaisant didelių veiklos ir investicijų sąnaudų ⁽²³⁾.

4.5. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad norint išlaikyti ir plėtoti tvarią ir atsparią vandens infrastruktūrą ir paskirstymo tinklus, reikia kvalifikuotos darbo jėgos ir, visų pirma, specialistų, ir kad būtina tinkamai valdyti žinias, t. y. vykdyti strateginę ir operatyvinę veiklą, kuri optimizuotų žinių panaudojimą. EESRK ragina sukurti reikiamas struktūras ir darbo sąlygas, kad šioje srityje nebūtų kliūčių ir būtų pakankamai specialistų, kurie galėtų įgyvendinti būtinas priemones.

4.6. EESRK pažymi, kad vykstantis skaitmeninimas vandens sektoriuje taip pat didina riziką duomenų saugumui ir duomenų apsaugai. Svarbu užtikrinti, kad surinktų duomenų tvarkymas atitiktų griežčiausias įmanomas duomenų apsaugos taisykles. Be to, kibernetiniam saugumui taip pat turi tekti svarbus vaidmuo vandens infrastruktūroje ir paskirstymo tinkluose, atsižvelgiant į didėjančias grėsmes, kurias kelia kibernetiniai išpuoliai prieš ypatingos svarbos infrastruktūros objektus.

4.7. Daugelyje valstybių narių geriamojo vandens gamybos ir paskirstymo, taip pat nuotekų tvarkymo ir vandens valymo įmonės menkai integruojamos arba visai neintegruojamos. EESRK mano, kad sutelkus vadovavimą ir valdymą vienos viešosios organizacijos rankose būtų galima sutaupyti lėšų ir padidinti veiksmingumą.

Briuselis, 2023 m. liepos 13 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

⁽²¹⁾ 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/118/EB dėl požeminio vandens apsaugos nuo taršos ir jo būklės blogėjimo (OL L 372, 2006 12 27, p. 19).

⁽²²⁾ 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/105/EB dėl aplinkos kokybės standartų vandens politikos srityje, iš dalies keičianti ir panaikinanti Tarybos direktyvas 82/176/EEB, 83/513/EEB, 84/156/EEB, 84/491/EEB, 86/280/EEB ir iš dalies keičianti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/60/EB (OL L 348, 2008 12 24, p. 84).

⁽²³⁾ https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_12/SR_polluter_pays_principle_LT.pdf

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Reklama per nuomonės formuotojus ir jos poveikis vartotojams“

(tiriamoji nuomonė ES Tarybai pirmininkaujančios Ispanijos prašymu)

(2023/C 349/15)

Pranešėjas **Bernardo HERNÁNDEZ BATALLER**

Bendrapranešėjis **Stefano PALMIERI**

Prašymas pateikti nuomonę	Europos Sąjungos Tarybai pirmininkaujanti Ispanija, 2023 2 7
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis
Atsakingas skyrius	Bendrosios rinkos, gamybos ir vartojimo skyrius
Priimta skyriuje	2023 6 29
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 13
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai	
(už / prieš / susilaikė)	179 / 0 / 3

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Vienas iš tipiškesnių skaitmeninės pertvarkos reiškinių, kuris vyksta audiovizualiniame ir elektroninių ryšių sektoriuje, yra nuomonės formuotojų – internetinio turinio kūrėjų, kurie sistemingai ir įvairiais formatais (vaizdo įrašais, komentarais, nuotraukomis) skleidžia savo pranešimus, kurie yra labai svarbūs tikslinei auditorijai, į kurią jie kreipiasi, populiarėjimas.

1.2. Nors turinio kūrėjų ir (arba) nuomonės formuotojų veikla nėra konkrečiai reglamentuojama Europos lygmeniu, galiojančiais teisės aktais užtikrinamas tinkamas dvejopos veiklos, kurią turinio kūrėjai ir (arba) nuomonės formuotojai gali vykdyti vidaus rinkoje pirmiausiai kaip **reklamuotojai (ir prekiautojai)** ir kaip **pardavėjai ir (arba) gamintojai**, apsaugos lygis.

1.3. Remdamosi šiais teisės aktais, skirtingos valstybės narės, reaguodamos į šio reiškinio keliamus iššūkius, parengė savo teisės aktus, pagal kuriuos nacionalinės reguliavimo institucijos gali naudotis savo priežiūros, kontrolės ir prireikus sankcijų taikymo įgaliojimais.

1.4. Bet kuriuo atveju, atsižvelgdamas į nuolatinius pokyčius šioje srityje, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) mano, kad būtina imtis veiksmų, kad būtų užtikrintas suderintas požiūris į „konkrečią“ neteisėtą turinio kūrėjų ir (arba) nuomonės formuotojų veiklą ES, nustatant tokias pat konkrečias pareigas **platformų ir socialinių tinklų**, kuriuose jie veikia, **administratoriams ir turinio kūrėjams ir (arba) nuomonės formuotojams** (ES gyventojams ir ne ES gyventojams).

1.5. EESRK ragina platformų ir socialinių tinklų administratorius:

- būti solidariai atsakingiems už turinio kūrėjų ir (arba) nuomonės formuotojų paskelbtą neteisėtą turinį;
- visais atvejais, kai pranešama apie neteisėtą turinio kūrėjų ir (arba) nuomonės formuotojų veiklą, imtis būtinų veiksmų, kad būtų neutralizuotas neteisėtas internetinis pranešimas, ir pranešti kompetentingai institucijai apie turinio kūrėjų ir (arba) nuomonės formuotojų vykdomą neteisėtą veiklą;
- visiems turinio kūrėjams ir (arba) nuomonės formuotojams, veikiantiems už ES ribų, platformos ir socialinių tinklų administratoriai turėtų paprašyti nustatyti aiškią teisinę atsakomybę ES ir turėti profesinės civilinės atsakomybės draudimą, kad būtų galima imtis veiksmų dėl neteisėto elgesio padarytos žalos atveju.

1.6. EESRK mano, kad taikant tokį suderintą nuomonės formuotojų traktavimą Europos lygmeniu reikėtų atsižvelgti bent į šiuos kriterijus:

- nustatyti jų komercinių tikslų pranešimų reklaminį pobūdį, naudojant rodiklius ir aiškius išpėjimus, vengiant paslėptos reklamos;

- šiems pranešimams taikyti sektoriaus taisykles, siekiant užtikrinti vartotojų ir naudotojų, visų pirma nepilnamečių ir kitų pažeidžiamų grupių, sveikatos apsaugą ir saugą;
- taisyklių nesilaikymą laikyti konkrečiu nuomonės formuotojų pažeidimu, taip pat atsižvelgiant į reklamos užsakovų ir socialinių platformų bei tinklų solidariąją atsakomybę.

1.7. Be to, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas manipuliatyvaus dizaino sprendimų naudojimui, atvejams, kai piktnaudžiaujama arba kenkiama prekių ženklu, neleistiniams finansiniams produktams, tapatybės vagystėms ar melagingiems nuomonės formuotojams, kurie pasinaudoja žinomų asmenų įvaizdžiu be jų žinios ir kurie vis dažniau naudojami finansinių investicijų ir bitkoinų ir kitas virtualiąsias valiutas srityje. Tai yra neteisėtas elgesys, kuris gali tapti vis sudėtingesnis ir plačiai paplitęs dėl dirbtinio intelekto (DI) metodų naudojimo, todėl su juo reikia veiksmingai kovoti.

1.8. EESRK siūlo išaiškinti ir pagrįsti šį reglamentavimo suderinimą, nedarant poveikio bendro reguliavimo sistemų, kurios papildytų viena kitą, sukūrimui. Šis bendras reguliavimas turėtų apimti nuomonės formuotojus, jų atstovus ir jiems atstovaujancias asociacijas; pramonę ir reklamuotojus; reklamos savireguliacijos asociacijas; vartotojų ir naudotojų asociacijas, socialinius partnerius ir pilietinės visuomenės organizacijas; reguliavimo institucijas.

1.9. EESRK mano, kad yra keletas klausimų, susijusių su turinio kūrėjų ir (arba) nuomonės formuotojų veikla, pavyzdžiui, jų traktavimas darbo teisėje, su pajamų mokesčiais, pridėtinės vertės mokesčiu susiję klausimai, taip pat konkreti nuomonės formuotojų veikla, kurią, mūsų nuomone, reikėtų atidžiai išnagrinėti ES lygmeniu.

2. Bendrosios pastabos

2.1. Vienas iš tipiškiausių skaitmeninės pertvarkos reiškinių, su kuriais per pastarąjį dešimtmetį susidurta audiovizualinių ir elektroninių ryšių srityje, yra tam tikrų turinio kūrėjų, kurie, tariamai veikdami privačiai, skleidžia savo pranešimus įvairiais formatais (vaizdo įrašai, komentarai, nuotraukos) per interneto platformas, socialinius tinklus ir elektroninius pranešimus, skaičiaus augimas. Kai šie turinio kūrėjai turi daug ištikimų sekėjų, jie tampa nuomonės formuotojais, kurių sąvoka reklamos srityje gali būti apibrėžiama kaip „komercinės paskirties turinio kūrėjas, kuriantis pasitikėjimu ir autentiškumu grindžiamus santykius su savo auditorija (daugiausia socialinių tinklų platformose) ir internete bendradarbiaujantis su komerciniais subjektais naudojant skirtingus verslo modelius jų monetizavimo tikslais“⁽¹⁾.

2.2. Nuomonės formuotojų ir sekėjų santykiai, kuriems būdingas artimumo, autentiškumo ir pasitikėjimo jausmas, daro tiesioginį ir netiesioginį poveikį jų požiūriui į prekių ženklus ir sekėjų vartotojų pirkimo sprendimams. Tai ypač pasakytina apie vaikus, jaunimą ir vartotojus, turinčius žemą išsilavinimą ir (arba) gaunančius mažas pajamas ir kurių menkas medijų ir informacinis raštingumas.

2.3. Konkrečioje komercinės komunikacijos srityje tai, kad nuomonės formuotojai naudojami reklamuojant produktų ir prekių ženklus, reiškia ne tik tai, kad reklamos įmonės gali pasinaudoti jų įtaka ir žinomumu pagal vadinamąją nuomonės formuotojų rinkodarą, visų pirma jaunimui, kurį sunkiau pasiekti pasitelkiant tradicinę žiniasklaidą. Taip pat šios bendrovės turi daugiau laisvės pateikti argumentus, kurių jos nevertotų savo tradicinėje reklamoje, kuri kartais viršija teisės aktus. Be to, patys reklamuotojai pabrėžia, kad nuomonės formuotojų ypatumai reiškia, jog jie turi didelę autonomiją kuriant komercinę žinutę, kurią reklamuotojas ne visada gali kontroliuoti.

2.4. Taigi nors nuomonės formuotojų veikla nėra konkrečiai reglamentuojama Europos lygmeniu, šiuo metu galiojančiais ES teisės aktais užtikrinamas tinkamas dvejetainės veiklos, kurią nuomonės formuotojai gali vykdyti vidaus rinkoje visų pirma kaip **reklamuotojai (ir prekiautojai)** ir kaip **pardavėjai ir (arba) gamintojai**, apsaugos lygis:

⁽¹⁾ Nuomonės formuotojų poveikis reklamai ir vartotojų apsaugai bendrojoje rinkoje (angl. *The impact of influencers on advertising and consumer protection in the Single Market*), Europos Parlamentas, 2022 m., p. 9.

2.4.1. Nuomonės formuotojams, daugiausia kaip **reklamuotojams (ir prekyautojams)** ES lygmeniu paminėtina:

- **Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva** ⁽²⁾, kuria nustatomas teisinis pagrindas, kaip kovoti su nuomonės formuotojų skleidžiama klaidinančia reklama ir rinkodaros veikla. **ES Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvos aiškinimo ir taikymo vadovas** ⁽³⁾, kuriame paaiškinamas Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvos taikymas, kai nuomonės formuotojas veikia kaip prekyautojas arba asmuo, veikiantis prekyautojo vardu arba jo naudai. Atsižvelgdama į tai, Komisija šiuo metu atlieka skaitmeninio sąžiningumo srities teisės aktų patikrą, kuri taip pat turėtų apimti nuomonės formuotojų temą ⁽⁴⁾;
- **Elektroninės prekybos direktyva** ⁽⁵⁾, kuria užtikrinama papildoma vartotojų apsauga, kai nuomonės formuotojai internete skleidžia komercinius pranešimus per savo socialinių tinklų paskyras ir tinklaraščius;
- **Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva** ⁽⁶⁾, kuria nustatomos naujos specialios taisyklės dėl „dalijimosi vaizdo medžiaga platformų paslaugų“ ir kuri daro poveikį nuomonės formuotojams, kai ji susijusi su naudotojų sukurta vaizdo medžiaga, platinama per tas platformas ir kuria gali būti platinami komerciniai pranešimai.

2.4.2. Nuomonės formuotojams, kaip **reklamuotojams ar gamintojams** ES lygmeniu paminėtina:

- **Vartotojų teisių direktyva (VTD)** ⁽⁷⁾;
- **Skaitmeninio turinio ir paslaugų direktyva** ⁽⁸⁾;
- **Direktyva dėl prekių pirkimo–pardavimo sutarčių** ⁽⁹⁾.

2.4.3. Prie šių dviejų konkrečių ES teisės aktų intervencinių veikslių sričių pridodamas skaitmeninių paslaugų dokumentų rinkinys:

- **Skaitmeninių paslaugų reglamentas (SPA)** ⁽¹⁰⁾, siekiant didesnio skaidrumo ir atskaitomybės už skaitmeninių paslaugų turinį ir vartotojų apsaugos;
- **Skaitmeninių rinkų reglamentas (SRA)** ⁽¹¹⁾, skirtas vadinamiesiems „prieigos valdytojams“, t. y. platformoms, kuriomis kas mėnesį aktyviai naudojami ne mažiau kaip 45 mln. naudotojų, reguliuoti.

⁽²⁾ 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 („Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva“) (OL L 149, 2005 6 11, p. 22).

⁽³⁾ Komisijos pranešimas. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje aiškinimo ir taikymo gairės (OL C 526, 2021 12 29, p.1), 4.2.6 punktą.

⁽⁴⁾ Žr. ES vartotojų teisės peržiūrą (europa.eu).

⁽⁵⁾ 2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos Direktyva) (OL L 178, 2000 7 17, p. 1).

⁽⁶⁾ 2018 m. lapkričio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2018/1808, kuria, atsižvelgiant į kintančias rinkos realijas, iš dalies keičiama Direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstyto tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva) (OL L 303, 2018 11 28, p. 69).

⁽⁷⁾ 2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB (OL L 304, 2011 11 22, p. 64).

⁽⁸⁾ 2019 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/770 dėl tam tikrų skaitmeninio turinio ir skaitmeninių paslaugų teikimo sutarčių aspektų (OL L 136, 2019 5 22, p. 1).

⁽⁹⁾ 2019 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/771 dėl tam tikrų prekių pirkimo–pardavimo sutarčių aspektų, kuria iš dalies keičiami Reglamentas (ES) 2017/2394 ir Direktyva 2009/22/EB bei panaikinama Direktyva 1999/44/EB (OL L 136, 2019 5 22, p. 28).

⁽¹⁰⁾ 2022 m. spalio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2022/2065 dėl bendrosios skaitmeninių paslaugų rinkos, kuriuo iš dalies keičiama Direktyva 2000/31/EB (Skaitmeninių paslaugų aktas) (OL L 277, 2022 10 27, p. 1).

⁽¹¹⁾ 2022 m. rugsėjo 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2022/1925 dėl atvirų konkurencijai ir sąžiningų skaitmeninio sektoriaus rinkų, kuriuo iš dalies keičiamos direktyvos (ES) 2019/1937 ir (ES) 2020/1828 (Skaitmeninių rinkų aktas) (OL L 265, 2022 10 12, p. 1).

2.4.3.1. SPA neteisėtas turinys ES apibrėžiamas kaip „bet kokią informaciją ar veiklą, įskaitant produktų pardavimą ar paslaugų teikimą, kuri neatitinka Sąjungos ar valstybės narės teisės aktų, nepriklausomai nuo teisės objekto ar pobūdžio“. Pagal šią naują apibrėžtį nesilaikant šių taisyklių turinys ES gali būti laikomas neteisėtu.

2.5. Nepaisant tam tikrų galiojančių Europos teisės aktų, pagal kuriuos nuomonės formuotojų (kaip reklamuotojų arba kaip pardavėjų ir (arba) gamintojų) neteisėtas elgesys gali būti reguliuojamas skirtingose valstybėse narėse, reikia imtis įvairių veiksmų:

- priimti specialius teisės aktus dėl nuomonės formuotojų;
- įgyvendinti galiojančius vartotojų apsaugos teisės aktus;
- skelbti vadovus ir elgesio kodeksus siekiant įtvirtinti gerą patirtį;
- naudoti skaitmenines kontrolės ir vykdymo užtikrinimo priemones;
- rengti nuomonės formuotojų mokymus ir sertifikavimą;
- didinti informuotumą ir remti vartotojus;
- sudaryti palankesnes sąlygas laikytis reikalavimų platformose naudojant standartizuotas sklaidos priemones.

2.6. Atsižvelgdamas į nuolat kintančias aplinkybes, kuriomis veikia turinio kūrėjai ir (arba) nuomonės formuotojai, EESRK mano, kad, nepaisant galiojančių Europos teisės aktų, reikia imtis veiksmų, kad būtų užtikrintas vienodas *ad hoc* teisės aktų taikymas tam tikrai neteisėtai nuomonės formuotojų veiklai ES. Šią EESRK poziciją patvirtina tai, kad Komisija vertina, ar reikia priimti *ad hoc* teisės aktus.

2.7. Apie tai jau kelerius metus svarsto Vyriausybės, Europos ir nacionalinės reguliavimo institucijos, taip pat vartotojų ir naudotojų asociacijos bei pilietinės visuomenės organizacijos⁽¹²⁾. Tai paskatino įvairias teises iniciatyvas įvairiose valstybėse⁽¹³⁾, pavyzdžiui, Prancūzijoje, Belgijoje (Flandrijoje) ar Ispanijoje, taip pat saviregulavimo ir bendro reguliavimo ES⁽¹⁴⁾ ir valstybių narių lygmeniu srityje. Tai paaiškina Ispanijos Vyriausybės, jai pirmininkaujant Europos Sąjungai, susidomėjimą prašyti EESRK parengti šią tiriamąją nuomonę dėl nuomonės formuotojų skleidžiamos reklamos ir jos poveikio vartotojams.

2.8. Savo prašyme pateikti nuomonę Ispanijos vartotojų reikalų ministerija nurodo, kad nuomonės formuotojų ir vartotojų santykiams būdingas artimumas, autentiškumas ir pasitikėjimas, kuris paprastai nėra tokia intensyvi taikant kitus socialinės komunikacijos modelius, ir daugiausia dėmesio skiria dviem priežastims:

- pirma, ilgalaikis ir nuolatinis nepilnamečių naudojimas socialiniais tinklais, kuriam būdingas jų pažeidžiamumas vartojimo srityje, todėl jie susiduria su komerciniais pranešimais, kuriuose gali būti jų fiziniams, psichologiniams, socialiniams ir emociniams vystymuisi kenksmingų elementų;
- antra, šios rūšies komercinių pranešimų, kuriuose naudojami hibridiniai formatai ir kurie apgaulingai slepia savo reklaminį pobūdį nuo vartotojų, skaidrumo ir atpažįstamumo trūkumas, kuris daugeliu atvejų būdingas nuomonės formuotojų veiklai.

3. Pasiūlymai

3.1. Atsižvelgdamas į esamas problemas, EESRK mano, kad esama sąlygų užtikrinti Europos teisės aktų tobulinimą ir įgyvendinimą tų konkrečių neteisėtų veiksmų, kurie susiję su nuomonės formuotojais, atžvilgiu, ir suderinti juos Europos lygmeniu, nustatant konkrečius įpareigojimus platformų, kuriuose jie veikia, administratoriams ir turinio kūrėjams ir (arba) nuomonės formuotojams (ES gyventojams ir ne ES gyventojams).

⁽¹²⁾ Žr. 1 išnašą.

⁽¹³⁾ Vaizdo medžiagos bendro naudojimo platformoms taikomų taisyklių apžvalgos ataskaita, (angl. *Mapping report on the rules applicable to video-sharing platforms*), Europos audiovizualinė observatorija, 2022 m.

⁽¹⁴⁾ EASA geriausios praktikos rekomendacija dėl įtakos rinkodarai 2023 m. (angl. *EASA Best Practice Recommendation on Influencer Marketing 2023*), Europos reklamos standartų aljansas, 2023 m.

3.2. Vaizdo medžiagos bendro naudojimo platformos ir socialiniai tinklai

3.2.1. Nors Europos teisės aktuose (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyvoje ir Skaitmeninių paslaugų dokumentų rinkinyje) reikalaujama, kad vaizdo medžiagos bendro naudojimo platformų ir socialinių tinklų, kuriuose veikia turinio kūrėjai ir nuomonės formuotojai, administratoriai laikytųsi komercinių pranešimų ir nepilnamečių apsaugos nuostatų, EESRK pažymi, kad:

- platformų administratoriams netaikoma redakcinė atsakomybė už naudotojų sukurtą „neteisėtą“ turinį;
- be to, turinio kūrėjams ir (arba) nuomonės formuotojams ir platformų administratoriams nereikia bendradarbiauti, kad būtų užtikrintas faktinis Europos teisės aktų laikymasis.

3.2.2. Todėl EESRK ragina platformų ir socialinių tinklų administratorius:

- būti solidariai atsakingiems už turinio kūrėjų ir (arba) nuomonės formuotojų paskelbtą neteisėtą turinį;
- visais atvejais, kai pranešama apie neteisėtą turinio kūrėjų ir (arba) nuomonės formuotojų veiklą, imtis būtinų veiksmų, kad būtų neutralizuotas neteisėtas internetinis pranešimas, ir pranešti kompetentingai institucijai apie turinio kūrėjų ir (arba) nuomonės formuotojų vykdomą neteisėtą veiklą;
- visiems turinio kūrėjams ir (arba) nuomonės formuotojams, veikiantiems už ES ribų, platformos ir socialinių tinklų administratoriai turėtų paprašyti nustatyti aiškią teisinę atsakomybę ES ir turėti profesinės civilinės atsakomybės draudimą, kad būtų galima imtis veiksmų dėl neteisėto elgesio padarytos žalos atveju.

3.3. Turinio kūrėjai ir (arba) nuomonės formuotojai

3.3.1. Teikiant pasiūlymus dėl veiksmingo turinio, kurį naudotojai teikia vaizdo įrašų dalijimosi platformose ir socialiniuose tinkluose, ir konkrečiau nuomonės formuotojų reklamos veiklos reglamentavimo, gali būti naudinga atsižvelgti į 2021 ir 2022 m. Europos audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų reguliuotojų grupės (ERGA)⁽¹⁵⁾ paskelbtas ataskaitas, kuriose pateiktos rekomendacijos dėl vaizdo tinklaraštininkų traktavimo.

3.3.2. Iš esmės, ERGA nuomone, Audiovizualinės žiniasklaidos paslauga direktyvos tikslais nuomonės formuotojų veikla gali būti laikoma audiovizualinės žiniasklaidos paslauga, jei jie tuo pat metu atitinka tam tikrus reikalavimus:

- tai turi būti ekonominė paslauga, kaip tai apibrėžta SESV 56 ir 57 straipsniuose;
- teikėjas privalo prisiimti redakcinę atsakomybę už jo siūlomą turinį;
- tai turi būti paslauga, skirta auditorijai, kuri individualiai renkasi ir prašo peržiūrėti jos turinį, siekiant aiškaus poveikio didelei šios auditorijos daliai;
- platinamo turinio (vaizdo siužetų ir (arba) programų) funkcija visų pirma turėtų būti informavimas, pramogų ar švietimo veikla;
- turinys turėtų būti audiovizualinis ir teikiamas elektroninių ryšių tinklais.

3.3.3. Šiuo atžvilgiu reikėtų apsvarstyti galimybę numatyti suderinimą Europos lygmeniu, aiškiai įtraukiant turinio kūrėjus ir (arba) nuomonės formuotojus ir jų atsakomybę, kai jie kuria ir (arba) platina komercinius pranešimus, užtikrinant didesnę skaidrumą ir atskaitomybę vykdant veiklą.

3.3.3.1. Turinio kūrėjų ir (arba) nuomonės formuotojų veiklą sudaro keletas elementų: prekės ženklas, daugialypės terpės ir savarankiškos bendrovės, agentūros ir valdymo ir (arba) talentų subjektai, socialinių tinklų analizės platformos, daugiakanaliai tinklai, viešieji ryšiai ir (arba) reklamos bendrovės, kurių sutartyse turėtų būti numatyta konkreiti visų suinteresuotųjų subjektų atsakomybė, įskaitant bendrą atsakomybę už neteisėtą turinio kūrėjo ir (arba) nuomonės formuotojo elgesį.

⁽¹⁵⁾ Analizė ir rekomendacijos dėl vaizdo tinklaraštininkų reguliavimo (angl. *Analysis and recommendations concerning the regulation of vloggers*), ERGA, 2021 ir ERGA ataskaita dėl vaizdo tinklaraštininkų (angl. *ERGA Vloggers Report 2*), ERGA, 2022 m.

3.4. EESRK ragina tiek platformų ir socialinių tinklų administratorius, tiek turinio kūrėjus ir (arba) nuomonės formuotojus užtikrinti, kad:

- būtų numatytos techninės galimybės neleisti nepilnamečiams naudotojams žiūrėti platformoje ir (arba) socialiniuose tinkluose bet kokio jautraus turinio (alkoholio ir energetinių gėrimų, azartinių lošimų ir lažybų, pornografijos, tabako ir darinių, įskaitant elektronines cigaretes, estetiškos chirurgijos ir kt.), kuriame bet kuriuo atveju turi būti nurodyta „draudžiama jaunesniems nei 18 metų asmenims“, amžius turi būti tikrinamas ir leidžiama taikyti tėvų kontrolę;
- į tokius pranešimus įtraukiami žodžiai „reklama“, „komercinis pranešimas“ arba „remiamas“;
- jei vaizdai retušuoti arba modifikuoti – žodžiai „retušuotas vaizdas“;
- „virtualus atvaizdas“, skirtas dirbtiniu intelektu sukurtiems kūriniams, taip pat įvardyti, kai naudojami virtualūs nuomonės formuotojai.

3.5. Be to, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas manipuliatyvaus dizaino sprendimų naudojimui, atvejams, kai piktnaudžiaujama arba kenkiama prekių ženklams, reklamuojami neleistini finansiniai produktai, tapatybės vagystėms ar melagingiems nuomonės formuotojams, kurie pasinaudoja žinomų asmenų įvaizdžiu be jų žinios ir kurie vis dažniau naudojami finansinių investicijų į bitkoinus ir kitas virtualiąsias valiutas srityje. Tai yra neteisėtas elgesys, kuris yra vis sudėtingesnis ir plačiai paplitęs dėl DI metodų naudojimo, todėl su juo reikia veiksmingai kovoti.

3.6. EESRK siūlomą reguliavimo derinimą gali papildyti bendro reguliavimo sistemos, kuriose dalyvauja nuomonės formuotojai, jų atstovai ir jiems atstovaujančios asociacijos; pramonė ir reklamuotojai; reklamos savireguliacijos asociacijos; vartotojų ir naudotojų asociacijos, socialiniai partneriai ir pilietinės visuomenės organizacijos, taip pat reguliavimo institucijos.

3.7. EESRK mano, kad yra keletas klausimų, susijusių su turinio kūrėjų ir (arba) nuomonės formuotojų veikla, pavyzdžiui, jų traktavimas darbo teisėje, su pajamų mokesčiais, pridėtinės vertės mokesčiu susiję klausimai, taip pat konkreti nuomonės formuotojų veikla, kurią, mūsų nuomone, reikėtų atidžiai išnagrinėti ES lygmeniu.

Bruselis, 2023 m. liepos 13 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Psichikos sveikatos gerinimo priemonės“**(tiriamoji nuomonė ES Tarybai pirmininkaujančios Ispanijos prašymu)**

(2023/C 349/16)

Pranešėja **Milena ANGELOVA**Bendrapranešėjis **Ivan KOKALOV**

ES Tarybai pirmininkaujančios Ispanijos prašymas, 2022 12 8

Teisinis pagrindas Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis
Tiriamoji nuomonė

Atsakingas skyrius Užimtumas, socialiniai reikalai ir pilietybė

Priimta skyriuje 2023 6 21

Priimta plenarinėje sesijoje 2023 7 13

Plenarinė sesija Nr. 580

Balsavimo rezultatai

(už / prieš / susilaikė) 205 / 0 / 2

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Psichikos sveikata yra sudėtingo pobūdžio. Jai poveikį daro daugybė veiksnių: biologiniai, psichologiniai, švietimo, socialiniai, ekonominiai, profesiniai, kultūriniai ir aplinkos. Norint sėkmingai gerinti ir skatinti psichikos sveikatą⁽¹⁾ ir užkirsti kelią sveikatos problemoms, formuojant ES ir nacionalinę (regioninę bei sektorių) politiką reikia taikyti ir stipriai įtvirtinti kompleksinį, tarpdisciplininį, visą gyvenimą apimančią požiūrį, kaip vieną svarbiausių kompleksinių prioritetų siekiant:

1.1.1. raginti imtis sveikatos priežiūros sistemų reformos visoje ES, kad sveikatos priežiūros sistemų intervencinės priemonės ir priežiūra būtų integruotos ir planuojamos ilguoju laikotarpiu ir dėmesys būtų skiriamas ne tik gydymui, bet ir sveikatos sutrikimų prevencijai pasitelkiant tarpdisciplinines grupes, o ne būtų organizuojamos pagal epizodinius priežiūros modelius. Galutinis tikslas turėtų būti suderinti psichikos sveikatos srityje vyraujančią sveikatos sistemos kryptį, kuri būtų sutelkta į sudėtingą biopsichosocialinę ir žmogaus teisėmis grindžiamą praktiką, užtikrinant blogos psichikos sveikatos prevenciją, ankstyvą nustatymą ir atrankinį sveikatos tikrinimą, taip pat veiksmingą atvejų valdymą bendruomenėje ir į asmenį orientuotą požiūrį;

1.1.2. daugiausia dėmesio skirti nuolatiniams psichikos sveikatos, psichikos ligų prevencijos ir atsparumo stiprinimo skatinimui, integruojant tai į visas ES, nacionalines, regionines ir sektorių politikos sritis. Laukdamas būsimos komunikato dėl holistinio požiūrio į psichikos sveikatą, EESRK teigiamai vertina Europos Komisijos komunikatą dėl visapusiško požiūrio į psichikos sveikatą⁽²⁾, tvirtai remia jos siekiamą svarbų viešosios politikos tikslą užtikrinti, kad nė vienas nebūtų paliktas nuošalyje, profilaktinės ir psichikos sveikatos priežiūros paslaugos būtų vienodai prieinamos visos ES gyventojams, o kolektyviniai veiksmai siekiant spręsti psichikos ligų keliamas problemas būtų grindžiami reintegracijos ir socialinės įtraukties principais“ ir ragina skubiai jį perkelti į ES psichikos sveikatos strategiją, kuri apimtų tam tikrą laikotarpį, būtų pakankamai finansuojama ir kurioje būtų apibrėžta atsakomybė ir nustatyti rodikliai, taikytini ES ir valstybių narių pažangai stebėti, be kita ko, pasitelkiant Europos semestro procesą. Semestre daugiau dėmesio reikėtų skirti socialinių, ekonominių ir aplinkos veiksnių poveikiui psichikos sveikatai, įskaitant svarbią naudą, kurią duoda geresnės galimybės naudotis įperkamos ir kokybiškomis visuotinės svarbos paslaugomis (tai apima būstą, energiją, atliekų surinkimą ir (arba) vandenį ir kt.). Geriausia būtų, jei nacionalinio lygmens darbas būtų kreipiamas minėta linkme, pavyzdžiui, reikalaujant, kad valstybės narės parengtų ir įgyvendintų veiksmų planus, o Komisija galėtų juos periodiškai

(1) C. Winslow (1923) sveikatingumo skatinimą apibrėžė kaip organizuotas visuomenės pastangas šviesti asmenį asmens sveikatos klausimais ir sukurti socialinę sistemą, kuria kiekvienam asmeniui būtų užtikrintas tinkamas gyvenimo lygis, kad būtų galima palaikyti ir gerinti jo sveikatą.

(2) COM(2023) 298 final.

peržiūrėti ir suburti valstybes keistis informacija bei įkvėpti viena kitą imtis plataus užmojo veiksmų. Pagrindiniai aplinkos ir socialinės rizikos veiksniai turėtų būti nuolat stebimi ir turėtų būti skubiai priimtos atitinkamos strategijos ir priemonės, kad ta rizika būtų kuo labiau sumažinta ir pašalinta;

1.1.3. užtikrinti psichikos sveikatos sutrikimų turintiems žmonėms ankstyvo diagnostavimo, tinkamo gydymo, psichoterapijos ir reabilitacijos galimybes, taip pat psichikos sveikatos sutrikimų ir ligų turinčių asmenų socialinę integraciją, grindžiamą pagarba asmens orumui, žmogaus teisėms, laisvei ir lygybei;

1.1.4. kad visose valstybėse narėse psichikos sveikata būtų pripažinta svarbia tema, kuriai reikia tinkamo dėmesio ir holistinio, koordinuoto, struktūruoto ir į žmogų orientuoto atsako. Reikia panaikinti su psichikos sveikatos sutrikimais siejamą prievartą, stigmą, segregaciją ir diskriminaciją. Norint, kad sveikatos priežiūros paslaugos, skirtos psichikos sveikatos problemoms spręsti, būtų visuotinai prieinamos ir įperkamos, būtinas tinkamas finansavimas. Tai apima investicijas į pakankamą skaičių tinkamai parengtų sveikatos priežiūros darbuotojų. Tinkamas darbo užmokestis, nuolatinis kvalifikacijos kėlimas ir pakankamas darbuotojų skaičius užtikrintų, kad pakankamai dėmesio ir laiko būtų skiriama ne tik pacientams, bet ir asmenims, ieškantiems gydytojo patarimo, nuomonės ar gydymo. Nacionaliniuose ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planuose (NEGADP) turėtų būti geriau išplėtotas sveikatos sektoriaus tiek fizinės, tiek socialinės infrastruktūros finansavimo aspektas, nes šiuose planuose, tokiuose, kokie jie yra dabar, labai trūksta su sveikata susijusių projektų ir platesnės jų aprėpties. Daugelyje NEGADP nepakankamai atsižvelgiama į pastarojo meto daugialypes krizes, dėl kurių didėja rizika, kad psichikos sveikatos problemos taps nekontroliuojamos, todėl jie turėtų būti nedelsiant atnaujinti;

1.1.5. sudaryti geresnes galimybes naudotis paramos paslaugomis, gydymu, psichoterapija, medicinine ir socialine reabilitacija, specialiąja ir bendrąja priežiūra bei veikla, susijusia su psichosocialine parama. Tai turėtų būti daroma plėtojant ir įgyvendinant naujoviškas, individualizuotas ir įrodymais grindžiamas intervencijas, gerinant ir užtikrinant vienodas ir visuomenei priimtinas galimybes naudotis gydymu vaistais, teikiant paramą psichikos sveikatos sutrikimų turinčių asmenų šeimoms, gerinant bendrąją ir specializuotą priežiūrą teikiančių asmenų gebėjimus ir kvalifikaciją ir kuriant integruotas priežiūros, įskaitant bendruomeninę globą, teikiamos įvairių sričių specialistų grupės, sistema;

1.1.6. parengti ir įgyvendinti papildomus metodus, kad būtų teikiama tinkama parama krizių ir ekstremaliųjų situacijų atvejais. Būtina sukurti intervencijų piramidę, grindžiamą socialinių ir kultūrinių aspektų įtraukimu į pagrindines kovos su sveikatos sutrikimais priemones ir šiuo tikslu stiprinti bendruomenės ryšius ir pagalbą šeimos nariams teikiant tikslingą nespēcifinę paramą ir specializuotas paslaugas bei įvairių sveikatos priežiūros specialistų pagalbą piliečiams, sergantiems sunkesnėmis ligomis. Visais švietimo lygmenimis vykdomose sveikatingumo skatinimo programose daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama tinkamo elgesio ugdymui ir pagrindinės sveikatos priežiūros užtikrinimui, taip pat informacijai apie pavojus psichikos sveikatai ir apie tai, kaip jų išvengti arba sumažinti jų poveikį, atkreipiant dėmesį į ypatingus atvejus, pavyzdžiui, pandemijas ar gaivalines nelaimes;

1.1.7. sudaryti sąlygas teisėmis grindžiamoms, į asmenį ir į pasveikimą orientuotoms, bendruomeninėms psichikos sveikatos sistemoms, kuriose pirmenybė teikiama asmens įgalėjimui ir aktyviam dalyvavimui savo sveikimo procese, siekiant galutinio tikslo – pagerinti psichikos sveikatos sutrikimų turinčių asmenų gyvenimo kokybę; remti pastangas psichikos sveikatos sistemoje įgyvendinti įtraukią priežiūrą ir paramą, sutelkiant dėmesį į ypatingų ir pažeidžiamų grupių, pavyzdžiui, vaikų, vyresnio amžiaus žmonių, pabėgėlių ir migrantų, LGBTIQ+, taip pat asmenų, kurių socialinė ir ekonominė padėtis nepalanki, poreikius;

1.1.8. užtikrinti pasaulinį, tarpvalstybinį ir tarpsektorinį bendradarbiavimą psichikos sveikatos srityje, taip pat stiprinti įvairių suinteresuotųjų šalių gebėjimus ir įtraukų dalyvavimą įgyvendinant iniciatyvas. Tai turėtų apimti koordinavimą, keitimąsi informacija, gerąja patirtimi ir praktika, paskatinti mokslinius tyrimus ir inovacijas, padėti siekti teigiamų sveikatos ir socialinių rezultatų, procesų skaitmeninimo, skatinti socialinių partnerių, tyrėjų ir mokslininkų, sveikatos priežiūros specialistų, socialinių darbuotojų, pacientų NVO ir socialinių tarnybų tinklų ir (arba) platformų darbą;

1.1.9. kad darbo aplinka būtų laikoma terpe, kurioje galima puoselėti ir stiprinti psichikos sveikatą. Todėl turėtų būti skatinamos bendros socialinių partnerių iniciatyvos ir bendri veiksmai, kuriais siekiama nuolat gerinti darbo sąlygas, be kita ko, skiriant pakankamą finansavimą. Būtina įvertinti ir pašalinti psichosocialinę riziką darbe, užkirsti kelią smurtui ir psichologiniam priekabiavimui ⁽³⁾.

⁽³⁾ Konkretūs su mažų garantijų darbu ir psichikos sveikata susiję elementai išsamiai aptarti Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonėje „Mažų garantijų darbas ir psichikos sveikata“ (tiriamoji nuomonė ES Tarybai pirmininkaujančios Ispanijos prašymu) (OL C 228, 2023 6 29, p. 28).

1.2. Atsižvelgdamas į didėjančią psichikos sveikatos svarbą ir siekdamas aiškiai parodyti, kad reikia sukurti tvirtą aljansą psichikos sveikatai gerinti ir stiprinti, EESRK ragina Europos Komisiją 2024-uosius paskelbti Europos psichikos sveikatos metais.

1.3. Esama tiesioginio ryšio tarp žmogaus teisių pažeidimų ir psichikos sveikatos sutrikimų, nes asmenys, turintys psichikos, intelekto sutrikimų ir piktnaudžiaujantys tam tikromis medžiagomis, sveikatos priežiūros įstaigose savo atžvilgiu patiria netinkamą elgesį, žmogaus teisių pažeidimus ir diskriminaciją. Daugelyje šalių priežiūros kokybė tiek stacionarinėse, tiek ambulatorinėse gydymo įstaigose yra prasta ar net žalinga ir gali labai trukdyti pasveikti⁽⁴⁾. Būtina stebėti, kaip esamos socialinės rūpybos ir psichikos sveikatos priežiūros paslaugos atitinka JT neįgaliųjų teisių konvencijos standartus, plėtoti teisėmis grindžiamą praktiką ir investuoti į paslaugas ir paramą, kurią teikiant gerbiamas laisvas informuoto asmens sutikimas ir nesiimama prievartos bei priverstinio gydymo. Būtina patvirtinti sveikatos priežiūros ir socialinės rūpybos darbuotojams skirtas gaires ir protokolus, taip pat rengti mokymus apie teisėmis grindžiamus metodus.

2. Nuomonės aplinkybės

2.1. Psichikos sveikata visoje ES kelia vis didesnį susirūpinimą, nes ji yra ne tik gerovės ir europietiško gyvenimo būdo pagrindas, bet dar ir kasmet kainuoja 4 % ES BVP. Todėl EESRK nusprendė šia tema parengti nuomonę savo iniciatyva. 2022 m. rugsėjo mėn. pranešime apie ES padėtį Europos Komisijos pirmininkė Ursula von der Leyen paskelbė apie EK ketinimą 2023 m. pristatyti naują visapusišką požiūrį į psichikos sveikatą (įtrauktą į 2023 m. EK darbo programą). Vis didėjanti psichikos sveikatos svarba taip pat buvo pabrėžta Konferencijos dėl Europos ateities išvadose, kuriose, atsižvelgiant į konkretų jaunimo prašymą, raginama imtis iniciatyvų gerinti psichikos sveikatos problemų supratimą ir priemones joms spręsti. Be to, 2022 m. gruodžio mėn. peržiūrėtoje ataskaitoje „CultureForHealth“⁽⁵⁾ Europos Komisija raginama sutelkti dėmesį į psichikos sveikatą, kaip prioritetinę strateginę sritį.

2.2. Atsižvelgdami į Europos piliečių prašymą, EP⁽⁶⁾ ir Taryba taip pat paragino imtis veiksmų šioje srityje. ES Tarybai pirmininkausiantis Ispanija neseniai paprašė EESRK parengti tiriamąją nuomonę, kuri buvo sujungta su pradiniu pasiūlymu dėl nuomonės savo iniciatyva.

3. Psichikos sveikatą lemiantys veiksniai

3.1. Svarbiausi psichikos sveikatą lemiantys veiksniai yra mikroaplinka ir makroaplinka, individualūs socialiniai ir psichologiniai veiksniai bei kultūriniai ir aplinkos veiksniai, pavyzdžiui, šeiminių padėtis, lytis, palaikančių santykių trūkumas, žemas išsilavinimo lygis, mažos pajamos ir (arba) žemas socialinis ir ekonominis statusas, profesinės problemos, prastos arba mažų garantijų darbo sąlygos, nedarbas, finansiniai sunkumai, stigmos ir diskriminacijos jausmas, prasta somatinė sveikata, vienišumas, žema savivertė, prastos gyvenimo sąlygos, senyvas amžius ir neigiami gyvenimo įvykiai. Pažeidžiamumas ir netikrumas dėl ateities, kartu su vertybių sistemų pokyčiais ir tuo, kiek naujosios kartos jų laikosi, taip pat didina psichikos problemų riziką. Individualios psichosocialinės rizikos vertinimas itin svarbus darbo pasaulyje, ypač kai darbas yra susijęs su didžiule atsakomybe, pavojinga aplinka arba yra nestandartinis. Reikia atsižvelgti ir į individualias savybes, pavyzdžiui, atsparumą stresui, lėtines ligas ir pan.

3.2. Gyventojų lygmeniu rizikos veiksnius lemia neigiama vaikystės patirtis, skurdas, blogas valdymas, diskriminacija, žmogaus teisių pažeidimai, išsilavinimo trūkumas, nedarbas, prasta sveikatos priežiūra, būsto ir tinkamų socialinių bei sveikatos priežiūros paslaugų trūkumas, taip pat socialinės apsaugos politikos kokybė, galimybių nebuvimas ir kt. Skurdas ir psichikos sveikatos sutrikimai yra tarpusavyje susiję, todėl susidaro uždaras ratas – psichikos sutrikimai lemia skurdą, o skurdas yra prastos psichikos sveikatos rizikos veiksnys.

3.3. Aplinkos veiksniai taip pat daro poveikį psichikos sveikatai. Jų įtaka visada yra kompleksinė ir priklauso nuo vyraujančio konteksto arba aplinkybių, kuriomis pasireiškia psichikos sveikatos sutrikimai. Daugelis jų yra susiję su klimatu, gamtos reiškiniais ir gaivalinėmis nelaimėmis, pavyzdžiui, uraganais ar žemės drebėjimais. Kiti yra susiję su geriamojo vandens prieinamumu ir kokybe, kanalizacijos prieinamumu, urbanizacijos laipsniu ir kt.

⁽⁴⁾ PSO priemonių rinkinys „QualityRights“, skirtas kokybei ir žmogaus teisėms psichikos sveikatos priežiūros ir socialinės rūpybos įstaigose vertinti. Ženeva, Pasaulio sveikatos organizacija (2012 m.).

⁽⁵⁾ <https://www.cultureforhealth.eu/knowledge/>

⁽⁶⁾ 2020 m. liepos 10 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl ES visuomenės sveikatos strategijos po COVID-19 (2020/2691(RSP)) (OL C 371, 2021 9 15, p. 102), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0205_LT.html.

3.4. Psichikos sveikatą lemiantys veiksniai skirtingoms žmonių grupėms daro skirtingą poveikį. Paprastai, kuo pažeidžiamesnė grupė, tuo stipresnis poveikis jai. Labiau pažeidžiamoms grupėms priklauso jaunimas ir vieniši vyresnio amžiaus asmenys, asmenys, kurie jaučia vienatvę, taip pat asmenys, jau turintys sveikatos sutrikimų arba intelekto ar judėjimo sutrikimų, migrantai.

3.5. Bet kokios formos priklausomybė – susijusi su medžiagomis ar elgesiu – kelia pavojų gerai psichikos sveikatai. Priklausomybę gali sukelti ne tik alkoholis, tabakas ir narkotikai, bet ir kai kurie vaistai, įskaitant tuos, kurie skiriami psichikos sveikatos sutrikimams sušvelninti. Todėl svarbu, kad kiekvienas, kuriam reikia pagalbos, galėtų skubiai pasinaudoti profesionalių psichiatrų ir psichoterapeutų, galinčių padėti nuodugniai spręsti šias problemas, paslaugomis. Vaistai gali būti laikinas sprendimas, kartu gaunant profesionalią pagalbą. Ypatingą dėmesį reikia skirti priklausomybiniam elgesiui, ypač atsirandančiam dėl besaikio skaitmeninių prietaisų naudojimo („nomofobija“⁽⁷⁾), nes jis ypač veikia vaikus ir paauglius. Socialinėje žiniasklaidoje esančiam turiniui individualizuoti naudojami algoritmai taip pat gali lemti psichinės būklės pablogėjimo riziką, nes nuolat siūlomas turinys, dėl kurio kyla psichikos sveikatos problemų – dažniausiai nerimas ir depresija. Kalbant apie psichedelinę terapiją, kuri atsiranda kaip nauja novatoriškų gydymo būdų, skirtų tokioms ligoms kaip sunki depresija, potrauminio streso sindromas (PTSD) ir alkoholio vartojimo sukelti sutrikimai, kategorija, reikia atlikti daugiau mokslinių tyrimų kontroliuojamoje terapinėje aplinkoje. EESRK pripažįsta šių naujų gydymo būdų potencialą ir prašo skirti lėšų moksliniams tyrimams, technologinei plėtrai ir galiausiai jų komercializacijai skatinti.

3.6. Iniciatyvos „Headway“ psichikos sveikatos indekse⁽⁸⁾ aprašomas poveikis, įskaitant padidėjusį mirtingumą, impulsyvų ir agresyvų elgesį ir didesnę savižudybių skaičių. Taip pat paaiškėjo, kad anksčiau mažai aptarti veiksniai, pavyzdžiui, vidutinis mėnesio temperatūros padidėjimas vienu laipsniu, sietini su 0,48 % išaugusiu apsilankymų psichikos sveikatos pagalbos skyriuose skaičiumi ir 0,35 % padidėjusiu savižudybių skaičiumi.

3.6.1. Iš indekso matyti, kad apie 22,1 % konfliktinėje aplinkoje gyvenančių žmonių patiria psichikos sutrikimą (13 % patiria lengvą depresiją, nerimo ir potrauminio streso sutrikimo formą, 4 % – vidutinio sunkumo formą, 5,1 % – sunkią depresiją ir nerimo, šizofrenijos arba bipolinio sutrikimo formą). Maždaug vienas iš penkių asmenų po konflikto ir toliau turi psichikos sutrikimų.

3.6.2. Pasaulyje vyksta 27 konfliktai⁽⁹⁾ ir visame pasaulyje perkelta 68,6 mln. asmenų⁽¹⁰⁾, todėl vienas iš svarbiausių prioritetų yra nuo konfliktų ir migracijos nukentėjusių asmenų psichikos sveikatos poreikių tenkinimas ir atidi jų sveikatos stebėseną, bent jau trejus metus po sukrėtimo.

3.6.3. Indekse išsamiau apžvelgiamos pagrindinės sveikatos priežiūros sistemų galimybės gerinti arba išlaikyti psichikos sveikatos rezultatus ateityje. Duomenys rodo, kad psichikos sveikatos strategijos, politika ir teisės aktai vis dar labai skiriasi ir yra didelių skirtumų tarp valstybių narių išlaidų sveikatos priežiūrai (pvz., Prancūzijoje 14,5 %, palyginti su 1 % Liuksemburge)⁽¹¹⁾, Teigiamai vertintina tai, kad ambulatorinių psichikos sveikatos priežiūros įstaigų skaičius padidėjo nuo 3,9 iki 9,1 milijonui žmonių.

4. Pastarojo meto daugialypių krizių poveikis psichikos sveikatai

4.1. Iš duomenų matyti, kad prieš COVID-19 pandemiją daugiau kaip 84 mln. asmenų (arba vienas iš šešių) ES turėjo psichikos sutrikimų – nuo to laiko šis skaičius neabejotinai padidėjo⁽¹²⁾. Apie 5 % darbingo amžiaus gyventojų turėjo didelių poreikių dėl psichikos sutrikimų, o dar 15 % turėjo poreikių dėl lengvesnės formos psichikos sutrikimų, ir dėl to sumažėjo jų užimtumo perspektyvos, našumas ir darbo užmokestis. Psichikos ir elgesio sutrikimai Europoje sudaro apie 4 % mirties atvejų per metus ir yra antra pagal dažnumą jaunimo mirties priežastis.

(7) Baimė neturėti prieigos prie mobiliojo telefono ar kito įrenginio, taip pat susijusi su priklausomybe nuo socialinės žiniasklaidos ir interneto.

(8) https://eventi.ambrosetti.eu/headway/wp-content/uploads/sites/225/2022/09/220927_Headway_Mental-Health-Index-2.0_Report-1.pdf

(9) https://eventi.ambrosetti.eu/headway/wp-content/uploads/sites/225/2022/09/220927_Headway_Mental-Health-Index-2.0_Report-1.pdf, p. 60.

(10) JT duomenys.

(11) <https://www.angelinipharma.com/media/press-releases/new-headway-report-highlights-environmental-determinants-of-mental-health/>

(12) https://health.ec.europa.eu/system/files/2022-12/2022_healthatglance_rep_en_0.pdf

4.2. Nuo COVID-19 pandemijos pradžios psichikos sveikatos padėtis apskritai toliau blogėjo, o poveikį ypač jaučia jaunimas, vyresnio amžiaus asmenys, asmenys, kurie dėl COVID-19 neteko artimųjų, ir kitos pažeidžiamos grupės. Socialinė izoliacija ir socialinis stresas neigiamai veikia žmonių psichikos sveikatą ir gerovę. Asmenims, sergantiems gretutinėmis ligomis, kyla pavojus, kad pablogės jų fizinė ir psichikos sveikata. Nors psichikos sveikatos priežiūros paslaugų paklausa padidėjo, sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas dėl pandemijos, bent jau pirmajame jos etape, labai sutriko. Augantis psichikos sveikatos priežiūros poreikis rodo didėjančią nuotolinės medicinos ir skaitmeninių sprendimų svarbą psichikos sveikatos problemų prevencijai, diagnostikai, gydymui ir stebėsenai.

4.3. COVID-19 pandemiją lydi šie stresą keliantys reiškiniai: infekcijos ir viruso perdavimo kitiems žmonėms rizika, ilgalaikių pandemijos (įskaitant ekonominius) padarinių baimė, kitų ligų (ypač kvėpavimo takų) simptomai, kurie neteisingai aiškinami kaip COVID-19 simptomai, mokyklų ir vaikų darželių uždarymas, dėl kurio didėja tėvų ir globėjų stresas, pyktis ant Vyriausybės ir medicinos darbuotojų ir nepasitenkinimas jais arba nepasitikėjimas Vyriausybės ir kitų oficialių įstaigų pateikta informacija.

4.4. Be to, pirminės grandies sveikatos priežiūros darbuotojai (įskaitant slaugytojus, gydytojus, greitosios pagalbos vairuotojus, laborantus ir paramedikus) per pandemiją patiria papildomą stresą dėl tokių veiksnių, kaip darbo su rizikos grupei priklausančiais pacientais stigmatizacija, nepakankamos asmeninės apsaugos priemonės ir priemonių sunkiomis ligomis sergančių pacientų priežiūrai trūkumas, būtinybė išlikti budriems, ilgesnės darbo valandos, didesnis pacientų skaičius, nuolatinio kvalifikacijos kėlimo ir mokymo poreikis, COVID-19 sergančių pacientų diagnozavimo ir gydymo protokolų keitimas, sumažėjusi socialinė parama, nepakankami asmeniniai gebėjimai pasirūpinti savimi, nepakankama medicininė informacija apie ilgalaikį infekcijos poveikį ir baimė užkrėsti šeimos narius bei artimuosius.

4.5. Pastarojo meto Rusijos agresija prieš Ukrainą ir jos pasekmės pragyvenimui ir netikrumas dėl ateities sukėlė naujų sukrėtimų, turinčių ilgalaikį poveikį psichikos sveikatai. ES nepriklausančių šalių piliečiai, pavyzdžiui, bėgantys iš Ukrainos, gali susidurti su ypatingomis psichikos sveikatos problemomis dėl trauminės patirties savo gimtojoje šalyje arba bėgimo į ES. Be to, karas sukelia šalutinį poveikį ir našta ES gyventojams socialiniu ir ekonominiu požiūriu, todėl visoje ES kyla papildoma ilgalaikė rizika psichikos sveikatai.

5. Pažeidžiamos grupės

5.1. **Vaikai ir paaugliai.** Ankstyvosios vaikystės psichikos sveikatos skatinimo intervencinės priemonės turėtų būti neatsiejama bendrosios vaikų ir jų tėvų bei globėjų sveikatos priežiūros dalis. Jos pradamos taikyti nėštumo metu ir tęsiamos kartu tėvams teikiant paramą atsakingai tėvystei ir konsultacijas ankstyvosios vaikystės raidos klausimais. Švietimo sistemose daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama informavimui ir sąmoningumo ugdymui, smurto (tiek fizinio, tiek kibernetinio), piktnaudžiavimo alkoholiu, tabaku ar narkotikais ir kt. prevencijai ir su tuo susijusiam atrankiniam sveikatos tikrinimui. Besaikis naudojimas socialiniais tinklais kelia grėsmę psichikos sveikatai, tačiau šios žiniasklaidos priemonės taip pat suteikia galimybių gydyti psichikos sutrikimus. Mokykloje patiriamos streso poveikis ir mokymosi rezultatai taip pat gali daryti spaudimą psichikos sveikatai.

5.1.1. Mokyklose turėtų būti diegiamos psichikos gerovės skatinimo programos ir didinamas psichikos sveikatos raštingumas. Sveikatos priežiūros sektoriuje turėtų būti sukurti veiksmingi būdai, kaip padėti vaikams nuo mažens atpažinti savo ir kitų jausmus ir suvaldyti sudėtingas emocijas bei situacijas pasirenkant veiksmingas streso įveikos strategijas. Būtinai internetinės psichikos sveikatos skatinimo švietimo įstaigose platformos ir jaunimui skirtos interaktyvios jų amžių atitinkančios interneto svetainės.

5.1.2. Vaikų psichikos sveikatos apsaugai reikia ne tik medicininių priemonių klinikinių simptomų nebuvimui užtikrinti, bet ir tikslinių pastangų siekti geros gyvenimo kokybės ir visiško socialinio prisitaikymo. Mokyklose turi būti laikomasi bendradarbiavimu grindžiamo požiūrio (švietimo, sveikatos priežiūros ir socialinio sektorių jėgų suvienijimas), kad būtų skatinama psichikos sveikata, gydomas trauma, vykdoma psichikos sveikatos problemų, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ir piktnaudžiavimo jomis, savižudybių, jaunimo smurto ir įvairių formų patyčių prevencija ir šalinimas.

5.2. **Vyresnio amžiaus žmonės.** Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė valstybėse narėse nuolat ilgėja, todėl aktualėja senatvės klausimas. Dėl senėjimo procesų neretai keičiasi gyvenimas (įskaitant psichosensoriką) ir atsiranda su psichikos sveikatos sutrikimais siejamų poreikių. Psichomotorinės ir jutiminės sistemos pažeidimai ir laipsniškas suvokimo

mažėjimas, taip pat sunkumai prisitaikyti prie kintančios aplinkos lemia nerimą ir depresiją. Poveikį daro ir neurologiniai sutrikimai dėl smegenų žievės raidos, su amžiumi susijusių smegenų pokyčių derinio, taip pat genetiniai, aplinkos ir gyvenimo būdo veiksniai. Nors didėja poreikis gerinti vyresnio amžiaus žmonių igūdžius, kad jei galėtų naudotis vis sudėtingesniais buitinais prietaisais, vyresniame amžiuje mažėja gebėjimas mokytis ir įgyti naujų igūdžių, o tai gali kelti stresą kasdieniame gyvenime. Be to, tam tikri gyvenimo pokyčiai, sunkumai, netektys ir izoliacija vyresniame amžiuje taip pat daro papildomą poveikį psichikos sveikatai. Norint visus šiuos iššūkius įveikti, būtina parengti struktūrizuotas priežiūros standartus, kurie apimtų ne tik institucinių lygmenį, bet ir asmeninius vyresnio amžiaus žmonių poreikius. Labai svarbu bendruomenėje kurti į asmenį orientuotas priežiūros programas, kad paslaugos nebūtų teikiamos tik tokiose įstaigose, kaip vyresnio amžiaus žmonių globos namai ar slaugos įstaigos. Reikia ir toliau stengtis aktyviai rinkti informaciją apie žmones, kuriems reikia paramos, ypač krizinėse situacijose arba po traumuojančio įvykio.

5.3. Lyčių aspektu grindžiamas požiūris. Lyčių nelygybė, susijusi su psichikos sveikata, taip pat kelia problemų. Europos lyčių lygybės institutas (EIGE), naudodamas savo 2022 m. lyčių lygybės indeksą⁽¹³⁾, nustatė, kad kiekvienoje iš trijų pandemijos bangų moterys nurodė žemesnę psichikos sveikatos gerovę nei vyrai. Per pandemiją taip pat labai padaugėjo smurto artimoje aplinkoje atvejų, vadinamų „šešeline pandemija“. Be to, tikėtina, kad moterys du kartus dažniau nei vyrai patiria ilgalaikius COVID-19 neurologinius simptomus ir didesnę depresijos bei nerimo lygį⁽¹⁴⁾. Europos priežiūros strategijoje⁽¹⁵⁾ taip pat nagrinėjami su profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyra susiję poreikiai, visų pirma moterų⁽¹⁶⁾.

5.3.1. Visose ES ir nacionalinio lygmens psichikos sveikatos politikos srityse turėtų būti atliekamas poveikio lytims vertinimas, kad būtų užtikrintas lyčių aspekto integravimas. Esama biologinių skirtumų, tačiau psichologiniai ir socialiniai veiksniai taip pat atlieka svarbų vaidmenį. Nors apie ligų paplitimo skirtumus jau žinoma gana daug, dažnai mažai žinoma, kokią įtaką tai gali turėti prevencijai, rizikai, diagnostikai ir gydymui. Todėl reikia daugiau mokslinių tyrimų. Svarbus pavyzdys – tendencija, kad mergaičių paauglių psichikos sveikata prastėja daug labiau nei berniukų; šiuo metu mergaitės patiria tris kartus didesnę spaudimą nei prieš 20 metų.

5.3.2. Skubiai reikia pagal lytį pritaikytos pagalbos ir gydymo psichikos sveikatos srityje. Per moters gyvenimo ciklą yra daugybė epizodų, galinčių sukelti psichikos sveikatos problemų, pavyzdžiui, priešmenstruacinis disforinis sutrikimas (PMDS), psichinis, fizinis, psichiatrinis ir farmakokinetinis menopauzės arba geriamųjų kontraceptikų poveikis, tai, kad negalimas nėščių ir krūtimi maitinančių moterų gydymas vaistais, nėra specialiai pritaikytos psichikos sveikatos priežiūros ir gydymo po smurto šeimoje ir (arba) seksualinio smurto, ankstyvos santuokos ir (ankstyvo) susidūrimo su (smurtine) pornografija ar prekyba žmonėmis. Dėl visų šių veiksnių gali pablogėti psichikos sveikata ir gerovė.

5.4. Priklausomybių turintys asmenys. Ypatingą dėmesį reikėtų skirti psichikos sveikatos sutrikimams, kylantiems dėl priklausomybės nuo alkoholio ir (arba) neteisėtų narkotikų vartojimo. Dėl plataus masto alkoholio vartojimo su jo vartojimu susijusi rizika yra ypač didelė. Kelias į alkoholizmą – besaikis ir žalingas alkoholio vartojimas, kurio griebiamasi kaip streso malšinimo priemonės ir kuris dažnai sukelia priklausomybę. Deja, ES atliktas alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo Europos mokyklose tyrimas (ESPAD) rodo, kad toks pavojingas alkoholio vartojimas pastebimas ir tarp jaunosios kartos atstovų. Kitų neteisėtų narkotikų vartojimas pastaraisiais dešimtmečiais taip pat tapo rimta visuomenės sveikatos problema, ir jai yra būdingas ypač ryškus kartų aspektas.

5.5. Intelektu ir psichosocialinių sutrikimų turintys asmenys. Asmenims, turintiems didelių psichikos sveikatos priežiūros poreikių, reikalinga geros kokybės ir prieinama, į asmenį orientuota ir teisėmis pagrįsta psichikos sveikatos priežiūros paslaugų grandinė bendruomenėje. Per COVID-19 pandemiją specialiose įstaigose gyvenantys neigalieji buvo atskirti nuo likusios visuomenės, gauta pranešimų apie įstaigų gyventojams skiriamus per didelius medikamentų kiekius, raminamuosius vaistus ar jų uždarymą, taip pat apie savęs žalojimo atvejus⁽¹⁷⁾. Per COVID-19 pandemiją išaugo intelekto

⁽¹³⁾ Ataskaitą skaitykite adresu https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/gender_equality_index_2022_corr.pdf. Taip pat žr. <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2021-report/women-report-poorer-mental-well-being-men>.

⁽¹⁴⁾ <https://timesofindia.indiatimes.com/life-style/health-fitness/health-news/females-twice-more-likely-to-suffer-from-long-covid-who-releases-alarmed-data-on-sufferers-and-symptoms/photostory/94194227.cms?picid=94194317>

⁽¹⁵⁾ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/ip_22_5169

⁽¹⁶⁾ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=lt&catId=89&furtherNews=yes&newsId=10382navItem-relatedDocuments>

⁽¹⁷⁾ Brennan, C.S., *Disability Rights During the Pandemic: A Global Report on Findings of the COVID-19 Disability Rights Monitor*. 2020, COVID-19 Disability Rights Monitor.

sutrikimų turinčių asmenų mirtingumas, be to, tikėtina, kad jie rečiau gauna intensyvios priežiūros paslaugas⁽¹⁸⁾. Didelėse įstaigose teikti individualizuotą ir asmenį orientuotą priežiūrą ir paramą krizės sąlygomis yra gerokai sudėtingiau, todėl intelekto ir psichosocialinių sutrikimų turintiems asmenims kyla didelė priežiūros ir gydymo nelygybės rizika⁽¹⁹⁾. Todėl reikia panaikinti segregaciją, o deinstitutionalizavimas turi būti socialinės politikos pagrindas, kad neįgalieji galėtų naudotis savo teise gyventi bendruomenėje.

5.6. Pernelyg didelis stresas, pavyzdžiui, pandemija, gaivalinės nelaimės, konfliktai

5.6.1. COVID-19 pandemija ir ilgalaikis COVID-19 sindromas sustiprino daug rizikos veiksnių, darančių poveikį asmenims, ir dėl to pablogėjo psichikos sveikata, taip pat susilpnėjo daug apsaugos mechanizmų, o tai lėmė precedento neturintį nerimo ir depresijos paplitimą. Kai kuriose valstybėse narėse šis paplitimas padvigubėjo⁽²⁰⁾. Psichikos sveikatos būklė buvo blogiausia pandemijos piko metu, o depresijos simptomai paprastai buvo stipriausi tuo metu, kai buvo taikomos griežtos izoliavimo priemonės.

5.6.2. COVID-19 pandemija atskleidė galimas teigiamas saugių ir sveikų darbo sąlygų ir visuomenės sveikatos sąveikos galimybes⁽²¹⁾. Taip pat paaiškėjo, kad kai kurios profesijos yra veikiamos psichosocialinių veiksnių, kurie gali padidinti streso poveikį⁽²²⁾ ir sukelti neigiamą poveikį. Pavyzdžiui, darbuotojų išsekimas ir demografiniai pokyčiai kelia riziką, kad ilgam sumažės Europos sveikatos sektoriaus darbuotojų skaičius⁽²³⁾. Kai kurių profesijų darbuotojai labiau nei kitų profesijų darbuotojai⁽²⁴⁾ patiria nesaugumo ir fizinio priekabiavimo riziką, pavyzdžiui, sveikatos priežiūros ir švietimo (14,6 %), transporto ir ryšių (9,8 %), svetingumo (9,3 %), mažmeninės prekybos (9,2 %) sektoriuose. Iš šių sektorių taip pat gaunami pranešimai apie seksualinį priekabiavimą: svetingumo (3,9 %), sveikatos priežiūros ir švietimo (2,7 %), transporto ir ryšių (2,6 %)⁽²⁵⁾. Dėl šių stresą keliančių reiškinų gali kilti psichikos problemų ir sutrikimų, todėl būtina užkirsti jiems kelią.

5.6.3. **Asmenys, patekę į pavojingą aplinką dėl nevaldomų gaivalinių nelaimių**, pavyzdžiui, žemės drebėjimų, uraganų, gaisrų ir potvynių, prekybos žmonėmis aukos ir tarptautinės apsaugos prašytojai. Be to, galimos įvairios reakcijos po galimo trauminio įvykio⁽²⁶⁾:

- stresas, kuris įveikiamas beveik iš karto,
- ūmus stresas, po kurio sumažėja dėmesingumas, sutrinka sąmonė, pasireiškia trumpalaikė amnezija, dezorientacija, drebulys, agresyvumas ir nerimas, kuris gali trukti nuo kelių valandų iki keturių savaičių,
- potrauminio streso sindromas, kuriam būdingi tie patys simptomai pasireiškiantys praėjus mėnesiui po įvykio (pvz., žemės drebėjimo).

6. Gerosios patirties pavyzdžiai

6.1. Per pandemiją daugelis valstybių narių ėmėsi veiksmų padidinti paramą psichikos sveikatai. Dauguma jų sukūrė naujas psichikos sveikatos informacijos ir (arba) pagalbos linijas, skirtas konsultuoti dėl su COVID-19 krize susijusio streso įveikos priemonių, be to, daug šalių ėmė labiau skatinti prevenciją ir sveikatingumą ir padidino galimybes naudotis psichikos sveikatos paslaugomis bei šių paslaugų finansavimą⁽²⁷⁾. Keletas pavyzdžių:

- Kipre išplėsta epidemiologinių komitetų kompetencija, pagal kuria jie nagrinėja ne tik fizinės sveikatos sutrikimo riziką, bet ir psichikos sveikatos klausimus specializuotuose pakomitečiuose⁽²⁸⁾,

⁽¹⁸⁾ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-at-work>

⁽¹⁹⁾ <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/333964/WHO-EURO-2020-40745-54930-eng.pdf>

⁽²⁰⁾ „Apie sveikatą glaustai. Europa 2022 m.“, © EBPO ir Europos Sąjunga, 2022 m.

⁽²¹⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX%3A52021DC0323>

⁽²²⁾ <https://osha.europa.eu/lt/themes/health-and-social-care-sector-osh>

⁽²³⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Rytojaus Europos sveikatos priežiūros darbuotojų ir priežiūros strategija“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 486, 2022 12 21, p. 37).

⁽²⁴⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Mažų garantijų darbas ir psichikos sveikata“ (tiriamoji nuomonė ES Tarybai pirmininkaujančios Ispanijos prašymu) (OL C 228, 2023 6 29, p. 28).

⁽²⁵⁾ <https://osha.europa.eu/lt/themes/health-and-social-care-sector-osh>

⁽²⁶⁾ Flore Gil Bernal, Iberijos pusiasalio ir Lotynų Amerikos regiono universitetas (*Iberoamerican university*) Meksikoje, www.fearof.net.

⁽²⁷⁾ Office for National Statistics (2021), *Coronavirus and depression in adults*, Didžioji Britanija: 2021 m. liepos–rugpjūčio mėn.

⁽²⁸⁾ Ilgalaikis COVID sindromas, <https://www.oeb.org.cy/egcheiridia-long-covid-cyprus>.

- Suomija – šalis, kurioje dideli atstumai ir plačiai diegiamos skaitmeninės technologijos, naudodama skaitmenines priemones gali suteikti paprastesnes, mažiau kainuojančias ir prieinamesnes galimybes naudotis psichikos sveikatos paslaugomis (prevencijos, diagnostikos, gydymo, stebėsenos). Pavyzdžiui, „Mielenterveystalo.fi“ yra internetinė paslaugų svetainė, kuri teikia informaciją ir paslaugas psichikos sveikatos klausimais Suomijos piliečiams ir socialinės bei sveikatos priežiūros specialistams. Skaitmeniniai sprendimai gali padidinti naudojamą psichikos sveikatos paslaugomis ir užkirsti kelią psichikos sveikatos problemoms visų pirma tose vietovėse, kuriose trūksta fizinių psichikos sveikatos priežiūros paslaugų, ir pažeidžiamose grupėse, pavyzdžiui, jaunimo, kuris aktyviai naudoja skaitmeninėmis priemonėmis ir prietaisais, arba fizinę negalią turinčių asmenų.
- Portugalijoje visą parą veikia nemokama psichologinės pagalbos telefono linija,
- Prancūzijoje pradėtos teikti nemokamos psichologo ar psichiatro konsultacijos studentams,
- Airija 2021 m. skyrė papildomą 50 mln. EUR finansavimą naujoms psichikos sveikatos paslaugoms kurti reaguojant į krizę, taip pat papildomą paramą esamiems psichikos sveikatos poreikiams patenkinti,
- Latvija skiria didesnę finansavimą psichikos sveikatos specialistams ir šeimos gydytojams, teikiantiems pagalbą psichikos sveikatos srityje,
- Lietuvoje veikia nacionalinė psichikos sveikatos pagalbos platforma, joje teikiama informacija, kaip palaikyti psichikos sveikatą, ir nurodomi šaltiniai, kur galima gauti paramą,
- Čekijoje dauguma privalomojo sveikatos draudimo fondų įvedė dalinį psichoterapijos išlaidų kompensavimą, kuriuo gali naudotis visi jų naudos gavėjai.

6.2. Kitos valstybės narės taip pat parengė nacionalines strategijas psichikos sveikatos problemoms spręsti. Pavyzdžiui, Ispanija visą savo 2022–2026 m. nacionalinės strategijos skyrių skyrė psichikos sveikatos problemoms, kilusioms dėl COVID-19 pandemijos, ir nustatė tokių problemų sprendimo krizės metu ir po jos gairių rinkinį. 2020 m. Lietuvoje buvo parengtas reagavimo į COVID-19 veiksmų planas, kuriuo siekiama sustiprinti psichikos sveikatos priežiūros paslaugų teikimą ir sušvelninti galimus neigiamus pandemijos padarinius⁽²⁹⁾. Lietuvos veiksmų plane taip pat nustatyta keletas priemonių, kuriomis siekiama plėsti ir pritaikyti esamas paslaugas, diegiant naujas paslaugas, pavyzdžiui, kurti psichologines bendruomenės krizių grupes, sudaryti galimybę gauti lengvai prieinamas psichologines konsultacijas savivaldybės lygmeniu ir užtikrinti prieinamesnes psichikos sveikatos skatinimo paslaugas.

6.3. Psichoterapija, psichologinės konsultacijos, įvairūs pokalbiai ir grupinė terapija yra įrodymais pagrįsti gydymo būdai, kurie turi būti plačiau naudojami, kad būtų įperkami ir prieinami žmonėms, kuriems to reikia, kad būtų galima subalansuoti vyraujančius tradicinius gydymo metodus.

6.4. Vidutinės trukmės ir ilgalaikis pandemijos poveikis psichikos sveikatos paslaugų poreikiui dar neišskus. Yra tam tikrų požymių, kad pirmaisiais 2022 m. mėnesiais psichikos sveikata ir gerovė pagerėjo, tačiau prastos psichikos sveikatos ženklai vis dar ryškūs. Iš ribotų turimų nacionalinių duomenų matyti, kad depresijos ir nerimo simptomai tarp suaugusiųjų yra dažnesni nei prieš pandemiją⁽³⁰⁾.

Bruselis, 2023 m. liepos 13 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE

⁽²⁹⁾ Wijker, Sillitti and Hewlett (2022), *The provision of community-based mental health care in Lithuania*, <https://doi.org/10.1787/18de24d5-en>.

⁽³⁰⁾ Sciensano, 2022; *Santé publique France*, 2022.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Vaikų nutukimo mažinimo priemonės“**(tiriamoji nuomonė ES Tarybai pirmininkaujančios Ispanijos prašymu)**

(2023/C 349/17)

Pranešėjas **Josep PUXEU ROCAMORA**Bendrapranešėjė **Isabel CAÑO AGUILAR**

Prašymas pateikti nuomonę	Tarybai pirmininkausiančios Ispanijos raštas, 2022 12 8
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis
Atsakingas skyrius	Žemės ūkio, kaimo plėtros ir aplinkos skyrius
Priimta skyriuje	2023 6 1
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 13
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai	
(už / prieš / susilaikė)	197 / 0 / 0

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Sveikata yra pagrindinė teisė. Be to, kalbant apie vaikus, tai – teisė augti laimingiems ir sveikiems, kad jie galėtų visapusiškai vystytis, kaip įtvirtinta Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje.

1.2. Šiuo metu vaikų antsvoris ir nutukimas tebėra viena didžiausių visuomenės sveikatos problemų ES šalyse ir ją lemia daugybė aplinkos, socialinių ir ekonominių veiksnių. Vaikų nutukimas siejamas su fizinės, psichikos ir socialinės sveikatos problemomis vaikystėje ir suaugus.

1.3. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad reikia mažinti vaikų socialinę ir ekonominę nelygybę, nes ji tiesiogiai susijusi su pertekliniu vaikų svoriu. Kai kuriais atvejais nutukusių vaikų ir paauglių procentinė dalis mažesnes pajamas gaunančiuose namų ūkiuose yra dvigubai didesnė.

1.4. EESRK pažymi, kad valstybės narės skirtingai sprendžia vaikų nutukimo problemą (kalbant apie įvairius aspektus, pvz., komunikaciją, maistingumo ženklumą, fizinio aktyvumo ir tvarios mitybos skatinimą ir naujesnius aspektus, pvz., sveiką ekranų naudojimą ir psichinės bei emocinės sveikatos skatinimą). Komitetas ragina Europos Komisiją ir Europos Parlamentą imtis aktyvesnio vaidmens šioje srityje ir siekti didesnės pažangos standartizavimo ir veiksmingesnės sistemos kūrimo srityje.

1.5. EESRK su susirūpinimu pažymi, kad dauguma nacionalinių apribojimų, taikomų į vaikus nukreiptam maisto produktų ir nealkoholinių gėrimų pardavimo skatinimui ir reklamai, yra per silpni, o esamų savanoriškų metodų nepakanka vaikams ir paaugliams apsaugoti. Komitetas mano, kad PSO maistinės sudėties kategorijas būtų galima naudoti siekiant apriboti produktų, kuriuose yra daug cukraus, riebalų ar druskos, reklamą. Jis mano, kad svarbu pasimokyti iš gerosios patirties priemonių ir praktikos šalyse, kuriose įrodytas įvairių sričių politikos (įskaitant taisykles) veiksmingumas, kad vaikai matytų ir girdėtų kuo mažiau komercinių audiovizualinių pranešimų apie maisto produktus ir gėrimus, kuriuose yra daug druskos, cukraus, riebalų, sočiųjų riebalų ar transriebalų. Be to, svarbu užtikrinti, kad visada būtų laikomasi taisyklių, susijusių su transliacijų vaikams laiku, ir visa reklama atitiktų reklamos teisingumo principą. Reikėtų priminti, kad PSO deda pastangas sumažinti vaikams skirtą maisto produktų reklamą.

1.6. EESRK taip pat ragina atnaujinti 2014–2020 m. ES kovos su vaikų nutukimu veiksmų planą, atsižvelgiant į šioje nuomonėje pateiktus pasiūlymus.

1.7. EESRK mano, kad norint pasiekti šiuos tikslus, viena iš svarbiausių priemonių yra ta, kad institucijos padidintų maisto produktų, kurie laikomi svarbia sveikos ir tvarios mitybos dalimi (švieži, sezoniniai ir vietoje užauginti vaisiai ir daržovės, ankštiniai augalai ir grūdai, gyvūniniai baltymai, pavyzdžiui, žuvis), vartojimą. Šiuo tikslu būtų galima, pavyzdžiui, atkreipti dėmesį į ES žemės ūkio produktų vartojimo propagavimo politiką, rengti viešuosius konkursus, kuriais būtų skatinama sveika ir tvarti mityba, taip pat taikyti fiskalines paskatas (pvz., PVM atskaitą) kaip priemonę tokių maisto produktų pirkimui ir vartojimui remti. Be to, atsižvelgiant į infliacijos augimą ir didėjančias kainas, abi priemonės galėtų padėti gerokai daugiau šeimų, ypač esančių nepalankiausioje padėtyje, lengviau gauti maistingų ir kokybiškų maisto produktų. EESRK taip pat skatina toliau keisti ir tobulinti maisto produktų ir gėrimų, kuriais prekiaujama Europos rinkoje, sudėtį.

1.8. EESRK ragina suteikti šeimoms paprastų priemonių, kurios leistų joms įgyti žinių, reikalingų suprasti daugialypes vaikų nutukimo priežastis ir jo pasekmes sveikatai vaikystėje ir suaugus. Be to, EESRK mano, kad visa visuomenė turėtų imtis veiksmų skatindama nežalingą informacinių ir ryšių technologijų (IRT) naudojimą ir laikytis esamų rekomendacijų šiuo klausimu. Per ilgą prie ekranų praleidžiamas laikas lemia nejudrią gyvenimą ir didesnę maisto produktų ir gėrimų, kuriuose yra daug cukraus, riebalų ir druskos, reklamos poveikį, o tai kelia riziką vaikų ir paauglių psichikos sveikatai.

1.9. EESRK pasisako už tai, kad ugdymo aplinka taptų fizinio aktyvumo, sveikos mitybos ir psichoemocinės sveikatos centru. Ugdymo įstaigos yra puiki erdvė sveikai gyvensenai skatinti ir vaikų nutukimo problemai pozityviai spręsti, nesukuriant socialinės stigmos ar neatmetant tam tikrų kūno stereotipų. Todėl Komitetas mano, kad reikia pertvarkyti dabartines mokymo programas, skiriant daugiau laiko fiziniam aktyvumui, taip pat investuojant į švietimą maisto ir gastronomijos klausimais. Itin svarbus elementas formuojant sveikus vaikų ir paauglių mitybos įpročius, yra mokyklų valgyklos, todėl Komitetas mano, kad labai svarbu skatinti jų prieinamumą visais ugdymo etapais ir užtikrinti, kad siūlomas maistas būtų sveikas, subalansuotas ir kokybiškas. Jis taip pat primena, kad būtų galima daugiau dėmesio skirti Europos Sąjungos vaisių, daržovių ir pieno vartojimo skatinimo mokyklose programai įgyvendinti ir skatinti skirti išmokas pietums socialiai remtiniams vaikams.

1.10. EESRK ragina valstybes nares plėsti ir tobulinti viešąsias erdves ir infrastruktūrą taip, kad būtų skatinamas ir palengvinamas aktyvus judumas, ypač aplink mokyklas esančiose teritorijose arba pakeliui į ugdymo įstaigas. Jis taip pat mano, kad būtina kurti vaikams ir paaugliams prieinamas, saugias ir patogias miestų erdves su sporto bei žaidimų aikštelėmis ir žaliosiomis erdvėmis.

1.11. EESRK siūlo naudoti skaitmeninę aplinką sveikam gyvenimo būdai, sveikiems santykiams ir elgesio modeliams propaguoti. Šiuo atžvilgiu EESRK dar kartą ragina kurti vaizdinės reklamos kampanijas, įkvėptas vaikams skirtų pozityvių socialinės reklamos kampanijų, kurios propaguotų sveikesnius maisto produktus ir mitybą, aktyvią gyvenimą ir nežalingą ekranų naudojimą.

1.12. EESRK primena savo rekomendacijas, išdėstytas ES mokykloms skirtos programos vertinimo pranešime⁽¹⁾, taip pat nuomonėse dėl sveikos ir tvarios mitybos ir strategijos „Nuo ūkio iki stalo“, ir ragina Komisiją į būsimą Tvarių maisto sistemų programą įtraukti kovos su vaikų nutukimu priemones, pavyzdžiui, susijusias su ženkliniu ir viešaisiais pirkimais.

1.13. EESRK taip pat yra įsitikinęs, kad, kaip jis jau yra pabrėžęs kitose nuomonėse, demokratinės inovacijos, pavyzdžiui, maisto politikos tarybos ir dalyvaujamojo požiūrio propagavimas, padeda skatinti maisto politikos formavimo kokybę ir teisėtumą. Jis ragina Europos lygmeniu sukurti tokią priemonę kaip Europos maisto politikos taryba.

1.14. Trumpai tariant, EESRK yra pasiryžęs visapusiškai kovoti su nutukimu, atsižvelgdamas ne tik į sveikos gyvensenos propagavimą, bet ir į visus nutukimą lemiančius socialinius veiksnius. Komitetas rekomenduoja skatinti viešąsias strategijas, kad būtų užtikrintas visuotinis sveikos mitybos, fizinio aktyvumo ir sporto, gero poilsio ir psichoemocinės gerovės prieinamumas be jokios diskriminacijos.

⁽¹⁾ EESRK vertinimo pranešimas „ES mokykloms skirtos programos vertinimas“.

2. Sveikata – visų sričių politikos pagrindas

2.1. Sveikata yra pagrindinė teisė⁽²⁾ ir būtina mūsų visuomenės ir ekonomikos veikimo sąlyga. Be to, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje įtvirtinta vaikų teisė⁽³⁾ augti laimingiems ir sveikiems, kad jie galėtų visapusiškai vystytis. EESRK pritaria Europos Komisijos propaguojamai bendros sveikatos koncepcijai kaip integruotam požiūriui, kuriuo siekiama subalansuoti ir tvariai optimizuoti žmonių sveikatą.

2.2. Spręsti vaikų nutukimo problemą yra labai svarbu siekiant darnaus vystymosi tikslų (DVT), visų pirma 3-ojo DVT – užtikrinti sveiką gyvenimą ir skatinti visų amžiaus grupių gerovę, taip pat ateityje pagerinti visų europiečių sveikatos būklę. Mokslininkai teigia, kad nutukimo prevencija svarbiausiais gyvenimo etapais, pavyzdžiui, ankstyvaisiais gyvenimo metais ir paauglystėje, gali duoti didžiausią naudą sveikatai, sumažinti atitinkamas išlaidas ir padėti nutraukti iš kartos į kartą perduodamą nutukimo ir mitybos nelygybės ciklą.

2.3. Atsižvelgdamas į tai, EESRK palankiai vertina ES Tarybai pirmininkausiančios Ispanijos prašymą parengti EESRK tiriamąją nuomonę dėl galimų vaikų nutukimo mažinimo priemonių. Tai atitinka ES institucijų ir Europos Sąjungos šalių Vyriausybės tendenciją rengti ir plėtoti strategijas, kuriomis siekiama pažaboti vaikų nutukimą ir atsvarę bei vykdyti jų prevenciją:

- i) ES vaiko teisių strategijoje⁽⁴⁾ pripažįstama, kad sveika mityba ir fizinis aktyvumas yra labai svarbūs visapusiškam vaikų fiziniam ir protiniam vystymuisi;
- ii) pagal Europos vaikų garantijų iniciatyvą, kuria siekiama, kad vaikų ir paauglių teisės taptų ES politikos pagrindu, vaikų ir paauglių nutukimas yra vienas iš aspektų, kuris turėtų būti įtrauktas į nacionalinius planus;
- iii) ši nuomonė taip pat grindžiama Europos strategija su mityba, atsvariu ir nutukimu susijusioms sveikatos problemoms spręsti (2007 m.), 2017 m. Baltąja knyga dėl nutukimo ir 2014–2020 m. ES kovos su vaikų nutukimu veiksmų planu⁽⁵⁾, kuriais, kaip ir šia nuomone, buvo siekiama sustabdyti vaikų ir paauglių (0–18 metų) atsvario ir nutukimo atvejų skaičiaus didėjimą. Šiuo atžvilgiu EESRK ragina atnaujinti 2014–2020 m. ES kovos su vaikų nutukimu veiksmų planą.

3. Vaikų nutukimas Europoje. Dabartinė padėtis

3.1. Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) duomenimis⁽⁶⁾, nutukimas yra sudėtinga, kelių veiksnių nulemta neužkrečiama liga, kuri apibrėžiama pernelyg dideliu riebalų kiekiu, galinčiu pakenkti sveikatai. Nutukimas taip pat yra kitų neužkrečiamųjų ligų, pavyzdžiui, širdies ir kraujagyslių, medžiagų apykaitos, kaulų ir sąnarių ligų ir vėžio⁽⁷⁾, psichikos sveikatos sutrikimų ir prastesnės gyvenimo kokybės rizikos veiksnys, dėl kurio trumpėja tikėtina gyvenimo trukmė ir didėja ankstyvos mirties rizika. Galiausiai dėl to labai išauga valstybių išlaidos sveikatos priežiūrai, taip pat kitos individualios, socialinės ir ekonominės išlaidos.

⁽²⁾ Teisė į sveikatą pirmą kartą įtvirtinta PSO konstitucijoje (1946 m.), kurioje teigiama, kad „galimybė naudotis aukščiausiais įmanomais sveikatos standartais yra viena iš pagrindinių kiekvieno žmogaus teisių“. Konstitucijos preambulėje sveikata apibrėžiama kaip „visapusiškos fizinės, psichinės ir socialinės gerovės būseną, o ne tik ligos ar negalios nebuvimas“. 1948 m. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje sveikata minima kaip teisė į tinkamą gyvenimo lygį dalis (25 straipsnis). 1966 m. ji vėl pripažinta žmogaus teise Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 12 straipsnyje.

⁽³⁾ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija.

⁽⁴⁾ Europos Komisija (2021 m.), ES vaiko teisių strategija. COM/2021/142 final: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52021DC0142>.

⁽⁵⁾ https://health.ec.europa.eu/system/files/2016-11/childhoodobesity_actionplan_2014_2020_en_0.pdf

⁽⁶⁾ Draft recommendations for the prevention and management of obesity over the life course, including potential targets, PSO diskusijų dokumentas, 2021 m. Galima rasti: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/obesity/who-discussion-paper-on-obesity-final190821.pdf?sfvrsn=4cd6710a_24&download=true.

⁽⁷⁾ S. Wehrauch-Blüher, S. Wiegand, Risk Factors and Implications of Childhood Obesity, „Curr Obes Rep“, 2018 m. gruodžio mėn., 7(4):254–259.

3.2. Šiuo metu vaikų antsvoris ir nutukimas tebėra viena didžiausių visuomenės sveikatos problemų ES šalyse. Penktajame PSO Europos vaikų nutukimo stebėsenos iniciatyvos tyrimo etape (atliktame 2018–2020 m.)⁽⁸⁾ 29 % 7–9 metų vaikų 33 dalyvaujančiose šalyse buvo perteklinio svorio⁽⁹⁾, o 12 % buvo nutukę. Pagal lytį berniukų rodikliai buvo šiek tiek didesni nei mergaičių (31 %, palyginti su 28 %, antsvorio atveju ir 14 %, palyginti su 10 %, nutukimo atveju).

3.3. EESRK pažymi, kad COVID-19 pandemija galėjo paaštrinti vaikų nutukimo problemą. Daugėja požymių, kad dėl COVID-19 pandemijos vaikų (ypač tų, kurių padėtis pažeidžiamiausia) nutukimo rodikliai pablogėjo⁽¹⁰⁾.

3.4. EESRK pažymi, kad valstybės narės skirtingai sprendžia vaikų nutukimo problemą (kalbant apie įvairius aspektus, pvz., komunikaciją, maistingumo ženklumą, fizinio aktyvumo ir tvirtos mitybos skatinimą ir naujesnius aspektus, pvz., sveiką ekranų naudojimą ir psichinės bei emocinės sveikatos skatinimą). Komitetas ragina Europos Komisiją ir Europos Parlamentą imtis aktyvesnio vaidmens šioje srityje ir siekti didesnės pažangos standartizavimo ir veiksmingesnės sistemos kūrimo srityje.

4. Vaikų nutukimą lemiantys veiksniai

Nutukimą lemia ne viena priežastis, o sudėtinga įvairių veiksnių sąveika⁽¹¹⁾. Jam atsirasti įtakos turi individualūs veiksniai (biologiniai ir (arba) genetiniai, fiziologiniai ir gyvenimo būdo), aplinkos veiksniai (įvairi aplinka, kurioje asmuo vystosi: šeima, mokykla, bendruomenė), psichosocialiniai (išsilavinimo lygis arba socialinis sluoksniš) ir ekonominiai veiksniai (šeimų pajamų lygis)⁽¹²⁾.

4.1. Psichosocialiniai veiksniai ir ekonominiai išteklių atspindi socialinius modelius, gali lemti didesnę mažas pajamas gaunančių šeimų pažeidžiamumą dėl žalingo aplinkos poveikio visais gyvenimo etapais, ir gali daryti kumuliacinį poveikį visą gyvenimą.

4.2. Yra pakankamai duomenų ir įrodymų, kad nesveiko kūno svorio ir mitybos veiksnių poveikis prieš pastojant ir nėštumo metu atlieka svarbų vaidmenį formuojant kūno sudėjimą ankstyvaisiais gyvenimo metais ir polinkį į nutukimą.

4.3. Be to, **socialinė ir ekonominė nelygybė** vaikystėje, kurią dar labiau padidino pandemija, auganti infliacija ir ekonomikos krizė, yra tiesiogiai susijusi su pertekliniu svoriu vaikų populiacijoje. Kai kuriais atvejais nutukusių vaikų skaičius mažas pajamas gaunančiuose namų ūkiuose yra dvigubai didesnis, nes jų gyvenimo būdas skiriasi nuo didesnes pajamas gaunančių namų ūkių gyvenimo būdo.

4.4. **Fizinis aktyvumas** visą gyvenimą yra geros sveikatos pagrindas. Fizinis aktyvumas taip pat yra svarbus veiksnys užkertant kelią vaikų nutukimui ir ankstyviesiems medžiagų apykaitos rizikos veiksniams⁽¹³⁾ ir tai gydant, taip pat esminis elementas ugdant pagrindinius kognityvinius, motorinius ir socialinius įgūdžius. Tačiau 81 % 11–17 metų vaikų nėra pakankamai fiziškai aktyvūs⁽¹⁴⁾. Prieš pandemiją tik kas septintas penkiolikmetis paauglys PSO Europos regione (14 %) nurodė, kad kasdien bent vieną valandą užsiima vidutinio intensyvumo arba intensyvia fizine veikla⁽¹⁵⁾. Be to, 2014 m. tik 25 % 15 metų vaikinų ir 15 % to paties amžiaus merginų pasiekė rekomenduojamą fizinio aktyvumo lygį⁽¹⁶⁾.

⁽⁸⁾ Report on the fifth round of data collection, 2018–2020: WHO European Childhood Obesity Surveillance Initiative (COSI), Kopenhaga, PSO Europos regiono biuras, 2022 m.

⁽⁹⁾ Perteklinis svoris = antsvoris + nutukimas.

⁽¹⁰⁾ PSO Europos regiono biuro ataskaita dėl nutukimo 2022 m. ir <https://www.who.int/europe/news/item/11-05-2021-high-rates-of-childhood-obesity-alarming-given-anticipated-impact-of-covid-19-pandemic>.

⁽¹¹⁾ Pasaulio sveikatos organizacija (2012 m.), *Population-based approaches to childhood obesity prevention*, Ženeva, PSO.

⁽¹²⁾ A. R. Kansra, S. Lakkunarajah, M.S. Jay, *Childhood and Adolescent Obesity: A Review*, 2021; 8:581461.

⁽¹³⁾ S. Whiting et al., *Physical Activity, Screen Time, and Sleep Duration of Children Aged 6–9 Years in 25 Countries: An Analysis within the WHO European Childhood Obesity Surveillance Initiative (COSI) 2015–2017*. „Obes Facts“. 2021 m.;14(1):32–44.

⁽¹⁴⁾ R. Guthold, G. A. Stevens, L. M. Riley, F. C. Bull, *Global trends in insufficient physical activity among adolescents: a pooled analysis of 298 population-based surveys with 1·6 million participants*, „Lancet Child Adolesc Heal“, 2020; 4(1):23–35.

⁽¹⁵⁾ EBPO/Europos Sąjunga (2022 m.), *Health at a Glance: Europe 2022: State of Health in the ES Cycle*, OECD Publishing, Paryžius.

⁽¹⁶⁾ *Adolescent obesity and related behaviours: trends and inequalities in the WHO European Region, 2002–2014*, Kopenhaga, PSO Europos regiono biuras, 2017 m.

4.5. **Nesubalansuota mityba**, kai vartojama daug riebalų, cukraus ir druskos turinčių maisto produktų ir gėrimų, siejama su didesniu nutukimo lygiu ir prastesne bendra sveikata. Kita vertus, įpročiai, kuriais linkstama prie Viduržemio jūros, Atlanto vandenyno ar Šiaurės šalių mitybos, arba tiesiog mitybos, kurioje vyrauja švieži ir augaliniai maisto produktai, yra siejami su geresniais sveikatos rodikliais ⁽¹⁷⁾ ⁽¹⁸⁾. Paskutinio Europos vaikų nutukimo stebėsenos iniciatyvos tyrimo etapo duomenimis ⁽¹⁹⁾, mažiau nei pusė (43 %) 6–9 metų amžiaus berniukų ir mergaičių Europos regione kasdien valgo šviežių vaisių, o, 7 % jų niekada nevalgo vaisių arba valgo juos rečiau nei kartą per savaitę. Kalbant apie daržovių vartojimą, tik trečdalis (34 %) 6–9 metų amžiaus berniukų ir mergaičių kasdien valgo daržoves.

4.6. Ekonominiu ir socialiniu požiūriu EESRK taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad pasaulinis **maisto prekių kainų augimas** daro poveikį vartotojų kainoms ES, o tai turi įtakos Europos šeimų bei vaikų ir paauglių, ypač pažeidžiamiausių, pirkimo ir mitybos įpročiams.

4.7. **Emocinė gerovė** ir nutukimas yra glaudžiai tarpusavyje susiję. Pirma, emocinė gerovė yra labai svarbi siekiant užkirsti kelią vaikų nutukimui. Antra, kadangi dėl vaikų nutukimo didėja diskriminacijos, stigmatizacijos ir patyčių mokykloje tikimybė, tai turi įtakos vaikų emocinei gerovei.

4.8. Nustatyta, kad **pernelyg ilgas prie ekranų praleidžiamas laikas** yra vienas iš veiksnių, lemiančių atsvario ir (arba) nutukimo atsiradimą. Šie veiksniai yra tarpusavyje susiję ⁽²⁰⁾ ⁽²¹⁾. Nors tarptautinės institucijos ir viešosios įstaigos rekomenduoja, kad prie ekranų praleisti ne daugiau kaip 120 minučių per dieną, atrodo, kad Europos vaikai ir paaugliai šios rekomendacijos nepaiso ⁽²²⁾.

5. Rekomenduojami veiksmai

5.1. Sprendžiant vaikų nutukimo problemą reikia atsižvelgti į viso gyvenimo ciklo perspektyvą ir kartu reaguoti į įvairias jo priežastis. EESRK siūlo taikyti holistinį ir dalyvavimu grindžiamą požiūrį. Norint sumažinti Europos vaikų ir paauglių nutukimą ir atsvarį, reikia, kad bendradarbiautų ir išsipareigotų visi suinteresuotieji subjektai ⁽²³⁾: viešojo administravimo institucijos, privatusis ir (arba) verslo sektorius, žiniasklaida, švietimo ir sveikatos priežiūros įstaigos bei šeimos. Be to, šis visapusiškas atsakas turi būti grindžiamas pozityvia ir nestigmatizuojančia perspektyva.

5.2. EESRK ragina atnaujinti 2014–2020 m. ES kovos su vaikų nutukimu veiksmų planą, kuriuo reikėtų siekti: skatinti tinkamą mitybą, skatinti fizinį aktyvumą, kurti sveiką švietimo ir socialinę aplinką, užtikrinti sveikatos priežiūrą, apsaugoti pažeidžiamiausias grupes, skatinti ir propaguoti socialinę atsakomybę už sveikatą įmonėse ir reklamoje bei skatinti įvairių viešojo administravimo institucijų darbo sinergiją. Komitetas rekomenduoja visapusiškai ir tarpsektoriniu būdu įgyvendinti priemones, skirtas kurti sveikesnę aplinką, kurioje vaikai ir paaugliai gyvena ir auga.

5.3. EESRK primena savo rekomendacijas, išdėstytas ES mokykloms skirtos programos vertinimo pranešime ⁽²⁴⁾, taip pat nuomonėse dėl sveikos ir tvarios mitybos ir strategijos „Nuo ūkio iki stalo“, ir ragina Komisiją į būsimą Tvarių maisto sistemų programą įtraukti kovos su vaikų nutukimu priemones, pavyzdžiui, susijusias su ženkliniu ir viešaisiais pirkimais.

⁽¹⁷⁾ W. Willett, et al., *Food in the Anthropocene: the EAT-Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems*, 2019 m., „the Lancet“, 393 tomas, p. 447–492.

⁽¹⁸⁾ Ashkan Afshin et al., *Health effects of dietary risks in 195 countries, 1990–2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017*, the Lancet, 393 tomas, leidimas Nr. 10184, 1958–1972.

⁽¹⁹⁾ *Report on the fifth round of data collection, 2018–2020: WHO European Childhood Obesity Surveillance Initiative (COSI)*, Kopenhaga, PSO Europos regiono biuras, 2022 m.

⁽²⁰⁾ K. Fang, M. Mu, K. Liu, Y. He, *Screen time and childhood overweight/obesity: A systematic review and meta-analysis*, „Child Care Health Dev“, 2019 m. rugsėjo mėn.;45(5):744–753.

⁽²¹⁾ P. Haghjoo, G. Siri, E. Soleimani, M. A. Farhangi, S. Alesaeidi, *Screen time increases overweight and obesity risk among adolescents: a systematic review and dose-response meta-analysis*, „BMC Primary Care“, 2022 m.;23(1):161.

⁽²²⁾ *Report on the fifth round of data collection, 2018–2020: WHO European Childhood Obesity Surveillance Initiative (COSI)*, Kopenhaga, PSO Europos regiono biuras, 2022 m.

⁽²³⁾ R. Dobbs, C. Sawers, F. Thompson, J. Manyika, J. R. Woetzel, P. Child et al., *Overcoming obesity: An initial economic analysis*, „McKinsey Global Institute“, 2014 m.

⁽²⁴⁾ EESRK vertinimo pranešimas „ES mokykloms skirtos programos vertinimas“.

5.4. EESRK taip pat mano, kad reikia stiprinti demokratiją maisto srityje, ir yra įsitikinęs, kad, kaip jis jau yra pabrėžęs kitose nuomonėse, demokratinės inovacijos, pavyzdžiui, maisto politikos tarybos ir dalyvaujamojo požiūrio propagavimas, padeda skatinti maisto politikos formavimo kokybę ir teisėtumą. Jis ragina Europos lygmeniu sukurti tokią priemonę kaip Europos maisto politikos taryba.

5.5. Makrosocialinė aplinka

5.5.1. Šioje aplinkoje EESRK pasisako už tai, kad visų subjektų veiksmai būtų suderinti, siekiant sukurti socialinę ekosistemą, kuri skatintų kultūrinius pokyčius, padedančius mažinti nelygybę ir stiprinti sveikesnį gyvenimo būdą.

5.5.2. EESRK pakartoja savo raginimą parengti priemones, kuriomis būtų didinamas viešųjų sistemų pajėgumas užkirsti kelią ypatingo pažeidžiamumo situacijoms, trukdančioms pasirinkti sveiką gyvenimo būdą, ir spręsti su tuo susijusias problemas.

5.5.3. EESRK pabrėžia, kad būtina siekti pažangos įgyvendinant socialines priemones, kurios palengvintų profesinio ir asmeninio gyvenimo derinimą bei bendrą šeimoms narių atsakomybę ir sudarytų sąlygas šeimoms turėti daugiau galimybių užsiimti sveika veikla ir skirti jai daugiau laiko.

5.5.4. EESRK rekomenduoja remti viešąsias strategijas, kurios užtikrintų galimybę be jokios diskriminacijos naudotis sporto infrastruktūra ir sudarytų palankesnes sąlygas tinkamam fiziniam aktyvumui. EESRK rekomenduoja panaikinti lyčių ir socialinę nelygybę fizinio aktyvumo ir mankštos srityje, užtikrinant įtraukias erdves ir skatinant pasiūlos įvairovę.

5.5.5. EESRK mano, kad viešojo administravimo institucijos, rengdamos, įgyvendindamos ir kontroliuodamos visų sričių teisės aktus ir politiką, turėtų labiau atsižvelgti į pagrindinius atsvorį ir nutukimą lemiančius veiksnius.

5.5.6. EESRK su susirūpinimu pažymi, kad dauguma nacionalinių apribojimų, taikomų į vaikus nukreiptam maisto produktų ir nealkoholinių gėrimų pardavimo skatinimui ir reklamai, yra per silpni, o esamų savanoriškų metodų nepakanka vaikams ir paaugliams apsaugoti. Komitetas mano, kad PSO maistinės sudėties kategorijas būtų galima naudoti siekiant apriboti produktų, kuriuose yra daug cukraus, riebalų ar druskos, reklamą. Komitetas mano, kad svarbu pasimokyti iš gerosios patirties priemonių ir praktikos šalyse, kuriose įrodytas įvairių sričių politikos (įskaitant taisykles) veiksmingumas, kad vaikai matytų ir girdėtų kuo mažiau komercinių audiovizualinių pranešimų apie maisto produktus ir gėrimus, kuriuose yra daug druskos, cukraus, riebalų, sočiųjų riebalų ar transriebalų. Be to, svarbu užtikrinti, kad visada būtų laikomasi taisyklių, susijusių su transliacijų vaikams laiku, ir visa reklama atitiktų reklamos teisingumo principą. Reikėtų priminti, kad PSO deda pastangas sumažinti vaikams skirtą maisto produktų reklamą.

5.5.7. EESRK mano, jog labai svarbu, kad institucijos padidintų maisto produktų, kurie laikomi svarbia sveikos ir tvarios mitybos dalimi (švieži, sezoniniai ir vietoje užauginti vaisiai ir daržovės, ankštiniai augalai ir grūdai, gyvūniniai baltymai, pavyzdžiui, žuvis), vartojimą. Šiuo tikslu būtų galima, pavyzdžiui, atkreipti dėmesį į ES žemės ūkio produktų vartojimo propagavimo politiką, rengti viešuosius konkursus, kuriais būtų skatinama sveika ir tvari mityba, taip pat taikyti fiskalines paskatas (pvz., PVM atskaitą) kaip priemonę tokių maisto produktų pirkimui ir vartojimui remti.

5.5.8. EESRK taip pat ragina valstybes nares ir maisto pramonės įmones skatinti gerinti produktų sudėtį, kad būtų propaguojama sveikesnė mityba. Jei savanoriškai nemažinamos tam tikros svarbiausios maistinės medžiagos, Vyriausybės turėtų apsvarstyti galimybę taikyti paskatas ir priemones, įskaitant progresyviojo apmokestinimo priemones, kurios priklausytų nuo tam tikros maistinės medžiagos kiekio.

5.5.9. EESRK mano, kad viešojo administravimo institucijos pagal savo atitinkamą kompetenciją turi užtikrinti nemokamo geriamojo vandens prieinamumą, tinkamai pažymint tokio vandens fontanus viešuosiose erdvėse, švietimo įstaigose, poilsio ir laisvalaikio vietose, sporto ir rekreacijos zonose.

5.5.10. EESRK mano, kad atsavorių ir nutukimą lemiančių veiksnių moksliniai tyrimai ir žinių apie juos kaupimas bei sklaida turėtų būti skatinami kaip strateginis suderintų veiksmų sveikatos srityje elementas.

5.5.11. Kalbant apie paklausą, EESRK dar kartą pabrėžia, kad viešoji politika turi suteikti vartotojams galimybę rinktis sveikesnę mitybą pasitelkiant švietimą ir informavimą, t. y. paprastas ir tiesiogines sąmoningumo didinimo kampanijas arba šviečiamųjų mitybos gairių platinimą.

5.5.12. EESRK pasisako už visą visuomenę apimančią požiūrį, todėl, kaip nurodyta keliose EESRK nuomonėse, ragina sukurti tokią priemonę kaip Europos maisto politikos taryba ir pavesti jai spręsti vaikų nutukimo problemą.

5.6. Šeiminė aplinka

5.6.1. Suprasdamas, kad šeimoje įgyjamos žinios ir formuojami įpročiai, ji yra pirmoji prižmė, per kurią suvokiama kasdienė tikrovė ir perimami pirmieji elgesio modeliai ⁽²⁵⁾, EESRK ragina teikti visuomenei tikslios ir naudingos informacijos apie nejudrumo dėl naudojimosi skaitmeninėmis priemonėmis mažinimo svarbą, sveiką miego režimą, kiekvienos amžiaus grupės mitybos poreikius ir fizinio aktyvumo skatinimą.

5.6.2. EESRK mano, kad visų pirma reikėtų įgyvendinti programas ir veiksmus, kuriais būtų didinami perteklinio vaikų svorio valdymo gebėjimai ir žinios, kad būtų išvengta stigmatizacijos ir neigiamos su kūnu susijusios dinamikos. Be to, Komitetas mano, kad labai svarbu šviesti šeimas apie sveiką IRT naudojimą ⁽²⁶⁾, ypač prie ekranų praleidžiamo laiko ir turinio požiūriu.

5.6.3. Ne mažiau svarbu propaguoti priemones, pavyzdžiui, žindymo skatinimą, papildomo žindomų kūdikių maitinimo gairių rengimą, vaikų auklėjimo įgūdžių gerinimą ir sveiko ir nesudėtingo maisto gaminimo kursų organizavimą ir jų prieinamumo užtikrinimą, ypač mažas pajamas gaunančioms šeimoms.

5.7. Ugdymo aplinka

5.7.1. Ugdymo aplinkoje vaikai praleidžia daug laiko, ne tik mokydami, bet ir užsiimdami laisvalaikio ar popamokine veikla.

5.7.2. Šiuo atžvilgiu labai svarbu, kad ugdymo aplinkoje vaikų nutukimo problema būtų sprendžiama pozityviai, nesukuriant socialinės stigos ir neatmetant įvaizdžio, susikurto remiantis tam tikrais kūno stereotipais. EESRK mano, kad labai svarbu skatinti pozityvų kūno suvokimą, ypatingą dėmesį skiriant bet kokiam diskriminaciniam elgesiui ar elgesiui, atskleidžiančiam valgyimo sutrikimų pradžią.

5.7.3. EESRK taip pat pasisako už tai, kad ugdymo aplinka skatintų fizinį aktyvumą ir sveiką mitybą. Todėl jis mano, kad viena iš esminių priemonių yra dabartinių mokymo programų pertvarka, nes, jo nuomone, reikia skirti daugiau laiko fiziniam aktyvumui, skatinti sporto veiklos įvairovę, taip pat investuoti į švietimą mitybos, maisto ir gastronomijos klausimais.

5.7.4. EESRK mano, kad itin svarbus elementas formuojant sveikus vaikų ir paauglių mitybos įpročius, yra mokyklų valgyklos, todėl labai svarbu skatinti jų prieinamumą visais ugdymo etapais ir užtikrinti, kad siūlomas maistas būtų sveikas, subalansuotas ir kokybiškas.

5.8. Laisvalaikio erdvės. Sveikos miesto aplinkos kūrimas

5.8.1. EESRK nuomone, fizinės aplinkos (įskaitant mokyklą, transporto sistemas, kaimynystę ar sporto centrus) projektavimas ir naudojimas turėtų būti naudojami siekiant suteikti tinkamą ir saugią galimybių poilsiui ir judriems žaidimams, taip pat fizinei veiklai ⁽²⁷⁾.

⁽²⁵⁾ A. Hebestreit, T. Intemann, A. Siani, et al., *Dietary Patterns of European Children and Their Parents in Association with Family Food Environment: Results from the I.Family Study*, *Nutrients*, 2017; 9(2):126.

⁽²⁶⁾ Informacinės ir ryšių technologijos.

⁽²⁷⁾ *Tackling obesity by creating healthy residential environments*, PSO, 2007 m.

5.8.2. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta pirmiau, EESRK primygtinai ragina valstybes nares plėsti ir tobulinti viešąsias erdves ir infrastruktūrą taip, kad būtų skatinamas ir palengvinamas aktyvus judumas, kad būtų daugiau pėstiesiems ir dviratininkams pritaikytų erdvių, ypač prie mokyklų esančiose teritorijose arba pakeliui į ugdymo įstaigas. Jis taip pat mano, kad būtina kurti vaikams ir paaugliams prieinamas, saugias ir patogias miestų erdves su sporto bei žaidimų aikštelėmis ir žaliosiomis erdvėmis.

5.8.3. EESRK nuomone, būtina plėsti žaliąsias erdves, parkus ir laisvalaikio zonas fiziniam aktyvumui propaguoti ir skatinti laisvalaikio zonose vietoj liftų ar eskalatorių naudotis laiptais, taip pat užtikrinti nemokamą prieigą prie geriamojo vandens.

5.9. Skaitmeninė ir audiovizualinė aplinka

5.9.1. EESRK primena, kad svarbu į nacionalinę teisę tinkamai perkelti ES Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyvą, ir siūlo pasitelkti skaitmeninę aplinką – pereinant nuo radijo ir televizijos transliacijų prie naujesnių medijų, pavyzdžiui, socialinių tinklų, „Instagram“, „TikTok“, – kaip sveiko gyvenimo būdo, sveikų santykių ir elgesio modelių skatinimo priemonę. Todėl EESRK, kaip ir anksčiau⁽²⁸⁾, dar kartą ragina rengti vaizdines ir įkvepiančias sveiko maisto ir sveikos mitybos, aktyvaus gyvenimo ir sveiko ekranų naudojimo reklamos kampanijas.

5.10. Sveikatos aplinka

5.10.1. EESRK požiūriu, labai svarbu, kad kompetentingos sveikatos administravimo institucijos nuolat atnaujintų moksliniais įrodymais pagrįstas rekomendacijas dėl veiklos ir intervencinių priemonių, kurios pasirodė esančios veiksmingos vykdant prevenciją, sprendžiant ir stebint su atsvoriumi ir nutukimu susijusias problemas.

5.10.2. Be to, vykdant visuotinę sveikatos priežiūrą, atsvario turintiems ir nutukusiems žmonėms arba žmonėms, kuriems kyla pavojus tokiais tapti, turėtų būti užtikrintos vienodos galimybės naudotis visapusiškomis sveikatos priežiūros paslaugomis, sisteminėmis ir asmeniškai pritaikytomis sveikatos priežiūros darbuotojų teikiamomis konsultacijomis siekiant skatinti fizinį aktyvumą ir subalansuotą mitybą. Atsižvelgiant į tai, vaikų sveikatos būklę reikėtų stebėti nuo gimimo iki paauglystės, įskaitant atsvario ir nutukimo tikrinimą, švietimo sveikatos klausimais skatinimą, vaikų ir paauglių bei jų šeimų informuotumo apie sveiką gyvenimą didinimą.

5.10.3. Labai svarbu socialiniu ir ekonominiu požiūriu pažeidžiamoms šeimoms teikti tikslią sveikatos priežiūros specialistų paramą, kuri atitiktų jų kultūrą, būtų praktiška ir įgalėtų bei skatintų pozityvų auklėjimą nutukimo, atsvario ir su tuo susijusio gyvenimo būdo atžvilgiu.

5.10.4. Be to, remdamasis esama literatūra, EESRK mano, kad būtina aktyviai bendradarbiauti su moterimis ir poromis, planuojančiomis susilaukti vaikų, ir laiku teikti kultūriškai jautrią paramą, skatinančią sveiką gyvenimą neštumo ir žindymo laikotarpiu, taip pat viešai skelbti informaciją, skatinančią geresnę mitybą ir fizinį aktyvumą prieš pastojant, taip pat sudaryti sąlygas žindymui ir jį remti.

Bruselis, 2023 m. liepos 13 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

⁽²⁸⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl dokumento „Sveikos ir tvarios mitybos skatinimas ES“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 190, 2019 6 5, p. 9).

III

(Parengiamieji aktai)

EUROPOS EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ
KOMITETAS580-OJI EUROPOS EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ KOMITETO PLENARINĖ SESIJA,
2023 7 12–2023 7 13

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl priemonių gigabitinių elektroninių ryšių tinklų diegimo sąnaudoms mažinti, kuriuo panaikinama Direktyva 2014/61/ES (Gigabitinės infrastruktūros aktas)“

(COM(2023) 94 final – 2023/0046 (COD))

(2023/C 349/18)

Pranešėjas **Maurizio MENSI**

Prašymas pateikti nuomonę	Europos Sąjungos Taryba, 2023 4 3 Europos Parlamentas, 2023 3 29
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 114 ir 304 straipsniai
Atsakingas skyrius	Transporto, energetikos, infrastruktūros ir informacinės visuomenės skyrius
Priimta skyriuje	2023 6 26
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 12
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai	
(už / prieš / susilaikė)	173 / 1 / 1

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. EESRK palankiai vertina Komisijos pasiūlymą dėl reglamento (Gigabitinės infrastruktūros akto) ir pritaria jo tikslams bei turiniui.

1.2. EESRK pabrėžia, kad siekiant Gigabitinės infrastruktūros akte nustatytų tikslų, svarbu taikyti greitas, veiksmingas ir supaprastintas procedūras kartu su atitinkamomis nuostatomis, sąlygomis ir kainomis, kurias būtų galima nuosekliai taikyti visoje ES. Šiuo atžvilgiu būtų ypač naudingos konkrečios Komisijos gairės.

1.3. EESRK pripažįsta, kad siekiant 2030 m. ES skaitmeninio dešimtmečio tikslų labai svarbu dalytis esama infrastruktūra, taip pat pabrėžia, kad svarbu užtikrinti tinklų saugumą ir tvirtumą bei jų apsaugą. Norint pasiekti ES junglumo tikslus reikia išsamios strategijos, kurioje naujausios technologijos būtų derinamos su atspariomis, autonomiškais ir saugiomis tiekimo grandinėmis. Šiuo tikslu Gigabitinės infrastruktūros aktas turėtų skatinti tinklo paslaugų teikėjus pasirinkti technologijų komponentus, kuriais užtikrinamas aukštas skaitmeninio saugumo lygis, sumažinama tinklo ryšio pertrūkių rizika ir tinkamai sprendžiama ši problema.

1.4. EESRK mano, kad svarbu, jog valstybės narės turėtų galimybę toliau taikyti arba įvesti ES teisės aktus atitinkančias priemones, kurios viršija Gigabitinės infrastruktūros akte nustatytus minimalius reikalavimus, kaip aiškiai nurodyta Gigabitinės infrastruktūros akto 11 konstatuojamojoje dalyje.

1.5. EESRK mano, kad labai pralaidžių elektroninių ryšių tinklų (LPERT) ir gigabitinio junglumo diegimas yra labai svarbus vystymuisi ir socialinei bei ekonominei sanglaudai, nes tai yra esminis veiksnys siekiant užtikrinti vienodą MVĮ ir profesinių paslaugų, skaitmeninių darbo vietų ir elektroninių paslaugų teikimo atokiose vietovėse ekonominę plėtrą.

1.6. EESRK mano, kad bendri informaciniai punktai (angl. SIPs), teikiantys būtiniausią informaciją apie fizinę infrastruktūrą, kurią privalo teikti viešosios infrastruktūros savininkai, turėtų būti integruoti ir susieti su kitomis duomenų bazėmis, kurios jau prieinamos nacionaliniu lygmeniu, kad būtų išvengta dubliavimosi ir sutaupyta išlaidų.

1.7. EESRK mano, kad licencijavimo proceso supaprastinimas ir skaitmeninimas yra svarbus elektroninių ryšių tinklų diegimo elementas; tačiau įpareigojimas suteikti tokį supaprastintą leidimą dėl priėjimo teisių gali būti nesuderinamas su proporcingumo principu ir gali pažeisti teisę į nuosavybę, kaip nustatyta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 17 ir 47 straipsniuose.

1.8. EESRK mano, kad greitas infrastruktūros kūrimas, statybos darbų koordinavimas, įvairių tinklo operatorių sinergijos kūrimas ir bendras esamos fizinės infrastruktūros naudojimas padeda taupyti investicijas, mažinti aplinkai tenkančią našą, nes išvengiama papildomų inžinerinių darbų ir taip padedama siekti aplinkosaugos tikslų.

1.9. EESRK mano, kad pasiūlyme turėtų būti nurodytos patikrinamos priemonės ir veiksmai, kuriais būtų užtikrintas subalansuotas vystymasis ir vienoda prieiga prie LPERT, kad, laikantis Deklaracijos dėl skaitmeninių teisių ir principų, būtų išvengta didėjančio atotrūkio tarp šalių ir regionų, kurių vystymosi tempas ir pajėgumai skiriasi, ir visiems ES gyventojams, įskaitant mažas pajamas gaunančius asmenis, būtų užtikrinta prieiga prie aukštos kokybės ryšio su galimybe naudotis interneto prieiga.

2. Nuomonės aplinkybės

2.1. Stengiantis iki 2030 m. pasiekti ES strateginius ir skaitmeninius tikslus, itin didelio pralaidumo tinklų, įskaitant šviesolaidinį ir 5G ryšį, diegimas yra strateginis ES lygmens prioritetas. Prieiga prie LPERT yra labai svarbi įvairioms novatoriškoms taikomosioms programoms, kurios gali iš esmės pakeisti ir ateities poreikiams pritaikyti daugelį ES ekonomikos sektorių, pavyzdžiui, prekybos, automobilių, gamybos, sveikatos priežiūros, transporto, žemės ūkio ir komunalinių paslaugų.

2.2. Kaip vieną iš iniciatyvų, kurių imtasi siekiant pašalinti kliūtis ir paskatinti LPERT diegimą, 2014 m. Europos Komisija priėmė Plačiajuosčio ryšio diegimo sąnaudų mažinimo direktyvą (PRSMĐ) ⁽¹⁾, kuria siekiama palengvinti ir paskatinti tinklo diegimą mažinant diegimo sąnaudas ES lygmeniu suderintomis priemonėmis. Tačiau praėjus aštuoneriems metams nuo PRSMĐ įsigaliojimo, jos tikslai dar toli gražu nepasiekti. Būtinybė peržiūrėti PRSMĐ yra aiškiai išdėstyta Komisijos 2018 m. ataskaitoje dėl šios direktyvos įgyvendinimo, taip pat pagrindinių suinteresuotųjų subjektų atsakymuose į viešas konsultacijas dėl PRSMĐ, kurias Komisija pradėjo 2020 m. gruodžio mėn. Per šias konsultacijas paaiškėjo, kad tik 20 % respondentų mano, kad PRSMĐ veiksmingai pagerina sąlygas sparčiojo elektroninio ryšio tinklų diegimui mažesnėmis sąnaudomis ir tik 11 % laikosi nuomonės, kad ja sutrumpinamas leidimų išdavimo laikas ir sumažinamos sąnaudos.

2.3. PRSMĐ nustatyti tikslai padidinti plačiajuosčio ryšio aprėptį pasiekti tik iš dalies. Nors pagal skaitmeninės ekonomikos ir visuomenės indeksą (DESI) 30 Mbps interneto spartą turinčių namų ūkių procentinė dalis padidėjo nuo 58,1 % 2013 m. iki 90 % 2022 m., ši direktyva įvairiose valstybėse narėse įgyvendinta nevienodai ir kartais yra skirtingai aiškinama.

⁽¹⁾ 2014 m. gegužės 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/61/ES dėl priemonių sparčiojo elektroninių ryšių tinklų diegimo sąnaudoms mažinti (OL L 155, 2014 5 23, p. 1).

2.4. Suprasdama, kad reikia didinti PRSMD veiksmingumą, Komisija pradėjo peržiūros procesą ir pasiūlė reglamentą (Gigabitinės infrastruktūros aktą). Gigabitinės infrastruktūros aktu siekiama pašalinti PRSMD trūkumus ir prisidėti prie ekonomiškai efektyvaus ir savalaikio LPERT diegimo, kurio reikia siekiant užtikrinti, kad iki 2030 m. ES pasiektų savo bendruosius ir skaitmeninius tikslus.

2.5. Pasiūlymas grindžiamas 2020 m. rugsėjo mėn. priimta rekomendacija dėl junglumo priemonių rinkinio, kuria siekiama reaguoti į dėl COVID-19 pandemijos didėjančius junglumo poreikius, norint sumažinti gigabitinių tinklų diegimo sąnaudas ir užtikrinti spartų 5G skirtą radijo spektro diegimą. Šiuo tikslu 2021 m. kovo mėn. valstybės narės nustatė 39 geriausios patirties pavyzdžius (22 iš jų susiję su diegimo sąnaudų mažinimu), įtrauktinus į junglumo priemonių rinkinį.

2.6. Europos Komisijos teigimu, Gigabitinės infrastruktūros aktas buvo parengtas siekiant pagerinti junglumą ES ir skatinti inovacijas bei investicijas. Tai padės paspartinti gigabitiniams tinklams naudojamos fizinės infrastruktūros diegimą stiprinant tinklo operatorių vykdomų inžinerinių darbų koordinavimą, kuris sudaro iki 70 % tinklo diegimo sąnaudų. Juo taip pat siekiama supaprastinti naujų tinklų diegimo administracines procedūras, suteikiant geresnę prieigą prie fizinės infrastruktūros ir didinant planuojamų inžinerinių darbų skaidrumą, taip pat užtikrinant aiškesnes prielaidas prie fizinės infrastruktūros (įskaitant pastato infrastruktūrą) sąlygas, paspartinant ir skaitmeninant leidimų išdavimo procedūras: į prašymus išduoti leidimą turi būti atsakyta per 15 dienų ir jie laikomi savaime patvirtintais per keturis mėnesius nuo jų gavimo.

3. Bendrosios pastabos

3.1. EESRK palankiai vertina Komisijos tikslą pritaikyti PRSMD prie naujausių ir dabartinių technologinių, rinkos ir reguliavimo pokyčių ir skatinti veiksmingesnį ir spartesnį tvaresnių tinklų diegimą, užtikrinant suderinamumą su Europos elektroninių ryšių kodeksu (angl. EEC) ⁽²⁾ ir prisidedant prie informacinių ir ryšių technologijų sektoriaus žalinimo pagal Europos žaliąjį kursą.

3.2. EESRK palankiai vertina sprendimą teisine priemone pasirinkti reglamentą, o ne direktyvą, nes pasirinkus pastarąją kyla rizika, kad perkėlimo į nacionalinę teisę procesai vėluos ir bus nenuoseklūs. Reglamentu užtikrinamas vienodumas ir ribojama nacionalinių teisės aktų fragmentacija, o tai labai svarbu norint iki 2030 m. pasiekti Komisijos plataus užmojo junglumo srities tikslus. Tikėtina, kad direktyva būtų taikoma tik terminui pasibaigus, todėl ji neatitiktų Komisijos tikslo greitai sukurti palankią teisinę sistemą. Vėlavimas supaprastinti diegimo leidimų išdavimo procesą taip pat galėtų pakenkti bendrosios skaitmeninės rinkos plėtrai. Dėl naujausių skaitmeninio sektoriaus pokyčių vidaus rinkos integracija gali pasiekti naują lygmenį, nes gali atsirasti tarpvalstybinę veiklą vykdančių subjektų, o tai paskatintų investuoti.

3.3. Menkas ir nenuoseklus PRSMD taikymas bei gairių nebuvimas nulėmė nacionalinės teisės aktų fragmentiškumą ir reguliavimo neapibrėžtumą. Dėl to savo ruožtu atsirado sunkumų investuoti ir vykdyti veiklą tarpvalstybinio mastu, taip pat iškilo kliūčių bendrovėms, norinčioms pasiekti ES lygmens masto ekonomiją ir taip pasinaudoti ES bendrosios rinkos pranašumais. Todėl reikia didesnio suderinimo, kad būtų paskatinta tarpvalstybinės veiklos plėtra šiame sektoriuje ir išvengta „dviejų greičių“ Europos.

3.4. Pasiūlyme numatytomis priemonėmis iš esmės siekiama: gerinti įvairių sektorių koordinavimą; supaprastinti ir pagreitinti leidimų išdavimo procedūras; užtikrinti, kad prieiga prie informacijos apie esamą infrastruktūrą ir planuojamus inžinerinius darbus, taip pat prašymų išduoti leidimą pateikimo procedūra būtų visiškai skaitmeninė; supaprastinti pakartotinį viešosios infrastruktūros naudojimą ir tinklų infrastruktūros diegimą operatoriams; pasirengti inovacijoms, kad visuose naujuose pastatuose ir pastatuose, kuriuose atliekama kapitalinė renovacija, būtų įrengtas šviesolaidinis ryšys ir būtų šviesolaidiniam ryšiui parengta infrastruktūra; prisidėti prie tvarumo mažinant elektroninių ryšių tinklų poveikį aplinkai, skatinant dalijimąsi infrastruktūra ir veiksmingesnių technologijų diegimą, pakartotinį esamos infrastruktūros naudojimą ir geresnį inžinerinių darbų koordinavimą.

3.5. Operatoriai galės skaitmeniniu būdu teikti prašymus išduoti leidimus ir gauti visą reikiamą informaciją apie esamą infrastruktūrą ir planuojamus inžinerinius darbus. ES mano, kad dėl to operatoriai turės galimybę tinklus diegti mažesnėmis sąnaudomis; remiantis poveikio vertinimu, taip bus sutaupyta 4,5 mlrd. eurų, o valstybės subsidijos sumažės 2,4 mlrd. EUR.

⁽²⁾ 2018 m. gruodžio 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2018/1972, kuria nustatomas Europos elektroninių ryšių kodeksas (OL L 321, 2018 12 17, p. 36).

3.6. Pasiūlyme pateiktos apibrėžtys taip pat buvo išplėtos, palyginti su PRSMD. Pasiūlymas taikomas prieigą teikiantiems tinklų operatoriams, taip pat įtraukiant susijusių priemonių, pavyzdžiui, kabelių kanalų, stiebų ir stulpų teikėjus, ir fizinei infrastruktūrai, įtraukiant viešosioms institucijoms, pavyzdžiui, vietos valdžios institucijoms, priklausančią infrastruktūrą, taip pat pastatus ir įėjimus į pastatus bei visą kitą turtą, įskaitant gatvių įrenginius, pavyzdžiui, apšvietimo stulpus, gatvių ženklus, šviesoforus, informacines lentas, autobusus ir tramvajų stoteles bei metro stotis.

3.7. Pasiūlymu nustatomos naujos priemonės, kuriomis siekiama padidinti esamos fizinės infrastruktūros skaidrumą. Pavyzdžiui, reikalaujama, kad viešosios infrastruktūros savininkai būtinausią informaciją apie fizinę infrastruktūrą teiktų per vadinamuosius bendrus informacinius punktus. Be to, jame nustatytos griežtesnės planuojamų inžinerinių darbų koordinavimo taisyklės – jos jau buvo nustatytos PRSMD, tačiau reglamente jų taikymo sritis ir taikymas gerokai išplėsti. Pavyzdžiui, pagal pasiūlymą reikalaujamą informaciją apie inžinerinius darbus tinklo teikėjas turi pateikti skaitmeniniu formatu per bendrą informacinį punktą ne vėliau kaip prieš tris mėnesius iki pirmojo prašymo išduoti leidimą. Šiuo požiūriu, kadangi duomenų bazės, kuriose kaupiama ši informacija, daugelyje ES šalių jau yra, EESRK mano, kad bendri informaciniai punktai turėtų būti integruoti ir susieti su kitomis duomenų bazėmis, kad būtų išvengta dubliavimosi ir sutaupyta išlaidų.

3.8. Į pasiūlymą taip pat įtrauktos priemonės, susijusios su leidimų išdavimo procedūromis: jos turi būti standartizuotos nacionaliniu lygmeniu ir visiškai prieinamos, nustatant supaprastintą leidimų išdavimo procedūrą, kai leidimas laikomas gautu praėjus keturiems mėnesiams nuo prašymo pateikimo. Be to, yra nustatytas ženklas „šviesolaidiniam ryšiui parengta“, kad būtų galima patikrinti, ar pastatas atitinka reikalavimus, susijusius su galimybe lengvai įrengti labai pralaidų elektroninių ryšių tinklą (LPERT), pavyzdžiui, šviesolaidinio ryšio tinklą, ir tai turi būti sąlyga, taikoma išduodant statybos leidimus naujiems pastatams. Vis dėlto EESRK pabrėžia, kad būtų svarbu šiuose pastatuose įrengti LPERT, kad būtų išnaudotas visas jų potencialas ir kuo geriau pasinaudota padarytomis investicijomis.

3.9. EESRK mano, jog svarbu, kad valstybės narės turėtų galimybę toliau taikyti arba nustatyti ES teisės aktus atitinkančias priemones, kurios viršytų Gigabitinės infrastruktūros akte nustatytus būtinausius reikalavimus, kaip aiškiai nurodyta 11 konstatuojamojoje dalyje, kurioje teisingai teigiama, kad šiuo reglamentu netrukdoma taikyti Sąjungos teisę atitinkančias nacionalines priemones, kuriomis skatinama bendrai naudotis egzistuojančia fizine infrastruktūra arba sudaromos sąlygos veiksmingiau diegti naują fizinę infrastruktūrą, papildant Gigabitinės infrastruktūros akte nustatytas teises ir pareigas.

4. Konkrečios pastabos

4.1. Pasiūlymas atitinka 2020 m. gruodžio mėn. įsigaliojusį Europos elektroninių ryšių kodeksą, kuriuo atnaujinta ES elektroninių ryšių reguliavimo sistema, pasiūlymu padedama siekti Kodekso tikslų, susijusių su skatinimu investuoti į pažangius junglumo tinklus. Kodekse daugiausia dėmesio skiriama konkurencijos didinimui, jame nustatyti reikalavimai didelę įtaką rinkoje turinčioms įmonėms ir jis yra susijęs ne tik su fizine infrastruktūra, bet ir su elektroninių ryšių tinklais, pavyzdžiui, optiniais skaiduliniais kabeliais, o pagrindinis Gigabitinės infrastruktūros akto tikslas yra pašalinti kliūtis, trukdančias diegti tinklus, atsižvelgiant į dabartinę technologinę raidą ir rinkos bei reguliavimo pokyčius.

4.2. EESRK palankiai vertina teksto suderinimą su Kodekso apibrėžtimis ir pabrėžia, kad siekiant Gigabitinės infrastruktūros akte nustatytų tikslų būtų labai svarbu turėti galimybę naudotis greitomis, veiksmingomis ir supaprastintomis procedūromis, taip pat atitinkamomis nuostatomis, sąlygomis ir kainomis, kurias būtų galima nuosekliai taikyti visoje ES. EESRK mano, kad šiuo požiūriu būtų ypač naudingos Komisijos gairės.

4.3. Atsižvelgiant į 2030 m. ES skaitmeninio dešimtmečio nustatytą tikslą, kad iki 2030 m. gigabitiniai ir greito judriojo ryšio tinklai turėtų aprėpti visus Europos namų ūkius, priešingai nei PRSMD, pasiūlyme dėl reglamento skatinama diegti LPERT, nustatant prieigos įpareigojimus fizinės infrastruktūros savininkams, nepaisant jų padėties rinkoje. EESRK pritaria taikymo srities išplėtimui, nes tai leistų visiems infrastruktūrą teikiantiems subjektams pasinaudoti greitomis leidimų išdavimo procedūromis, kurios būtų taikomos pagal Gigabitinės infrastruktūros aktą. Tačiau jis pabrėžia, jog svarbu užtikrinti, kad reguliavimo sistema būtų pakankamai išsami, kad būtų atsižvelgta į įvairius visų suinteresuotųjų subjektų, dalyvaujančių diegiant LPERT visoje ES, poreikius.

4.4. EESRK pripažįsta, kad siekiant 2030 m. ES skaitmeninio dešimtmečio tikslų labai svarbu dalytis esama infrastruktūra, taip pat pabrėžia, kad svarbu užtikrinti tinklų saugumą ir tvirtumą bei jų apsaugą. Norint pasiekti ES junglumo tikslus reikia išsamos strategijos, kurioje naujausios technologijos būtų derinamos su atspariomis, autonomiškoms ir saugioms tiekimo grandinėmis. Taip siekiama užkirsti kelią paslaugų teikimo pertrūkiams dėl gedimų ar kibernetinių išpuolių. Šiuo tikslu Gigabitinės infrastruktūros aktas turėtų skatinti tinklo paslaugų teikėjus pasirinkti technologijų komponentus, kuriais užtikrinamas aukštas skaitmeninio saugumo lygis, sumažinama tinklo pertrūkių rizika

ir tinkamai sprendžiama ši problema. Tam, kad Gigabitinės infrastruktūros akto tikslai būtų veiksmingi, svarbu užtikrinti tinklo tvirtumą, atsparumą ir kibernetinį saugumą, atsižvelgiant į šiuo metu galiojančią ES reglamentavimo sistemą ir atitinkamus aspektus, taip pat į visus būsimus ES veiksmus šioje srityje, kurie bus įtraukti į naujus Komisijos įgaliojimus nuo 2024 m.

4.5. EESRK pabrėžia, kad svarbūs priegios prie infrastruktūros elementai yra ne tik greitos, veiksmingos ir supaprastintos procedūros, bet ir tinkamos sąlygos ir kainos. Šiuo atžvilgiu, kadangi būtina užtikrinti sistemos veiksmingumą, pavyzdžiui, vengiant pernelyg didelių kainų, kurios atgrasytų nuo LPERT diegimo, EESRK mano, kad Komisija turėtų priimti konkrečias gaires.

4.6. EESRK mano, kad licencijavimo proceso supaprastinimas ir skaitmeninimas yra svarbus elektroninių ryšių tinklų diegimo elementas. Tačiau EESRK laikosi nuomonės, kad įpareigojimas suteikti tokį supaprastintą leidimą dėl priėjimo teisių gali būti nesuderinamas su proporcingumo principu ir gali pažeisti teisę į nuosavybę, kaip nustatyta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 17 ir 47 straipsniuose.

4.7. EESRK mano, kad greitas infrastruktūros kūrimas, statybos darbų koordinavimas, įvairių tinklo operatorių sinergijos kūrimas ir bendras esamos fizinės infrastruktūros naudojimas padeda taupyti investicijas, mažinti aplinkai tenkančią našta, nes išvengiama papildomų inžinerinių darbų ir taip padedama siekti aplinkosaugos tikslų.

4.8. EESRK mano, kad sparčiųjų tinklų diegimas yra labai svarbus vystymuisi ir socialinei bei ekonominei sanglaudai. Šiuo požiūriu mano, kad pasiūlyme turėtų būti nurodytos patikrinamos priemonės ir veiksmai, kuriais būtų užtikrintas subalansuotas vystymasis ir vienoda prieiga prie LPERT, kad, laikantis Deklaracijos dėl skaitmeninių teisių ir principų⁽³⁾, būtų išvengta didėjančio atotrūkio tarp šalių ir regionų, kurių vystymosi tempas ir pajėgumai skiriasi. Pagal šią deklaraciją visi rinkos dalyviai, kuriems naudinga skaitmeninė pertvarka, turėtų prisiimti socialinę atsakomybę ir sumokėti teisingą bei proporcingą dalį viešųjų gėrybių, paslaugų ir infrastruktūros kainos ir visiems ES gyventojams, įskaitant mažas pajamas gaunančius asmenis, turėtų būti užtikrinta prieiga prie aukštos kokybės ryšio su galimybe naudotis interneto prieiga⁽⁴⁾.

Briuselis, 2023 m. liepos 12 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

⁽³⁾ Europos deklaracija dėl skaitmeninio dešimtmečio skaitmeninių teisių ir principų (OL C 23, 2023 1 23, p. 1).

⁽⁴⁾ Europos deklaracijos dėl skaitmeninio dešimtmečio skaitmeninių teisių ir principų II skyriaus 3 punktas „Junglumas“.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl ploviklių ir paviršinio aktyvumo medžiagų, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2019/1020 ir panaikinamas Reglamentas (EB) Nr. 648/2004“

(COM(2023) 217 final – 2023/0124(COD))

(2023/C 349/19)

Pranešėja **Violeta JELIĆ**

Prašymas pateikti nuomonę	Europos Parlamentas, 2023 6 1 Taryba, 2023 6 7
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 114 straipsnis
Atsakingas skyrius	Bendrosios rinkos, gamybos ir vartojimo
Priimta skyriuje	2023 6 29
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 12
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	193 / 1 / 2

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) palankiai vertina Reglamento (EB) Nr. 648/2004 ⁽¹⁾ dėl ploviklių atnaujinimą ir supaprastinimą, nereikalingų ar pasenusių elementų pašalinimą ir gerai veikiančių punktų išsaugojimą. Tačiau EESRK mano, kad supaprastinimo galimybes atsveria arba viršija didesnė administracinė našta, atsirandanti dėl kitų pasiūlymo dėl peržiūros aspektų.

1.2. EESRK pabrėžia, kad svarbu užtikrinti Ploviklių reglamento peržiūros ir kitų teisėkūros ir techninių pokyčių, pavyzdžiui, susijusių su CLP reglamentu ((EB) Nr. 1272/2008) ⁽²⁾ ir Tvarių gaminių ekologinio projektavimo reglamentu, suderinamumą ir nuoseklumą.

1.3. EESRK yra visapusiškai įsipareigojęs užtikrinti vartotojų ir profesionalių naudotojų saugą, tačiau mano, kad nauji reikalavimai dėl ploviklių, kurių sudėtyje yra mikroorganizmų, yra pernelyg konservatyvūs, nelankstūs ir prieštaringi. EESRK rekomenduoja šias taisykles pritaikyti, kad būtų užtikrintas didesnis suderinamumas tiek atitinkamame sektoriuje, tiek su kitomis politikos kryptimis, ir remti inovacijas šioje besiformuojančių produktų kategorijoje, o ne užkirsti joms kelią.

1.4. EESRK palankiai vertina vienodas sąlygas, taikomas ES pagamintų ir importuojamų ploviklių ir paviršinio aktyvumo medžiagų rinkos priežiūrai. Tačiau EESRK mano, kad prievolė sukurti kiekvienos ploviklio ir (arba) paviršinio aktyvumo medžiagos partijos gaminio pasą ir apie ją pranešti yra pernelyg apsunkinanti, ir rekomenduoja nustatyti tinkamesnę priemonę gaminio pasui atnaujinti.

1.5. EESRK prašo išsamiau paaiškinti gaminio paso ir CE ženklo pridėtinę vertę rinkos priežiūrai, nes tokia informacija nebuvo įtraukta į Komisijos poveikio vertinimą. EESRK pažymi, kad ženklavimas suklastotu CE ženklu gali kelti pavojų vartotojų ir naudotojų saugai ir pakenkti vienodų sąlygų užtikrinimui reikalavimus atitinkantiems ekonominės veiklos vykdytojams.

⁽¹⁾ 2004 m. kovo 31 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 648/2004 dėl ploviklių (OL L 104, 2004 4 8, p. 1).

⁽²⁾ 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1272/2008 dėl cheminių medžiagų ir mišinių klasifikavimo, ženklavimo ir pakavimo, iš dalies keičiantis ir panaikinantis direktyvas 67/548/EEB bei 1999/45/EB ir iš dalies keičiantis Reglamentą (EB) Nr. 1907/2006 (OL L 353, 2008 12 31, p. 1).

1.6. EESRK pabrėžia, kad svarbu laiku nustatyti konkrečius ir techninius reikalavimus, kad juos būtų galima įgyvendinti, todėl rekomenduoja pereinamuosius laikotarpius pradėti taikyti tik priėmus atitinkamus papildomus teisės aktus.

1.7. EESRK pritaria tam, kad produktų etiketės būtų aiškesnės ir įskaitomesnės, pašalinant teisės aktų dubliavimąsi, supaprastinant etiketės turinį ir veiksmingai naudojant skaitmeninį ženklinį. EESRK rekomenduoja iš anksto supakuotiems produktams taikyti tokias pačias ženklinio skaitmeninio galimybes, kaip pildomiesiems gaminiams, taip pat naudoti aiškesnį ploviklių ženklinį vietoje teksto naudojant piktogramas.

2. Nuomonės rengimo aplinkybės

2.1. Pasiūlymu atnaujinamos galiojančios ploviklių taisyklės, atsižvelgiant į Europos žaliajo kurso, Cheminių medžiagų strategijos tvarumui užtikrinti ir neseniai priimto Komisijos komunikato dėl ilgalaikio ES konkurencingumo tikslus. Pasiūlymu siekiama supaprastinti rinkos taisyklės panaikinant reikalavimus, kurie laikomi nereikalingais arba pertekliniais, įvedant savanorišką skaitmeninį ženklinį, atskiriant iš anksto supakuotus produktus nuo pildoma forma parduodamų produktų, sudarant palankesnes sąlygas prekiauti naujoviškais saugiais produktais nustatant mikroorganizmams taikomus saugos reikalavimus ir stiprinant vykdymo užtikrinimą įvedant gaminio pasą.

2.2. Bendrosios pasiūlymo nuostatos apima ploviklių, paviršinio aktyvumo medžiagų ir kitų siūlomo reglamento tekste nurodytų sąvokų apibrėžtis, iš kurių kai kurios buvo atnaujintos ir patikslintos.

2.3. Pasiūlyme nustatyti produktų reikalavimai plovikliams ir paviršinio aktyvumo medžiagoms, susiję su laisvu judėjimu, biologiniu skaidumu, mikroorganizmų naudojimu plovikliuose ir fosfatų bei kitų fosforo junginių kiekio apribojimais. Paskutiniai trys iš jų toliau plėtojami siūlomo reglamento prieduose.

2.4. I priede pateikiami pačių paviršinio aktyvumo medžiagų ir esančių plovikliuose galutinio biologinio skaidumo kriterijai ir bandymo metodai. Jie iš esmės nepakeisti nuo Reglamento (EB) Nr. 648/2004 nuostatų, nes šie kriterijai ir bandymų metodai ir toliau atitinka paskirtį ir naujausius technikos laimėjimus. Išbraukti nebeaktualūs pirminiai biologinio skaidumo kriterijai, taip pat nukrypti leidžiančios nuostatos procedūra paviršinio aktyvumo medžiagoms, kurios neatitinka galutinio biologinio skaidumo kriterijų; ji buvo panaudota tik vieną kartą, padarius įrašą ankstesniame V priede, kuris nustoto galioja 2019 m., todėl laikoma nebereikalinga.

2.5. Pasiūlymo II priede pateikiami reikalavimai plovikliams, kurių sudėtyje yra mikroorganizmų, siekiant nustatyti suderintas tokių produktų saugą reglamentuojančias taisykles ir atitinkamus bandymų metodus atitinkamai šioms taisyklėms įrodyti. Reikalavimai keliami mikroorganizmams (jų padermėms), kurie gali būti naudojami, remiantis jų oficialiu identifikavimu, taip pat taikomas reikalavimas, kad jie priklausytų I rizikos grupei, kaip apibrėžta Direktyvoje 2000/54/EB⁽³⁾ (biologiniai veiksniai darbe), ir Europos maisto saugos tarnybos (EFSA) parengtam kvalifikuotos saugos prielaidos (KSP) sąrašui. Priedu taip pat draudžiama naudoti konkrečius patogeninius mikroorganizmus ar genetiškai modifikuotus mikroorganizmus, teiginius, kad produktas turi antimikrobinį arba dezinfekuojamąjį poveikį, nebent plovikliai atitinka Biocidinių produktų reglamentą (ES) Nr. 528/2012⁽⁴⁾, ir pateikti rinkai ploviklius, kurių sudėtyje yra mikroorganizmų, pildoma forma. Be to, priede nustatyti ploviklių, kurių sudėtyje yra mikroorganizmų, privalomi bandymų reikalavimai, įskaitant trečiųjų šalių bandymus, kuriais pagrindžiami bet kokie teiginiai apie mikroorganizmų poveikį, ir *in vivo* ūmaus toksiškumo įkvėpus bandymą (B.2 bandymas pagal Reglamentą (EB) Nr. 440/2008⁽⁵⁾, t. y. OECD TG 403).

2.6. Pasiūlyme nekeičiami Reglamente (EB) Nr. 648/2004 nustatyti išsamūs fosfatų ir kitų fosforo junginių kiekio apribojimai.

⁽³⁾ 2000 m. rugsėjo 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2000/54/EB dėl darbuotojų apsaugos nuo rizikos, susijusios su biologinių veiksnių poveikiu darbe (septintoji atskira direktyva, kaip numatyta Direktyvos 89/391/EEB 16 straipsnio 1 dalyje) (OL L 262, 2000 10 17, p. 21).

⁽⁴⁾ 2012 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 528/2012 dėl biocidinių produktų tiekimo rinkai ir jų naudojimo (OL L 167, 2012 6 27, p. 1).

⁽⁵⁾ 2008 m. gegužės 30 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 440/2008 nustatantis bandymų metodus pagal Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1907/2006 dėl cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (REACH) (OL L 142, 2008 5 31, p. 1).

2.7. Pasiūlyme aprašomos ekonominės veiklos vykdytojų, t. y. gamintojų, importuotojų, platintojų, pareigos ir naujai nustatytas įgaliotojo atstovo vaidmuo. Ankstesnė gamintojo prievolė būti įsisteigusiam Sąjungoje panaikinama, tačiau reikalaujama, kad už Sąjungos ribų esantys gamintojai paskirtų įgaliotąjį atstovą, pateikdami raštišką įgaliojimą atlikti tam tikras užduotis (o Sąjungoje įsisteigusiams gamintojams tai yra neprivaloma).

2.8. Pasiūlyme nustatyta nauja atitikties vertinimo procedūra, kurią turi atlikti ploviklių arba paviršinio aktyvumo medžiagų gamintojai ir kuri grindžiama Sprendimo Nr. 768/2008/EB A moduliu (Vidaus gamybos kontrolė). Procedūra apima atitikties savideklaraciją ir pagal ją reikalaujama, kad būtų parengti techniniai dokumentai, kuriuose būtų ploviklio ir jo naudojimo aprašymas, bandymų, atliktų siekiant įrodyti atitiktį, ataskaitos ir sudedamųjų dalių duomenų lapas.

2.9. Pasiūlyme nustatomi ploviklių ir paviršinio aktyvumo medžiagų žymėjimo CE ženklu ir ženklavimo reikalavimai, įskaitant skaitmeninio ženklavimo įgyvendinimo taisykles, kai ekonominės veiklos vykdytojas nusprendžia tai naudoti. Ženklavimo reikalavimai išsamiau aprašyti V priede, nurodant kiekio ženklavimo specifikacijas, informaciją apie dozavimą, kuri gali būti nenurodyta fizinėje etiketėje, kai ji pateikiama skaitmeninėje etiketėje, ir supaprastintą plataus vartojimo skalbiklių dozavimo lentelę. Pasiūlyme taip pat pateikiama duomenų saito, naudojamo skaitmeninei etiketei, kuri turi būti ant ploviklio ar paviršinio aktyvumo medžiagos, jos pakuotės ar lydimočiuose dokumentuose, sąvoka.

2.10. Pasiūlyme nustatomi reikalavimai, taikomi gaminio pasui, ir jo turinys, nustatyti kaip priemonė, palengvinanti rinkai pateikiamų ploviklių ar paviršinio aktyvumo medžiagų atitikties deklaraciją (per centrinį registrą) ir rinkos priežiūrą. Gaminio pasas turi būti prieinamas per tą patį duomenų saitą ant gaminio, kaip nurodyta pirmiau, ir turėtų būti sąveikus su bet koku gaminio pasu, nustatytu, pavyzdžiui, pagal teisės aktus dėl tvarių gaminių ekologinio projektavimo. Reikalaujama, kad Komisija priimtų įgyvendinimo aktą, kuriuo nustatomi techniniai reikalavimai gaminio pasui ir duomenų saitui.

2.11. Komisijai suteikiami įgaliojimai priimti būsimus deleguotuosius aktus, kuriais, atsižvelgiant į technikos, mokslo ir rinkos pokyčius, būtų pritaikyti pirmesniuose skyriuose aprašyti reikalavimai.

2.12. Į pereinamojo laikotarpio ir baigiamąsias nuostatas 32 straipsnyje įtraukta speciali nuostata dėl reikalavimų, susijusių plovikliais, kurių sudėtyje yra mikroorganizmų, peržiūros, pagal kurią reikalaujama, kad Komisija ne vėliau kaip po trejų metų nuo reglamento įsigaliojimo įvertintų šių taisyklių aktualumą ir veiksmingumą.

3. Bendrosios ir konkrečios pastabos

3.1. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas mano, kad Reglamentas (EB) Nr. 648/2004 dėl ploviklių (toliau – Ploviklių reglamentas) atitinka savo tikslus, veikia gerai ir iš esmės pasiekė savo tikslus.

3.2. EESRK pritaria Komisijos tikslui atnaujinti Ploviklių reglamentą, kad būtų atsižvelgta į technologinius, komercinius ir politikos pokyčius, įvykusius nuo šio reglamento priėmimo 2004 m., ir pritaria jo tikslui supaprastinti reikalavimus ekonominės veiklos vykdytojams, visų pirma MVĮ, pašalinti pasikartojimus ir dubliavimąsi su kitais ES teisės aktais. EESRK palankiai vertina pasiūlyme numatytus supaprastinimus, tačiau mano, kad administracinės naštos sumažinimo mastas yra kuklusnis, nei nurodo Komisija, o našta praktiškai gerokai padidėja kitose srityse⁽⁶⁾.

3.3. Ploviklių reglamentas peržiūrimas kartu su keliais kitais pasiūlymais dėl peržiūrėtų arba naujų teisės aktų, kurie taip pat daro poveikį plovikliams, įskaitant CLP reglamentą ((EB) Nr. 1272/2008) ir naująjį Tvarių gaminių ekologinio projektavimo reglamentą (ESPR). EESRK pabrėžia, kad svarbu užtikrinti visišką šių skirtingų teisės aktų suderinamumą ir nuoseklumą bei vengti jų nuostatų skirtumų ir dubliavimosi.

⁽⁶⁾ Daugiau informacijos apie ploviklių pramonei tenkančią administracinę našta pateikiama AISE informacijos suvestinėje apie bendrą sąnaudų vertinimą.

3.4. EESRK pritaria Komisijos pasiūlyme pateiktai supaprastintai „ploviklio“ apibrėžčiai, kuri bus lengviau taikoma ir suprantama tiek ūkio subjektams, tiek valdžios institucijoms. Iš ploviklio apibrėžties pašalinus nuorodą į konkrečias sudedamųjų dalių kategorijas (muilus ir (arba) paviršinio aktyvumo medžiagas), apibrėžtis tampa bendresnė ir aiškiau nustato būsimų naujovių taikymo sritį šioje produktų kategorijoje.

3.5. EESRK palankiai vertina tai, kad paviršinio aktyvumo medžiagoms ir toliau taikomi biologinio skaidumo reikalavimai ir panaikinta nebenaudojama nukrypti leidžiančios nuostatos procedūra. Tai padeda racionalizuoti ir padidinti nuostatų aiškumą ekonominės veiklos vykdytojams ir valdžios institucijoms.

3.6. EESRK mano, kad siūlomi reikalavimai plovikliams, kurių sudėtyje yra mikroorganizmų, yra pernelyg griežti ir nelabai tinkami plovikliams. Manoma, kad II priede nustatyti bandymų reikalavimai yra pernelyg sudėtingi, visų pirma mažosioms ir vidutinėms įmonėms (MVĮ). Dėl mikroorganizmų, naudojamų purškiamuosiuose plovikliuose, taikomas reikalavimas atlikti bandymą su stuburiniais gyvūnais dėl ūmaus toksiškumo įkvėpus, kurio metu paprastai tenka paaukoti po 30 gyvūnų. Tai kenkia Direktyvoje 2010/63/ES⁽⁷⁾ dėl mokslo tikslais naudojamų gyvūnų apsaugos priimtą išpareigojimui ir nėra būtina, nes yra alternatyvių saugos nustatymo metodų (pvz., analogijos su istoriniais duomenimis, *in vitro* bandymų naudojant žmogaus ląstelių linijas arba įrodymų visumos, ypač atsižvelgiant į privalomą 1/KSP rizikos grupės statusą).

3.7. EESRK mano, kad netikslinga reikalauti, kad plovikliuose naudojami mikroorganizmai būtų įtraukti į Europos maisto saugos agentūros nustatytą sąrašą, kuriame nurodyti kvalifikuotos saugos prielaidos (KSP) principą atitinkantys mikroorganizmai. Netgi nėra privalomai reikalaujama, kad mikroorganizmas būtų naudojamas maisto ir pašarų pramonėje, tai tėra atspirties taškas tolesniam EFSA vertinimui. Tokiu atveju į KSP sąrašą neįtraukti mikroorganizmai galėtų būti toliau tikrinami dėl saugos ir naudojami maiste ar pašaruose, tačiau plovikliams tokia galimybė atsirastų tik po to, kai Komisija oficialiai persvarstytų ir (arba) peržiūrėtų reikalavimus. Nemanoma, kad būtų proporcinga nustatyti griežtesnes taisykles plovikliams nei maisto produktams, kurie nuryjami tiesiogiai. Vis dėlto, jeigu KSP sąrašas būtų privalomas, EESRK nemano, kad būtų pagrįsta reikalauti, kad plovikliai, kurių sudėtyje yra mikroorganizmų, būtų ženklinami įspėjimu, kad produktu negalima valyti paviršių, kurie liečiasi su maistu.

3.8. Ribojant mikroorganizmus, kurie gali būti naudojami taip, kaip aprašyta naujame II priede, rizikuojama trukdyti inovacijoms arba jas stabdyti ir neatsižvelgiama į tai, kad plovikliams, kurių sudėtyje yra mikroorganizmų, jau taikomas Ploviklių reglamentas ir kiti teisės aktai, pavyzdžiui, Direktyva dėl bendros gaminių saugos, ir pramonės sukurta sistema, leidžianti tinkamai valdyti mikrobinių sudedamųjų dalių riziką. Pasiūlymu plovikliams, pateiktiems į rinką mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros tikslais, netaikomos II priedo 1 punkte nustatytos sąlygos, tačiau vienintelis mechanizmas, leidžiantis komerciniais tikslais naudoti naujus mikroorganizmus (jų padermes), yra 32 straipsnyje numatyta peržiūros sąlyga ir (arba) deleguotieji aktai. EESRK rekomenduoja taikyti mažiau ribojančią procedūrą, kad būtų sudarytos sąlygos ir skatinamos inovacijos šiame augančiame produktų segmente.

3.9. EESRK pritaria Komisijos siekiui išlaikyti esamus fosfatų ir kitų fosforo junginių kiekio apribojimus, kurie nuo 2014 m. sėkmingai sumažino fosforo naudojimą, leidžiant jį naudoti tik tose srityse, kuriose jis yra itin svarbus, arba srityse, kuriose nustatčius apribojimą būtų daromas dar didesnis neigiamas poveikis aplinkai, saugai ir (arba) valymo veiksmingumui⁽⁸⁾.

3.10. EESRK mano, kad reikia aiškiau apibrėžti pasiūlyme nurodytų ekonominės veiklos vykdytojų, visų pirma 8 straipsnyje aprašyto įgaliotojo atstovo, vaidmenį ir pareigas. Tuo atveju, kai už Sąjungos ribų įsisteigęs gamintojas privalo paskirti tokį įgaliotąjį atstovą, neaišku, ar ne ES gamintojo jam suteiktame įgaliojime turi būti numatyta, pavyzdžiui, pareiga pateikti sudedamųjų dalių duomenų lapą valstybių narių paskirtoms įstaigoms, kaip aprašyta 7 straipsnio 6 dalyje. Siekiant užtikrinti vienodas sąlygas, svarbu, kad tie patys įpareigojimai būtų taikomi gamintojams tiek Sąjungoje, tiek už jos ribų ir kad būtų aišku, kaip šie įpareigojimai turi būti vykdomi.

(7) 2010 m. rugsėjo 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/63/ES dėl mokslo tikslais naudojamų gyvūnų apsaugos (OL L 276, 2010 10 20, p. 33).

(8) *Relevance of professional laundry and machine dishwashing on the entry of phosphate and other phosphorus compounds (P) into wastewater* (Profesionalaus skalbimo ir indų plovimo indaplove svarba fosfato ir kitų fosforo junginių (P) patekimui į nuotekų vandenį), Umweltbundesamt 98/2021.

3.11. EESRK prašo išsamiau paaiškinti gaminio paso ir CE ženklo, kaip priemonių įrodyti ir (arba) patikrinti produktų, kuriems taikomas Ploviklių reglamentas, atitiktį, pridėtinę vertę. Komisijos poveikio vertinimo ataskaitoje nenurodyta jokia konkreči su reikalavimų laikymusi susijusi problema ar pavojus vartotojų saugai, kad būtų pateisintas šių reikalavimų įvedimas, be to, šie reikalavimai neįtraukti į nagrinėjamas politikos galimybes, todėl trūksta informacijos apie jų poveikio vertinimą. Tačiau EESRK pritaria reikalavimui, kad gaminio pasas būtų vienodai taikomas visiems ploviklių ar paviršinio aktyvumo medžiagų gamintojams, neatsižvelgiant į tai, ar jie įsisteigę Sąjungoje, ar už jos ribų, kad dėl importo nebūtų pakenkta Europos produktų konkurencumui.

3.12. Žymėjimas CE ženklu pats savaime nėra įrodymas, kad atitikties vertinimo procedūros buvo atliktos pagal reglamentą, ir tai vis tiek turi patikrinti priežiūros institucijos, kaip numatyta dabartiniame reglamente. Yra žinoma, kad kitų kategorijų gaminiai, kuriems taikomi panašūs teisės aktai, gali būti ženklinami suklastotu CE ženklu ir dėl to gali kilti pavojus vartotojų sveikatai ir saugai.

3.13. EESRK ragina, kad visi Ploviklių reglamentu nustatyti gaminių pasai būtų visiškai suderinti su pasais, priimtais pagal kitus teisės aktus, pavyzdžiui, Tvarių gaminių ekologinio projektavimo reglamentą. Siekiant kuo labiau sumažinti ekonominės veiklos vykdytojams, visų pirma MVĮ, ir valdžios institucijoms tenkančią administracinę naštą, svarbu išlaikyti nuoseklumą ir vengti bet kokių dvigubų ar skirtingų reikalavimų.

3.14. EESRK mano, kad šiuo metu siūlomi informacijos reikalavimai gaminio pasui yra nesuderinami su administracinės naštos mažinimu. Gaminio paso sukūrimas, pranešimas registruui ir naujo duomenų saito spausdinimas ir (arba) tvirtinimas kiekvienai konkrečiai gaminio partijai yra neveiksmingas ir neproporcingas, o reikalavimas atlikti šiuos veiksmus prieš pateikiant gaminių rinkai gali sutrikdyti ir užvilkti tiekimo grandines. EESRK rekomenduoja Komisijai pritaikyti šiuos reikalavimus prie veiksmingesnio dažnio ar svyravimų nustatymo.

3.15. EESRK pažymi, kad konkretūs ir techniniai reikalavimai, susiję su gaminio pasu, turi būti nurodyti vėliau įgyvendinimo akte. Tai yra esminiai siūlomo reglamento įgyvendinimo elementai ir EESRK pabrėžia, jog svarbu, šie kad reikalavimai būtų priimti likus pakankamai laiko iki reglamento įsigaliojimo siekiant išvengti teisinio netikrumo. Kad ekonominės veiklos vykdytojai turėtų pakankamai laiko nuostatoms įgyvendinti, EESRK rekomenduoja pereinamuosius laikotarpius persvarstytam Ploviklių reglamentui įgyvendinti pradėti skaičiuoti tik po to, kai Komisija įvykdys savo teisėkūros įsipareigojimus.

3.16. EESRK pritaria tam, kad būtų panaikintas ploviklių, atitinkančių klasifikavimo pavojingais pagal CLP reglamento kriterijus, sudedamųjų dalių duomenų lapo reikalavimas, nes taip būtų išvengta nereikalingo dubliavimosi su pastarojo reglamento nuostatomis. EESRK siūlo, kad nepavojingų ploviklių sudedamųjų dalių duomenų lapas būtų pateikiamas gavus motyvuotą valstybių narių paskirtų institucijų prašymą, pagrįstą nustatytais vartotojų apsaugos poreikiais arba susirūpinimą keliančiais klausimais; tokia formuluotė labiau atitiktų pasiūlymo 8 straipsnio 3 dalies c punktą ir CLP VIII priedą.

3.17. EESRK palankiai vertina siūlomus ženklinimo reikalavimų pakeitimus, nors ir palyginti ribotus, kad būtų išvengta dubliavimosi tarp CLP reglamento ir Ploviklių reglamento, kiek tai susiję su sudedamųjų dalių identifikavimu. Tai padės padidinti etikečių aiškumą ir aktualumą vartotojams ir (arba) galutiniams naudotojams, kurie, kaip parodė nepriklausomi tyrimai, pirmenybę teikia etiketėms, kuriose pateikiama mažiau, bet aiškesnės informacijos⁽⁹⁾. Atsižvelgdamas į tai, EESRK siūlo dar labiau supaprastinti ploviklių ženklinimą vietoj teksto naudojant piktogramų sistemą.

3.18. EESRK pritaria pasiūlymo nuostatoms dėl skaitmeninio ženklinimo, kuris taip pat padės pagerinti fizinių etikečių įskaitomumą, o vartotojui ir (arba) galutiniam naudotojui suteiks geresnę patirtį informacijos, kalbos pasirinkimo ir įskaitomumo požiūriu. EESRK taip pat pasisako už prieigą prie skaitmeninių etikečių ir gaminio paso informacijos per vieną duomenų saitą, kad ant etikečių būtų kuo mažiau painiavos ir netvarkos.

⁽⁹⁾ M. Geuens, D. Byrne, G. Boeije, V. Peeters, B. Vandecasteele, „Investigating the effectiveness of simplified labels for safe use communication: the case of household detergents“ (Supaprastintų saugaus naudojimo etikečių veiksmingumo tyrimas: buitinių ploviklių atvejis), „International Journal of Consumer Studies“, 2021 m., 45(6):1410–24, <https://doi.org/10.1111/ijcs.12662>.

3.19. EESRK palankiai vertina pasiūlymą leisti didžiąją dalį reikalaujamo ženklavimo pateikti skaitmeniniu būdu ant produktų, parduodamų pildymo forma, tačiau abejoja, kad tos pačios taisyklės neturėtų būti taikomos ir iš anksto supakuotiems produktams, kaip ir parduodamiems pildymo forma. Tokiu būdu būtų geriau užtikrintos vienodos sąlygos rinkai pateikiamiems plovikliams.

Briuselis, 2023 m. liepos 12 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „ES veiksmų planas: jūrų ekosistemų apsauga ir atkūrimas siekiant darnios ir atsparios žuvininkystės““

(COM(2023) 102 final)

(2023/C 349/20)

Pranešėjas **Javier GARAT PÉREZ**

Prašymas pateikti nuomonę	Europos Komisija, 2023 3 27
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis
Atsakingas skyrius	Žemės ūkio, kaimo plėtros ir aplinkos skyrius
Priimta skyriuje	2023 6 28
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	41 / 0 / 4
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 12
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	149 / 0 / 1

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Mūsų vandenynai užima 70 % planetos paviršiaus ploto. Jie yra maisto ir biologinės įvairovės šaltinis, padeda reguliuoti klimatą ir yra pragyvenimo šaltinis daugeliui pakrančių bendruomenių, o tai labai naudinga sveikatai, visuomenei ir ekonomikai. Todėl Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) mano, kad sveikos jūrų ekosistemos yra itin svarbios planetai ir nuo jos priklausomoms bendruomenėms.

1.2. Europos žvejai tiekia aukštos kokybės žuvininkystės produktus, kurių anglies pėdsakas yra santykinai nedidelis. Po kelerių metų gero valdymo ir sumažėjusio žvejybos intensyvumo Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) džiaugiasi išpuilingu Europos Sąjungos žvejybos išteklių atkūrimu. Remiantis Europos Komisijos duomenimis, 2009 m. ES tausiai žvejojė tik penkis išteklius; 2022 m. tokių išteklių jau daugiau kaip šešiasdešimt ir padėtis toliau gerėja ⁽¹⁾. Žuvų ištekliai, visų pirma šiaurės rytų Atlante, labai išaugo ir vos per dešimt metų pasiekė 50 % didesnę lygį nei 2010 m. ⁽²⁾. Be to, 99 % ES reguliuojamų žuvų išteklių šiaurės rytų Atlante ⁽³⁾, t. y. 82,5 % visame pasaulyje ⁽⁴⁾, iškraunama iš tvarių žuvų išteklių.

1.3. Tačiau šis atsigavimas lėmė dideles socialines ir ekonomines sąnaudas. Kvotų mažinimas kartu su nuolatinėmis krizėmis, su kuriomis susiduria žvejai, daro katastrofišką poveikį: visoje Europoje į metalų laužą atiduodami žvejybos laivai. Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacijos (FAO) duomenimis, šiuo metu Europos žvejybos laivyną sudaro 28 % mažiau laivų nei 2000 m. Todėl EESRK mano, kad itin svarbu įmonėms ir darbuotojams užtikrinti pajamų nuspėjamumą ir ekonominį stabilumą.

1.4. Nors Europos žuvininkystės sektoriuje dėta daug pastangų ir padaryta pažanga siekiant jūrų ekosistemų tvarumo ir apsaugos, vandenynus toliau veikia klimato kaita, rūgštėjimas ir tarša įvairiomis medžiagomis, pavyzdžiui, plastikumu ir kitomis šiukšlėmis ar veiklos sausumoje atliekomis, o tai kelia didelę grėsmę jūrų ekosistemoms ir nuo jų priklausančioms bendruomenėms. Siekdama spręsti šias problemas ir atsivėlgdama į naujosios pasaulinės biologinės įvairovės strategijos po

⁽¹⁾ COM(2023) 103 final.

⁽²⁾ ŽMTEK Ad hoc 20-01.

⁽³⁾ COM(2020) 248 final.

⁽⁴⁾ 2022 m. pasaulinė žvejybos ir akvakultūros padėtis, (FAO).

2020 m. ir į 2030 m. ES biologinės įvairovės strategijos tikslus, ES iki 2030 m. turi teisiškai apsaugoti 30 % savo jūrų. EESRK ragina valstybes nares per nustatytą laikotarpį pasiekti šį tikslą ir ieškoti sprendimų, kuriais būtų sudarytos sąlygos derinti tikslus su žvejyba, kai tai rekomenduoja mokslo atstovai.

1.5. EESRK pripažįsta, kad, nepaisant pagerėjimo, žuvininkystė ir toliau daro poveikį vandenynų aplinkai. Todėl akivaizdu, kad reikia toliau mažinti žvejybos įrankių poveikį, didinti tinklų atrankumą ir apsaugoti pažeidžiamas jūrų rūšis ir ekosistemas. EESRK ragina parengti priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo ir aplinkos apsaugos strategiją, kurioje daugiau dėmesio būtų skiriama inovacijoms, o ne veiklos panaikinimui, ir kurioje vienodai dėmesio būtų skiriama trims tvarumo ramsčiams – aplinkos, socialiniam ir ekonominiam, padedantiems išlaikyti kvalifikuotas darbo vietas Europoje. Visų pirma EESRK ragina užtikrinti pusiausvyrą tarp pasiūlymo padidinti draudimų skaičių tradiciniuose žvejybos rajonuose ir žvejybos veiklos išsaugojimo, atsižvelgiant į nuolatinį išteklių padėties gerėjimą ir augančią laivyno mažinimo riziką.

1.6. Nors veiksmų planas nėra teisiškai privalomas, EESRK pažymi, kad dėl jo valstybės narės ir jų laivynai patirs didelių socialinių ir ekonominių sąnaudų. Todėl jis apgailestauja, kad prie veiksmų plano nėra pridėtas socialinis ir ekonominis tyrimas ir jame nesiūloma jokių papildomų Europos Komisijos pasiūlytų žaliosios ir energetikos pertvarkos finansavimo priemonių. Todėl Komitetas ragina atlikti siūlomų priemonių socialinio ir ekonominio poveikio vertinimą, visų pirma atsižvelgiant į dugninės žvejybos draudimą saugomose jūrų teritorijose, ir ragina imtis visų teisingai ir suderintai pertvarkai reikiamų priemonių, įskaitant paskatas ir kompensacinius mechanizmus.

1.7. EESRK manymu, itin svarbu, kad bet kokie galimi dugniniams žvejybos įrankiams taikomi apribojimai automatiškai atsispindėtų iš trečiųjų šalių importuojamų produktų srityje, visų pirma atsižvelgiant į tai, kad Europos Sąjunga importuoja 70 % suvartojamų žuvų ir kad tūkstančiai tonų žuvų vežama iš kitų šalių, pavyzdžiui, Rusijos ir Kinijos, kurios, be kita ko, naudojasi muitų tarifų lengvatomis. Todėl EESRK ragina Komisiją į veiksmų planą įtraukti rinkos priemones, kuriomis būtų užtikrintas vidaus ir išorės politikos nuoseklumas ir darna, taip pat vienodos sąlygos ES ir ne ES veiklos vykdytojams. Naudojant mobiliuosius dugninius žvejybos įrankius sužvejojama 25 % viso Europoje sužvejojamo žuvų kiekio ⁽⁵⁾. EESRK ragina parengti veiksmų planą, kuriuo nebūtų didinama skirtis tarp apsirūpinimo maistu saugumo ir apsirūpinimo maistu savarankiškumo (jūros gėrybėmis) ir kuriuo būtų sudarytos sąlygos žvejams visapusiškai pasinaudoti teisės aktais jiems skirtomis žvejybos kvotomis.

1.8. Kalbant apie europinius upinius ungurius, EESRK ragina tęsti ir sparčiau dėti pastangas siekiant atkurti ungurių buveines, pagerinti upių sujungiamumą ir šalinti kliūtis migracijai. Komitetas taip pat ragina gerinti tarpvalstybinį bendradarbiavimą ir vengti priešingų rezultatų duodančios žuvininkystės praktikos. Ne mažiau svarbu, pažymi Komitetas, kad pastarieji ES draudimai žvejoti, taikomi komercinei ir rekreacinei veiklai, daro neigiamą poveikį priekrantės žvejybai visoje Europoje, todėl ragina prieš svarstant, ar imtis papildomų ribojamųjų žuvininkystės priemonių išnagrinėti, kokia pažanga daroma atkuriant rūšis.

1.9. EESRK pabrėžia svarbų mokslo vaidmenį nustatant, valdant ir mažinant grėsmes jūrų ekosistemoms. EESRK daro išvadą, kad reikia stiprinti ir tobulinti mokslines rekomendacijas, taikyti ekosisteminį jūrų išteklių valdymo metodą ir naudoti didesnės skiriamosios gebos žvejybos pėdsako ir anglies dioksido absorbentų žemėlapius.

1.10. Kalbant apie šaudmenis ir kitus teršalus, kurie karo metu išmetami į mūsų jūras, ypač į Baltijos jūrą, EESRK ragina Europos Komisiją ir jos valstybes nares imtis operatyvinių priemonių jūros dugnei išvalyti, taip pat teisėkūros priemonių siekiant užtikrinti, kad vandenys būtų apsaugoti nuo šių grėsmių.

2. Aplinkybės

2.1. Europos Komisijos teigimu, šis veiksmų planas yra dalis jos pastangų nuosekliau įgyvendinti ES aplinkos politiką ir bendrą žuvininkystės politiką, taip, kad jos atitiktų tris tvarumo ramsčius: aplinkos, ekonominių ir socialinių. Juo siekiama paspartinti perėjimą prie tvaresnės žvejybos praktikos pasitelkiant:

— atrankesnius žvejybos įrankius ir praktiką komercinės žvejybos srityje siekiant sumažinti sužvejojamų žuvų jauniklių kiekį ir taip padidinti žuvų išteklių atkūrimo ir išsaugojimo galimybes gamtoje,

⁽⁵⁾ ŽMTEK *Ad hoc* 21-08.

- technologines ir praktines inovacijas, kuriomis siekiama užkirsti kelią jautrių rūšių priegaudai,
- laipsnišką dugninės žvejybos nutraukimą visose saugomose jūrų teritorijose iki 2030 m., atsižvelgiant į jų svarbą atkuriant jūrų biologinę įvairovę ir jūros dugno svarbą jūrų ekosistemų sveikatai ir klimato kaitos švelninimui.

2.2. Europos Komisijos teigimu, šią pertvarką reikėtų remti lengvai prieinamu finansavimu, moksliniu darbu, kuriuo siekiama plėtoti ir skatinti naujoviškus žvejybos būdus, ir tvirta valdymo sistema, kuri sudarytų sąlygas žvejybos ir aplinkos apsaugos bendruomenių dialogui.

3. Bendrosios pastabos

Teisiniai aspektai

3.1. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad veiksmų planas nėra privalomas, todėl jame valstybėms narėms daugiausia pateikiamos rekomendacijos, grindžiamos ES biologinės įvairovės strategija⁽⁶⁾, ES prisitaikymo prie klimato kaitos strategija⁽⁷⁾ ir strategija „Nuo ūkio iki stalo“⁽⁸⁾. Tačiau dėl siūlomo veiksmų plano valstybės narės ir jų laivynai patirs didelių socialinių ir ekonominių sąnaudų. Šiuo požiūriu EESRK mano, kad veiksmų planas yra unikali galimybė pradėti dialogą Europos ir nacionaliniu lygmeniu, todėl pritaria tam, kad būtų sukurta bendra valstybių narių darbo grupė, kurioje stebėtojų teisėmis dalyvautų suinteresuotieji subjektai (laivų savininkai, darbuotojai ir aplinkosaugininkai), siekiant užtikrinti koordinuotą ir įtraukų sprendimų priėmimo procesą, kad būtų priimtos ir įgyvendintos nuoseklios valdymo priemonės.

3.2. EESRK primena, kad ES žuvininkystės ir aplinkos teisės aktuose jau reikalaujama apsaugoti ir atkurti jūros dugną. Pavyzdžiui, mobilioji dugninė žvejyba Viduržemio jūroje draudžiama didesniame nei 1 000 metrų gylyje. Atlanto vandenyne draudžiama žvejyba dugniniais tralais gilesniuose nei 800 metrų vandenyse, be to, dugninę žvejybą dugniniais tralais neseniai uždrausta vykdyti 16 419 km² pažeidžiamų jūrų ekosistemų.

3.3. Tačiau iki 2030 m. ES turi teisiškai apsaugoti 30 % savo jūrų, laikydamosi naujosios pasaulinės biologinės įvairovės strategijos ir ES biologinės įvairovės strategijos tikslų. EESRK ragina valstybes nares pasiekti šį tikslą pasitelkiant nacionalines strategijas, pagal kurias skatinamas ekosisteminis požiūris ir kuriomis sudaromos sąlygos derinti tikslus su žvejyba, remiantis mokslinėmis rekomendacijomis.

3.4. Komitetas pabrėžia, kad plačiai paplitęs dugninės žvejybos draudimas saugomose jūrų teritorijose nėra numatytas jokiam tarptautiniame dokumente (BBNJ⁽⁹⁾, BĮK⁽¹⁰⁾ ar Regioninės žvejybos valdymo organizacijos⁽¹¹⁾), nei pačiame Sąjungos *acquis*. Todėl EESRK mano, kad tikslinga vadovautis Europos Komisijos aiškinimu, pateiktu jos atsakyme į Audito Rūmų ataskaitą⁽¹²⁾, kurioje teigiama, kad „saugomų jūrų teritorijų nustatymas lemia ne visišką žmogaus veiklos apribojimą, o veiksmingų valdymo priemonių, atitinkančių teritorijų apsaugos tikslus ir grindžiamų patikimiausiomis turimomis mokslinėmis rekomendacijomis, taikymą. Šios mokslinės rekomendacijos žvejybos veiklą turėtų apriboti tik tada, kai tai būtina siekiant laikytis saugotinių gamtinių ypatybių ekologinių reikalavimų“. Tokia pat logika atsispindi Buveinių direktyvoje⁽¹³⁾, kurioje teigiama, kad „priemonėmis, kurių imamasi pagal šią direktyvą, atsižvelgiama į ekonominius, socialinius ir kultūrinius reikalavimus bei regioninius ir vietos ypatumus“, kartu su reikalavimu atlikti poveikio vertinimą kiekvienu konkrečiu atveju ir pagrįstai imtis priemonių (6 straipsnio 3 dalis).

3.5. Siekiant užtikrinti, kad žuvininkystės produktus būtų galima gaminti laikantis aukščiausių socialinių ir aplinkosaugos reikalavimų nepakenkiant įvairių ES šalių veiklos vykdytojų konkurencingumui, veiksmų plane reikėtų numatyti strategiją, kuria būtų sukurtos vienodos sąlygos, be kita ko, atsižvelgiant į trečiųjų šalių standartus. Be to, dialoguose ir konsultacijose dėl to, kaip kiekviena valstybė narė šį planą įgyvendins, reikėtų koordinuoti pastangas ir

⁽⁶⁾ COM(2020) 380 *final*.

⁽⁷⁾ COM(2021) 82 *final*.

⁽⁸⁾ COM(2020) 381 *final*.

⁽⁹⁾ Susitarimas dėl jūrų biologinės įvairovės išsaugojimo ir tausaus naudojimo nacionalinei jurisdikcijai nepriklausančiuose rajonuose.

⁽¹⁰⁾ Biologinės įvairovės konvencija.

⁽¹¹⁾ RŽVO – regioninės žvejybos valdymo organizacijos.

⁽¹²⁾ Audito Rūmų specialioji ataskaita Nr. 26/2020.

⁽¹³⁾ 1992 m. gegužės 21 d. Tarybos Direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos (OL L 206, 1992 7 22, p. 7).

užtikrinti, kad laivynams, plaukiojantiems su vienos valstybės vėliava ir veikiančioms kitos valstybės narės vandenyse, galėtų būti atstovaujama nacionaliniuose saugomų jūrų teritorijų kūrimo procesuose. Priešingu atveju gali būti taikomos nevienodos sąlygos, todėl Europos vandenų taisyklės bus nepakankamai nuoseklios.

3.6. Komitetas atkreipia dėmesį į Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 39 straipsnį, kuriame nustatyta, kad būtina užtikrinti deramą žemės ūkio (ir žuvininkystės) bendruomenės gyvenimo lygį, užtikrinti apsirūpinimo saugumą ir produktų tiekimą vartotojams už priimtinas kainas. Dėl šios priežasties ir atsižvelgdamos į proporcingumo principą (ES Sutarties 5 straipsnis) valstybės narės turėtų pasiūlyti galimybę, kuri darytų mažiausią poveikį laivynui ir užtikrintų veiksmingą gamtos apsaugą.

3.7. EESRK primena, kad Paryžiaus susitarimo ⁽¹⁴⁾ 2 straipsnio 1 dalies b punkte pabrėžiamas poreikis didinti gebėjimą prisitaikyti prie neigiamo klimato kaitos poveikio ir skatinti atsparumą klimato kaitai bei vystymąsi išmetant nedidelį šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį, kad nekiltų grėsmė maisto gamybai.

Taikymo sritis

3.8. Komisija ragina valstybes nares imtis nacionalinių priemonių ir, prireikus, pateikti Komisijai bendras rekomendacijas siekiant užtikrinti, kad iki 2030 m. visose saugomose jūrų teritorijose būtų laipsniškai panaikinta mobilioji dugninė žvejyba.

3.9. EESRK primena, kad saugomose jūrų teritorijose žvejybos veiklą galima apriboti tik tuo atveju, jei tai būtina siekiant laikytis saugotinių gamtinių ypatybių ekologinių reikalavimų. Šiomis aplinkybėmis saugomose jūrų teritorijose gali būti numatyta daug kitų išsaugojimo priemonių, nesusijusių su dugnine žvejyba, pavyzdžiui, jūrų paukščių, banginių šeimos gyvūnų ar vėžlių apsauga. Todėl, siūlydamas priemones dėl dugninių žvejybos įrankių, Komitetas ragina Komisiją sutelkti pastangas į saugomas jūrų teritorijas, kurių užduotis – apsaugoti ne ką kitą, o pažeidžiamą jūros dugną.

3.10. EESRK primena, kad naujosios Biologinės įvairovės konvencijos (BĮK) 3 tikslu siekiama užtikrinti ir sudaryti sąlygas iki 2030 m. veiksmingai išsaugoti ir valdyti bent 30 % pakrančių ir jūrų teritorijų nustatant saugomas jūrų teritorijas ir taikant kitas veiksmingas teritorines išsaugojimo priemones (KVTIP), kartu užtikrinant, kad bet koks tvarus naudojimas, kai tinkama, tokiose teritorijose visiškai atitiktų išsaugojimo rezultatus, pripažįstant ir gerbiant vietos bendruomenių teises.

3.11. Atsižvelgdamas į tai, EESRK apgailestauja, kad Komisija į veiksmų planą neįtraukia įtraukčių ir veiksmingų aplinkos apsaugos priemonių, pavyzdžiui, KVTIP. EESRK ragina naudotis 2022 m. FAO paskelbtu „Kitų veiksmingų teritorinių išsaugojimo priemonių, grindžiamų jūrų žvejybos rajonais, nustatymo, vertinimo ir ataskaitų teikimo vadovu“ ⁽¹⁵⁾.

3.12. Be to, EESRK ragina į teisės aktais nustatytą 30 % apsaugos lygio skaičiavimą įtraukti KVTIP, kad būtų galima proporcingai pasiekti šį tikslą. Šiuo požiūriu EESRK ragina įtraukti kitus žuvininkystės teisės aktuose nustatytus dugninės žvejybos draudimus, pavyzdžiui, neseniai nustatytus dugninės žvejybos draudimus 87 Atlanto vandenyno rajonuose arba žvejybos draudimus vakarinėje Viduržemio jūros dalyje dėl daugiamečio valdymo plano.

Žvejybos pėdsakas

3.13. Veiksmų plane teigiama, kad mobilioji dugninė žvejyba šiaurės rytų Atlante apskritai vykdoma 80–90 % žvejybos rajonų, remiantis specialia 2021 m. birželio 24 d. Tarptautinės jūrų tyrinėjimo tarybos (ICES) rekomendacija. EESRK pažymi, kad tokie dideli skaičiai daugiausia susiję su maža žvejybos pėdsako kartografavimo skiriamąja geba. Šiuo atžvilgiu ICES naudoja dugninės žvejybos poveikio vertinimo lentelę, kurios skiriamoji geba yra apie 17 km² (šiaurės platumą) ir 27 km² (pietų platumą). Kitaip tariant, jei laivo trajektorijos linija eina per bet kurį tos srities tašką, laikoma, kad žvejyba vyksta visame rajone. Taip dirbtinai didinamas eksploatuojamas plotas, politiniai sprendimai priimami be tikslaus žemėlapių. Todėl EESRK ragina Komisiją į veiksmų planą įtraukti poreikį geriau kartografuoti dugninę žvejybą. Jūrų strategijos pagrindų direktyvos ⁽¹⁶⁾ įgyvendinimo ataskaitoje Komisija pažymi, kad pagrindinė veikla, dėl kurios faktiškai

⁽¹⁴⁾ 2015 m. Paryžiaus susitarimas (JT).

⁽¹⁵⁾ *Kitų veiksmingų teritorinių išsaugojimo priemonių, grindžiamų jūrų žvejybos rajonais, nustatymo, vertinimo ir ataskaitų teikimo vadovas* (FAO).

⁽¹⁶⁾ 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/56/EB, nustatanti Bendrijos veiksmų jūrų aplinkos politikos srityje pagrindus (Jūrų strategijos pagrindų direktyva) (OL L 164, 2008 6 25, p. 19).

fiziškai prarandamos dugno buveinės⁽¹⁷⁾, yra „žemės įšavinimas ir apsauga nuo potvynių, uostų statyba, kietųjų atliekų šalinimas, atsinaujinančiosios energijos gamyba ir netvarios akvakultūros praktikos poveikis“⁽¹⁸⁾. Todėl EESRK prašo Europos Komisijos pasiūlyti papildomų priemonių, kuriomis būtų kuo labiau sumažintas arba pašalintas šių elementų poveikis, kuris savo ruožtu daro neigiamą poveikį žvejybos veiklai.

Tikslieji mokslai

3.14. Įvairūs trukdžiai, pavyzdžiui, rūgštėjimas, vandenynų karščio bangos, deguonies trūkumas, toksikiškų dumblių žydėjimas, parazitai ar reprodukcijos sutrikimai gali lemti žuvų išteklių išnykimą arba paskatinti juos pasitraukti į gilesnius ir šaltesnius vandenis. Plastiką, mikroplastiką ir kitą žmogaus veiklos teršalą taip pat daro neigiamą poveikį jūrų ekosistemoms. Dėl šių veiksnių tradicinės žuvininkystės mokslas, kuriais atvejais negali suprasti kai kurių išteklių būklės ir pokyčių. EESRK daro išvadą, kad dėl visų šių priežasčių labiau nei bet kada būtina taikyti ekosisteminį metodą ir tobulinti mokslą, kad būtų galima įvertinti, suprasti ir prisitaikyti prie permainų.

3.15. Veiksmų plane skelbiama, kad 2024 m. Komisija pradės tyrimą, kuriuo bus kiekybiškai įvertinti anglies dioksido saugojimo ES jūros dugne pajėgumai ir galimas dugninės žvejybos veiklos poveikis šioms pajėgumams. EESRK palankiai vertina šią iniciatyvą. Šiomis aplinkybėmis, EESRK ragina apsvarstyti, ar jūros dugno nuosėdų trikdymo kontrolė yra veiksminga klimato kaitos švelninimo priemonė. Taip pat reikėtų ištirti žvejybos pastangų perkėlimo į naujus anksčiau neeksploatuotus rajonus dėl žvejybos draudimų poveikį, taip pat ištirti gamtinių priežasčių, pavyzdžiui, audrų, poveikį jūros dugno nuosėdoms ir palyginti jį su dugninės žvejybos poveikiu.

3.16. EESRK visiškai pritaria Komisijos iniciatyvai sukurti sąveikią atrankiosios ir inovatyvios žvejybos platformą, kad būtų galima keistis žiniomis ir gerosios praktikos pavyzdžiais. Šiomis aplinkybėmis, Komitetas primena Tarptautinės jūrų tyrinėjimo tarybos (ICES) rekomendacijas dėl naujoviškų žvejybos įrankių⁽¹⁹⁾, kuriose ekspertai įvertino inovatyvių žvejybos įrankių naudą ir poveikį jūrų ekosistemoms, jautrioms buveinėms ir žvejybos atrankumui. EESRK palankiai vertina tai, kad didžiausia pažanga padaryta dugninės žvejybos srityje, ir ragina toliau žengti šiame linkme.

Socialinis ir ekonominis poveikis

3.17. Nors tai nėra privaloma, EESRK ragina atlikti siūlomų priemonių socialinio ir ekonominio poveikio vertinimą, visų pirma atsižvelgiant į saugomoms jūrų teritorijoms nustatytą dugninės žvejybos draudimą. Atsižvelgiant į tai, kad ES vien žvejybai tralais tenka 7 000 laivų, 20 000 žvejų, o tai sudaro trečdalią visų žvejybos pajėgumų, 38 % ES laivyno pajamų ir 25 % viso laimikio, būtina įvertinti siūlomų priemonių poveikį.

3.18. EESRK ragina Komisiją ir valstybes nares ne tik ištirti ir kuo labiau sumažinti siūlomų priemonių tiesioginį poveikį, pavyzdžiui, galimybių naudotis tradiciniais žvejybos plotais netekimą, bet ir perkelti žvejybos pastangas į kitus rajonus, dėl kurių gali kilti konfliktų dėl žvejybos įrankių naudojimo, didėti tikslinių rūšių neprieinamumas ar kuro naudojimas.

Apsirūpinimo maistu saugumas

3.19. Veiksmų plano išvadose pabrėžiama, kad reikia užtikrinti žvejų, pakrančių bendruomenių ir apskritai visuomenės apsirūpinimą maistu ir socialinę bei ekonominę gerovę. Tačiau, uždraudus naudoti dugninius žvejybos įrankius dabartinėse saugomose jūrų teritorijose (10 % jūrų), importas padidėtų 2 %. Atsižvelgdamas į teisingos pertvarkos svarbą, EESRK ragina atlikti tyrimą dėl numatomo importo padidėjimo siekiant plane nustatytų tikslų (30 % jūrų).

3.20. EESRK primena, kad 70 % ES suvartojamų žuvų jau yra iš trečiųjų šalių ir kad mobiliaisiais dugniniais žvejybos įrankiais sužvejojama 25 % visų Europoje sugaunamų žuvų. EESRK ragina parengti veiksmų planą, kuriuo nebūtų didinama skirtis tarp apsirūpinimo maistu saugumo ir apsirūpinimo maistu savarankiškumo (jūros gėrybėmis) ir kuriuo būtų sudarytos sąlygos žvejams visapusiškai pasinaudoti teisės aktais jiems skirtomis žvejybos kvotomis.

⁽¹⁷⁾ Jūros dugne aptinkamos buveinės.

⁽¹⁸⁾ COM(2020) 259 final.

⁽¹⁹⁾ ICES/CIES sr.2020.12.

Rinkos priemonės

3.21. EESRK mano, kad labai svarbu, jog dugniniams žvejybos įrankiams taikomi apribojimai automatiškai atsispindėtų iš trečiųjų šalių importuojamų produktų srityje. Visų pirma atsižvelgiant į tai, kad tūkstančiai tonų baltųjų žuvų (pvz., aliaskinių rudagalvių menkių, atlantinių menkių, juodadėmių menkių) atvežama iš Rusijos ir Kinijos, kurios, be kita ko, naudojami muitų tarifų lengvatomis. Todėl EESRK ragina Komisiją į veiksmų planą įtraukti rinkos priemones, kuriomis būtų užtikrintas vidaus ir išorės politikos nuoseklumas ir darna, taip pat vienodos sąlygos ES ir ne ES veiklos vykdytojams.

Finansavimas

3.22. EESRK apgailestauja, kad veiksmų plane nenumatyta jokių papildomų Europos Komisijos pasiūlytų žaliosios ir energetikos pertvarkos finansavimo priemonių. Tokio masto iniciatyva, daranti poveikį tokiam dideliame dugninės žvejybos laivų skaičiui, turi būti susieta su būtinomis paskatomis ir kompensavimo mechanizmais. EESRK ragina skirti viešąją paramą moksliniams tyrimams ir inovacijoms, kuriais siekiama sumažinti sąlytį su jūros dugnu, o ne pakeisti žvejybos įrankius ar juos atiduoti į metalų laužą. Pastarajai priemonei įgyvendinti reikėtų didžiulių lėšų, kurių nėra dabartiniuose fonduose, be to, kiltų techninių kliūčių keičiant žvejybos metodus. EESRK taip pat ragina atsižvelgti į žuvininkystės sektoriaus sezoniškumą ir specifiškumą. EESRK prašo, kad su žuvininkyste susijusias programas, kurios padėtų geriau nukreipti lėšas į tas sritis, kuriose jų labiausiai reikia, patvirtintų ne tik Europos jūrų reikalų, žvejybos ir akvakultūros fondas (EJRŽAF), bet ir Europos socialinis fondas ir Europos regioninės plėtros fondas. Be to, Komitetas prašo Europos Komisijos parengti stebėsenos ataskaitas, kad būtų galima patikrinti, ar lėšos naudojamos ir paskirstomos tinkamai.

Priegauda

3.23. EESRK visiškai pritaria Komisijai, kad reikia kuo labiau sumažinti ir, kai įmanoma, užkirsti kelią jautrių jūrų gyvūnų (pvz., paprastųjų delfinų Azorų žvejybos rajone) priegaudai. EESRK yra susirūpinęs dėl jautrių rūšių, kurioms gresia išnykimo pavojus, pavyzdžiui, kai kurių rūšių ryklių, jūrų vėžlių, jūrų žinduolių (Baltijos paprastųjų jūrų kiaulių ir Viduržemio jūros ruonių vienuolių) ir jūrų paukščių (balearinių audronašų). EESRK ragina valstybes nares imtis nacionalinių arba bendrų priemonių siekiant kuo labiau sumažinti priegaudą.

3.24. Šiuo požiūriu, EESRK palankiai vertina naujausias priemones, kurių ėmėsi kai kurios valstybės narės, kurios laivuose paskyrė stebėtojus ir įdiegė akustinius prietaisus, skleidžiančius ultragarsą delfinams atbaidyti. Galiausiai EESRK ragina Komisiją ir valstybes nares užtikrinti, kad žvejybos rajonuose taikomi draudimai siekiant apsaugoti jautrias rūšis būtų suderinti ir kad būtų atsižvelgiama į didelį socialinį ir ekonominį poveikį laivynui.

3.25. Kalbant apie europinius upinius ungurius, EESRK yra susirūpinęs dėl sunkios šios rūšies būklės ir primena 2022 m. gruodžio mėn. Tarybos priimtas ryžtingas šios būklės gerinimo priemones, dėl kurių šešis mėnesius buvo uždrausta žvejoti jūroje ir visiškai uždrausta mėgėjų žvejyba. Šiomis aplinkybėmis, EESRK primena, kad šios priemonės darys didelį neigiamą poveikį priekrantės žvejybai visoje Europoje, todėl ragina prieš imantis papildomų ribojamųjų priemonių išanalizuoti, kokia pažanga daroma atkuriant šios rūšies išteklius. Vis dėlto Komitetas mano, kad, siekiant kuo greičiau pagerinti padėtį ir išvengti papildomų apribojimų, labai svarbu spręsti su žvejyba ir ne žvejyba susijusio poveikio klausimą ir geriau įgyvendinti atitinkamus teisės aktus, pavyzdžiui, Vandens pagrindų direktyvą⁽²⁰⁾, Buveinių direktyvą ir Jūrų strategijos pagrindų direktyvą.

Kiti teršalai

3.26. Apskaičiuota, kad vien Baltijos jūroje yra apie 50 000 tonų cheminių šaudmenų, 500 000 tonų įprastinių ginklų ir 10 000 laivų nuolaužų⁽²¹⁾ dėl praeito šimtmečio karų. Šią grėsmę didina brutali Rusijos karinė agresija prieš Ukrainą. Išmesti šaudmenys kelia realią grėsmę žmonių gyvybei ir jūrų aplinkai, nes kelia pavojų ne tik žuvininkystei ir laivybai, bet ir kitų mėlynosios ekonomikos sektorių plėtrai. EESRK ragina Europos Komisiją ir jos valstybes nares imtis operatyvinių veiksmų jūros dugniui išvalyti, taip pat imtis teisėkūros priemonių siekiant užtikrinti, kad vandenys būtų apsaugoti nuo šių pavojų. EESRK primena Europos maisto saugos tarnybos ir valstybių narių nacionalinių programų pagal Jūrų strategijos pagrindų direktyvą svarbą siekiant apsaugoti jūrų aplinką kaip saugaus ir sveiko žmonėms skirto maisto šaltinį.

⁽²⁰⁾ 2000 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/60/EB, nustatanti Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindus (OL L 327, 2000 12 22, p. 1).

⁽²¹⁾ *Clearing chemical and conventional munitions from the sea* (Cheminių ir įprastinių šaudmenų pašalinimas iš jūros) („Euractiv“).

Mėlynoji ekonomika

3.27. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad įvairūs mėlynosios ekonomikos sektoriai (žuvininkystės, biotechnologijų, laivybos, jūrų transporto, akvakultūros, laivų statyklų, tiekimo grandinės, logistikos ir transporto) yra tarpusavyje susiję. Todėl žvejybos laivų praradimas arba išmontavimas daro tiesioginį poveikį Europos laivų statykloms ir kitoms logistikos tarnyboms. Todėl, EESRK pabrėžia poreikį taikyti priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo ir aplinkos apsaugos strategiją, kurioje pirmenybė būtų teikiama inovacijomis, o ne veiklos panaikinimui, ir vienodas dėmesys būtų skiriamas trims tvarumo ramsčiams – aplinkos, socialiniam ir ekonominiam – kartu padedant išlaikyti kvalifikuotas darbo vietas Europoje ⁽²²⁾. Be to, EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad žuvininkystės sektorius padeda išlaikyti gyventojus pakrančių kaimo bendruomenėse, kurios yra labai priklausomos nuo šios pramonės ⁽²³⁾. Dėl žvejybos sektoriaus sumažėjimo ar praradimo tiesiogiai išauga migracijos srautai į didelius miestus ir kyla su gyventojų koncentracija susijusių problemų.

Vėjo energija

3.28. Laikydamosi Europos žaliojo kurso, ES užsibrėžė tikslą dvidešimt kartų padidinti ES energijos gamybą jūroje, kad iki 2050 m. būtų pasiektas poveikio klimatui neutralumo tikslas. Tačiau šis padidinimas darys poveikį jūrų aplinkai, pavyzdžiui, dėl vėjo jėgainių parkų įrengimo ir giliavandenių kabelių tiesimo. Keletas valstybių narių netgi pranešė, kad jos sujungs savo jūrinius elektros energijos tinklus, daugiausia pasinaudodamos dirbtinėmis energijos salomis Baltijos ir Atlanto vandenynuose. EESRK puikiai supranta, kad atsinaujinantieji energijos ištekliai turi egzistuoti kartu su tvariais maisto šaltiniais ⁽²⁴⁾. Todėl ragina apdairiai plėtoti jūros vėjo energiją, kad nebūtų padaryta tokių pačių klaidų kaip praeityje, ir kuo labiau sumažinti poveikį biologinei įvairovei. Be to, EESRK ragina, kad šių struktūrų įrengimas nedarytų poveikio tradicinėms žvejų žvejybos vietoms.

Briuselis, 2023 m. liepos 12 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE

⁽²²⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Naujas požiūris į tvarią ES mėlynąją ekonomiką. ES mėlynosios ekonomikos transformavimas siekiant tvarios ateities“ (COM(2021) 240 *final*) (OL C 517, 2021 12 22, p. 108).

⁽²³⁾ Regionų komiteto nuomonė „Bendra žuvininkystės politika vietos lygmeniu: siekiant tvarių ir atsparių pakrančių bendruomenių ES“ (NAT-VII/035).

⁽²⁴⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „ES jūrų atsinaujinančiųjų išteklių energijos potencialo išnaudojimo žengiant į neutralaus poveikio klimatui ateitį strategija“ (COM(2020) 741 *final*) (OL C 286, 2021 7 16, p. 152).

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo dėl naujų sunkiųjų transporto priemonių išmetamo CO₂ normų sugriežtinimo ir pareigos teikti informaciją įtraukimo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2019/1242 ir panaikinamas Reglamentas (ES) 2018/956“

(COM(2023) 88 final – 2023/0042 (COD))

(2023/C 349/21)

Pranešėjas **Dirk BERGRATH**

Bendrapranešėjis **Alessandro BARTELLONI**

Prašymas pateikti nuomonę	Europos Parlamentas, 2023 3 29 Europos Sąjungos Taryba, 2023 4 3
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 192 straipsnio 1 dalis ir 304 straipsnis
Atsakingas skyrius	Pramonės permainų konsultacinė komisija
Priimta komisijoje	2023 6 22
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 12
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	182 / 4 / 7

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) palankiai vertina šio reglamento tikslą paspartinti sektoriaus dekarbonizaciją ir paskatinti jo struktūrinę pertvarką. ES turėtų pasinaudoti galimybe tapti netaršios transporto pramonės lydere.

1.2. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad pasiūlyme užsibrėžiami aukštesni tikslai, nei šiuo metu siūlomi Kinijoje, tačiau jis nesiekia neseniai Kalifornijoje priimto teisės akto tikslo iki 2036 m. pasiekti, kad 100 % parduodamų sunkvežimių ir autobusų būtų visiškai netaršūs. EESRK taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad JAV nacionaliniame transporto dekarbonizavimo plane⁽¹⁾ netaršiai elektrai, tvariems biodegalams, elektroliziniams degalams ir vandeniliui iš atsinaujinančiųjų energijos išteklių nustatytas papildomas vaidmuo transporto sektoriuje apskritai ir konkrečiai sunkiojo kelių transporto sektoriuje.

1.3. EESRK pažymi, kad kai kurios valstybės narės kartu su kitomis šalimis (įskaitant Jungtines Amerikos Valstijas) jau įsipareigojo iki 2040 m.⁽²⁾ pasiekti, kad 100 % parduodamų sunkiųjų transporto priemonių būtų visiškai netaršios. Be to, tikimasi įvairių vietos ir regionų lygmens sprendimų (pvz., draudimų įvažiuoti).

1.4. EESRK pripažįsta reglamentavimo paskatų svarbą skatinant visai netaršių transporto priemonių (VNTP) diegimą. Tačiau EESRK mano, kad dėmesį taip pat reikia skirti paklausai ir pagrindinėms palankioms sąlygoms, kurioms esant logistikos veiklos vykdytojai turėtų galimybę naudoti visai netaršias transporto priemones.

1.5. EESRK palankiai vertina kai kurių valstybių narių pastangas remti perėjimą prie visai netaršių transporto priemonių, ypač MVĮ atveju, visų pirma pasitelkiant Europos Sąjungos ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę (EGADP) ir kitus nacionalinius fondus.

⁽¹⁾ DOE/EE-2675, 2023 m. sausio mėn.

⁽²⁾ COP 27: JAV, Ukraina, Airija, Aruba, Belgija, Kroatija, Kiurasao, Dominikos Respublika, Lichtenšteinas, Lietuva pasirašo pasaulinį susitarimo memorandumą ir remia tikslą iki 2040 m. pasiekti, kad 100 proc. parduodamų naujų sunkvežimių ir autobusų būtų visiškai netaršūs (2022 11 17).

U.S. Secretary of Energy Advances America's Commitment to Reaching Net Zero Global Emissions and Combatting Climate Change at COP27 (JAV energetikos sekretorius COP 27 susitikime prisiėmė JAV įsipareigojimą siekti nulinio grynojo išmetamo anglies dioksido kiekio visoje planetoje ir kovoti su klimato kaita.

1.6. EESRK dar kartą patvirtina, kad remia Alternatyviųjų degalų infrastruktūros reglamentą (ADIR). Valdžios institucijos turi užtikrinti, kad pririnkus būtų galima naudotis alternatyviaisiais degalais ir įkrovimo stotelėmis⁽³⁾. Norint pasiekti tarpinį 2030 m. tikslą, reikėtų daugiau kaip 50 000 viešai prieinamų įkrovimo įrenginių, iš jų 35 000 turėtų būti labai našūs megavatais matuojamo galingumo įkrovimo įrenginiai. Taip pat reikėtų apie 700 vandenilio degalinių.

1.7. Atsižvelgdamas į Komisijos poveikio vertinimo trūkumus, EESRK ragina atidžiai ir nuolat stebėti pokyčius parengiant pažangos ataskaitą, taip pat atlikti išsamų tiekimo grandinės vertinimą, siekiant išvengti trukdžių ir geriau atspindėti transporto priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo poveikį regionų lygmeniu.

1.8. Atsižvelgdamas į savo ankstesnes nuomones⁽⁴⁾ EESRK pažymi, kad, nepaisant visos elektrinių ir vandenilinių varymo sistemų naudos, siūlomas reglamentas, grindžiamas „išmetimo vamzdžio“ principu, turi būti papildytas kitomis politikos priemonėmis, kuriomis būtų skatinama naudoti atsinaujinančiųjų išteklių energiją ir neiškastinį kurą vidaus degimo varikliu varomų transporto priemonių parko daliai. Įgyvendinant 55 % tikslo priemonių rinkinį reikia užtikrinti gyvavimo ciklo principą ir vengti, kad dėl kelių transporto priemonių elektrifikavimo išmetamieji teršalai būtų perkeliama į pradinę vertės grandinę grandį.

1.9. EESRK pabrėžia, kad reikia sukurti politikos sistemą, kuria dekarbonizacija būtų skatinama taip, kad nepakenktų darbuotojams. Tai apima tinkamo finansavimo teikimą regionams, patiriantiems sunkumų dėl priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo darbotvarkės, poreikį numatyti pokyčius visais lygmenimis (vietos, įmonių, regionų ir sektorių) įgyvendinant kartu su socialiniais partneriais parengtus planus ir didžiules valdžios institucijų ir įmonių pastangas perkvalifikuoti darbuotojus ir kelti jų kvalifikaciją.

1.10. EESRK ragina nustatyti išmetamo CO₂ kiekio mažinimo trajektorijas, atitinkančias pramonės sektoriaus gebėjimą persitvarkyti ir sąnaudų bei veiklos efektyvumo požiūriu tinkančias vežėjams. Siūlomi tikslai turi atitikti laiką, kurio reikia esamoms gamybos įmonėms pertvarkyti ir naujoms pastatyti, įkrovimo infrastruktūrai įdiegti, svarbiausioms sudedamosioms dalims ir žaliavoms tiekti, pagrindinėms rinkoms sukurti ir darbo jėgai parengti.

1.11. EESRK pabrėžia, kad (transporto priemonių parko) dekarbonizavimas turi vykti tokiu tempu, kuris atitiktų ES žaliojo kurso pramonės plano įgyvendinimą ir bendriems Europos interesams svarbius projektus (BEISP), taip pat padėtų plėtoti svarbiausias sektoriaus tiekimo grandines Europoje, pavyzdžiui, vandenilio iš atsinaujinančiųjų energijos išteklių, baterijų ir mikroelektronikos.

1.12. EESRK taip pat pabrėžia, kad reikia stiprinti gebėjimus ir remti vežėjus ir veiklos vykdytojus, ypač MVĮ, kad jie laikytųsi reglamente nustatytą ataskaitų teikimo įpareigojimų.

2. Bendrosios aplinkybės

2.1. 2014 m. spalio mėn. ES valstybių ir Vyriausybės vadovai⁽⁵⁾ nustatė privalomą tikslą – šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį visoje ES ekonomikoje iki 2030 m. sumažinti bent 40 %, palyginti su 1990 m. lygiu. Šis tikslas buvo pagrįstas pasaulinėmis prognozėmis, atitinkančiomis Paryžiaus susitarimo dėl klimato kaitos (COP 21)⁽⁶⁾ vidutinės trukmės laikotarpį.

⁽³⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl alternatyviųjų degalų infrastruktūros diegimo, kuriuo panaikinama Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/94/ES (COM (2021) 559 *final* – 2021/0223 (COD)) ir dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Strateginis įrengimo planas, kuriame pateikiamas papildomų veiksmų alternatyviųjų degalų infrastruktūros diegimui paspartinti kompleksas“ (COM(2021) 560 *final*) (OL C 152, 2022 4 6, p. 138).

⁽⁴⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo nustatomos naujų lengvųjų automobilių ir naujų lengvųjų komercinių transporto priemonių išmetamų teršalų normos pagal Sąjungos integruotą principą mažinti lengvųjų transporto priemonių išmetamo CO₂ kiekį ir iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 715/2007 [COM(2017) 676 *final* – 2017/0293 (COD)] (OL C 227, 2018 6 28, p. 52), ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo dėl naujų lengvųjų automobilių ir naujų lengvųjų komercinių transporto priemonių išmetamo CO₂ normų sugriežtinimo atsižvelgiant į platesnius Sąjungos klimato srities užmojus iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2019/631 (COM(2021) 556 *final* – 2021/0197(COD)) (OL C 194, 2022 5 12, p. 81).

⁽⁵⁾ 2014 m. spalio 24 d. Europos Vadovų Tarybos išvados.

⁽⁶⁾ <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement>

2.2. 2020 m. gruodžio mėn. Europos Komisija paskelbė Darnaus ir išmanaus judumo strategiją. Šiame dokumente nustatyti plataus užmojo tikslai ir tarpiniai tikslai, kuriais siekiama, kad ES transporto sistema būtų pritaikyta poveikio klimatui neutralumo ir skaitmeniniam pasauliui.

2.3. 2021 m. liepos mėn. Europos Komisija ėmėsi daugiau veiksmų ir patvirtino Pasirengimo įgyvendinti 55 % tikslą priemonių rinkinį⁽⁷⁾. Tai politikos pasiūlymų rinkinys, kuriuo siekiama iki 2030 m. grynąjį išmetamą ŠESD kiekį sumažinti 55 % (palyginti su 1990 m. lygiu). Jis atitinka Europos klimato teisės akte⁽⁸⁾ nustatytą ES išpareigojimą iki 2050 m. pasiekti poveikio klimatui neutralumą.

2.4. 2016 m. liepos mėn. paskelbtoje Europos mažataršio judumo strategijoje⁽⁹⁾ nustatytas tikslas pasiekti, kad iki 2050 m. transporto sektoriuje išmetamas šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekis būtų bent 60 % mažesnis, palyginti su 1990 m. lygiu, tad ES turi gerų galimybių pasiekti poveikio klimatui neutralumą. Tačiau Pasirengimo įgyvendinti 55 % tikslą priemonių rinkinyje⁽¹⁰⁾ nustatyta, kad siekiant 2050 m. poveikio klimatui neutralumo tikslo, reikia iki 2050 m. 90 % sumažinti bendrą transporto išmetamų teršalų kiekį, palyginti su 1990 m. lygiu. Reikėtų laipsniškai didinti mažataršių ir netaršių transporto priemonių naudojimą, kad iki 2030 m. joms tektų didelė rinkos dalis ir ES nuosekliai pradėtų įgyvendinti ilgalaikę netaršaus judumo strategiją.

2.5. Kelių transporto sektoriui tenka penktadalis ES išmetamo šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekio. Sunkiosioms transporto priemonėms, pavyzdžiui, sunkvežimiams, miesto ir tolimojo susisiekimo autobusams, tenka daugiau kaip 25 % visų ES kelių transporto išmetamo ŠESD kiekio, o tai sudaro daugiau kaip 6 % viso ES išmetamo ŠESD kiekio. Nors gamintojai stengiasi mažinti vienam kilometrui tenkantį išmetamo ŠESD kiekį, bendras išmetamas ŠESD kiekis toliau didėja, ypač krovinių transporto sektoriuje, nes auga kelių transporto paklausa, ir manoma, kad ateityje ji toliau didės. Kelių transportas taip pat yra svarbus oro taršos šaltinis, todėl ES dabar peržiūri oro kokybę reglamentuojančius teisės aktus, visų pirma remdamasi pasiūlymu dėl naujų „euro 7“ standartų – juo siekiama sumažinti transporto priemonių išmetamą teršalų kiekį.

2.6. Dabartinis sunkiųjų transporto priemonių parkas beveik visas varomas vidaus degimo varikliais, o šie daugiausia varomi iškastiniu kuru, dažniausiai gaunamu ES perdurbant importuojamą žalią naftą, o tai didina ES energetinę priklausomybę. Remiantis Europos Komisijos poveikio vertinimu, dėl siūlomų naujų normų iškastinio kuro paklausa 2031–2050 m. turėtų sumažėti apie 2 mlrd. barelių naftos.

2.7. Dabar tipinis europinis 40 tonų 4×2 vilkikas per „ilgo nuotolio bandymo ciklą“ keliuose ir greitkeluose suvartoja apie 33,1 l degalų 100 km. Tipinis europinis 12 tonų 4×2 prekių išvežiojimui skirtas sunkvežimis per „pristatymo mieste bandymo ciklą“ suvartoja apie 21,4 l degalų 100 km⁽¹¹⁾.

2.8. Sunkiųjų transporto priemonių pirkėjai daugiausia yra krovinių vežėjai. Išlaidos degalams gali sudaryti daugiau nei ketvirtadalį krovinių vežėjų veiklos sąnaudų, taigi degalų vartojimo efektyvumas yra svarbiausias jų pirkimo kriterijus. Kitaip yra lengvųjų automobilių sektoriuje – jame lemiamas veiksnys renkantis varymo tipą yra bendros sąnaudos jo savininkui.

2.9. Remiantis pramonės duomenimis, 2021 m. sunkvežimių eksportas lėmė 5 mlrd. eurų prekybos balanso perteklių. Tais pačiais metais 52 ES esančiose gamyklose buvo pagaminta daugiau kaip 470 000 sunkvežimių⁽¹²⁾. Tai automobilių pramonės sektorius, Europoje sukuriantis 12,1 mln. tiesioginių ir netiesioginių darbo vietų, sudarantis 5,6 % viso ES užimtumo lygio.

⁽⁷⁾ COM(2021) 550 *final*.

⁽⁸⁾ 2021 m. birželio 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2021/1119, kuriuo nustatoma poveikio klimatui neutralumo pasiekimo sistema ir iš dalies keičiami reglamentai (EB) Nr. 401/2009 ir (ES) 2018/1999 (Europos klimato teisės aktas) (OL L 243, 2021 7 9, p. 1).

⁽⁹⁾ COM(2016) 501 *final*.

⁽¹⁰⁾ COM(2021) 550 *final*.

⁽¹¹⁾ Delgado, O., Rodríguez, F., Muncrief, R., *Fuel efficiency technology in European heavy-duty vehicles: Baseline and potential for the 2020–2030 timeframe* (liet. „Degalų vartojimo efektyvumo technologijos Europos sunkiosiose transporto priemonėse: bazinio lygio scenarijus ir potencialas 2020–2030 m. laikotarpiu“), Tarptautinės netaršaus transporto tarybos (ICCT) baltoji knyga, Berlynas, 2017 m. liepos mėn.

⁽¹²⁾ Informacijos suvestinė „Sunkvežimiai“.

2.10. Komerčinis kelių transportas yra ES ekonomikos vertės grandinės „nervų sistema“. Kelių transportui tenka didelė ES BVP (bendrojo vidaus produkto) dalis, visoje Europos Sąjungoje kelių transporto sektoriuje dirba daugiau kaip 3,4 mln. darbuotojų⁽¹³⁾. Sektoriui kylantys uždaviniai, be kita ko, yra užtikrinti saugesnį ir patikimesnį transportą, kartu išsaugant bendrosios rinkos veiksmingumą, ir gerinti šio sektoriaus darbo sąlygas bei visą transporto aplinką.

2.11. Pastaruoju metu vykstantys geopolitinės padėties pokyčiai atkreipia dėmesį į būtinybę užtikrinti ES logistikos tiekimo grandinės atsparumą net ir sudėtingiausiomis aplinkybėmis. Padidėjusios energijos kainos ir priklausomybė nuo energijos bei žaliavų – kartu su tam tikrų pagrindinių tarptautinio masto veikėjų agresyviomis protekcionistinėmis strategijomis – kelia grėsmę ES ekonominei sistemai ir jos piliečių gerovei. ES komercinio kelių transporto sistema turi išlikti konkurencinga, įperkama ir visapusiškai veikianti net pačiomis kritiškiausiomis aplinkybėmis. Tai turėtų užtikrinti reguliavimo sistema.

3. Pasiūlymas dėl reglamento

3.1. Pasiūlymu siekiama pakeisti 2019 m. sunkiųjų transporto priemonių CO₂ normų Reglamentą (ES) 2019/1242⁽¹⁴⁾. Nors dabar galiojančio reglamento rezultatų įvertinti neįmanoma, Komisija mano, kad juo būtina prisidėti prie Europos žaliojo kurso ir Europos klimato teisės akto tikslų įgyvendinimo. Reglamentu nustatomi nauji privalomi CO₂ tikslai, taikytini nuo 2025 m.

3.2. Pasiūlymas taikomas sunkvežimiams (virš 5 tonų), miesto ir tolimojo susisiekiimo autobusams (virš 7,5 tonos), taip pat priekaboms (motorine transporto priemone velkamoms transporto priemonėms be variklio). Nors tai svarbus reglamento taikymo srities išplėtimas, išlieka reglamentavimo spraga, susijusi su automobilių ir lengvųjų komercinių transporto priemonių (3,5–5 tonų sunkvežimių) CO₂ reglamentavimu.

3.3. Kad būtų įgyvendinti pirmiau paminėti tikslai, Komisija siūlo naujus ir platesnio užmojo išmetamo CO₂ kiekio tikslus, naujoms sunkiosioms transporto priemonėms taikytinus nuo 2030 m. Pagal šį pasiūlymą išmetamas CO₂ kiekis, palyginti su 1990 m. lygiu, vidutiniškai sumažėtų:

— 45 % nuo 2030 m. sausio 1 d.,

— 65 % nuo 2035 m. sausio 1 d. ir

— 90 % nuo 2040 m. sausio 1 d.

3.4. Nuo 2030 m. visi nauji miesto autobusai ES turės būti visai netaršūs (visai netaršių transporto priemonių dalis turės būti 100 %).

3.5. CO₂ mažinimo tikslų išimtis bus taikoma šioms sunkiosioms transporto priemonėms:

— mažos apimties gamintojų (iki 100 transporto priemonių),

— kasybos, miškininkystės ir žemės ūkio reikmėms naudojamoms transporto priemonėms,

— ginkluotųjų pajėgų reikmėms suprojektuotoms ir pagamintoms transporto priemonėms ir vikšrinėms transporto priemonėms,

— transporto priemonėms, suprojektuotoms ir pagamintoms arba pritaikytoms naudoti civilinės saugos tarnyboms, priešgaisrinėms tarnyboms ir pajėgoms, atsakingoms už viešosios tvarkos palaikymą arba skubią medicininę pagalbą,

— specialiosioms transporto priemonėms, pavyzdžiui, šiukšliavežėms.

3.6. Skirtingai nuo lengviesiems automobiliams ir lengvosioms komercinėms transporto priemonėms taikomų CO₂ normų, Komisijos pasiūlyme dėl sunkiųjų transporto priemonių vandenilinės motorinės transporto priemonės (kartu su kitomis dabar esančiomis alternatyviomis technologijomis, pvz., elektrinėmis transporto priemonėmis su baterijomis arba vandenilio elementais) laikomos transporto priemonėmis, kurių variklio išmetamų teršalų kiekis yra nulinis.

⁽¹³⁾ Eurostatas (2014 m.), Darbo jėgos tyrimas.

⁽¹⁴⁾ 2019 m. birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/1242, kuriuo nustatomi naujų sunkiųjų transporto priemonių išmetamo CO₂ kiekio standartai ir iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 595/2009 ir (ES) 2018/956 bei Tarybos direktyva 96/53/EB (OL L 198, 2019 7 25, p. 202).

3.7. Atsižvelgiant į Pasirengimo įgyvendinti 55 % tikslą priemonių rinkinio, apimančio visų sektorių išmetamuosius teršalus, taikymo sritį, Komisijos pasiūlyme dėl sunkiųjų transporto priemonių nustatant išmetamo ŠESD kiekio mažinimo tikslus yra taikoma metodika „nuo bako iki rato“, taip pat taikoma lengvųjų transporto priemonių reglamente⁽¹⁵⁾. Tokia metodika dar vadinama „išmetimo vamzdžio“ metodika, nes pagal ją atsižvelgiama tik į eksploatuojant transporto priemonę išmetamą CO₂, o ŠESD, išmetamos gaminant transporto priemonę arba gaminant degalus ar energiją, reglamentuojamos kitais teisės aktais, pavyzdžiui, ES apyvartinių taršos leidimų prekybos sistema. Šiame konkrečiame teisės akte atsakyta atsinaujinančiųjų ir mažai anglies dioksido į aplinką išskiriančių degalų indėlio siekiant laikytis tikslų, nes Komisijos manymu, tai nėra nei ekonomiškai efektyvu, nei veiksminga.

4. Bendrosios pastabos

4.1. EESRK palankiai vertina šio reglamento tikslą paspartinti šio sektoriaus dekarbonizaciją ir paskatinti jo struktūrinę pertvarką. Europos transporto pramonė turi atnaujinti savo kelių transporto priemonių parką, laipsniškai diegdama naujas galios pavaros technologijas (elektrines, vandenilio kuro elementų ir vandeniliu varomų vidaus degimo variklių). ES turėtų pasinaudoti galimybe tapti netaršios transporto pramonės lydere. Pokyčiai rodo, kad minėtos technologijos yra perspektyvi ir ekonomiškai efektyvi standartinio naudojimo išeitis trumpųjų, vidutinių ir (palaiptiesniui) tolimųjų reisų sunkvežimiuose.

4.2. EESRK pažymi, kad pasiūlyme užsibrėžiami aukštesni tikslai, nei šiuo metu siūlomi Kinijoje, tačiau pasiūlymas neprilygsta Kalifornijoje priimto teisės akto tikslams. 2022 m. birželio mėn. Kinija paskelbė pasiūlymą (4 etapą), kuriuo numatyta iki 2026 m. 15 % sugriežinti degalų suvartojimo sunkiųjų transporto priemonių sektoriuje normas – tai būtų bendras tikslas visiems transporto priemonių segmentams, ir šiuo nauju etapu bus pakeistas ankstesnis 3 etapas, įgyvendintas 2019 m. Apskaičiuota, kad 2016 m. patvirtintos JAV 2 etapo normos, taikytinos 2018–2027 m., padės sumažinti CO₂ ir degalų sąnaudas, o šios yra įvairios, atsižvelgiant į transporto priemonės tipą, ir svyruoja nuo 16 iki 30 %, palyginti su 2010 m. atskaitos tašku. Kalifornija, kurios išmetamųjų teršalų normas paprastai perima kitos JAV valstijos, neseniai priėmė teisės aktą, pagal kurį iki 2036 m. turėtų būti pasiektas 100 % visai netaršių sunkvežimių ir autobusų pardavimo tikslas, leidžiant naudoti tik elektrines ir vandenilio kuro elementų transporto priemones. Be to, JAV nacionaliniame transporto dekarbonizavimo plane⁽¹⁶⁾ netaršiai elektrai, tvariams biodegalams, elektroliziniams degalams ir vandeniliui iš atsinaujinančiųjų energijos išteklių nustatytas papildomas vaidmuo apskritai transporto sektoriuje ir konkrečiai sunkiojo kelių transporto sektoriuje.

4.3. EESRK pažymi, kad siūlomas reglamentas nebus vienintelė reguliavimo sistema, taikytina šiam sektoriui. Nors kai kurios valstybės narės kartu su kitomis šalimis (įskaitant Jungtines Amerikos Valstijas) jau išpareigojo iki 2040 m.⁽¹⁷⁾ pasiekti, kad 100 % parduodamų sunkiųjų transporto priemonių būtų visai netaršios, tikimasi įvairių vietos ir regionų lygmens sprendimų (pvz., draudimų įvažiuoti). Nors šiomis taisyklėmis gal ir nesiekama klimato srities tikslų, jos turės įtakos taršių transporto priemonių eksploatavimui ir pelningumui bei bendrosios rinkos veikimui.

4.4. EESRK pripažįsta, kad reguliavimo paskata yra svarbi pasiūlos politikos priemonė, skatinanti investicijas į visai netaršių transporto priemonių technologijas ir platesnį naudojimą, ir galiausiai kartu su anglies dioksido neišskiriančiais degalais ja bus prisidėta prie visiško sunkiųjų transporto priemonių parko dekarbonizavimo. Tačiau EESRK mano, kad dėmesį taip pat reikia skirti paklausai ir pagrindinėms reikiamoms sąlygoms, kurioms esant logistikos veiklos vykdytojai turėtų galimybę naudoti visai netaršias transporto priemones.

4.4.1. Europos automobilių gamintojų asociacijos (ACEA) teigimu, priėmus šį pasiūlymą, visai netaršių transporto priemonių skaičių keliuose reikės gerokai padidinti bent dvejamis metais anksčiau, nei numatyta dabar. Konkrečiai, dėl naujai siūlomo tikslo per mažiau nei septynerius metus reikėtų eksploatuoti daugiau nei 400 000 visai netaršių transporto priemonių, o nuo 2030 m. kasmet reikėtų užregistruoti beveik 100 000 tokių transporto priemonių, o tai reiškia, kad nuo

⁽¹⁵⁾ 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/631, kuriuo nustatomos naujų lengvųjų automobilių ir naujų lengvųjų komercinių transporto priemonių išmetamo CO₂ normos, ir kuriuo panaikinami reglamentai (EB) Nr. 443/2009 ir (ES) Nr. 510/2011 (OL L 111, 2019 4 25, p. 13).

⁽¹⁶⁾ DOE/EE-2675, 2023 m. sausio mėn.

⁽¹⁷⁾ COP 27: JAV, Ukraina, Airija, Aruba, Belgija, Kroatija, Kiurasao, Dominikos Respublika, Lichtenšteinas, Lietuva pasirašo pasaulinį susitarimo memorandumą ir remia tikslą iki 2040 m. pasiekti, kad 100 proc. parduodamų naujų sunkvežimių ir autobusų būtų visai netaršūs (2022 11 17).

U.S. Secretary of Energy Advances America's Commitment to Reaching Net Zero Global Emissions and Combatting Climate Change at COP27 (JAV energetikos sekretorius COP 27 susitikime prisiėmė JAV išpareigojimą siekti nulinio grynojo išmetamo anglies dioksido kiekio visoje planetoje ir kovoti su klimato kaita.)

2030 m. daugiau kaip trečdalis visų užregistruotų naujų transporto priemonių turėtų būti visai netaršios. Šiam parkui reiktų daugiau kaip 50 000 viešai prieinamų įkrovimo įrenginių, iš jų 35 000 turėtų būti labai našūs megavatais matuojamo galingumo įkrovimo įrenginiai. Taip pat reiktų apie 700 vandenilio degalinių. Tai rodo didelį viešojo ir privataus sektorių subjektų užmojų.

4.4.2. EESRK taip pat ragina sudaryti palankias sąlygas, kad vežėjai ir veiklos vykdytojai būtų skatinami investuoti į naujas transporto priemones, įskaitant daug spartesnį tinkamos įkrovimo ir degalų papildymo infrastruktūros diegimą, veiksmingą anglies dioksido apmokestinimą ir kitas paklausos valdymo priemones, kuriomis būtų remiami transporto srities veiklos vykdytojai ir būtų užtikrinama, kad jie investuotų į netaršias transporto priemones. Reikia turėti omenyje, kad vežėjai ir veiklos vykdytojai priims investicinius sprendimus remdamiesi pelningumo sumetimais.

4.4.3. EESRK palankiai vertina kai kurių valstybių narių pastangas remti perėjimą prie visai netaršių transporto priemonių, ypač MVĮ atveju. Austrijoje pagal finansavimo programą „Netaršios komercinės transporto priemonės ir infrastruktūra“ teikiama parama įmonėms, kad jos savo transporto priemonių parkuose pereitų prie komercinių transporto priemonių, varomų neiškastiniu kuru, ir kad būtų sukurta šioms komercinėms transporto priemonėms reikalinga įkrovimo ir degalų papildymo infrastruktūra. Pasinaudojusi Europos Sąjungos Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemone (EGADP) ir kitais nacionaliniais fondais Austrija iš viso turi 365 mln. eurų visai netaršioms komercinėms transporto priemonėms ir jų infrastruktūrai skatinti⁽¹⁸⁾.

4.5. Atsižvelgdamas į Komisijos poveikio vertinimo trūkumus, visų pirma į tai, kad nėra dabartinio reglamento vertinimo, EESRK ragina atidžiai ir nuolat stebėti tam tikrus pagrindinius elementus, įskaitant naujų galios pavarų transporto priemonių kūrimą, įkrovimo ir (arba) degalų papildymo infrastruktūros diegimą ir transporto priemonių, energijos ir degalų kainas.

4.6. Tvarus neiškastinis kuras gali papildyti elektrifikaciją ir vandenilį mažinant transporto priklausomybę nuo iškastinio kuro, nors ši vaidmenį riboja mažesnis efektyvumas ir sąnaudos (kurios šiuo metu yra didelės)⁽¹⁹⁾. Nors šis kuras pripažįstamas aviacijos ir jūrų transporto reglamentuose, kelių transporto dekarbonizavimo reglamentuose jis neminimas. Tačiau taikant metodiką, pagal kurią atskiriamas linijinis išmetamas CO₂ kiekis (naudojant iškastinį kurą) ir žiedinis arba nulinis grynas išmetamas CO₂ kiekis (elektrolizinių degalų ir tvarių biodegalų), atsižvelgiant į gyvavimo ciklą, matyti, kad efektyvių transporto priemonių su vidaus degalų varikliu ir hibridinių transporto priemonių, varomų tvariais biodegalais ir elektroliziniiais degalais, anglies pėdsakas yra panašus į elektrinių transporto priemonių su baterijomis anglies pėdsaką. Todėl dar svarbiau pakeisti iškastinį kurą dabartiniame transporto priemonių parke, taip pat tose naujose sunkiosiose transporto priemonėse, kurios ir toliau naudos vidaus degimo variklius.

4.7. EESRK ragina politikos formuotojus užtikrinti, kad perėjimas prie neiškastinio kuro suteiktų aiškių garantijų investicijoms ir teisingai pertvarkai kuro sektoriuje ir būtų remiamas atitinkamos ES pramonės vertės grandinės augimas ir lyderystė pasaulyje.

4.8. Technologinis neutralumas turi daug privalumų. Jis ženkliai sumažintų tiek technologijų kūrimo, tiek tiekimo saugumo riziką. ES ekonomikos atsparumui užtikrinti būtų naudinga diversifikuota technologijų strategija, pagal kurią elektrines transporto priemones su baterijomis ir vandenilines transporto priemones papildytų tvarūs degalai, kol šios dvi technologijos būtų plėtojamos ir plečiamos ES viduje.

4.9. EESRK mano, jog labai svarbu užtikrinti, kad pasiūlymu būtų padedama:

- stiprinti ES pramonės lyderystę sunkiųjų transporto priemonių, autobusų ir susijusios įrangos gamybos srityje, pasitelkiant investicijas ir inovacijas,
- išsaugoti veiksmingą ir ekonomiškai efektyvią ES logistikos grandinės veiklą, kad ES vidaus rinka galėtų veikti net ir kritiškiausiomis aplinkybėmis,
- skatinti konkurencingumą ir didinti užimtumą visose pramonės šakose (ypatingą dėmesį skiriant MVI), priklausančiose komercinio kelių transporto vertės grandinei,

⁽¹⁸⁾ https://www.bmk.gv.at/en/topics/mobility/alternative_transport/electromobility.html

⁽¹⁹⁾ Žr. IPCC III darbo grupės AR6 išsamią ataskaitą, p. 1068.

- paspartinti perėjimą prie tvaresnės įvairiarūšių transportu grindžiamos transporto sistemos, kurioje didžioji dalis iš 75 % dabar keliais vežamų krovinių tektų geležinkeliams ir vidaus vandenų keliais,
- didinti ES ekonomikos atsparumą sukrėtimams, platus masto tiekimo grandinių sutrikimams ir išteklių prieinamumo apribojimams. Pavyzdžiui, kai tam tikros valstybės iškastinę energiją naudoja kaip ginklą, ir kai žaliavos, reikalingos elektrinėms transporto priemonėms su baterijomis, yra gaunamos vos iš kelių ES nepriklausančių šalių ir perdirbamos jose.

4.10. Tam reikia:

4.10.1. išmetamo CO₂ kiekio mažinimo trajektorijos, atitinkančios pramonės sektoriaus gebėjimą persitvarkyti ir sąnaudų bei veiklos efektyvumo požiūriu tinkančios vežėjams. Siūlomi tikslai turi atitikti laiką, kurio reikia esamoms gamybos įmonėms pertvarkyti ir naujoms statyti, įkrovimo infrastruktūrai įdiegti, pagrindinėms sudedamosioms dalims ir žaliavoms tiekti, pagrindinėms rinkoms sukurti ir darbo jėgai parengti;

4.10.2. dekarbonizavimo tempo (taikytina transporto priemonių parkui), atitinkančio ES žaliojo kurso pramonės plano ir bendriems Europos interesams svarbių projektų (BEISP) įgyvendinimą ir padedančio plėtoti svarbiausias sektoriaus tiekimo grandines Europoje, pavyzdžiui, vandenilio iš atsinaujinančiųjų energijos išteklių, baterijų ir mikroelektronikos. Išmetamo teršalų kiekio trajektorija taip pat turi atitikti Europos žaliojo kurso tikslus ir ES Darnaus ir išmanaus judumo strategiją.

4.11. Kaip nurodyta ankstesnėse nuomonėse, EESRK mano, kad labai svarbu geriau koordinuoti kelių transportui skirtus aplinkos teisės aktus, siekiant sėkmingai pertvarkyti šį sektorių (pvz., „euro 7“, ADIR ir Eurovinjetė)⁽²⁰⁾ ir ragina laikytis nuoseklaus teisėkūros požiūrio.

4.12. Atsižvelgdamas į savo ankstesnes nuomones⁽²¹⁾, EESRK pažymi, kad, nepaisant visos elektrinių ir vandenilinių varymo sistemų naudų, siūlomas reglamentas, grindžiamas „išmetimo vamzdžio“ principu, turi būti papildytas kitomis politikos priemonėmis, kuriomis būtų skatinama naudoti atsinaujinančiuosius energijos išteklius ir neiškastinį kurą vidaus degimo varikliu varomų transporto priemonių parko daliai. Įgyvendinant 55 % tikslo priemonių rinkinį reikia užtikrinti gyvavimo ciklo principą ir vengti, kad dėl kelių transporto priemonių elektrifikavimo išmetamieji teršalai būtų perkeltami į pradinę vertės grandinės grandį. Persvarsčius ES apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemą ir Atsinaujinančiųjų energijos išteklių direktyvą⁽²²⁾, turi būti užtikrinta, kad kelių transporto priemonių priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimas ir energijos gamyba vyktų suderinamu tempu.

4.13. Vykstant pertvarkai Europos Sąjunga Europos pirminės įrangos gamintojams ir vežėjams turi užtikrinti sąžiningą konkurenciją vidaus ir tarptautinėse rinkose.

4.14. EESRK taip pat pabrėžia, kad reikia stiprinti gebėjimus ir remti vežėjus ir veiklos vykdytojus, ypač MVĮ, kad jie laikytųsi reglamente nustatytų ataskaitų teikimo įpareigojimų, įskaitant siūlomą centrinį duomenų apie sunkiasias transporto priemones registrą.

4.15. Kalbant apie miesto autobusus, EESRK pabrėžia, kad autobusams, taip pat naudojamiems ir tarp miestiniam transportui, reikia netaikyti specialaus nulinės taršos reikalavimo.

⁽²⁰⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl motorinių transporto priemonių ir variklių bei tokioms transporto priemonėms skirtų sistemų, komponentų ir atskirų techninių mazgų tipo patvirtinimo atsižvelgiant į išmetamuosius teršalus ir baterijos patvarumą (EURO 7), kuriuo panaikinami reglamentai (EB) Nr. 715/2007 ir (EB) Nr. 595/2009“ (COM(2022) 586 *final* – 2022/0365(COD)) (OL C 228, 2023 6 29, p. 103), Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl dokumento „ES judumo strategija ir ES pramonės vertės grandinės. Automobilių ekosistemų metodas“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 105, 2022 3 4, p. 26) ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria iš dalies keičiama Direktyva 1999/62/EB dėl sunkiasvorių krovinių transporto priemonių apmokestinimo už naudojimąsi tam tikra infrastruktūra (COM(2017) 275 *final* – 2017/0114 (COD)), ir Pasiūlymo dėl Tarybos direktyvos, kuria iš dalies keičiama tam tikros Direktyvos 1999/62/EB dėl sunkiasvorių krovinių transporto priemonių apmokestinimo už naudojimąsi tam tikra infrastruktūra nuostatos dėl transporto priemonių apmokestinimo (COM(2017) 276 *final* – 2017/0115 (CNS)) (OL C 81, 2018 3 2, p. 188).

⁽²¹⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo nustatomos naujų lengvųjų automobilių ir naujų lengvųjų komercinių transporto priemonių išmetamų teršalų normos pagal Sąjungos integruotą principą mažinti lengvųjų transporto priemonių išmetamo CO₂ kiekį ir iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 715/2007 [COM(2017) 676 *final* – 2017/0293 (COD)] (OL C 227, 2018 6 28, p. 52), ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo dėl naujų lengvųjų automobilių ir naujų lengvųjų komercinių transporto priemonių išmetamo CO₂ normų sugriežtinimo atsižvelgiant į platesnius Sąjungos klimato srities užmojus iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2019/631 (COM(2021) 556 *final* – 2021/0197(COD)) (OL C 194, 2022 5 12, p. 81).

⁽²²⁾ 2018 m. gruodžio 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2018/2001 dėl skatinimo naudoti atsinaujinančiųjų išteklių energiją (OL L 328, 2018 12 21, p. 82).

4.16. EESRK susirūpinęs pripažįsta, kad technologiniai pokyčiai nėra „neutralūs“ darbuotojams. Nors ateityje judumo ekosistemoje bus sukurta daug darbo vietų, tam tikrose vertės grandinės dalyse galima tikėtis masinio darbo vietų praradimo, nes daug MVĮ įvairiuose ES regionuose pajus neigiamą poveikį. Naujos technologijos taip pat turi įtakos šiame sektoriuje reikalingų įgūdžių profiliams, o dėl spartaus jų diegimo tam tikrų kategorijų darbuotojams (žemos kvalifikacijos, vyresnio amžiaus darbuotojams, laikiniams darbuotojams) gali kilti sunkumų. Dabartinis kvalifikuotų darbuotojų trūkumas daugelyje sektorių taip pat gali kelti pavojų pertvarkos tempui.

4.17. EESRK pabrėžia, kad reikia sukurti politikos sistemą, kuria dekarbonizacija būtų skatinama taip, kad tai nepakenktų darbuotojams. Kalbant apie sunkiąsias transporto priemones, teisinga pertvarka turi reikšti, kad:

4.17.1. bus atliekami išsamūs poveikio tiekimo grandinei vertinimai, siekiant išvengti darbuotojams nepalankių pokyčių. Šie poveikio vertinimai taip pat turi geriau atspindėti transporto dekarbonizavimo poveikį regioniniu lygmeniu;

4.17.2. bus skiriamas tinkamas finansavimas regionams, patiriantiems sunkumų dėl dekarbonizacijos darbotvarkės, remti, atsižvelgiant į socialinių sąlygų svarbą valstybės pagalbos srityje;

4.17.3. reikės numatyti pokyčius visais lygmenimis (objektuose, įmonėse, regionuose ir sektoriuose) pasitelkiant kartu su socialiniais partneriais parengtus planus;

4.17.4. valdžios institucijos ir įmonės dės didžiules pastangas, siekdamas darbuotojų perkvalifikavimo ir jų kvalifikacijos kėlimo.

Bruselis, 2023 m. liepos 12 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo nustatoma saugaus ir tvaraus svarbiausiųjų žaliavų tiekimo užtikrinimo sistema ir kuriuo iš dalies keičiami reglamentai (ES) Nr. 168/2013, (ES) 2018/858, (ES) 2018/1724 ir (ES) 2019/1020

[COM(2023) 160 final — 2023/0079 (COD)]

ir dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Saugus ir tvarus svarbiausiųjų žaliavų tiekimas remiant dvejopą pertvarką“

(COM(2023) 165 final)

(2023/C 349/22)

Pranešėjas **Maurizio MENSI**

Bendrapranešėjis **Michal PINTÉR**

Prašymas pateikti nuomonę	Europos Parlamentas, 2023 5 8 Europos Sąjungos Taryba, 2023 5 16
Teisinis pagrindas	SESV 114 ir 304 straipsniai
Atsakingas skyrius	Pramonės permainų konsultacinė komisija
Priimta skyriuje	2023 6 22
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 12
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai	
(už / prieš / susilaikė)	183 / 1 / 6

I. REKOMENDACIJOS ⁽¹⁾

EUROPOS EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ KOMITETAS

1. palankiai vertina Europos Komisijos užmojų parengti nuoseklią ES politiką dėl svarbiausiųjų ir strateginių žaliavų ir dėl vertės grandinių plėtojimo gavybos, rafinavimo ir perdirbimo pramonės sektoriuose, laikantis žaliojo kurso tikslų ir visų susijusių teisės aktų;
2. ragina Europos Komisiją užtikrinti visapusišką požiūrį ir suderintą ES politiką, kad būtų garantuotas reglamentavimo tikrumas investicijoms į žaliavų, jų šalutinių produktų ir būtiniausių naudingųjų iškasenų žvalgybą, gavybą, apdorojimą, rafinavimą ir perdirbimą, atsižvelgiant į ekonomines ir technines galimybes, politikos suderinamumą ir teisinį tikrumą šių sektorių ūkio subjektams;
3. ragina koordinuoti žaliavų politiką su ES socialine politika ir remti ES masto gebėjimų stiprinimą gavybos pramonės įgūdžių srityje, daugiausia dėmesio skiriant esamos darbo jėgos perkvalifikavimui ir kvalifikacijos kėlimui, taip pat ES valstybių narių viešojo administravimo institucijų valdymo pajėgumų stiprinimui;
4. rekomenduoja į svarbiausiųjų ir strateginių žaliavų sąrašus įtraukti kitas medžiagas, kurios yra labai svarbios žaliųjų technologijų ir (arba) švartų technologijų sektoriams, atsižvelgiant į tai, kad tokie sąrašai turi būti reguliariai atnaujinami ir grindžiami išsamiu, skaidriu ir įrodymais pagrįstu svarbos ir (arba) strateginės vertės vertinimu, atliekamu konsultuojantis su pramonės atstovais ir ekspertais;

⁽¹⁾ Šios rekomendacijos papildomos šio dokumento pabaigoje pateikiamais siūlomais pakeitimais.

5. ragina dabartinę ir naująją Europos Komisiją užtikrinti galimybę naudotis konkurencingomis energijos kainomis ir tiksliniu ES gavybos pramonės ir perdirbimo finansavimu, kartu užtikrinant, kad leidimų išdavimo ir licencijų išdavimo procedūros naujiems žaliavų projektams būtų supaprastintos ir sutrumpintos, o bet kokie nauji informacijos teikimo ar audito reikalavimai įmonėms būtų kuo mažesni;
6. remia veiksmingą prekybos apsaugos priemonių įgyvendinimą siekiant apsaugoti naujai rengiamus ES žaliavų projektus ir kovoti su nesąžininga prekyba ir apribojimais, imantis Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) reikalavimus atitinkančių atsakomųjų veiksmų;
7. rekomenduoja teikti pirmenybę svarbiausiosioms ir strateginėms žaliavoms, nurodytoms perdirbimą ir atliekas reglamentuojančiuose teisės aktuose, ir remti antrinių žaliavų, ypač itin svarbių žaliajai pertvarkai, rinkas;
8. rekomenduoja viešosiomis lėšomis remti svarbiausių žaliavų žvalgybos ir gavybos ES teritorijoje projektus, derinant juos su valstybės pagalbos taisyklėmis;
9. rekomenduoja užtikrinti siūlomo Svarbiausių žaliavų akto ir ES antimonopolinių priemonių koordinavimą, kad būtų išvengta netinkamo iškraipymo vidaus rinkoje;
10. siūlo taip pat išnagrinėti konkrečių partnerysčių ir bendradarbiavimo susitarimų su šalimis kandidatėmis galimybes;
11. rekomenduoja užtikrinti tinkamą (aplinkos apsaugos) pusiausvyrą vertinant suderinamumą su kitomis ES politikos sritimis.

II. AIŠKINAMOSIOS PASTABOS / DETALIZAVIMAS

1. 2023 m. kovo 16 d. Komisija kartu su komunikatu pateikė pasiūlymą dėl naujo reglamento, kuriuo siekiama užtikrinti prieigą prie svarbiausių ir strateginių žaliavų (toliau – Svarbiausių žaliavų reglamentas arba Svarbiausių žaliavų aktas). Nors reglamentu nustatoma reglamentavimo sistema, kuria siekiama remti vidaus pajėgumų plėtojimą ir stiprinti svarbiausių žaliavų tiekimo grandinių tvarumą ir žiedžiškumą ES, komunikate siūlomos priemonės, kuriomis būtų remiamas tiekimo grandinių įvairinimas pasitelkiant naujas tarptautines viena kitą papildančias partnerystes.
2. Bendras Svarbiausių žaliavų akto tikslas – spręsti problemas, susijusias su nepakankamai saugia ir tvaria ES prieiga prie svarbiausių žaliavų didinant ES pramonės informuotumą ir mažinant su svarbiausiosiomis žaliavomis susijusią riziką pasaulinėje tiekimo grandinėje, didinant ES svarbiausių žaliavų vertės grandinės pajėgumus vidaus rinkoje ir mažinant ES svarbiausių žaliavų vartojimo aplinkosauginį pėdsaką.
3. Inicatyva, kuria siūlomas nuoseklus ES požiūris į svarbiausių žaliavų tiekimo saugumo gerinimą ir užtikrinimą, padės išvengti galimo konkurencijos iškraipymo ir bendrosios rinkos susiskaidymo, kurie gali atsirasti dėl tokių nesuderintų veiksmų, ir išlaikyti vienodas sąlygas įmonėms ES.

Užtikrinti visapusišką požiūrį ir suderintą ES politiką, kad investicijoms būtų garantuotas reglamentavimo tikrumas

4. Šiuo metu ES yra priklausoma nuo daugelio žaliavų importo (75–100 % tiekiamo kiekio), todėl ji susiduria su pažeidžiamumu tiekimo grandinėse ir dideliu kainų svyravimu. Remiantis EBPO „Global Material Resources Outlook to 2060“ (liet. „Pasaulinė svarbiausių žaliavų perspektyva iki 2060 m.“), prognozuojama, kad iki 2060 m. žaliavų naudojimas pasaulyje beveik dvigubai išaugs, o metalų (tiek pirminių, tiek antrinių) naudojimas didės sparčiausiai. Tuo pat metu ES tenka mažiau nei 5 % pasaulyje gaunamų mineralinių žaliavų. Vien Kinijoje yra apie 75 % pasaulio ličio jonų baterijų elementų gamybos pajėgumų ir dešimt didžiausių pasaulio fotovoltinės (PV) įrangos tiekėjų. Tuo tarpu tik apie 3 % pasaulio ličio jonų baterijų elementų gamybos pajėgumų yra ES.

5. Svarbiausių žaliavų reglamente numatyta nustatyti ir remti strateginius projektus strateginių žaliavų gavybos, apdorojimo ar perdirbimo srityje. Norėdama pritraukti tokias investicijas (jų laikotarpis yra gana ilgas), Komisija turėtų spręsti reglamentavimo tikrumo klausimą. Nuspėjama ir stabili reglamentavimo aplinka yra labai svarbi siekiant pritraukti investicijas ne tik žaliavų žvalgybai ir gavybai, bet ir apdorojimui bei perdirbimui.

6. ES verslo aplinkos stabilumui ir patrauklumui įtakos turi įvairios teisinės sistemos, o dažnai konkuruojantys ir gausėjantys ataskaitų teikimo reikalavimai prisideda prie reglamentavimo netikrumo (žr., *inter alia*, Pramoninių išmetamųjų teršalų direktyvą⁽²⁾, Baterijų reglamentą⁽³⁾, REACH reglamento peržiūrą, atliekų srities teisės aktus, Tvarių gaminių ekologinio projektavimo reglamentą, Poveikio klimatui neutralizavimo pramonės aktą, naująją ES pramonės politiką, Žiedinės ekonomikos veiksmų planą, Ekologinio projektavimo direktyvą⁽⁴⁾ ir kt.). Todėl labai svarbu vengti dvigubo ar perteklinio reglamentavimo, kad būtų galima pritraukti ir skatinti investicijas į vidaus pramonės pajėgumus žvalgybos, kasybos, rafinavimo, medžiagų apdorojimo ir perdirbimo srityse. Svarbiausių žaliavų aktas turėtų būti grindžiamas Komisijos darbu kitose srityse ir turėtų būti visiškai suderintas su žaliojo kurso tikslais ir atitikti susijusius teisės aktus. Svarbiausių žaliavų politika turėtų būti kuo labiau pagrįsta įrodymais atsižvelgiant į turimus duomenis (žr. 2020 m. Jungtinio tyrimų centro (JRC) „Critical Raw Materials for Strategic Technologies and Sectors in the EU“ (liet. „Perspektyvinis svarbiausių žaliavų strateginėms technologijoms ir sektoriams tyrimas“) arba JRC politikai skirtą mokslinę ataskaitą „Supply chain analysis and material demand forecast in strategic technologies and sectors in the EU“ (liet. „Perspektyvinis ES strateginių technologijų ir sektorių tiekimo grandinės analizės ir medžiagų poreikio tyrimas“).

7. Kitas klausimas yra susijęs su poreikiu suinteresuotiesiems subjektams pateikti tiksliai gaires, kaip strateginių ir svarbiausių žaliavų sąrašai bus įtraukti į ES politiką ir pritaikyti atsižvelgiant į būsimą svarbiausių žaliavų rinkos raidą. Svarbiausių žaliavų sąrašas gali padėti politikos formuotojams pabrėžti tam tikrų medžiagų svarbą ir vaidmenį ES ekonomikoje, tačiau būtina imtis tolesnių veiksmų, jei norima, kad į svarbiausių žaliavų sąrašą įtrauktos medžiagos būtų tinkamai remiamos dabartiniuose ir būsimuose teisės aktuose. Formuojant politiką būtina aiškiai nustatyti svarbiausių žaliavų prioritetus, ypač pramonės politikos, prekybos politikos, valstybės pagalbos, mokslinių tyrimų, plėtros ir inovacijų, klimato ir aplinkos, taip pat cheminių medžiagų teisės aktų srityse. Visa ši politika ir jos tikslai turėtų būti suderinti siekiant sukurti palankias sąlygas ir palankią reglamentavimo tvarką svarbiausiosiomis žaliavoms ir jų vertės grandinių plėtojimui. Be to, būtina išsamiau paaiškinti, kodėl pirmenybė teikiama projektams, kuriuos vykdančios pagrindinė išgaunama medžiaga nėra nei strateginė, nei svarbiausioji, bet tokie yra šalutiniai produktai (pvz., geležies rūdos gavybos projektas, kurį vykdančios retųjų žemių metalai išgaunami kaip šalutiniai produktai). Be to, reikia paaiškinti „kitų“, t. y. „nestrateginių“ projektų, statusą, kad būtų galima aiškiai suprasti, kaip ir kokiais terminais tokie projektai bus vertinami ir finansiškai remiami. Galiausiai, didesnio prioriteto suteikimas strateginiams žaliavų projektams jokiais aplinkybėmis neturėtų lemti kitų svarbių žaliavų projektų ar projektų prioritetiškumo mažinimo visoje žaliavų vertės grandinėje.

8. Komisijos iniciatyvos žaliavų srityje turėtų būti grindžiamos ne tik teisinio tikrumo užtikrinimu suinteresuotiesiems subjektams, bet ir platesne visuomenės parama. Plečiant kasybos, apdorojimo ir perdirbimo pramonės sektorius bus sukurta naujų darbo vietų ir prisidėta prie ekonominės pažangos, tačiau labai svarbu užtikrinti visuomenės pritarimą. Labai svarbu didinti piliečių informuotumą: Komisija turi įgyvendinti tikslingas komunikacijos strategijas, kad informuotų ES piliečius apie naują, su svarbiausiosiomis žaliavomis susijusių pramonės investicijų naudą, tvarumą ir poveikį aplinkai ir kad spręstų tam tikroms suinteresuotųjų subjektų grupėms, vietos bendruomenėms ir ES piliečiams susirūpinimą keliančius klausimus, susijusius su žvalgybos ir kasybos plėtojimu.

Derinimas su ES socialine politika: remti ES masto gebėjimų stiprinimą gavybos pramonės įgūdžių srityje

9. Žaliavų sektoriuje ES sukurta maždaug 350 000 darbo vietų, taip pat daugiau kaip 30 mln. darbo vietų esama apdirbamosios pramonės sektoriuje ir šioms darbo vietoms išsaugoti reikia patikimo mineralinių žaliavų tiekimo. Norint užtikrinti tvarų žaliavų ir pažangiųjų medžiagų tiekimą ES, iki 2030 m. reikės sukurti daugiau kaip 1,2 mln. naujų darbo vietų⁽⁵⁾. Todėl Svarbiausių žaliavų aktas turėtų būti suderintas su ES socialine politika ir juo turėtų būti remiamos

(2) 2010 m. lapkričio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/75/ES dėl pramoninių išmetamųjų teršalų (taršos integruotos prevencijos ir kontrolės) (OL L 334, 2010 12 17, p. 17).

(3) 2023 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1542 dėl baterijų ir baterijų atliekų, kuriuo iš dalies keičiama Direktyva 2008/98/EB bei Reglamentas (ES) 2019/1020 ir panaikinama Direktyva 2006/66/EB (OL L 191, 2023 7 28, p. 1).

(4) 2009 m. spalio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/125/EB, nustatanti ekologinio projektavimo reikalavimų su energija susijusiems gaminiams nustatymo sistemą (OL L 285, 2009 10 31, p. 10).

(5) EIT žaliavų vertinimas.

gebėjimų stiprinimo pastangos valstybių narių lygmeniu, kad būtų sustiprinti svarbiausių žaliavų tiekimo grandinių, gavybos pramonės, apdorojimo ir perdirbimo sektorių darbo jėgos gebėjimai. Labai svarbu ne tik remti švietimą ir įgūdžių ugdymą akademinėje bendruomenėje, bet ir sutelkti dėmesį į pramonės specialistus žaliavų sektoriuje ir valstybių narių valdžios institucijose, dedant pastangas stiprinti gebėjimus. Tai būtų galima pasiekti įsteigiant naujas (ir arba) remiant jau esamas) specialias institucijas, kurios remtų aukštąjį mokslą ir profesinį mokymą žaliavų sektoriaus srityje, taip pat perkvalifikuotų esamą ES darbo jėgą bei keltų jos kvalifikaciją. Galiausiai, turėtų būti dedama daugiau pastangų kuriant ir remiant pritaikytą mokymąsi ir technologijų perdavimą tarp akademinės bendruomenės, pramonės ir mokslinių tyrimų organizacijų.

Įtraukti kitas žaliųjų technologijų ir (arba) švarių technologijų sektoriams svarbias medžiagas ir užtikrinti suderinamumą su kitomis politikos sritimis.

10. Be medžiagų, kurios Svarbiausių žaliavų akte išvardytos kaip strateginės arba svarbiausiosios medžiagos, yra nesvarbiausių žaliavų, kurios vidutinės trukmės ir ilguoju laikotarpiu galėtų tapti svarbiausiosiomis. Todėl reikia lankstaus sąrašo, kurį būtų galima lengvai pritaikyti ir kuris turėtų būti reguliariai atnaujinamas, ne rečiau kaip kas dvejus metus ir dažniau, kai to reikia, atsižvelgiant į būsimus pokyčius šioje srityje. Įvairių medžiagų strateginės svarbos vertinimas taip pat turėtų būti atliekamas atsižvelgiant į konkrečius sektorius, kad būtų atspindėta paklausa įvairiuose gamybos sektoriuose. Be to, turėtų būti atliktas galimybių gauti pagrindinių žaliavų vertinimas, kad būtų visapusiškai papildytos Komisijos pastangos remti svarbiausias ir strategines žaliavas.

11. Vertinime turėtų atspindėti ES prioritetai ir poreikiai pereinamojo laikotarpio energetikos srityje galimai iki 2030 m. ir į jį turėtų būti įtrauktos medžiagos, kurių tiekimo sutrikimo rizika šiuo metu nėra akivaizdi, tačiau kurių paklausa sektoriuose, kurie yra itin svarbūs ES priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo tikslams ir žaliajai bei skaitmeninei pertvarkai, arba kurios laikomos būtinaisiomis naudingosiomis iškasenomis. Dėmesys šiems prioritetiniams darbotvarkės klausimams taip pat turėtų deramai aprėpti pagrindines vertės grandines, pavyzdžiui, apsirūpinimo maistu saugumo ar medicinos srityje. Medžiagų, kurios turi būti įtrauktos į įvairius sąrašus, nustatymas visada turėtų būti grindžiamas išsamia, skaidria ir aiškiai apibrėžta analize, skirta jų kritinei svarbai ir (arba) strateginei vertei nustatyti, atspindinti visą žaliavų vertės grandinę, apdorojimo reikalavimus ir pakaitinių medžiagų prieinamumą. Turėtų būti reguliariai konsultuojamasi su pramonės atstovais ir ekspertais ir turėtų būti užtikrintas veiksmingas ir atviras Komisijos ir pramonės dialogas.

Užtikrinti galimybę ES pramonei naudotis konkurencingomis energijos kainomis ir tiksliniu finansavimu

12. Tebesitęsianti energetikos krizė padarė itin didelį poveikį visoms ES įmonėms, ypač intensyviai energiją vartojantiems sektoriams, įskaitant gavybos ir perdirbimo sektorius. Siekiant užtikrinti gerą ES energijos rinkos veikimą, būtinas suderintas ES atsakas. Bet kokios ES svarbiausių žaliavų politikos sėkmė priklauso nuo patikimos galimybės konkurencingomis kainomis gauti pakankamą kiekį elektros energijos, generuotos nenaudojant iškastinio kuro. EESRK palankiai vertintų esamų finansavimo sistemų reformą, kuri atspindėtų JAV Infliacijos mažinimo akto užmojus: finansavimas būtų labiau orientuotas į komercializacijos etapą ir turėtų padengti veiklos sąnaudas, o ne į dabartinį ES finansavimo prioritetą, susijusį su naujų strateginių projektų MTP etapu. Nors svarbu sutelkti dėmesį į inovatyvias technologijas ir mokslinius tyrimus, gauti produktai taip pat turėtų būti tinkamai remiami komercializacijos etape.

13. Komisijos siekis paspartinti leidimų išdavimo procedūras yra labai sveikintinas ir jam turėtų būti teikiama pirmenybė, siekiant užtikrinti, kad tokių procedūrų trukmė būtų ne ilgesnė kaip 12–18 mėnesių. Nauji, ypatingos svarbos projektai turėtų būti vertinami pagreitintais terminais ir turėtų būti nustatyti griežti ilgiausios leidimų ir (arba) licencijų išdavimo procedūrų trukmės terminai. Nors kiek keičiant leidimų išdavimo procedūras reikėtų siekti jas sutrumpinti ir sumažinti jų sudėtingumą, kartu išlaikant griežtus ASV (aplinkos, socialinius ir valdymo) standartus. Leidimų išdavimo procedūros paspartinimas taip pat užtikrinamas stiprinant vieno langelio principu grindžiamą mechanizmą. Mechanizmui taikomi iš anksto nustatyti terminai, kad centralizuota leidimų išdavimo procedūra taptų veiksmingesnė ir mažiau apsunkinanti. Pakeistos leidimų išdavimo nuostatos turėtų būti taikomos žvalgybos, kasybos, rafinavimo, apdorojimo ir perdirbimo įrenginiams ir jomis turėtų būti užtikrintas pakankamas reglamentavimo tikrumas jų rezultatų atžvilgiu. Be to, visi nauji Svarbiausių žaliavų akte nustatyti informacijos teikimo ar audito reikalavimai turėtų būti apriboti tiek, kiek būtina, kad nebūtų užkraunama papildoma administracinė našta ES įmonėms, nepriklausomai nuo jų dydžio. Numatoma steigti Europos svarbiausių žaliavų valdyba atlieka labai svarbų vaidmenį remiant Svarbiausių žaliavų akto įgyvendinimą, įskaitant leidimų išdavimo procedūras. Šiuo tikslu, siekiant užtikrinti, kad jos stebėsenos užduotys būtų veiksmingos, patartina į valdybą įtraukti ne tik institucinius atstovus, bet ir nepriklausomus techninius šios srities ekspertus.

Kovoti su nesąžininga prekyba ir apribojimais

14. Nepaisant plataus užmojo Svarbiausiųjų žaliavų akto tikslų, esama gamtos kliūčių, susijusių su tam tikrų žaliavų prieinamumu ES, todėl pereinant prie žaliosios ir skaitmeninės ekonomikos importas ir toliau bus labai svarbus.

15. Reikės išlaikyti veiksmingas prekybos apsaugos priemones, kad būtų apsaugotos naujos Europos investicijos ir užtikrintos vienodos sąlygos su trečiosiomis šalimis. Siekiant apsisaugoti nuo trečiųjų šalių vykdomo dempingo, būtina modernizuoti ES prekybos apsaugos priemones. Visų pirma ES turėtų siekti užtikrinti spartesnę prekybos apsaugos priemonių, skirtų kovai su nesąžiningu importu, įgyvendinimą, greičiau ir veiksmingiau atlikti tyrimus ir sudaryti sąlygas anksti plačiai taikyti laikinąsias priemones.

16. ES veiksmai prekybos politikos srityje turėtų papildyti Svarbiausiųjų žaliavų akto ir susijusių politikos sričių, įskaitant socialines teises, tikslus, o pirmenybė turėtų būti teikiama greitam laisvosios prekybos susitarimų sudarymui su daug išteklių turinčiomis šalimis, dėl kurių šiuo metu deramasi arba kurie bus ratifikuoti (Australija, Indonezija ir kt.). Kalbant apie jau sudarytus užsienio prekybos susitarimus, reikėtų įvertinti ir, kai įmanoma, sustiprinti esamas nuostatas, susijusias su energija ir žaliavomis. Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į prekybos politikos ir žaliavoms taikomų muitų taisyklių ir (arba) kilmės taisyklių suderinamumą bei konkrečius klausimus, susijusius su žaliavoms taikomų sankcijų apėjimu.

Teikti pirmenybę svarbiausiosioms ir strateginėms žaliavoms, nurodytoms perdirbimą ir atliekas reglamentuojančiuose teisės aktuose, ir remti antrinių žaliavų rinkas

17. Perdirbimas yra svarbus siekiant sustiprinti ES strateginį savarankiškumą. ES turėtų remti savo atliekų apdorojimo ir perdirbimo pramonę, ruošdama antrines žaliavas, kurias būtų galima perdirbti gamybos procesuose, ir iš dalies pakeisti esamus atliekų teisės aktus, kad pirmenybė būtų teikiama perdirbimui ir svarbiausiųjų bei strateginių žaliavų, turinčių didžiausią techninį ir ekonominį perdirbimo potencialą (galimybes) žiedžiškumui. Ji taip pat turėtų remti antrinių žaliavų rinkas. Kalbant apie antrines žaliavas, EESRK siūlo imtis priemonių siekiant sukurti gerai veikiančias rinkas ir kuo labiau sumažinti metalo laužo praradimą.

18. Antrinės žaliavos gali padėti mažinti priklausomybę nuo tam tikrų svarbiausiųjų žaliavų, todėl jos turėtų būti įtrauktos į Svarbiausiųjų žaliavų akto taikymo sritį. Vienas iš daugelio pavyzdžių yra veiksmingas juodųjų metalų laužo perdirbimas, galintis sumažinti žaliavų tiekimo poreikius metalo gamybai. Numatoma, kad juodųjų metalų laužo iki 2030 m. sumažės, todėl gali sutrikti tiekimas, o jis yra labai svarbi energetikos pertvarkos sudedamoji dalis.

19. Svarbiausiųjų žaliavų akte turėtų būti užtikrinta pramonės ir elektrinių transporto priemonių prieiga prie visų svarbiausiųjų medžiagų. Tai apima ne tik retųjų žemių elementus, manganą, žaliajai pertvarkai būtinas medžiagas, įskaitant plieną, aliuminį ir varį, pramonines naudingąsias iškaskenas, grafitą ar nikelį, bet ir antrines žaliavas. Metalai yra viena iš esminių žaliosios pertvarkos infrastruktūros įgalinimo priemonių, todėl tokios įgalinančios priemonės turėtų būti tinkamai nustatytos ir į jas turėtų būti tinkamai atsižvelgta pagal Svarbiausiųjų žaliavų aktą visose jų vertės grandinėse.

Ekonominiai ir aplinkosaugos svarbiausiųjų žaliavų gavybos teršiamojo poveikio tyrimai: derinimas su valstybės pagalbos nuostatomis

20. Atsižvelgiant į tai, kad yra daug netikrumo, susijusio su faktiniu svarbiausiųjų žaliavų buvimu ES, rizika, susijusi su žvalgybos ir gavybos projektų pradžia ES teritorijoje, bus pagrįstai prisiimta tik tuo atveju, jei ji bus finansiškai remiama viešosiomis lėšomis. Kadangi Svarbiausiųjų žaliavų akte taip pat reikalaujama, kad tokios kampanijos atitiktų žaliojo kurso tikslus, EESRK teigia, kad viešąjį finansavimą būtų lengviau skirti, jei gavyba būtų grindžiama preliminariais ekonominiais ir aplinkos tyrimais, kuriuose būtų įvertintas svarbiausiųjų žaliavų gavybos teršiamasis poveikis.

21. Jei tokie preliminarūs tyrimai nepatenka į Svarbiausiųjų žaliavų akte numatytų strateginių projektų sritį, jų viešasis finansavimas turėtų būti skatinamas derinant su valstybės pagalbos taisyklėmis, konkrečiau – su naujai priimtu 2023 m. Bendrojo bendrosios išimties reglamento pakeitimu atsižvelgiant į žaliąjį kursą. Minėti preliminarūs tyrimai iš tiesų turi būti laikomi „pagalba aplinkos apsaugai“ arba „pagalba moksliniams tyrimams, plėtrai ir inovacijoms“, o kai juose dalyvauja kelios valstybės narės – „bendriems Europos interesams svarbiais projektais“ (BEISP).

22. Veiksmingas derinimas su ES valstybės pagalbos priemonėmis jau pradiniam mokslinių tyrimų ir plėtros etape iš tiesų galėtų užtikrinti, kad viešasis finansavimas, kuriuo remiamas tolesnis strateginių projektų įgyvendinimas, būtų veiksmingai nukreiptas tvariems tikslams siekti, o konkrečiu BEISP atveju – kad būtų siekiama suderintų rezultatų. Viešojo finansavimo mechanizmai (pvz., galimybės greitai ir lengviau pasinaudoti tokiais finansiniais mechanizmais kaip paskolos, paskolų garantijos ir dotacijos) taip pat gali būti taikomi tik investicijoms, kurias ES įmonės atlieka pagal LPS projektus.

Antimonopolinės priemonės: Susijungimų reglamentas, kuriuo siekiama naudoti ES svarbiausių žaliavų perdėbimo ir gavybos lyderiams

23. Atsižvelgiant į tai, kad ES vis dar neištirtos galimybės išsityti svarbiausių žaliavų ir į faktą, jog reikia didelių investicijų, saugiai ir tvariai svarbiausių žaliavų tiekimo grandinei sukurti, gali būti tikslinga pritaikyti kai kurias ES antimonopolines priemones, kad būtų lengviau siekti Svarbiausių žaliavų akte nustatytų tikslų, kartu vengiant netinkamo konkurencijos iškraipymo vidaus rinkoje (pvz., gali būti naudinga lanksčiau ir tvariau taikyti susijungimų kontrolės sistemą, atsižvelgiant ne tik į žaliajo kurso tikslus (kaip jau yra numatę Europos Komisija), bet ir į Svarbiausių žaliavų akto tikslus).

24. Dėl to būtų patartina vertinti susijungimus atsižvelgiant į strateginius projektus, kurie turi būti įgyvendinti pagal Svarbiausių žaliavų aktą, kad būtų užtikrinta tinkama įvairių susijusių interesų pusiausvyra.

25. Todėl konkurencijos institucijos turėtų būti raginamos apsvaistyti naujų rūšių veiksmingumą, t. y. sumažinti tiekimo sutrikimus ir didinti pramonės pasirengimą išorinio svarbiausių žaliavų trūkumo atveju. Atliekant tokius vertinimus taip pat reikėtų atsižvelgti į Komisijos tikslą sutelkti suinteresuotų svarbiausių žaliavų pirkėjų paklausą ir galiausiai prisidėti prie dabartinių aukštų kainų mažinimo.

Tarptautinis bendradarbiavimas ir išteklių įvairinimas: šalių kandidačių dalyvavimas ir derinimas su dvišaliu bendradarbiavimu tarptautiniuose forumuose

26. Atsižvelgdamas į Komisijos tikslą įvairinti svarbiausių žaliavų išorės šaltinius, EESRK rekomenduoja išnagrinti konkrečių partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimų, be kita ko, su šalimis kandidatėmis, galimybes. Tokios partnerystės gali apimti ES finansuojamus projektus, kuriais siekiama rengti žvalgybos kampanijas naujose atrinktose vietose ir (arba) kasybos vietose, kurių buvo atsisakyta, atsižvelgiant į strateginius projektus, kurie bus pradėti ES valstybėse narėse pagal naujus Komisijos pasiūlymus.

27. Tokios partnerystės gali priklausyti nuo šalių kandidačių išpareigojimų greičiau suderinti savo aplinkos politiką su ES *acquis*. Tokių partnerystės įtraukimas į šiuo metu vykstančias stojimo derybas gali duoti dvejopos naudos visai ES, nes padidėtų tikimybė, kad ateityje padaugės svarbiausių žaliavų vidaus šaltinių, o šalims kandidatėms būtų lengviau laikytis ES aplinkos teisės aktų (pvz., atliekų, vandens, pramoninės taršos ir oro kokybės srityse).

28. Svarbiausių žaliavų aktas turi būti suderintas ne tik su kitomis ES politikos sritimis ir tarptautinės prekybos veiksmais, bet ir su dvišaliu bendradarbiavimu, kurį ES vykdo tarptautiniuose forumuose (t. y. ES ir JAV bendradarbiavimas tokiuose forumuose kaip Apsirūpinimo naudingosiomis iškasenomis partnerystė, Konferencija dėl svarbiausių medžiagų ir naudingųjų iškasenų ir Tarptautinės energetikos agentūros svarbiausių naudingųjų iškasenų darbo grupė, kurią neseniai sustiprino ES ir JAV energetikos taryba).

29. Kalbant apie svarbiausias žaliavas, Svarbiausių žaliavų aktas turi suteikti ES ne tik vidaus, bet ir išorės savarankiškumą nustatant naujus standartus pasaulinėje arenoje, kai reikia užtikrinti jų atitinkamų tiekimo grandinių saugumą ir tvarumą. Jei ES atliks standartų kūrėjos vaidmenį pasaulinėje arenoje, tai dar labiau padidins galimybes pasiekti bendrus Komisijos pasiūlyme nustatytus tikslus kovoti su teršalais ir nesąžiningos prekybos svarbiausiosiomis žaliavomis praktika visame pasaulyje.

Ilgalaikiai ir trumpalaikiai tikslai vertinant suderinamumą su kitomis ES politikos sritimis: tinkamos (aplinkos) pusiausvyros užtikrinimas

30. Apibendrinant, negalima atmesti galimybės, kad ilguoju laikotarpiu siekiant veiksmingai įgyvendinti Svarbiausių žaliavų aktą gali prireikti pakeisti tam tikrus konkrečius, su Svarbiausių žaliavų aktu glaudžiai susijusius žaliojo kurso tikslus trumpuoju laikotarpiu. Iš tiesų (beveik) savarankiškos ES perspektyva, net jei reikia daugiau laiko, kad ji būtų visiškai veiksminga, galiausiai ilgainiui gali padėti pasiekti tvarumo ir (arba) poveikio klimatui neutralumo tikslus (taip pat atsižvelgiant į santykinai didesnę taršą, kurią kai kuriose besivystančiose šalyse sukelia dabartinių medžiagų gavybos būdai).

III. SIŪLOMI PAKEITIMAI COM(2023) 160 final

1 pakeitimas

29 konstatuojamoji dalis

Komisijos siūlomas tekstas	EESRK pakeitimas
<p>(29) labai svarbu užtikrinti privačias bendrovių, finansinių investuotojų ir perkančiųjų įmonių investicijas. Tais atvejais, kai vien privačių investicijų nepakanka, veiksmingam projektų įgyvendinimui svarbiausių žaliavų vertės grandinėje gali prireikti viešosios paramos, pavyzdžiui, garantijų, paskolų arba investicijų į nuosavą ir kvaziniuosavą kapitalą. Ši viešoji parama gali būti laikoma valstybės pagalba. Tokia pagalba turi būti skatinamojo poveikio, būtina, tinkama ir proporcinga. Dabartinėse valstybės pagalbos gairėse, kurios neseniai buvo nuodugnai peržiūrėtos atsižvelgiant į dvejetainę pertvarkos tikslus, numatyta daug galimybių tam tikromis sąlygomis remti investicijas svarbiausių žaliavų vertės grandinėje;</p>	<p>(29) labai svarbu užtikrinti privačias bendrovių, finansinių investuotojų ir perkančiųjų įmonių investicijas. Tais atvejais, kai vien privačių investicijų nepakanka, veiksmingam projektų įgyvendinimui svarbiausių žaliavų vertės grandinėje gali prireikti viešosios paramos, pavyzdžiui, garantijų, paskolų arba investicijų į nuosavą ir kvaziniuosavą kapitalą. Ši viešoji parama gali būti laikoma valstybės pagalba. Tokia pagalba turi būti skatinamojo poveikio, būtina, tinkama ir proporcinga. Dabartinėse valstybės pagalbos gairėse, kurios neseniai buvo nuodugnai peržiūrėtos atsižvelgiant į dvejetainę pertvarkos tikslus, numatyta daug galimybių tam tikromis sąlygomis remti investicijas svarbiausių žaliavų vertės grandinėje. Komisija ir valstybės narės turėtų aiškiau nurodyti, kaip būtų naudojamos valstybės pagalbos taisyklės ir numatyti subsidijų, paskolų ir mokesčių kreditų mechanizmus esamiems ES pramonės pajėgumams remti ir naujiems įrenginiams steigti ES ir patikimose trečiojoje šalyse partnerėse. Šie mechanizmai turėtų būti orientuoti ir į veiklos, ir į kapitalo išlaidas;</p>

Paaiškinimas

Dabartinės valstybės pagalbos priemonės yra neaiškios ir jose nenumatyti mechanizmai, kuriais būtų remiami esami pramonės pajėgumai, kuriuos smarkiai paveikė sparčiai didėjančios energijos kainos ir naujų svarbiausių žaliavų įrenginių kūrimas ES ir už jos ribų.

2 pakeitimas

1 straipsnio 2 dalies a punktą (naujas punktas)

Komisijos siūlomas tekstas	EESRK pakeitimas
	<p>a) <i>skaidrios ir aiškiai apibrėžtos medžiagu, kurios turi būti įtrauktos į strateginių žaliavų sąrašą, vertinimo metodikos, panašios į svarbiausiųjų žaliavų sąrašui taikomą metodiką, be kita ko, naudojant techninės informacijos suvestines. Prie būsimų strateginių ir svarbiausių žaliavų sąrašų turėtų būti pridėtas galiojančių ES teisės aktų poveikio vertinimas ir jų poveikis į tuos sąrašus įtrauktoms medžiagoms.</i></p>

Paaiškinimas

Svarbiausiosios žaliavos vertinamos atliekant svarbos vertinimą, grindžiamą konkrečia metodika, kuri apima ilgą ir išsamų vertinimo procesą, prie kurio prisideda išorės ekspertai, pramonės atstovai ir mokslinių tyrimų institutai. Tačiau, priešingai, strateginių žaliavų nustatymas nebuvo pagrįstas paskelbta metodika ir neapėmė ankstesnių konsultacijų. Jei strateginės žaliavos įtraukiamos į svarbiausiųjų žaliavų sąrašą (2 priedas), tai leidžia manyti, kad visos medžiagos atitinka pagal svarbiausiųjų žaliavų metodiką nustatytas ribas, o ši metodika yra klaidinanti.

3 pakeitimas

1 straipsnio 3 dalis

Komisijos siūlomas tekstas	EESRK pakeitimas
<p>3. Jeigu, remdamasi 42 straipsnyje nurodyta ataskaita, Komisija padaro išvadą, kad tikėtina, jog Sąjunga nepasieks 2 dalyje nustatytų tikslų, Komisija įvertina galimybes pasiūlyti priemones arba pasinaudoti savo įgaliojimais Sąjungos lygmeniu ir šių veiksmų proporciumą, siekiant užtikrinti, kad tie tikslai būtų įgyvendinti.</p>	<p>3. Jeigu, remdamasi 42 straipsnyje nurodyta ataskaita, Komisija padaro išvadą, kad tikėtina, jog Sąjunga nepasieks 2 dalyje nustatytų tikslų, ji suteikia tam tikro lygio lankstumą, kad geriausiai atspindėtų tikslinės žaliavos vertės grandinės unikalumą, nes kiekviena medžiaga turi specifinių savybių ir iššūkių, susijusių su jos gavimu, apdorojimu ir perdirbimu. Komisija daug dėmesio turėtų skirti esamų pajėgumų išsaugojimui ir rėmimui. Reikėtų skatinti atvirą ir nuolatinį pramonės ir politikos formuotojų dialogą siekiant nustatyti lyginamuosius dydžius, kurie būtų techniškai ir ekonomiškai įmanomi bei atitiktų ES tikslus.</p>

Paaiškinimas

Gavimo, apdorojimo ir perdirbimo lyginamieji dydžiai yra pernelyg bendro pobūdžio ir nerealistiški, todėl gali turėti nenumatytų ir neigiamų pasekmių. Nuostatos turėtų būti atidžiai apsvaistytos atsižvelgiant į ekonominius ir techninius sunkumus, susijusius su jų įgyvendinimu, ir į pernelyg didelės naštos ES pramonei, visų pirma MVĮ, riziką.

4 pakeitimas

I priedas

Komisijos siūlomas tekstas	EESRK pakeitimas
<p style="text-align: center;">I PRIEDAS</p> <p style="text-align: center;">Strateginės žaliavos</p> <p style="text-align: center;">1 skirsnis</p> <p style="text-align: center;">Strateginių žaliavų sąrašas</p> <p>Strateginėmis laikomos šios žaliavos:</p> <p>a) bismutas</p> <p>b) boras (<i>naudojamas metalurgijos srityje</i>)</p> <p>c) kobaltas</p> <p>d) varis</p> <p>e) galis</p> <p>f) germanis</p> <p>g) litis (<i>tinkamas baterijoms gaminti</i>)</p> <p>h) <i>magnio metalas</i></p> <p>i) manganas (<i>tinkamas baterijoms gaminti</i>)</p> <p>j) <i>gamtinis grafitas (tinkamas baterijoms gaminti)</i></p> <p>k) nikelis (<i>tinkamas baterijoms gaminti</i>)</p> <p>l) platinos grupės metalai</p> <p>m) <i>magnetams gaminti naudojami</i> retųjų žemių elementai (Nd, Pr, Tb, Dy, Gd, Sm ir Ce)</p> <p>n) <i>silicio metalas</i></p> <p>o) <i>titano metalas</i></p> <p>p) volframas</p>	<p style="text-align: center;">I PRIEDAS</p> <p style="text-align: center;">Strateginės pirminės ir antrinės žaliavos</p> <p style="text-align: center;">1 skirsnis</p> <p style="text-align: center;">Strateginių žaliavų sąrašas</p> <p>Strateginėmis laikomos šios pirminės ir antrinės žaliavos, įskaitant atitinkamus metalus nešėjus ir naudingąsias iškasenas, su kuriais šios strateginės žaliavos išgaunamos:</p> <p>a) bismutas</p> <p>b) boras</p> <p>c) kobaltas</p> <p>d) varis</p> <p>(da) juodųjų metalų laužas (įskaitant nerūdijantįjį)</p> <p>e) galis</p> <p>f) germanis</p> <p>g) litis</p> <p>(ga) magnezitas ir (arba) magnezija</p> <p>h) magnis</p> <p>i) manganas</p> <p>j) grafitas</p> <p>k) nikelis</p> <p>(ka) fosforas</p> <p>(kb) kalio karbonatas</p> <p>l) platinos grupės metalai</p> <p>m) retųjų žemių elementai (Nd, Pr, Tb, Dy, Gd, Sm ir Ce)</p> <p>n) silicis</p> <p>o) titanas</p> <p>p) volframas</p> <p>(pa) cinkas</p>

5 pakeitimas

II priedas

Komisijos siūlomas tekstas	EESRK pakeitimas
<p style="text-align: center;">II PRIEDAS</p> <p style="text-align: center;">Svarbiausios žaliavos</p> <p style="text-align: center;">1 skirsnis</p> <p style="text-align: center;">Svarbiausių žaliavų sąrašas</p> <p>Svarbiausiosiomis laikomos šios žaliavos:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) stibis b) arsenas c) boksitas d) baritas e) berilis f) bismutas g) boras h) kobaltas i) koksinės anglys j) varis k) putnagas (lauko špatas) l) fluoritas m) galis n) germanis o) hafnis p) helis q) sunkieji retųjų žemių elementai r) lengvieji retųjų žemių elementai s) litis t) magnis u) manganas v) gamtinis grafitas w) nikelis (tinkamas baterijoms gaminti) x) niobis y) fosfatinės uolienos z) fosforas 	<p style="text-align: center;">II PRIEDAS</p> <p style="text-align: center;">Svarbiausios pirminės ir antrinės žaliavos</p> <p style="text-align: center;">1 skirsnis</p> <p style="text-align: center;">Svarbiausių žaliavų sąrašas</p> <p>Svarbiausiosiomis laikomos šios pirminės ir antrinės žaliavos, įskaitant atitinkamus metalus ir naudingąsias iškasenas nešėjus, su kuriais šios svarbiausios žaliavos yra išgaunamos:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) stibis b) arsenas c) boksitas d) baritas e) berilis f) bismutas g) boras h) kobaltas i) koksinės anglys j) varis k) putnagas (lauko špatas) (ka) juodųjų metalų laužas (įskaitant nerūdijantįjį) l) fluoritas m) galis n) germanis o) hafnis p) helis q) sunkieji retųjų žemių elementai r) lengvieji retųjų žemių elementai s) litis (sa) magnezitas ir (arba) magnezija t) magnis u) manganas v) grafitas w) nikelis x) niobis y) fosfatinės uolienos z) fosforas

Komisijos siūlomas tekstas	EESRK pakeitimas
(aa) platinos grupės metalai	(aa) platinos grupės metalai
(bb) skandis	(aaa) kalio karbonatas
(cc) silicio metalas	(bb) skandis
(dd) stroncis	(cc) silicio metalas
(ee) tantalas	(dd) stroncis
(ff) titano metalas	(ee) tantalas
(gg) volframas	(ff) titano metalas
(hh) vanadis	(gg) volframas
	(hh) vanadis
	ii) cinkas

4 ir 5 pakeitimų paaiškinimas

Tam tikras medžiagas paprastai galima kasti tik kartu su kitu netauriuoju metalu, pvz., retųjų žemių elementus su geležies rūda, ir negalima jų kasti atskirai. Be to, tam tikros medžiagos yra būtinos kitų medžiagų, pvz., lydiklių magnezito, gamybos, rafinavimo ir perdirbimo ekosistemoje – be šios medžiagos metalų ir (arba) medžiagų neįmanoma perdirbti aukštoje temperatūroje. Turėtume vengti apribojimų šioje srityje (tiek svarbiausiosioms, tiek strateginėms žaliavoms) ir vengti nustatyti konkretų konkrečių žaliavų naudojimą vertės grandinėje. Priešingu atveju reikalavimus atitiktų tik paskutinis rafinavimo etapas, bet ne gavyba.

Pereinant prie mažo anglies dioksido pėdsako ir žiedinės ekonomikos, antrinės žaliavos tampa vis svarbesnės, nes jos padeda mažinti priklausomybę nuo pirminių žaliavų, remti efektyvų išteklių naudojimą, atliekų mažinimą ir tvarumą. Be to, kai kurios iš šių medžiagų yra būtinos pramonės priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimui, žaliajai pertvarkai ir nulinio grynojo kiekio tikslams pasiekti.

6 pakeitimas

2 straipsnio 15 punktą (naujas punktą)

Komisijos siūlomas tekstas	EESRK pakeitimas
	15) Strateginių žaliavų projektas – bet koks planuojamas įrenginys arba planuojamas reikšmingas esamo įrenginio, kuriame vykdoma II priede išvardytų žaliavų gavyba, apdorojimas ar perdirbimas, išplėtimas ar paskirties keitimas, įskaitant tuos atvejus, kai šios žaliavos susidaro kaip žaliavų nešėjų, neišvardytų I arba II priede, gavybos ir apdorojimo šalutiniai produktai.

Paaiškinimas

Strateginės žaliavos dažnai yra metalo nešėjo (netauriojo metalo) arba mineralinių medžiagų nešėjų šalutiniai produktai. Būtina pateikti daugiau paaiškinimų dėl tokių netauriųjų metalų, metalų nešėjų ir naudingųjų iškasenų nešėjų gavybos projektų įtraukimo į Svarbiausiųjų žaliavų akto strateginių projektų sritį.

7 pakeitimas

3a straipsnis (naujas straipsnis)

Komisijos siūlomas tekstas	EESRK pakeitimas
	<p style="text-align: center;">3a straipsnis</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Antrinės žaliavos įtraukiamos į strateginių (I priedas) ir svarbiausiųjų (II priedas) žaliavų sąrašus. 2. Komisija ne rečiau kaip kas dvejus metus peržiūri ir, jei reikia, atnaujina strateginių ir svarbiausiųjų antrinių žaliavų, įtrauktų į I ir II priedus, sąrašą, atsižvelgdama į jų strateginį vaidmenį priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimo ir žaliosios pertvarkos srityse, prognozuojamą didelį paklausos augimą arba jos trūkumą pasauliniu mastu, sunkumus didinant surinkimą ir (arba) išgavimą ES, didelį svarbiausiųjų žaliavų išgavimo ES potencialą.

Paiškinimas

Antrinės žaliavos atlieka svarbų vaidmenį mažinant Europos pramonės sričių priklausomybę nuo iškastinio kuro, ypač tose srityse, kuriose gaminamos strateginės technologijos žaliajai ir skaitmeninei pertvarkai. Pripažįstant jų strateginę vertę remiamas atsakingas naudojimas ir mažinama pirminių medžiagų gavyba. Strateginių žaliavų sąraše turėtų būti sudarytas strateginių antrinių žaliavų sąrašas, atsižvelgiant, *inter alia*, į šiuos kriterijus: strateginį vaidmenį mažinant priklausomybę nuo iškastinio kuro ir vykdant žaliąją pertvarką, prognozuojamą pasaulinės paklausos augimą, sunkumus, susijusius su surinkimu, naudojimu ar perdirbimu ES, didelį svarbiausiųjų žaliavų išgavimo potencialą. Vertinant reikėtų atsižvelgti į naujausius turimus duomenis, taip pat į numatomą pasiūlos ir paklausos raidą per atitinkamą bazinį laikotarpį, kad ateityje būtų galima spręsti trūkumo ar tiekimo sutrikimų problemas.

8 pakeitimas

5 straipsnio 1 dalies c punktas

Komisijos siūlomas tekstas	EESRK pakeitimas
<p>c) projektas būtų įgyvendinamas tvariai, visų pirma kiek tai susiję su poveikio aplinkai stebėseną, prevencija ir mažinimu, socialiai atsakinga veikla, įskaitant pagarbą žmogaus ir darbuotojų teisėms, kokybiškų darbo vietų kūrimo galimybėmis ir prasmingu bendradarbiavimu su vietos bendruomenėmis ir atitinkamais socialiniais partneriais, taip pat skaidria verslo veikla laikantis tinkamos atitikties užtikrinimo politikos, siekiant užkirsti kelią neigiamam poveikiui tinkamam viešojo administravimo veikimui, be kita ko, korupcijai ir kyšininkavimui, ir kuo labiau sumažinti šį poveikį;</p>	<p>c) projektas būtų įgyvendinamas tvariai, visų pirma kiek tai susiję su poveikio aplinkai stebėseną, prevencija ir mažinimu, ypač ilguoju laikotarpiu ir pasauliniu mastu, socialiai atsakinga veikla, įskaitant pagarbą žmogaus ir darbuotojų teisėms, kokybiškų darbo vietų kūrimo galimybėmis ir prasmingu bendradarbiavimu su vietos bendruomenėmis ir atitinkamais socialiniais partneriais, taip pat skaidria verslo veikla laikantis tinkamos atitikties užtikrinimo politikos, siekiant užkirsti kelią neigiamam poveikiui tinkamam viešojo administravimo veikimui, be kita ko, korupcijai ir kyšininkavimui, ir kuo labiau sumažinti šį poveikį;</p>

Paiškinimas

Reikia rasti tinkamą pusiausvyrą tarp ilgalaikių tvarumo tikslų ir trumpalaikių tikslų (taip pat atsižvelgiant į palyginti didesnę taršą, kurią sukelia dabartiniai medžiagų gavybos metodai kai kuriose besivystančiose šalyse, ir į tai, kad gyvename toje pačioje planetoje).

9 pakeitimas

19 straipsnio 1 dalies e punktas (naujas punktas)

Komisijos siūlomas tekstas	EESRK pakeitimas
	e) nesąžiningą prekybos praktiką. Kad užtikrintų vienodas sąlygas Komisija toliau taiko ir stiprina prekybos apsaugos priemones. ES taip pat turėtų teikti pirmenybę PPO reikalavimus atitinkančių paskatų nustatymui, kad visame pasaulyje būtų užtikrintos vienodos sąlygos. Tai galėtų būti vartotojų paskatos tvarioms Europos žaliavoms arba parama pažangesnių įrenginių gamybai.

Paaiškinimas

Europos žaliavų pramonė yra nepalankioje konkurencinėje padėtyje pasaulyje ir turi būti užtikrinta, kad prekybos apsaugos priemonės bus naudojamos siekiant apsaugoti pramonę nuo nesąžiningos prekybos praktikos.

10 pakeitimas

35 straipsnio 1 dalis

Komisijos siūlomas tekstas	EESRK pakeitimas
1. Tarybą sudaro valstybių narių ir Komisijos atstovai. Jai pirmininkauja Komisija.	1. Tarybą sudaro valstybės narės, Komisijos atstovai bei nepriklausomi techniniai ekspertai . Jai pirmininkauja Komisija.

Paaiškinimas

Numatoma Europos svarbiausiųjų žaliavų taryba atlieka labai svarbų vaidmenį remiant Svarbiausiųjų žaliavų akto įgyvendinimą, įskaitant leidimų išdavimo procedūras. Šiuo tikslu, siekiant užtikrinti, kad jos stebėsenos užduotys būtų veiksmingos, patartina į Tarybą įtraukti ne tik institucinius atstovus, bet ir nepriklausomus šios srities techninius ekspertus.

Bruselis, 2023 m. liepos 12 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Bendras komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai „Europos Sąjungos kosmoso strategija saugumo ir gynybos srityje““

(JOIN(2023) 9 final)

(2023/C 349/23)

Pranešėjas **Maurizio MENSI**

Bendrapranešėjis **Jan PIE**

Prašymas pateikti nuomonę	Europos Komisija, 2023 5 2
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis
Atsakingas skyrius	Pramonės permainų konsultacinė komisija
Priimta komisijoje	2023 6 22
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 12
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai	
(už / prieš / susilaikė)	170 / 1 / 1

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. EESRK palankiai vertina tai, kad ES pripažįsta kosmoso aspektą saugumo ir gynybos srityse, kaip matyti iš 2023 m. kovo 10 d. paskelbto bendro Europos Parlamento ir Tarybos komunikato „Europos Sąjungos kosmoso strategija saugumo ir gynybos srityje“ (toliau – Strategija).

1.2. EESRK pritaria bendram susitarimui dėl naujų geopolitinių aplinkybių, susijusių su rimtomis problemomis, iškilusiomis dėl Rusijos invazijos į Ukrainą, dėl ypatingos kosmoso įrenginių ir paslaugų svarbos ir dėl būtinybės parengti priemones, kuriomis būtų siekiama juos saugoti ir ginti, ir tai yra būtinas žingsnis kuriant patikimą visos Europos kosmoso politiką.

1.3. EESRK sutinka, kad prieš didinant kosminių sistemų ir paslaugų atsparumą ir apsaugą, pirmiausia reikia nustatyti grėsmes, o ES institucijos turi užtikrinti, kad visi atitinkami subjektai, įskaitant pramonę, socialinius subjektus ir pilietinę visuomenę, dalyvautų veikloje, susijusioje su planavimu ir rekomendacijų rengimu. Bus svarbu skatinti organizuotą pilietinę visuomenę stengtis visapusiškai suprasti atitinkamą viešąjį interesą ir strategijos naudą piliečiams, kad būtų padidintas jos teisėtumas ir sustiprinta visuomenės parama, nes atitinkamos kosmoso technologijos yra naudojamos civilinėms reikmėms.

1.4. EESRK rekomenduoja dabartinėmis nerimą keliančiomis geopolitinėmis aplinkybėmis didinti Sąjungos kosminių sistemų ir paslaugų atsparumą ir apsaugą. EESRK pažymi, kad pagrindinis su šiuo tikslu susijęs iššūkis yra gebėjimas didinti šiuo metu nedideles viešąsias investicijas, mažinti jų susiskaidymą ir propaguoti Europos pridėtinės vertės požiūrį, nes Europa pagal viešąsias investicijas į kosmosą gerokai atsilieka nuo JAV, Kinijos ir Rusijos.

1.5. EESRK mano, kad kosminių sistemų ir paslaugų atsparumo ir apsaugos didinimas Sąjungoje taip pat reiškia, kad reikia įgyvendinti priemones, kuriomis būtų remiamas technologinis suverenumas ir ypatingos svarbos pramonės vertės grandinių atsparumas, siekiant užtikrinti nepriklausomumą. Todėl EESRK primygtinai rekomenduoja visapusiškai pripažinti ir pabrėžti svarbų pramonės vaidmenį nustatant su priklausomumu susijusias problemas ir švelninimo priemones.

1.6. EESRK primena, kad pasaulio lyderiai vis labiau pripažįsta ir patvirtina tai, kaip kosmosas skverbiasi į mūsų gyvenimą ir suteikia žmonijai papildomos naudos. Šiuo metu Europos kosmoso sektorius sprendžia kelis iš aktualiausių šių laikų uždavinių, pavyzdžiui, stebi klimato kaitą, padeda skatinti technologines inovacijas ir teikia konkrečios socialinės ir ekonominės naudos kasdieniame piliečių gyvenime. Institucijos, įmonės ir piliečiai vis labiau pasikliauna kosmoso technologijomis, komunikacijos, navigacijos ir vietos nustatymo sistemų duomenimis ir paslaugomis bei Žemės stebėjimu (pvz., nedelsiant teikiama informacija ir ryšių palaikymas vietoje, kai ištinka nelaimės). Kosmoso vaidmuo yra itin svarbus

piliečiams ir Europos strateginiam savarankiškumui, kosmosui taip pat tenka itin svarbus vaidmuo pasaulio diplomatijoje, stiprinant europinį identitetą ir įkvepiant bei motyvuojant būsimas kartas.

1.7. EESRK labai palankiai vertina būsimą ES kosmoso teisės aktą, apimančią saugą, saugumą, tvarumą ir standartizavimą, skatinantį laikytis taip reikalingo ES požiūrio į kosmoso eismo valdymą⁽¹⁾.

1.8. EESRK yra įsitikinęs, kad būtina visus su pramone susijusius veiksmus (pvz., konkurencingumą, ypatingos svarbos technologijas, tiekimo grandinės saugumą) integruoti į nuoseklią visos Europos pramonės politiką, atsižvelgiant į tai, kad Europos kosmoso pramonė yra labai priklausoma nuo labai ribotų atvirų rinkų.

1.9. EESRK primygtinai pabrėžia, kad net jei konkrečios priemonės yra reikalingos ir gali būti naudingos imantis veiksmų konkrečiose situacijose, tos priemonės gali būti prasmingos ir visapusiškai veiksmingos tik tuo atveju, jei bus derinama specialiai pritaikyta viešųjų pirkimų politika, plataus užmojo ir veiksminga mokslinių tyrimų ir plėtros politika ir parama Europos sukurtų kosmoso technologijų ir paslaugų paplitimui rinkoje, taip pat su eksporto rinkomis susiję veiksmų, visų pirma pasitelkiant ekonominę diplomatiją.

1.10. EESRK yra įsitikinęs, kad kosmoso sektoriaus tvarumo ir jo gebėjimo tenkinti viešosios politikos poreikius kertinis akmuo yra plataus užmojo, bet kartu ir nuosekli parama moksliniams tyrimams ir inovacijoms. Europai reikia didesnės ir nuoseklesnės paramos moksliniams tyrimams ir inovacijoms, kad būtų galima išlaikyti savo pozicijas kosmoso srityje ir užtikrinti, kad vidaus pramonė galėtų kurti, tiekti ir eksploatuoti pažangiausias kosmines sistemas.

1.11. EESRK pabrėžia, kad tose srityse, kuriose bendradarbiavimas su trečiosiomis valstybėmis yra itin svarbus, svarbu strateginėse srityse išsaugoti Europos suverenumą ir išvengti priklausomumo nuo ne Europos valstybių, kartu skatinant bendradarbiavimą ir sąveikumą, kai abipusiškumas ir abipusė nauda su JAV ir kitomis panašiai mąstančiomis trečiosiomis šalimis laikomi bendromis taisyklėmis.

1.12. EESRK mano, kad kartu su Strategija reikia imtis konkrečių ir neatidėliotinių veiksmų, t. y. parengti tikslinį biudžetą, veiksmų įgyvendinimo grafiką ir kurti darbo vietas⁽²⁾. Šias tiksliai veiksmų gaires turi parengti ES, prieš tai Europos mastu suderinusi veiksmus su kosmoso veiklą vykdančiais subjektais.

2. Nuomonės aplinkybės

2.1. COVID-19 krizė atskleidė nepakankamą Europos savarankiškumą ir kontrolę, susijusią su ypatingos svarbos tinklo infrastruktūra, o Rusijos invazija į Ukrainą priverė toliau spartinti pastangas didinti ir stiprinti kosmoso saugumo ir gynybos aspektą.

2.2. Institucijų lygmeniu tai rodo du svarbūs dokumentai:

2.2.1. Versalio deklaracijoje, kurią 2022 m. kovo 11 d. Europos Sąjungos vadovai paskelbė reaguodami į Rusijos invaziją į Ukrainą, itin akcentuojama gynybinė kosmoso veikla, nes ES vadovai aiškiai susitarė *stiprinti kosmoso pramonės ir veiklos saugumo ir gynybos aspektą*;

2.2.2. 2022 m. kovo 21 d., vadovaujant ES vyriausiajam įgaliotiniui užsienio reikalams ir saugumo politikai, Europos Komisija paskelbė ES saugumo ir gynybos strateginį kelrodį. Strateginiame kelrodyje nurodoma, kad kosmoso erdvė yra viena iš sričių, dėl kurių kyla vis daugiau ginčų ir kuri daro didelį poveikį gynybai, taigi jis turi didelės įtakos Europos kosmoso sektoriui.

2.3. Šias ES iniciatyvas papildė kitos bendradarbiavimo programos, pavyzdžiui, Europos kosmoso agentūros (EKA) tarybos 2022 m. ministrų lygmens posėdyje buvo pasiūlytos kelios saugumo kosmose ir iš kosmoso iniciatyvos, prie kurių turėtų prisidėti valstybės narės.

⁽¹⁾ Pagal Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonę dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo nustatoma 2023–2027 m. Sąjungos saugaus junglumo programa (COM(2022) 57 *final* – 2022/0039 (COD)), ir Bendro komunikato Europos Parlamentui ir Tarybai „ES kosmoso eismo valdymo požiūris. ES indėlis sprendžiant pasaulinį uždavinį“ (JOIN(2022) 4 *final*) (OL C 486, 2022 12 21, p. 172) ir „Naujasis kosmosas“.

⁽²⁾ Visų pirma moterų užimtumas.

2.4. Rusijos invazija į Ukrainą, be abejonės, parodė, kad kosmosas yra gyvybiškai svarbus. Karas taip pat parodė ne tik komercinio, bet ir valstybės turto ir strategijų svarbą ir lemiamą poveikį, todėl svarbu užtikrinti reguliarią viešojo ir privačiojo sektorių sąveiką ir bendradarbiavimą, visų pirma techninių ir operatyvinių pajėgumų srityje.

3. Bendrosios pastabos

3.1. EESRK pripažįsta, kad neabejotiną kosmoso, kaip vieno iš pagrindinių išteklių Europos politikos formuotojams priimant nepriklausomus ir pagrįstus sprendimus bei imantis veiksmų, susijusių su krizių valdymu ir saugumu, svarbą, ir tai yra būtinas žingsnis rengiant patikimą visos Europos kosmoso politiką. Bus svarbu skatinti organizuotą pilietinę visuomenę stengtis visapusiškai suprasti atitinkamą viešąjį interesą ir strategijos naudą piliečiams, kad būtų padidintas jos teisėtumas ir sustiprinta visuomenės parama, nes atitinkamos kosmoso technologijos yra naudojamos civilinėms reikmėms.

3.2. Europos pastangos įgyti patikimą ir užtikrintą savarankiškumą kosmose, kad būtų pasiektas jos strateginis savarankiškumas, jau tapo tikrove ir tampa vis akivaizdesniu bendru iššūkiu visam žemynui. EESRK mano, kad reikia suderinti visas civilines ar karines, nacionalines ar Europos, viešąsias ar privačias pastangas siekiant veiksmingumo ir patikimumo saugumo naudotojams, kaip pabrėžiama Civilinės, gynybos ir kosmoso pramonės sinergijos veiksmų plane⁽³⁾, todėl reikia stiprinti viešojo ir privačiojo sektorių partnerystes ir galimas partnerystes su panašiai mėstančiomis šalimis.

3.3. Nuolat didėja rizika, kad į kosmines sistemas taikysis nauji priešiški subjektai, siekiantys sutrikdyti ypatingos svarbos paslaugas, kurios teikiamos naudojant palydovus. EESRK manymu, vis svarbiau yra tai, kad didėjant Europos susidomėjimui ir naudojimuisi kosmoso technologijomis grindžiamomis paslaugomis kartu būtų imamasi priemonių, kuriomis būtų siekiama apsaugoti ir apginti kosmoso technologijomis grindžiamus pajėgumus ir paslaugas, kad Europos visuomenė ir ekonomika išvengtų dar didesnių saugumo spragų.

3.4. EESRK yra įsitikinęs, kad valstybės narės, didindamos savo veiksmų laisvę kosmoso srityje ir kosmose, pasikliaudamos savo nepriklausomais pajėgumais ir ištekliais, privalo visiškai prisiimti atsakomybę ir įsipareigojimą pasaulyje užtikrinti taiką ir saugumą, ir mano, kad tai yra viena iš labiausiai tiesioginio pobūdžio ir svarbiausių jų turimų priemonių veikti ir daryti įtaką. Šiuo tikslu jos turi užtikrinti savo kosmoso pramonės atsparumą ir tiekimo bei paslaugų infrastruktūros saugumą savo piliečių labui. Šiomis aplinkybėmis Europos suverenios ir tvarios prieigos prie kosmoso užtikrinimas yra neginčijamas prioritetas.

4. Konkrečios pastabos

4.1. Kosmoso grėsmių kraštovaizdis

4.1.1. EESRK palankiai vertina grėsmių, galinčių sutrikdyti, sugadinti ar sunaikinti kosmines sistemas, nustatymą rengiant metinę kosmoso grėsmių kraštovaizdžio analizę, laikomą itin svarbia siekiant suprasti priešišką aplinką, kurioje kosmoso ir antžeminė infrastruktūra bei paslaugos plėtojamos šiuo metu ir bus plėtojamos ateityje.

4.1.2. EESRK pripažįsta, kad toks vertinimas padėtų užkirsti kelią tam, kad potencialiai priešiškos valstybės ar organizacijos neįgytų didesnės rizikos pajėgumų (įskaitant įgūdžius, technologijas, įrenginius ir pagrindines sudedamąsias dalis) siekiant užtikrinti Europos valdymą ir didesnės rizikos pajėgumų kontrolę.

4.1.3. EESRK mano, kad rengdamos metinę kosmoso grėsmių kraštovaizdžio analizę ir rekomendacijas bei priemones, kurios bus parengtos remiantis šia analize, Europos Komisija ir Europos išorės veiksmų tarnyba (EIVT) turi atsižvelgti į Europos kosmoso pramonės (didelių ir mažų subjektų), mokslinių tyrimų ir technologijų organizacijų bei akademinės bendruomenės nuomonę ir pastabas.

4.1.4. EESRK įsitikinęs, kad toks procesas privačiam sektoriui sudarytų sąlygas imtis šių veiksmų:

a) įvardyti naujus mokslinių tyrimų ir plėtros prioritetus, susijusius su jau žinomomis grėsmėmis arba kylančiomis naujo tipo grėsmėmis;

⁽³⁾ COM(2021) 70 final.

- b) didinti vartotojų ir institucinių subjektų informuotumą apie reikiamą prevenciją;
- c) apibrėžti naujus standartus Europos lygmeniu ir taip prisidėti prie standartizacijos proceso pasaulio lygmeniu;
- d) viešiesiems ir privatiesiems subjektams keistis geriausios patirties pavyzdžiais;
- e) „antžeminius“ metodus pritaikyti kosmosui.

4.2. Kosminių sistemų ir paslaugų atsparumo ir apsaugos ES didinimas

4.2.1. ES masto saugumo sistema, užtikrinanti kosminių sistemų apsaugą, dalijimąsi informacija ir bendradarbiavimą dėl kosmoso saugumo incidentų

4.2.1.1. EESRK mano, kad pasaulinės reguliavimo iniciatyvos ir vienašališki sprendimai, susiję su kosmoso eismo valdymu, Europos subjektams greičiausiai sukurtų sudėtingą aplinką. Už Europos ribų vykdomos reformos iš tikrųjų potencialiai gali kenkti Europos kosmoso sektoriaus gebėjimui konkuruoti vienodomis sąlygomis ir daryti neigiamą poveikį jo tvarumui bei kelti dar didesnę grėsmę Europos suverenumui – bendram ES tikslui kosmoso srityje.

4.2.1.2. EESRK yra įsitikinęs, kad Europos Sąjunga turi galimybę pasinaudoti proga pradėti diskusijas ir suteikti pagrindą svarbiai Europos kosmoso infrastruktūrai ir su ja susijusioms paslaugoms apsaugoti. Aktyviai veikdama ir skatindama ES valstybių narių bendradarbiavimą, o ne susiskaldymą, Europos Sąjunga sudarys sąlygas Europos kosmoso sektoriui pasinaudoti sutartinėmis taisyklėmis ir procedūromis pranašumui įgyti, ir toliau jas propaguoti pasaulio lygmeniu. Labiau suderintas ir bendradarbiaujamasis valstybių narių požiūris paskatintų bendras investicijas į ES gynybą ir pramonę apskritai. Šiuo požiūriu galimybė vykdyti bendrus viešuosius pirkimus galėtų padidinti paklausos veiksmingumą ir prisidėti prie Europos kosmoso ir gynybos pramonės konkurencingumo ir efektyvumo ⁽⁴⁾.

4.2.1.3. EESRK mano, kad persiduodančio poveikio technologijų ir pramonės, pavyzdžiui, orlaivių ir erdvėlaivių ir technologijų, kurios taikomos karinėms ir civilinėms reikmėms (dvejopo naudojimo technologijos), potencialo didinimas darytų didžiulį poveikį ES pramonės ir kariniam vystymuisi.

4.2.1.4. Kalbant apie saugumą ir kibernetinį saugumą, EESRK visiškai sutinka, kad atsparumo didinimui itin svarbus reikalavimas užtikrinti pritaikytą saugumą. Bendri Europos saugumo standartai taip pat yra būtini, jei tik jie taikomi praktiškai, nes konkurencingoje rinkoje, kurioje veikia Europos kosmoso sektorius, apibrėžčių ir priėmimo ciklai dažnai yra pernelyg ilgi. Tai reiškia, kad:

- a) jie turi būti kuriami lygiagrečiai plėtojant technologijas;
- b) reikia nustatyti spartų sertifikavimo procesą;
- c) norint įtraukti startuolius ir MVĮ, jei jie atitinka saugumo reikalavimus, reikia geresnės institucinės paramos ir bendradarbiavimo tiekimo grandinėje;
- d) reikia parengti naujus standartus.

4.2.1.5. EESRK pažymi, kad Direktyva dėl ypatingos svarbos subjektų atsparumo ⁽⁵⁾ ir Direktyva dėl priemonių aukštam bendram kibernetinio saugumo lygiui visoje Sąjungoje užtikrinti ⁽⁶⁾ taikomos tik valstybių narių, o ne ES institucijų lygmeniu. EESRK mano, kad šios direktyvos turėtų būti taikomos ir ES priklausančiam turtui.

⁽⁴⁾ Kaip pabrėžiama Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonėje dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo nustatomas Europos gynybos pramonės stiprinimo naudojantis bendradarbiaujamaisiais viešaisiais pirkimais aktas (COM(2022) 349 final) (OL C 486, 2022 12 21, p. 168).

⁽⁵⁾ 2022 m. gruodžio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2022/2557 dėl ypatingos svarbos subjektų atsparumo, kuria panaikinama Tarybos direktyva 2008/114/EB (OL L 333, 2022 12 27, p. 164).

⁽⁶⁾ 2022 m. gruodžio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2022/2555 dėl priemonių aukštam bendram kibernetinio saugumo lygiui visoje Sąjungoje užtikrinti, kuria iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) Nr. 910/2014 ir Direktyva (ES) 2018/1972 ir panaikinama Direktyva (ES) 2016/1148 (TIS 2 direktyva) (OL L 333, 2022 12 27, p. 80).

4.2.2. ES kosmoso sektoriaus technologinio suverenumo stiprinimas

4.2.2.1. EESRK labai palankiai vertina norą siekti padidinti Europos gynybos fondo ir programos „Europos horizontas“ biudžetą, nes, kalbant apie naujausius plėtojimo etapus, atrodo, kad ES iki šiol nesugebėjo savo biudžeto – ir susijusių finansinių priemonių – suderinti su savo deklaruojamais siekiais užtikrinti, kad pažangiosios technologijos pasiektų reikiamą parengties lygį.

4.2.2.2. Kalbant apie jungtinės darbo grupės atnaujinimą, EESRK mano, kad reikėtų nustatyti bendrą procesą, kurio rezultatas būtų bendra sutartinė ir bendrai naudojama duomenų apie kritines situacijas saugykla. Svarbu, kad Europos kosmoso pramonė šiame procese dalyvautų kaip svarbus suinteresuotasis subjektas, nes priklausomumo mažinimas ne tik padidintų Europos suverenumą, bet ir prisidėtų prie pramonės konkurencingumo.

4.2.2.3. EESRK kelia klausimą dėl būsimų atitinkamų jungtinės darbo grupės ir ypatingos svarbos technologijų stebėjimo centro funkcijų ir sąveikos ir pabrėžia, kad reikia geresnės jų sąveikos.

4.2.2.4. EESRK pritaria naujų aljansų kūrimui ir bendriems Europos interesams svarbių projektų (BEISP), susijusių su kosmosu ir gynybai svarbiomis technologijomis, rengimui, nes jie galėtų padėti padidinti finansavimo lygį ir dvejopų šaltinių plėtrą bei tvarumą Europoje.

4.2.3. ES kosmoso sektoriaus saugumui kylančios rizikos mažinimas

4.2.3.1. Labai sveikintinas ES kosmoso sektoriaus saugumui kylančios rizikos mažinimas saugant jo tiekimo grandines ir taikant viešųjų pirkimų taisykles, kuriomis visiškai užtikrinamas tiekimo saugumas.

4.2.3.2. Tačiau EESRK mano, kad labai svarbu šiuos veiksmus plačiai įtraukti į nuoseklią ir Europos masto kosmoso pramonės politiką.

4.2.4. Pajėgumų (be kita ko, ES savarankiškos prieigos prie kosmoso) kūrimas atsparumui didinti

4.2.4.1. EESRK sutinka, kad visais atvejais naudingieji kroviniai, reaktyvūs paleidimo įrenginiai, informuotumo apie padėtį kosmose pajėgumai, priežiūra orbitoje ir kosmoso paslaugoms skirta saugi suvereni debesija yra pagrindinės technologijos (pajėgumai), padedantys užtikrinti atsparumą.

4.2.4.2. EESRK mano, kad reikėtų užtikrinti ilgalaikę ES nepriklausomą prieigą prie kosmoso, nes Europa negali priklausyti nuo trečiųjų šalių, kad galėtų pradėti naudoti savo kosmoso pajėgumus ir prižiūrėti savo kosmoso infrastruktūrą. Šiuo požiūriu būtina taikyti Europos pirmenybės principą instituciniams paleidimo įrenginiams.

4.2.5. Reagavimas į kosmoso grėsmes

4.2.5.1. EESRK mano, kad grėsmėms nustatyti reikalinga visavertė ir savarankiška kosmoso eismo valdymo struktūra, ir jai, be kita ko, reikia sukurti finansuojamų programų eilutes ir jas remti, siekiant toliau plėtoti Europos kosmoso eismo valdymo pajėgumus (kosmoso stebėjimą ir sekimą, informuotumo apie kosmosą priemonę) ir spartinti komerciškai perspektyvių, konkurencingų bei kintamo masto Europos kosmoso eismo padėties nustatymo ir kosmoso eismo valdymo pajėgumų diegimą⁽⁷⁾.

4.2.5.2. Todėl EESRK visiškai pritaria tam, kad bendrame komunikate daug dėmesio skiriama informuotumo apie kosmosą priemonės pajėgumams, jei tik kiekviename etape bus remiamasi ne tik Europos ir ES valstybių narių pajėgumais, bet ir pramonės parama, patirtimi bei pajėgumais.

⁽⁷⁾ Pagal Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonę dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo nustatoma 2023–2027 m. Sąjungos saugaus junglumo programa (COM(2022) 57 *final* – 2022/0039 (COD)), ir Bendro komunikato Europos Parlamentui ir Tarybai „ES kosmoso eismo valdymo požiūris. ES indėlis sprendžiant pasaulinį uždavinį“ (JOIN(2022) 4 *final*) (OL C 486, 2022 12 21, p. 172) ir „Naujasis kosmosas“.

4.2.5.3. EESRK ragina ES lygmeniu aktyviai koordinuoti ES valstybių narių pastangas remiant didesnio Europos atviro strateginio savarankiškumo tikslą, atsižvelgiant į transatlantinės partnerystės aljansą, bendradarbiavimą su pagrindiniais strateginiais partneriais, pavyzdžiui, Jungtinėmis Amerikos Valstijomis ir Jungtine Karalyste, dalyvavimą daugiašaliu lygmeniu ir galbūt sudaryti sąlygas plėtoti ES lygmens pajėgumus.

4.2.5.4. EESRK pripažįsta pratybų kosmose svarbą, nes europiečių veiksmų koordinavimas turėtų būti stipresnis, veiksmingesnis ir įtakingesnis mūsų sąjungininkų, ypač JAV, atžvilgiu. Tai reiškia, kad reikia puoselėti bendrą kosmoso operacijų kultūrą.

4.2.6. Aktyvesnis kosmoso technologijų naudojimas saugumo ir gynybos reikmėms

4.2.6.1. EESRK sutinka, kad kosmoso pramonės indėlio į Europos gynybos pajėgumus gerinimas taip pat reiškia, kad reikia remtis jau esamomis Europos pavyzdinėmis programomis ir jas tobulinti įtraukiant saugumo ir gynybos aspektą.

4.2.6.2. EESRK pabrėžia, kad išplėtus programą „Copernicus“, įtraukiant saugumo pajėgumus, gerokai išaugtų programos tikslų mastas, o tai reiktų atidžiai įvertinti, ypač atsižvelgiant į susijusią riziką programos „Copernicus“ finansavimo galimybėms ir jos dabartinei atvirųjų duomenų politikai.

4.2.6.3. EESRK pabrėžia Strategijos indėlio svarbą ES žaliajam kursui ir susijusioms pramonės ekosistemoms. Visų pirma, programa „Copernicus“, laikoma pasaulinio lygio klimato kaitos ir aplinkos stebėsenos etalonu, ji tiesiogiai padeda spręsti klimato kaitos problemas, ieškoti sprendimų ir remti Europos vaidmenį pasaulinėje arenoje. Kadangi programa „Copernicus“ tapo pasaulio mastu pripažintu mokslinio lygio vaizdo medžiagos ir duomenų kokybės standartu, ją reikia ir toliau remti su neblėstančiu entuziazmu.

4.2.6.4. Kalbant apie Sąjungos saugaus junglumo programą (IRIS)², EESRK labai palaiko programą, kuri padės Sąjungai išlikti pirmaujančia tarptautine veikėja, turinčia veiksmų laisvę kosmoso srityje.

4.2.6.5. EESRK yra įsitikinęs, kad būtina visus su pramone susijusius veiksmus (konkurencingumą, ypatingos svarbos technologijas, tiekimo grandinės saugumą ir kt.) įtraukti į nuoseklią visos Europos pramonės politiką, atsižvelgiant į tai, kad Europos kosmoso pramonė yra labai priklausoma nuo labai ribotų atvirų rinkų.

4.2.6.6. EESRK norėtų pabrėžti, kad kosmoso sektorius yra inovatyvus ir nuolat besivystantis. Siekiant užtikrinti Europos kosmoso sektoriaus veiklos konkurencingumą, lavinant profesinius įgūdžius reikia nuolat prisitaikyti ir tobulėti. Kadangi pastaraisiais metais pastebimos stiprios įdarbinimo šioje pramonėje tendencijos ir manoma, kad artimiausiu metu jos nesilpnės, kartu reikia imtis konkrečių veiksmų, pavyzdžiui, įsteigti ES kosmoso akademiją.

4.2.7. Partnerystė siekiant atsakingo elgesio kosminėje erdvėje

4.2.7.1. EESRK sutinka, kad siekiant užtikrinti saugų, tvarų ir patikimą naudojamą kosmoso technologijomis grindžiamais pajėgumais būtina partnerystė ir bendrosios įmonės su kitais regionais, subjektais ir panašiai mažtančiomis trečiosiomis šalimis.

4.2.7.2. Nors bendradarbiavimas yra svarbus, EESRK išpėja, kad skatinant bendradarbiavimą ir sąveikumą privalo būti užtikrintas Europos suverenumo ir savarankiškumo išsaugojimas, o abipusis sąveikumas ir abipusė nauda su JAV ir kitomis panašiai mažtančiomis trečiosiomis šalimis turi būti laikomi bendromis taisyklėmis.

Briuselis, 2023 m. liepos 12 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Centriniam Bankui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui dėl krizių valdymo ir indėlių draudimo sistemos peržiūros, kuria prisidedama prie bankų sąjungos kūrimo užbaigimo

(COM(2023) 225 *final*)

dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamento (ES) Nr. 806/2014 nuostatos dėl ankstyvosios intervencijos priemonių, pertvarkymo sąlygų ir pertvarkymo veiksmų finansavimo

(COM(2023) 226 *final* – 2023/0111 (COD))

dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo iš dalies keičiamas Direktyvos 2014/59/ES nuostatos dėl ankstyvosios intervencijos priemonių, pertvarkymo sąlygų ir pertvarkymo veiksmų finansavimo

(COM(2023) 227 *final* – 2023/0112 (COD))

dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria iš dalies keičiamas Direktyvos 2014/59/ES ir Reglamento (ES) Nr. 806/2014 nuostatos, susijusios su tam tikrais minimalaus nuosavų lėšų ir tinkamų įsipareigojimų reikalavimo aspektais

(COM(2023) 229 *final* – 2023/0113 (COD))

(2023/C 349/24)

Pranešėjas **Giuseppe GUERINI**

Bendrapranešėjis **Christophe LEFÈVRE**

Prašymas pateikti nuomonę	Ispanijos užsienio reikalų, Europos Sąjungos ir bendradarbiavimo ministerijos raštas, 2022 12 8 Europos Sąjungos Taryba, 2023 6 23 (COM(2023) 229 <i>final</i>), 2023 7 11 (COM(2023) 226 <i>final</i>), 2023 7 11 (COM(2023) 227 <i>final</i>) Europos Parlamentas, 2023 6 12 (COM(2023) 229 <i>final</i>), 2023 7 10 (COM(2023) 226 <i>final</i> ir COM(2023) 227 <i>final</i>), Europos Komisija 2023 6 2 (COM(2023) 225 <i>final</i>)
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 114 ir 304 straipsniai
Atsakingas skyrius	Ekonominės ir pinigų sąjungos, ekonominės ir socialinės sanglaudos skyrius
Priimta skyriuje	2023 6 27
Priėmimas plenarinėje sesijoje	2023 7 13
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai	
(už / prieš / susilaikė)	175 / 0 / 2

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) palankiai vertina visapusišką Komisijos iniciatyvą baigti rengti bankų krizių valdymo ir indėlių draudimo (CMDI) teisės aktus, nes bankų sąjungos tobulinimas yra svarbus žingsnis siekiant sustiprinti Europos bendrąją rinką indėlininkų ir mokesčių mokėtojų labui.

1.2. EESRK mano, kad pastarojo meto bankų krizės Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) išryškina, kad svarbu greitai suvaldyti plitimo riziką ir investuotojų bei indėlininkų pasitikėjimo praradimą ir būtina lanksčiai reaguoti į bankų krizes. Neseniai įgyta patirtis taip pat rodo, kaip svarbu per labai trumpą laiką tinkamai organizuoti sunkumų patiriančio banko perdavimą kitam bankui.

1.3. EESRK palankiai vertina tai, kad Komisijos pasiūlymu išplėsta indėlių garantijų sistemos (IGS) apsauga, ją taikant ir viešojo sektoriaus institucijų indėliams, taip pat tai, kad Komisija siekia geriau suderinti indėlių apsaugos priemones visoje ES. Kadangi tinkamai finansuojami ir tvarkomi indėlių draudimo fondai (IDF) atlieka esminį vaidmenį, Komisijos siūlomas geresnis suderinimas tikrai bus naudingas.

1.4. EESRK pažymi, kad vienas iš pagrindinių Komisijos pasiūlymo tikslų – išplėsti bankų ar investicinių įmonių pertvarkymo, kuris tampa pagrindiniu procesu, aprėptį. EESRK visiškai suvokia Komisijos požiūrį, kontekstą ir jos reguliavimo loginę pagrindą bei ilgalaikius tikslus.

1.5. Atsižvelgdamas į pastarojo meto bankų krizes, EESRK pabrėžia, kad reikia laikytis pragmatiško ir lankstaus požiūrio, grindžiamo įvairių atskirų atvejų ypatumais, susijusiais su: i) reguliavimo metodu; ii) veiksmingiausių turimų priemonių pasirinkimu; iii) praktinėmis veiksmy, kurių imamasi, pasekmėmis; iv) būtinu suinteresuotųjų subjektų bendradarbiavimu; v) vykdymo sparta; v) finansinių išteklių, kurie bus naudojami pasirinktiems krizių valdymo sprendimams įgyvendinti, pobūdžiu.

1.6. EESRK mano, kad pertvarkymas ne visada gali būti pats patogiausias sprendimas ekonomikos ekosistemų, kuriose veikia sunkumų patiriantis bankas, visapusiškai apsaugai užtikrinti. Tais atvejais, kai paaiškėja, kad pertvarkymas gali būti brangesnis nei likvidavimas, reikėtų, kad tokių bankų atžvilgiu būtų pradėtos nemokumo procedūros.

1.7. EESRK pritaria Komisijai, kad viešojo intereso vertinimą būtų galima patobulinti visoje ES taikant skaidresnį ir labiau suderintą požiūrį. Nors EESRK pripažįsta, kad reguliavimo institucijoms labai nelengva užtikrinti lankstumo ir nuspėjamumo pusiausvyrą, jis ragina teisėkūros institucijas ieškoti sprendimų, kaip būtų galima kuo labiau sumažinti teisinį netikrumą.

1.8. EESRK mano, kad būtina užtikrinti tinkamą pusiausvyrą tarp patobulintos „viešojo intereso vertinimo“ formuluotės ir vertinimo taikymo proporcingumo mažųjų, vidutinių ir vietos bankų atžvilgiu. Išplėtus viešojo intereso vertinimo taikymo sritį, į ją įtraukiant svarbų vaidmenį regionų lygmeniu atliekančius bankus, dabartinėje sistemoje vis dar gali kilti neaiškumų.

1.9. EESRK pakartoja, kaip svarbu laikytis proporcingumo principo, kad būtų priimtas reglamentas, tinkamas jo tikslams pasiekti ir nedarantis pernelyg didelės žalos mažųjų, vidutinių ir vietos bankų interesams. Į proporcingumo principą taip pat reikėtų atsižvelgti atliekant viešojo intereso vertinimą, visų pirma kai kalbama apie vietos bankus, nekeliančius pavojaus finansiniam stabilumui.

1.10. Pripažindamas, kad įgaliojimai skiriasi bankų sektoriaus ir valstybės pagalbos reguliavimo srityje, EESRK mano, kad visas krizių valdymo ir indėlių draudimo (KVID) dokumentų rinkinys turėtų būti tinkamai suderintas su numatoma 2013 m. Komunikato dėl valstybės pagalbos⁽¹⁾ bankų sektoriuje peržiūra. Priešingu atveju kyla pavojus, kad bus įgyvendinti pasiūlymai, kurie gali būti nesuderinami su valstybės pagalbą reglamentuojančiais teisės aktais, todėl atsirastų nenuspėjamumo ir teisinio netikrumo.

1.11. Komisija daugiausia dėmesio skiria perdavimo strategijos priemonės tobulinimui naudojant IGS su galimybe, kad esant atitinkamoms garantijoms būtų galima pasinaudoti Bendro pertvarkymo fondo lėšomis. Tai galėtų būti žingsnis Europos indėlių draudimo sistemos link, tačiau neveiksmingumo nepavyks išvengti tol, kol nebus baigta kurti bankų sąjunga, nes rinka vis dar bus susiskaidžiusi.

2. Nuomonės aplinkybės ir Ispanijos prašymas EESRK pateikti nuomonę

2.1. Ispanijos Vyriausybė paprašė Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto parengti tiriamąją nuomonę dėl pasiūlymo dėl bankų sąjungos, atkreipdama dėmesį į būtinybę skatinti plačiau taikyti viešojo intereso vertinimą, atliekamą siekiant išsuderinti pertvarkymo procedūrą krizės atveju įtraukti bankus, visų pirma vidutinio dydžio ir mažuosius.

⁽¹⁾ Komisijos komunikatas dėl valstybės pagalbos taisyklių taikymo nuo 2013 m. rugpjūčio 1 d. bankams skirtoms priemonėms finansų krizės sąlygomis paremti (Bankų komunikatas) (OL C 216, 2013 7 30, p. 1).

2.2. 2023 m. balandžio 18 d. Komisija pateikė keturis skirtingus pasiūlymus dėl teisėkūros procedūra priimamų aktų, kuriais siekiama sustiprinti esamą ES KVID sistemą. Juose daugiausia dėmesio skiriama vidutinio dydžio ir mažesniems bankams ⁽²⁾.

2.3. Anot Komisijos, „patirtis parodė, kad daugeliui žlungančių vidutinio dydžio ir mažesnių bankų taikytos ne pertvarkymo sistemos priemonės“ ⁽³⁾, kartais panaudoti „mokesčių mokėtojų pinigai, o ne bankui privalomi vidiniai ištekliai ar privačios, sektoriaus finansuojamos apsaugos priemonės (IGS ir pertvarkymo fondai)“ ⁽⁴⁾ ir taip padarytas didelis neigiamas poveikis ekonomikai ir visuomenės suvokimui.

2.4. Taigi, pagal siūlomas naujas taisykles, valdžios institucijoms suteikiama galimybė pasinaudoti pertvarkymu kaip vienu esminių krizių valdymo priemonių rinkinio elementu, pabrėžiant, kad pertvarkymas klientų veiklą galėtų trikdyti mažiau nei likvidavimas, nes jie galėtų toliau naudotis savo sąskaitomis ir nenutrūktų svarbiausios banko funkcijos.

2.5. Komisijos pasiūlymais taip pat sudaromos palankesnės sąlygos naudotis IGS ištikus krizei, kad indėlininkams netektų patirti nuostolių tais atvejais, kai tai būtina siekiant išvengti sunkumų plitimo į kitus bankus ir didesnės žalos bendruomenėms ir ekonomikai. Pasiūlyme, pasikliaunant sektoriaus finansuojamais apsaugos tinklais (pavyzdžiui, IGS ir pertvarkymo fondais), taip pat siekiama, kad bankų krizės atveju būtų apsaugoti mokesčių mokėtojų pinigai.

2.6. Patvirtinama, kad IGS direktyvoje nustatytas 100 000 EUR kompensacijos lygis vienam indėlininkui ir bankui yra taikomas visiems reikalavimus atitinkantiems ES indėlininkams, taip pat viešojo sektoriaus subjektams, pavyzdžiui, ligoninėms, mokykloms ir savivaldybėms, ir klientų pinigams, laikomiems tam tikrų rūšių klientų fonduose (t. y. investicinių bendrovių, mokėjimo įstaigų, elektroninių pinigų įstaigų fonduose). Komisijos pasiūlymu taip pat siekiama suderinti indėlininkų apsaugos standartus visoje ES.

3. Bendrosios pastabos

3.1. EESRK pritaria Komisijos pateiktų pasiūlymų dėl teisėkūros procedūra priimamų aktų, kuriais siekiama pagerinti bankų krizių valdymą ir užtikrinti tinkamą bankų indėlių apsaugą krizės atveju, tikslams.

3.2. EESRK palankiai vertina visapusišką Komisijos iniciatyvą baigti rengti KVID teisės aktus, nes bankų sąjungos tobulinimas ir plėtra yra svarbus žingsnis siekiant stiprinti Europos bendrąją rinką indėlininkų ir mokesčių mokėtojų labui. Be to, bankų sąjungos sukūrimas yra labai svarbus veiksnys siekiant sukurti tikrą ekonominę ir pinigų sąjungą, kuri prireikus galėtų užtikrinti finansinį stabilumą ir patikimą krizių valdymą.

3.3. Kaip nurodyta ankstesnėse nuomonėse ⁽⁵⁾, EESRK mano, kad labai svarbu stiprinti esamą KVID sistemą. Tai aiškiai parodė pastarojo meto įvykiai, susiję su bankų krizėmis JAV, ir „Credit Suisse“ atvejis – jie labai neigiamai paveikė JAV ir Šveicarijos bankų sistemos stabilumą, taip pat tarptautines finansų rinkas plačiąja prasme, o ypač – bankų sektorių. ES įgyvendinant pertvarkymo procesą vis dar netaikoma likvidumo užtikrinimo priemonė.

3.4. EESRK mano, kad pirmiau minėti bankų krizės atvejai dar kartą parodė, kaip svarbu žala, ypač plitimo riziką, suvaldyti greitai, taip pat tai, kad būtina lanksčiau reaguoti į bankų krizes. Be to, paaiškėjo, kad lemiamą vaidmenį atlieka likvidumo užtikrinimo priemonė, padedanti patenkinti neatidėliotinus likvidumo poreikius, ir suteikianti laiko perspektyvaus pertvarkymo strategijai parengti.

⁽²⁾ COM(2023) 226 final, COM(2023) 227 final, COM(2023) 228 final ir COM(2023) 229 final.

⁽³⁾ Pranešimas spaudai, 2023 m. balandžio 18 d., Europos Komisija.

⁽⁴⁾ Pranešimas spaudai, 2023 m. balandžio 18 d., Europos Komisija.

⁽⁵⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo dėl prudencinės tvarkos, taikomos pasaulinės sisteminės svarbos įstaigų grupėms, kurios laikosi vienalaikio grupės dalies pertvarkymo strategijos ir minimaliam nuosavų lėšų ir tinkamų išpareigojimų reikalavimui vykdyti tinkamų priemonių netiesioginio pasirašymo metodikos, iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) Nr. 575/2013 ir Direktyva 2014/59/ES (COM(2021) 665 final – 2021/0343 (COD)) (OL C 152, 2022 4 6, p. 111) ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Centriniam Bankui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Bankų sąjungos sukūrimas“ (COM(2017) 592 final) (OL C 237, 2018 7 6, p. 46).

3.5. EESRK mano, kad neseniai įgyta patirtis taip pat rodo, kaip svarbu per labai trumpą laiką tinkamai tvarkyti sunkumų patiriančio banko perdavimą kitam bankui. Todėl svarbu užtikrinti, kad reguliavimo sistema sudarytų tinkamas sąlygas tokiems perdavimams, nes jie turi vykti neatliekant įprastų deramo patikrinimo procedūrų, o sandorio padariniai yra didžiuliai ir neaiškūs. Be to, iki šiol įgyta patirtis parodė, kad išsigyjant pertvarkomą banką reikia taikyti bendrą specialią tvarką, kuri padėtų kuo veiksmingiau integruoti tokį banką į naująją grupę.

3.6. Pertvarkomo banko integracija ir valdymas yra sudėtingas procesas, todėl reikia supaprastinti reguliavimo etapus ir reikalavimus. Įvairios susijusios institucijos turėtų gebėti deramai koordinuoti savo atitinkamą vaidmenį reguliavimo procesuose arba vykdamas krizių valdymo priemonių paspartinto tvirtinimo procedūras. Be to, labai svarbu užtikrinti, kad pririnkus tokie perdavimai ES galėtų būti vykdomi ir tarpvalstybinio lygmeniu.

3.7. EESRK palankiai vertina tai, kad Komisijos pasiūlymu IGS apsauga išplėsta taip, kad ji būtų taikoma ir valdžios institucijų indėliams, taip pat tai, kad Komisija siekia geriau suderinti indėlių apsaugos priemones visoje ES. Indėlių draudimu apsaugant privačius ir viešojo sektoriaus taupytojus bei mažmeninius indėlininkus bankui žlungant, kuo labiau sumažinama vengimo išmokėti indėlius rizika, taip pat sumažinama plitimo rizika. EESRK mano, kad šį indėlių draudimą tam tikrais atvejais reikėtų pakoreguoti, kad būtų atsižvelgta į indėlininkus, kurių ekonominė padėtis yra sunki, pavyzdžiui, neįgaliuosius ar ilgai sergančius asmenis. Kadangi labai svarbu tinkamai finansuoti ir tvarkyti IDF, Komisijos siūlomas geresnis suderinimas neabejotinai bus naudingas.

3.8. EESRK pažymi, kad vienas iš pagrindinių Komisijos pasiūlymo tikslų – išplėsti pertvarkymo taikymo sritį tais atvejais, jeigu manoma, kad toks sprendimas atitiktų „viešąjį interesą“. Likvidavimas gali būti vykdomas tik tuo atveju, jei: i) juo galima veiksmingiau nei pertvarkymu pasiekti pačiam pertvarkymui keliamus tikslus, kurie nustatyti Bankų gaivinimo ir pertvarkymo direktyvoje; ir ii) nereikia naudoti viešųjų lėšų.

3.9. EESRK visiškai suvokia Komisijos požiūrį, jos reguliavimo loginį pagrindą ir ilgalaikius tikslus. EESRK kartu atkreipia dėmesį į tai, kad (kaip paašškėjo įvykus pastarojo meto JAV bankų krizėms) būtina laikytis pragmatiško požiūrio į reguliavimo metodą, veiksmingiausių turimų priemonių naudojimą, praktines veiksmų pasekmes, būtiną suinteresuotųjų subjektų bendradarbiavimą, vykdymo greitį ir galiausiai – į finansinius išteklius, kurie bus naudojami pasirinktomis krizių valdymo priemonėmis įgyvendinti.

3.10. EESRK mano, kad pertvarkymas ne visada gali būti pats patogiausias sprendimas ekonomikos ekosistemų, kuriose veikia sunkumų patiriantis bankas, ypač – mažasis ar vidutinis bankas, visapusiškai apsaugai užtikrinti. Verta pažymėti, kad mažųjų ir vidutinių bankų atveju pertvarkymas iš tikrųjų gali būti brangesnis nei kitos intervencijos formos, ypač dažnai ribotu vietos lygmeniu, kuriame veikia bankas. Šiuo atžvilgiu EESRK siūlo, kad vidutinių, mažųjų ir vietos bankų, kurie nevykdo tarpvalstybinės veiklos, užimama rinkos dalis galėtų būti vertinama atsižvelgiant į bendrą nacionalinės rinkos dalį, o ne į regioninį lygmenį valstybėje narėje.

3.11. EESRK mano, kad visas KVID dokumentų rinkinys turėtų būti tinkamai suderintas su numatoma 2013 m. komunikato dėl valstybės pagalbos⁽⁶⁾ bankų sektoriuje, kuri turėjo įtakos dabartiniam nenuspėjamumui dėl to, ar reikėtų aktyvuoti pertvarkymą, peržiūra. Jei bus priimami pasiūlymai dėl KVID reguliavimo nežinant valstybės pagalbos taisyklių, įmanoma, kad būtų įgyvendinti pasiūlymai, kurie nebūtinai derėtų su valstybės pagalbą reglamentuojančiais teisės aktais.

3.12. Apibendrinamas EESRK pakartoja, kaip svarbu laikytis proporcingumo principo, kad būtų priimtas reglamentas, tinkamas jo tikslams įgyvendinti ir nedarantis pernelyg didelės žalos mažųjų, vidutinio dydžio ir vietos bankų interesams. Į proporcingumo principą taip pat reikėtų atsižvelgti atliekant viešojo intereso vertinimą, visų pirma kai kalbama apie vietos bankus, nekeliančius pavojaus finansiniam stabilumui.

⁽⁶⁾ Komisijos komunikatas dėl valstybės pagalbos taisyklių taikymo nuo 2013 m. rugpjūčio 1 d. bankams skirtoms priemonėms finansų krizės sąlygomis paremti (Bankų komunikatas) (OL C 216, 2013 7 30, p. 1).

4. Konkrečios pastabos

4.1. EESRK pritaria Komisijai, kad viešojo intereso vertinimą būtų galima patobulinti visoje ES taikant skaidresnį ir labiau suderintą požiūrį. Nors EESRK pripažįsta, kad reguliavimo institucijoms labai nelengva užtikrinti lankstumo ir nuspėjamumo pusiausvyrą, jis pažymi, kad atrodo, jog aptariamuose pasiūlymuose dėl teisėkūros procedūra priimamų aktų iki galo nepanaikinta anksčiau atitinkamoms institucijoms suteikta didelė veikimo laisvė, todėl tebėra tam tikro teisinio netikrumo.

4.2. EESRK mano, kad būtina užtikrinti tinkamą pusiausvyrą tarp patobulintos „viešojo intereso kriterijaus“ formuluotės ir jo taikymo proporcingumo mažųjų ir vietos bankų atžvilgiu. Išplėtus viešojo intereso vertinimo taikymo sritį, į ją įtraukiant svarbų vaidmenį regionų lygmeniu atliekančius bankus, dabartinėje sistemoje vis dar gali kilti neaiškumų.

4.3. Kadangi atrodo, jog nustatyta viešojo intereso vertinimo taikymo sritis yra platesnė nei ankstesnėse taisyklėse, siekiant, kad jis būtų taikomas dažniau nei anksčiau, EESRK mano, kad labai svarbu, kad mažiausių sąnaudų testas (MST) (t. y. mažesnė prevencinių ir (arba) alternatyvių IGS intervencinių priemonių, susijusių su indėlių draudimo išmokomis, našta) būtų taikomas veiksmingai, kad būtų užtikrinama pakankama veiksmų laisvė tais atvejais, kai sąlygos leidžia užkirsti kelią krizei ir (arba) ją sušvelninti naudojant alternatyvias sprendimo priemones.

4.4. EESRK atkreipia dėmesį į pasiūlymų dėl teisėkūros procedūra priimamų aktų keliamus neaiškumus, susijusius su kompetencijos sričių paskirstymu, ypač dėl to, kaip bus paskirstyti nacionalinių ir Europos Sąjungos institucijų, galimai dalyvausiančių sudėtingame sprendimų priėmimo procese, susijusiame su bankų krizių valdymu, įgaliojimai ir atsakomybė. Tokiomis aplinkybėmis labai svarbu, kad sprendimai būtų vykdomi greitai, kaip tai pastaruoju metu parodė keletas atvejų ES ir JAV.

4.5. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad minimalaus nuosavų lėšų ir tinkamų išpareigojimų reikalavimo (MREL) būtinos sąlygos turėtų būti nustatomos ir taikomos pagal atitinkamų bankų dydį ir konkretų rizikos pobūdį, siekiant dvejopo tikslo – pirma, užtikrinti vienodas sąlygas svarbiems ir panašiai veikiantiems bankams, antra, apsaugoti specifinį verslo modelį, kurį taiko mažieji ir vietos bankai, taip pat konkrečiuose ir specialiuose sektoriuose arba pramonės šakose veikiantys bankai.

4.6. Kalbant apie MREL, tariamas Europos Komisijos priimto reikalavimo apibrėžties proporcingumas tebėra neaiškus. MREL visais atvejais sudarytų (kaip ir bankų, kurie jau taiko šį reikalavimą, atveju) papildomas kapitalo rezervas, būtinas bet kokiems nuostoliams padengti, prie kurio pridėjama rekapitalizavimui skirta suma. EESRK mano, kad MREL būtina sąlyga svarbu pritaikyti prie įvairaus dydžio bankų ir verslo modelių.

4.7. EESRK pažymi, kad visoje ES turėtų būti sustiprintas ir išsaugotas bankų vaidmuo, taip pat skirtingi jų ypatumai ir verslo modeliai, užtikrinantys stipresnę ir diversifikuotą Europos bankų sistemą. Bankų sistemos taisyklėmis turėtų būti tinkamai atsižvelgiama į realaus ekonomikos augimo poreikį ir jo ilgalaikį poveikį Europos ekonomikos augimui, taip pat į socialinį poveikį užimtumui. Todėl EESRK mano, kad kur kas geriau sudaryti sąlygas ir suteikti priemones, kurios padėtų užkirsti kelią krizei ir jos išvengti, nei vėliau išsikšti vykdant gelbėjimo operacijas, kai tokios galimybės yra įmanomos ir prieinamos.

4.8. Ankstyvosios intervencinės priemonės dažnai gali būti veiksmingos ir pigesnės nei pertvarkymas. Prevencinių ir alternatyvių priemonių procedūros yra nustatytos IGS direktyvoje, jas valdo nacionalinės IGS pagal suderintas taisykles ir keliose ES valstybėse narėse taikomas apsaugos priemonės. Atliekama kreditorių hierarchijos peržiūra, siekiant sudaryti sąlygas veiksmingam MST ir atitinkamai – ankstyvosios intervencijos priemonių įgyvendinimui. Taip pat svarbu pasiekti, kad Europos mastu būtų suderintos arba bent jau parengtos skaičiavimų pagal „mažiausių sąnaudų principą“ gairės.

4.9. Nacionalinės IGS ir garantijų sistemos yra pagrindinė ES sistemoje nustatytos finansinio stabilumo apsaugos ir pasitikėjimo rinka skatinimo sistemos sudedamoji dalis. Dėl šios priežasties IGS turėtų būti suteiktas svarbesnis vaidmuo, neatsižvelgiant į jų privatumą ar viešąjį teisinį pobūdį arba į jų išteklius sudarančių įnašų savanoriškumą ar privalomumą. Svarbiausia yra jų viešoji funkcija ir griežtas rinkos požiūris, kurio jos laikosi priimdamos sprendimus prižiūrint kompetentingoms institucijoms.

4.10. Paaiškėjo, kad IGS vaidmuo yra ypač svarbus mažiesiems ir vidutinio dydžio bankams (mažiausios svarbos įstaigoms), turintiems ribotas galimybes patekti į rinką, kad galėtų atlikti minimalius MREL atitinkančių priemonių emisijas. Verta pažymėti, kad kai kurie bankai, įskaitant mažuosius ir vietos bankus, įrodė galintys veiksmingai įgyvendinti prevencines priemones, kuriomis gali būti tinkamai įveikiamos krizės.

4.11. Kaip anksčiau minėta keliose nuomonėse ⁽⁷⁾, EESRK pakartoja, kad Europos finansų ir bankininkystės ekosistema turėtų būti diversifikuota, tvari ir gebanti pripažinti lemiamą mažųjų ir vidutinių bankų vaidmenį vietos lygmeniu, jų bendrą svarbą nacionaliniu lygmeniu ir tokių bankų pridėtinę vertę vietos bendruomenėms, taip pat teigiamą didesnės bankų sektoriaus kompetencijos poveikį visai visuomenei. Kooperatinių kredito bankų ⁽⁸⁾, etišκών bankų ir vietos ar sektorių lygmens (kaip yra socialinės ekonomikos subjektams skirtų kooperatinių ir etišκών bankų atveju) vaidmuo šiuo požiūriu yra lemiamas ir atitinka ES sutartyje įtvirtintą socialinės rinkos ekonomikos principą.

4.12. Kita vertus, reikėtų pripažinti ir didesnių tarpvalstybinių bankų grupių vaidmenį, nes, kai jos organizuojamos kaip patronuojamosios įmonės, jos geriau diversifikuoja veiklą, yra mažiau priklausomos nuo patronuojančiųjų įstaigų ir gali lengviau atskirti patronuojamąsias įmones nuo grupės, taip sumažindamos plitimo riziką ir padidindamos stabilumą. Tarptautiniai Europos bankai yra labai svarbūs prisidedant prie Europos įmonių tarptautinimo.

4.13. EESRK ragina tinkamai koordinuoti bankų sąjungos taisykles dėl krizių valdymo bei indėlių draudimo sistemos ir SESV 107 straipsnyje ⁽⁹⁾ nustatytų valstybės pagalbos taisyklių taikymą. Toks koordinavimas turėtų padėti išvengti teisinio netikrumo ir nevienodo visoje ES esančių bankų teisinio traktavimo. Šiuo atžvilgiu reikėtų tinkamai atsižvelgti į Europos Teisingumo Teismo nustatytą principą, kad privačiomis lėšomis finansuojamos sistemos nepatenka į SESV 107 straipsnio (*Tercas*) taikymo sritį ⁽¹⁰⁾.

Bruselis, 2023 m. liepos 13 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE

⁽⁷⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Papildomi svarstymai dėl Rekomendacijos dėl Tarybos rekomendacijos dėl euro zonos ekonominės politikos“ (COM(2021) 742 *final*) (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 75, 2023 2 28, p. 43) ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) Nr. 806/2014 siekiant sukurti Europos indėlių garantijų sistemą (COM(2015) 586 *final* – 2015/0270 (COD)) (OL C 177, 2016 5 18 p. 21).

⁽⁸⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Įtraukesnės ir tvaresnės bankų sąjungos skatinimas didinant bendruomenių bankų indėlį į vietos plėtrą ir socialiai atsakingos tarptautinės ir europinės finansų sistemos kūrimą“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 364, 2020 10 28, p. 14).

⁽⁹⁾ OL C 115, 2008 5 9, p. 91.

⁽¹⁰⁾ Sprendimas Byloje C-425/19 P.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo dėl valdomų saugumo paslaugų iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2019/881

(COM(2023) 208 *final*) — 2023/0108 (COD)

ir dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo nustatomos solidarumo stiprinimo ir pajėgumo aptikti kibernetinio saugumo grėsmes ir incidentus Sąjungoje, jiems pasirengti ir į juos reaguoti didinimo priemonės

(COM(2023) 209 *final*) — 2023/0109 (COD)

(2023/C 349/25)

Pranešėjas **Dumitru Fornea**

Bendrapranešėjis **Alberto Mazzola**

Prašymas pateikti nuomonę	Europos Parlamentas, 2023 6 1 Europos Sąjungos Taryba, 2023 6 7
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 114 straipsnis, 173 straipsnio 3 dalis ir 304 straipsnis
Atsakingas skyrius	Pramonės permainų konsultacinė komisija
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 13
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	174 / 0 / 1

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) palankiai vertina pasiūlymą dėl reglamento ⁽¹⁾ ir mano, kad ES koordinavimas yra nepaprastai svarbus siekiant spręsti dabartinio rinkos susiskaidymo problemą ir stiprinti ES privačiųjų ir viešųjų suinteresuotųjų subjektų bendradarbiavimą, kad būtų padidinti kibernetinių grėsmių prevencijos, aptikimo ir reagavimo į jas pajėgumai. EESRK rekomenduoja, atsižvelgiant į Europos Sąjungos sutarties 4 straipsnio 2 dalį, pasiūlyme daugiau dėmesio skirti subsidiarumo ir proporcingumo principų įtvirtinimui.

1.2. Komitetas pripažįsta Europos Komisijos pastangas kibernetinio saugumo srityje ir pabrėžia, kad visapusiškas atsakas į kibernetinius incidentus turėtų apimti ne tik pajėgumus ir procesus, bet ir aparatinės bei programinės įrangos elementus. Tačiau EESRK nepitaria daugybei reglamente siūlomų įgyvendinimo įgaliojimų, ypač dėl to, kad kibernetinis saugumas išlieka valstybių narių prerogatyva.

1.3. Reikalinga vidutinės trukmės strategija, kuria būtų siekiama strateginio savarankiškumo bazinių technologijų srityje ir ypatingos svarbos sektoriuose, remiant ES šikūrusias įmones, šioms diegiant moksliniams tyrimams ir gamybai skirtus įrenginius. EESRK pabrėžia, kad nacionalinius saugumo operacijų centrus (SOC) aprūpinant pažangiosiomis technologijomis labai svarbu pirkti tik ES technologijas.

1.4. EESRK yra susirūpinęs, kad praėjus ketveriems metams nuo ES kibernetinio saugumo akto ⁽²⁾ priėmimo dar nėra patvirtinta nė viena kibernetinio saugumo sistema ir nė vienas produktas dar nėra sertifikuotas kibernetinio saugumo atžvilgiu. Komitetas rekomenduoja plėtojant kibernetinio saugumo sistemas įtraukti ES sektorių agentūras ⁽³⁾ ir bendradarbiaujant su Europos standartizacijos komitetu (CEN), Europos elektrotechnikos standartizacijos komitetu (Cenelec) ir Europos telekomunikacijų standartų institutu (ETSI), patvirtinti minimalųjį ES standartą, įskaitant standartą, taikytiną „žmonių interneto“ prietaisams ir daiktų internetui.

⁽¹⁾ Pasiūlymas dėl reglamento, kuriuo nustatomos solidarumo stiprinimo ir pajėgumo aptikti kibernetinio saugumo grėsmes ir incidentus Sąjungoje, jiems pasirengti ir į juos reaguoti didinimo priemonės.

⁽²⁾ 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/881 dėl ENISA (Europos Sąjungos kibernetinio saugumo agentūros) ir informacinių ir ryšių technologijų kibernetinio saugumo sertifikavimo, kuriuo panaikinamas Reglamentas (ES) Nr. 526/2013 (Kibernetinio saugumo aktas) (OL L 151, 2019 6 7, p. 15).

⁽³⁾ EASA, ESGA, EMA ir kt.

1.5. EESRK sutinka su pasiūlymu didinti ENISA vaidmenį ir ragina paskirti darbuotojus ir skirti pakankamą biudžetą visai papildomai veiklai, kad ENISA galėtų atlikti savo svarbų strateginį vaidmenį, atitinkantį ES kibernetinio saugumo užmojų.

1.6. Valstybės narės turėtų susitarti dėl holistinio požiūrio į kibernetinį saugumą, kuris apimtų kvalifikuotus darbuotojus, nuosekliai įgyvendinamus procesus ir tinkamas pažangiąsias technologijas, ypač daug dėmesio skiriant bendradarbiavimo su privačiuoju sektoriumi stiprinimui. Labai svarbūs glaudūs gynybos ir privatačiojo sektorių ryšiai ir bendradarbiavimas.

1.7. Būsimos IT infrastruktūros techninės specifikacijos turėtų užtikrinti sklandų nacionalinių sistemų ir ES kibernetinio saugumo skydo sąveikumą. Nacionaliniai SOC taip pat turi būti pasirengę atlikti ypatingos svarbos infrastruktūros objektų nacionalinį testavimą nepalankiausiomis sąlygomis ir dalytis jo rezultatais ES kibernetinio saugumo skydo sistemoje.

1.8. Komitetas siūlo, kad kiekvieno konsorciumo koordinuojančiajam SOC pagal bendrą rotacijos sistemą būtų suteikti įgaliojimai vieniems metams. ES finansavimas prieglobos konsorciumui turėtų padengti 100 % priemonių ir infrastruktūros įsigijimo išlaidų ir 50 % veiklos išlaidų (o ne, kaip siūloma, 75 % ir 50 %).

1.9. Kadangi pastaraisiais metais kibernetinio saugumo srityje vis labiau trūksta kvalifikuotų darbuotojų, Komitetas palankiai vertina Kibernetinio saugumo įgūdžių akademijos iniciatyvą ir mano, kad reikia rodiklių, pagal kuriuos būtų galima vertinti pažangą mažinant kibernetinio saugumo įgūdžių trūkumą.

1.10. EESRK atkreipia dėmesį, kad Europos Komisija nepateikė tikslaus reikiamų programų, duomenų analizės technologijų ir infrastruktūros plėtros projektų išlaidų apskaičiavimo. Komitetas mano, kad siūlomi ES lygmens finansavimo šaltiniai yra nepakankami, ir ragina ieškoti papildomų šaltinių, įskaitant privatačiojo finansavimo išteklių sutelkimą.

1.11. Atrodo, kad apibrėžta procedūra, taikytina prašant ES kibernetinio saugumo rezervo paramos, yra lėta, aiškūs atsakymo pateikimo terminai nenustatyti. Komitetas pabrėžia, kad kilus kibernetiniam incidentui būtina reaguoti žaibiškai.

1.12. EESRK prašo Europos Komisijos paaiškinti šio reglamento 6 straipsnio 2 dalies a punkte pateiktos sąvokos „didelis kiekis duomenų“ apibrėžtį ir tos pačios dalies c punkte paminėtus „tikslus“.

1.13. Komitetas mano, jog labai svarbu, kad ES dalyvautų pasaulinėse diskusijose dėl tarptautinės kibernetinio saugumo strategijos parengimo. Labai svarbu skubiai ištirti kibernetinius išpuolius ir patraukti kaltininkus atsakomybėn, taip pat ir diplomatiniais kanalais tais atvejais, kurie susiję su ne ES šalimis.

1.14. EESRK apgailestauja, kad dokumente nėra karto nepaminėti socialiniai partneriai ir pilietinės visuomenės organizacijos, ir pabrėžia, kad siekiant stipresnio viešųjų ir privačiųjų subjektų bendradarbiavimo būtinas visapusiškas ES organizuotos pilietinės visuomenės dalyvavimas.

1.15. Komitetas siūlo, kad ataskaita Europos Parlamentui ir Tarybai turėtų būti teikiama praėjus dvejiems metams po reglamento įsigaliojimo (o ne ketveriems, kaip siūlo Komisija), kartu su poveikio vertinimu, kuris turėtų būti pridėtas prie šio reglamento. EESRK primygtinai pabrėžia, kad reikia įgyvendinti tiek tikslias veiklos rezultatų priemones, kuriomis daugiausia dėmesio būtų skiriama rezultatams pasiekti, tiek pagrindinius veiklos rezultatų rodiklius, pagal kuriuos būtų vertinami rezultatai.

2. Įžanginės pastabos

2.1. Nuolatinė kaita, anonimiškumas bei ribų nebuvimas kibernetinėje erdvėje ir suteikia galimybių, ir kelia pavojų informacinės visuomenės funkcionavimui individualiu, valstybiniu bei tarptautiniu lygmenimis.

2.2. Kadangi kibernetiniai incidentai neabejotinai gali greitai išplisti iš vienos valstybės narės į kitą, ES susiduria su didėjančia kibernetinio saugumo rizika ir sudėtinga grėsmių panorama. Siekiant įveikti esamą susiskaidymą ir skatinti didesnę valstybių narių bendradarbiavimą, būtinas ES koordinavimas.

2.3. Kibernetinio saugumo taisyklės ES bendrojoje rinkoje turi būti vienodai aiškinamos ir įgyvendinamos, net jei skirtingiems sektoriams dėl jų veikimo būdų reikėtų nustatyti skirtingus metodus.

2.4. Siekiant greitai ir veiksmingai reaguoti į visus kibernetinio saugumo incidentus, labai svarbu, kad visi svarbūs suinteresuotieji subjektai nacionaliniu ir ES lygmenimis galėtų greitai keistis informacija. Tam savo ruožtu būtina aiškiai suprasti kiekvienos šalies vaidmenį ir atsakomybę.

2.5. Komitetas pripažįsta Europos Komisijos pastangas kibernetinio saugumo srityje ir palankiai vertina daugybę komunikatų ir pasiūlymų, kuriuose daugiausia dėmesio skiriama tvirtesnės ES sistemos kūrimui, glaudesniai bendradarbiavimui, didesniai atsparumui ir atgrasymo stiprinimui. Europai reikalingos naujausios kartos kibernetinės technologijos, stipriai susiejant gynybos ir privatųjį sektorius, kad būtų sutelkti gynybos biudžetai ir kuriami kibernetiniai produktai, skirti tiek kariniam, tiek civiliniam naudojimui. Komitetas pabrėžia, kad kibernetinių incidentų atveju būtinas reagavimas turi apimti ne tik pajėgumus ir procesus, bet ir aparatinės bei programinės įrangos aspektus.

2.6. Šiuo pasiūlymu dėl reglamento taip pat įgyvendinama 2020 m. gruodžio mėn. patvirtinta ES kibernetinio saugumo strategija, kurioje paskelbta apie Europos kibernetinio saugumo skydo kūrimą siekiant visoje ES stiprinti kibernetinių grėsmių aptikimo ir keitimosi informacija pajėgumus.

2.7. Kol plėtojamas Europos kibernetinio saugumo skydas, Europos Komisija siūlo ateityje palaipsniui bendradarbiauti su tinklais ir platformomis, atsakingais už dalijimąsi informacija kibernetinės gynybos bendruomenėje, glaudžiai bendradarbiaujant su vyriausiuoju įgaliotiniu.

2.8. Rusijos karinė agresija prieš Ukrainą rodo, koku būdu puolamosios kibernetinės operacijos gali būti vykdomos kaip esminis hibridinės taktikos, apimančios prievartą, destabilizaciją ir ekonomikos sutrikdymą, elementas.

3. Bendrosios pastabos

3.1. EESRK palankiai vertina siūlomą reglamentą, kuriuo siekiama spręsti dabartinio rinkos susiskaidymo problemą ir paspartinti Europos privačiojo ir viešojo sektorių suinteresuotųjų subjektų bendradarbiavimą, kad būtų galima geriau užkirsti kelią kibernetinėms grėsmėms, jas aptikti ir į jas reaguoti. Įgyvendinus šį reglamentą, jis gali padėti padidinti Europos sistemų atsparumą.

3.2. Tačiau reikėtų pažymėti, kad tie patys šiame pasiūlyme išdėstyti tikslai buvo pabrėžti pasiūlyme dėl Jungtinio kibernetinio saugumo padalinio ⁽⁴⁾, t. y. stipresnis bendradarbiavimas, geresnis pasirengimas ir didesnis ES kibernetinių sistemų atsparumas. Nors tikėtasi, kad Kibernetinio saugumo padalinys pradės veikti iki 2022 m. pabaigos, Komisijos pasiūlyme jis nė karto nepaminėtas.

3.3. Nė viena technologija ar priemonė pavieniui negali būti užtikrinta visiška apsauga nuo kibernetinių grėsmių; todėl valstybės narės turėtų susitarti dėl holistinio požiūrio į saugumą – toks požiūris apimtų kvalifikuotus darbuotojus, nuosekliai taikomus procesus ir tinkamas pažangiąsias technologijas. Dėmesys turi būti skiriamas geresniam bendradarbiavimui su privačiuoju sektoriumi.

3.4. EESRK reiškia nusivylimą, kad dokumente nė karto nepaminėti socialiniai partneriai ir pilietinės visuomenės organizacijos. Didesnis viešųjų ir privačiųjų organizacijų bendradarbiavimas neįmanomas be visapusiško ES organizuotos pilietinės visuomenės dalyvavimo.

3.5. ES turėtų patvirtinti vidutinės trukmės strategiją, kuria būtų siekiama strateginio savarankiškumo bazinių technologijų srityje ir ypatingos svarbos sektoriuose, ir EESRK rekomenduoja remti ES įsikūrusias įmones, šioms diegiant moksliniams tyrimams ir gamybai skirtus įrenginius, kad būtų remiama savarankiška kibernetinio saugumo ekosistema. EESRK jau teigė, kad „ES turėtų sumažinti savo priklausomybę nuo ne ES technologijų gigantų dėdama dvigubai daugiau pastangų vystyti saugią, įtraukią ir vertybėmis pagrįstą skaitmeninę ekonomiką“ ⁽⁵⁾.

⁽⁴⁾ Siekdama stiprinti atsaką į didelio masto kibernetinius incidentus, Komisija siūlo sukurti Jungtinį kibernetinio saugumo padalinį.

⁽⁵⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Skaitmeninis suverenumas – esminis ES skaitmenizacijos ir augimo ramstis“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 75, 2023 2 28, p. 8).

3.6. Pasiūlymas sukurti Europos kibernetinio saugumo skydą, kurį sudarys nacionaliniai ir tarpvalstybiniai saugumo operacijų centrai (SOC) ir kuris bus aprūpintas pažangiosiomis technologijomis, vertintinas labai palankiai. Siekiant užtikrinti visos tiekimo grandinės atsparumą, SOC sprendimai turi ne tik apsaugoti vidinius organizacijos išteklius, bet ir skatinti saugius mainus bei platesnį bendradarbiavimą ekosistemose. Būsimos IT infrastruktūros techninės specifikacijos turėtų užtikrinti visišką nacionalinių sistemų ir ES kibernetinio saugumo skydo sąveikumą.

3.7. EESRK pabrėžia, kad ES kibernetinio saugumo skydo narius aprūpinant pažangiosiomis technologijomis labai svarbu pirkti tik Europoje sukurtas technologijas. ES neturi galimybės rizikuoti ir ypatingos svarbos kibernetines technologijas pirkti iš užsienio bendrovių, ir „ES strateginis interesas yra užtikrinti, kad Sąjunga išsaugotų ir plėtotų esminius gebėjimus užtikrinti savo skaitmeninės ekonomikos, visuomenės ir demokratijos saugumą, pasiekti visišką skaitmeninį suverenumą, nes tai vienintelis būdas apsaugoti ypatingos svarbos technologijas ir teikti veiksmingas pagrindines kibernetinio saugumo paslaugas“⁽⁶⁾.

3.8. Komitetas mano, kad siūlomas nacionalinių SOC įrangos viešųjų pirkimų finansavimo santykis (50 % iš nacionalinių lėšų ir 50 % iš ES lėšų), apimantis vienodas nacionalinių ir ES lėšų dalis, yra tinkamas. Reikia bendrų pastangų, kad būtų užtikrinta tinkama aukštųjų technologijų įranga ir koordinuojamas SOC tinklo veikimas.

3.9. Nacionaliniai SOC privalo sutelkti dėmesį į išsamaus saugumo vertinimo ir testavimo protokolų parengimą ir turėtų periodiškai atlikti vertinimus. Siekiant vertinti ir didinti atsparumą galimiems kibernetiniams išpuoliams, jie taip pat turėtų būti pasirengę atlikti nacionalinį ypatingos svarbos infrastruktūros objektų testavimą nepalankiausiomis sąlygomis. Rezultatais turi būti dalijamasi Europos kibernetinio saugumo skydo sistemoje, todėl reikia bendrų pastangų, kad būtų įvertintos esamos problemos, atnaujintos pranešimų teikimo gairės ir veiksmingai sprendžiamos problemos.

3.10. EESRK yra susirūpinęs, kad praėjus ketveriems metams nuo ES kibernetinio saugumo akto priėmimo Europos Komisija įgyvendinimo aktais dar nepatvirtino nė vienos kibernetinio saugumo sistemos ir nė vienas produktas dar nėra sertifikuotas kibernetinio saugumo atžvilgiu. Į kibernetinio saugumo sistemų kūrimo procesą reikėtų įtraukti ES sektorių agentūras ir, bendradarbiaujant su CEN, Cenelec ir ETSI, patvirtinti minimalųjį ES standartą, įskaitant standartą, taikytiną „žmonių interneto“ prietaisams ir daiktų internetui.

3.11. Kompiuterių mokslas ir kibernetinis saugumas turi būti įtraukti į visų valstybių narių pradinį ir vidurinių mokyklų mokymo programas. Kadangi pastaraisiais metais vis labiau trūksta kibernetinio saugumo srities įgūdžių, Komitetas mano, kad būtina apsvarstyti galimas paskatas šiai iniciatyvai remti. Komitetas palankiai vertina Kibernetinio saugumo įgūdžių akademijos iniciatyvą ir mano, kad reikia rodiklių, pagal kuriuos būtų galima vertinti pažangą mažinant kibernetinio saugumo įgūdžių spragas.

3.12. Jei šalys, pramonės atstovai ir ekspertai nesiims tvirtesnio tarptautinio bendradarbiavimo, kad nustatytų bendras kibernetinio saugumo apibrėžtis ir sprendimus, pasaulio skaitmeninei ekonomikai kils vis didesnė kibernetinių išpuolių grėsmė. Tarptautinis bendradarbiavimas yra nepaprastai svarbus siekiant suprasti kibernetinę riziką ir kintantį pasaulinių kibernetinių išpuolių pobūdį, taip užtikrinant pasirengimą juos įveikti. ES turi dalyvauti pasaulinėse diskusijose dėl tarptautinės kibernetinio saugumo strategijos parengimo dedant bendras tarptautines pastangas ir stiprinant bendradarbiavimą.

3.13. Norint užtikrinti veiksmingą atgrasomąjį poveikį, būtina stiprinti ES teisėsaugos atsaką, sutelkiant dėmesį į kibernetinių nusikaltėlių aptikimą, atsekamumą ir patraukimą baudžiamojon atsakomybėn. Labai svarbu skubiai tirti kibernetinius išpuolius ir patraukti kaltininkus baudžiamojon atsakomybėn, taip pat ir diplomatinėmis priemonėmis tais atvejais, kai išpuoliai vykdomi ne ES.

⁽⁶⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Bendras komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai „ES kibernetinės gynybos politika““ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 293, 2023 8 18, p. 21).

4. Konkrečios pastabos

4.1. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad, kalbant apie centralizuotesnius ES lygmens veiksmus ir valstybių narių įgaliojimus bei jurisdikciją, vizijos skiriasi, ir abejoja, ar bus priimtas galutinis susitarimas dėl šio pasiūlymo, ypač dėl to, kad valstybės narės 2021 m. Tarybos išvadose ⁽⁷⁾ aiškiai nurodė, jog atsakomybė už reagavimą į didelius kibernetinio saugumo incidentus ir krizes, paveikiančius jų šalis, tenka joms pačioms.

4.2. EESRK palankiai vertina sustiprintą ENISA vaidmenį ir siūlomą papildomą atsakomybę priėmus reglamentą. Tačiau Komitetas atkreipia dėmesį į tai, kad visai papildomai ENISA veiklai turi būti paskirti konkretūs darbuotojai užduotims vykdyti ir skirtas atitinkamas biudžetas. Jei šis klausimas nebus išspręstas, ENISA negalės imtis pagrindinio strateginio vaidmens, atitinkančio ES užmojus kibernetinio saugumo srityje.

4.3. EESRK mano, kad Komisijos pasiūlyme neaišku, ar nacionalinis SOC gali būti daugiau nei vieno tarpvalstybinio SOC dalimi. Be to, taip pat neaišku, ar nacionaliniai SOC bus grupuojami pagal geografinius kriterijus, ar tiesiog pagal laisvą valstybių narių valią.

4.4. EESRK prašo paaiškinti šio reglamento 6 straipsnio 2 dalies a punkte pateiktos sąvokos „didelis kiekis duomenų“ apibrėžtį ir kokie yra „tikslai“, Komisijos paminėti tos pat dalies c punkte.

4.5. Jei valstybės narės pritarė pasiūlymui dėl tarpvalstybinių SOC, taip pat siekiant užtikrinti visapusišką nacionalinių SOC dalyvavimą ir bendrą valdymą su tarpvalstybiniais SOC, kiekvieno konsorciumo koordinuojančiajam SOC pagal bendrą rotacijos sistemą turėtų būti suteikti įgaliojimai vieniems metams.

4.6. Komitetas mano, kad ES finansavimas, skirtas prieglobos konsorciumui, turėtų padengti 100 % priemonių ir infrastruktūros įsigijimo išlaidų ir 50 % veiklos išlaidų (o ne, kaip siūloma, 75 % ir 50 %), kad konsorciumai būtų greičiau įsteigti. Turėtų būti užtikrintas viešųjų pirkimų koordinavimas.

4.7. Komitetas mano, kad norint įvertinti ES kibernetinio saugumo skydo veiksmingumą padedant valstybėms narėms pasirengti kibernetiniams incidentams ir į juos reaguoti, reikia konkrečių veiklos rezultatų priemonių, kuriomis daugiausia dėmesio būtų skiriama apčiuopiamiems rezultatams pasiekti, ir pagrindinių veiklos rezultatų rodiklių, pagal kuriuos būtų vertinami rezultatai. EESRK rekomenduoja sistemingai registruoti kibernetinio saugumo pažeidimus ir su šia informacija leisti susipažinti teisėtiems suinteresuotiesiems subjektams. Tai suteiks galimybę atlikti vertinimą, įgyvendinti tinkamas prevencines priemones ir apsisaugoti nuo galimų nuostolių.

4.8. EESRK pripažįsta pasiūlymą suteikti valstybėms narėms galimybę prašyti padengti išlaidas, susijusias su ekspertų grupių siuntimu teikiant savitarpio pagalbą. Nors savitarpio pagalbos procesas turėtų būti remiamas, solidarumo mechanizmas turėtų būti tinkamai ir palaipsniui testuojamas, kad prieš jį visiškai įdiegiant būtų įrodytas jo veiksmingumas.

4.9. Komitetas nerimauja, kad vis daugiau tarptautinių dirbtinio intelekto technologijų guru (Elon Musk, Geoffrey Hinton ir kiti) išpėja apie egzistencinę grėsmę, kurią kelia dirbtinio intelekto kūrimas nereglamentuojamoje aplinkoje. Dirbtinio intelekto reglamentavimas turi būti nuodugnė nei nustatyta Dirbtinio intelekto akte ⁽⁸⁾, todėl EESRK ragina dirbtinio intelekto technologijas visuose ES projektuose, įskaitant kibernetinį saugumą, naudoti atsakingai. Reikia nedelsiant pradėti tolesnes diskusijas ir sukurti griežtesnę reglamentavimo sistemą.

4.10. EESRK jau minėjo, kad „ES turėtų griežtai pasisakyti prieš bet kokią piliečių socialinio vertinimo sistemą. EESRK aiškiai nurodo, kad tikra demokratija negali egzistuoti be veiksmingos asmens duomenų apsaugos“ ⁽⁹⁾. Žmogaus teisių ir piliečių teisės į privatumą apsauga turi išlikti esminėmis taisyklėmis visoje ES plėtojant sustiprintas kibernetinio saugumo sistemas.

⁽⁷⁾ 2021 m. spalio 19 d. Tarybos išvados dėl pasinaudojimo Jungtinio kibernetinio saugumo padalinio iniciatyvos galimybėmis.

⁽⁸⁾ ES Dirbtinio intelekto aktas.

⁽⁹⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Bendras komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai „ES kibernetinės gynybos politika““ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 293, 2023 8 18, p. 21).

4.11. Europiečiams tenka svarbus vaidmuo pranešant apie kibernetines grėsmes atitinkamoms institucijoms. EESRK mano, kad nepaprastai svarbu užtikrinti tinkamus ryšius su visuomene ir pilietinės visuomenės organizacijomis kanalais, ir ragina sukurti specialią platformą, kuri būtų skirta svarbiai informacijai apie kibernetines grėsmes gauti. Kad būtų sukurtos ryšių su visuomene priemonės, Komitetas ragina rengti informavimo ir informuotumo didinimo kampanijas jau esamoms priemonėms propaguoti.

4.12. ES ir NATO turėtų bendradarbiauti siekdamas gynybos sektoriuje suderinti kibernetinio saugumo ir kitus techninius standartus, kad būtų kuo mažiau biurokratinių kliūčių ir biurokratizmo. Be to, ES ir NATO turėtų bendradarbiauti viešųjų pirkimų standartų srityje ir turėtų kartu sukurti veiksmingą ir skaidrią viešųjų pirkimų sistemą, kuri suteiktų galimybę įmonėms, ypač MVĮ, dalyvauti viešuosiuose konkursuose ir sąžiningai konkuruoti.

4.13. EESRK mano, kad siūlomų ES lygmens finansavimo šaltinių nepakanka, ir prašo ieškoti papildomų šaltinių, įskaitant privačiojo finansavimo išteklių sutelkimą. Komitetas pažymi, kad Komisija nepateikė konkretaus būtinų dirbtinio intelekto programų, duomenų analizės technologijų ir infrastruktūros plėtros projektų visose valstybėse narėse ir ES lygmeniu, būtinų šiame reglamente nustatytiems veiksams įgyvendinti, išlaidų apskaičiavimo.

4.14. Komisija siūlo suteikti jai įgyvendinimo įgaliojimus nustatyti vienodas šio reglamento įgyvendinimo sąlygas, įskaitant tarpvalstybinių SOC sąveikumo sąlygų nustatymą, tarpvalstybinių SOC ir Sąjungos subjektų dalijimosi informacija vykstant kibernetinio saugumo incidentams procedūrinės tvarkos nustatymą, techninių reikalavimų, susijusių su Europos kibernetinio saugumo skydo saugumu, apibrėžimą ir kt. EESRK mano, kad visi šie klausimai turėjo būti paaiškinti anksčiau ir pateikti šiame pasiūlyme dėl reglamento, nes kibernetinis saugumas tebėra valstybių narių prerogatyva, o Komisijai suteikus per didelius įgaliojimus vykdyti pokyčius, gali kilti nereikalinga įtampa dėl to, kad bus apeinama ES demokratinė sistema.

4.15. Į Kibernetinio saugumo aktą yra įtrauktas pramoninis komponentas, kuriuo siekiama skatinti bendrąją kibernetinio saugumo sprendimų rinką. Tačiau atrodo, kad procedūra, taikytina prašant ES kibernetinio saugumo rezervo paramos, yra labai lėta, aiškūs atsakymo pateikimo terminai nenustatyti. Komitetas pabrėžia, kad kibernetinio incidento atveju būtina reaguoti žaibiškai, o ši ilgai trunkanti procedūra akivaizdžiai nepadės to pasiekti.

4.16. Europos Komisija aiškina, kad poveikio vertinimas nebuvo atliktas dėl skubaus pasiūlymo pobūdžio. Komisija taip pat pasiūlė pateikti išsamią ataskaitą Europos Parlamentui ir Tarybai praėjus ketveriems metams po reglamento įsigaliojimo. Atsižvelgdamas į sparčius pokyčius kibernetinio saugumo srityje EESRK mano, kad ataskaita turėtų būti pateikta praėjus dvejiems metams po reglamento įsigaliojimo kartu su poveikio vertinimu, kurio šiame reglamente nėra. Be to, EESRK labai rekomenduoja pasiūlyme daugiau dėmesio skirti subsidiarumo ir proporcingumo principų laikymuisi pagal ES sutarties 4 straipsnio 2 dalį. Tai svarbu siekiant išvengti įtampos tarp centralizuotų ES veiksmų ir valstybių narių įgaliojimų bei jurisdikcijos.

4.17. Galiausiai EESRK pabrėžia, kad svarbu kibernetinio saugumo aspektus įtraukti į visas ES politikos sritis.

Bruselis, 2023 m. liepos 13 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „ES iniciatyvos dėl apdulkintojų persvarstymas. Naujas apdulkintojų politikos kursas““

(COM(2023) 35 *final*)

(2023/C 349/26)

Pranešėja **Jarmila DUBRAVSKÁ**

Bendrapranešėjis **Veselin MITOV**

Prašymas pateikti nuomonę	Europos Komisija, 2023 1 24
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis
Atsakingas skyrius	Žemės ūkio, kaimo plėtros ir aplinkos skyrius
Priimta skyriuje	2023 6 28
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 13
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai	
(už / prieš / susilaikė)	182 / 0 / 3

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) pritaria Komisijos plataus užmojo komunikatui ⁽¹⁾, kuriuo reaguojama į laukinių apdulkintojų populiacijų mažėjimo tendenciją ES. Vis dėlto jis mano, kad praėjus penkeriems metams nuo pradinės iniciatyvos įgyvendinimo padaryta nepakankama pažanga, visų pirma kalbant apie būtinų duomenų, kurie paskatintų imtis politikos veiksmų, gavimą. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad trūksta aiškaus siūlomų veiksmų įgyvendinimo valdymo, ir ragina valstybes nars skubiai pritarti dabartiniam komunikatui.

1.2. Apdulkintojų populiacijų mažėjimas siejamas su įvairiais veiksniais, įskaitant nepakankamus maisto šaltinius, nepakankamą sėjomainos praktiką, pesticidų valdymą įvairiose valstybėse narėse, pesticidų suvartojimą žemės ūkio paskirties žemės hektarui, miesto ir kaimo gyventojų elgseną, svetimų rūšių vabzdžių ir augalų invaziją, plėšrūnus, bitininkų taikomus valdymo metodus, patogenines infekcijas, įskaitant virusus, ir klimato kaitos aspektus. Komitetas palankiai vertina visos Europos apdulkintojų stebėsenos ir valdymo sistemos („EU-PoMS“) įdiegimą.

1.3. EESRK mano, kad labai svarbu didinti administracinius gebėjimus visose valstybėse narėse ir stiprinti valdžios institucijų, privačių suinteresuotųjų subjektų, mokslinių tyrimų institucijų ir žemės ūkio suinteresuotųjų subjektų bendradarbiavimą. Komitetas taip pat pabrėžia, kad šioje srityje trūksta specialistų.

1.4. Komitetas primygtinai ragina skirti didelį finansavimą moksliniams tyrimams, plėtrai ir inovacijoms, kad būtų renkami esminiai moksliniai duomenys, ir imtis atitinkamų iniciatyvų siekiant apdulkintojų populiacijų mažėjimo tendenciją pakreipti priešinga linkme, be kita ko, pagal programą „Europos horizontas“. Siekiant užtikrinti, kad nacionaliniai duomenys būtų konsoliduojami ir analizuojami specialioje ES apdulkintojams skirtoje platformoje, kurioje suteikiama atvira prieiga prie duomenų, būtinas koordinavimas ES lygmeniu.

1.5. EESRK pasisako už tai, kad būtų sukurta apdulkintojams palankių miesto vietovių programa ir strategija, kuriomis būtų plečiama žemės naudojimo valdymo praktika, siekiant skatinti apdulkintojų įvairovę ir išsaugoti natūralias buveines miesto ir priemiestinėse zonose.

1.6. Kad būtų pasiekta didelė pažanga, ES ir valstybės narės turi skubiai dalytis žiniomis ir sutelkti mokslinius tyrimus apie tvarią žemės ūkio praktiką ir veiksmingus integruotosios kenkėjų kontrolės metodus.

⁽¹⁾ COM(2023) 35 *final*.

1.7. EESRK ragina tinkamai šviesti ūkininkus apie aplinkosaugos priemones pasitelkiant nacionalines ir regionines ūkių konsultavimo sistemas, apimančias mažos rizikos pesticidų, kurie nedaro žalos apdulkintojams, ir integruotosios kenkėjų kontrolės metodų naudojimą. Taip pat reikalingos mokymo programos, skirtos gilinti žinias apie apdulkintojų ekologiją, identifikavimą ir buveinių atkūrimą.

1.8. Komitetas ragina atlikti ES tyrimą, kuriuo būtų siekiama pateikti tikslius duomenis apie ryšio antenų skleidžiamos elektromagnetinės spinduliuotės poveikį laukiniams apdulkintojams jų natūraliose buveinėse, ir apie būtinas politikos priemones veiksmingai apdulkintojų apsaugai užtikrinti.

1.9. EESRK pabrėžia, kad, siekiant įvertinti ir stebėti regioninį ir vietos poveikį apdulkintojams, būtina sukurti visos ES šviesinės taršos metriką, naudojant palydovinius duomenis.

1.10. Komitetas palankiai vertina Komisijos prašymą, kad Regionų komitetas remtų iniciatyvos dėl apdulkintojų įgyvendinimą, tačiau apgailestauja, kad EESRK iki šiol nė karto nebuvo paminėtas šiose dviejose iniciatyvose, ypač dėl jo gebėjimo propaguoti šią strategiją tarp įvairių kategorijų suinteresuotųjų subjektų, be kita ko, didinant nacionalinių socialinių partnerių, pilietinės visuomenės organizacijų ir piliečių informuotumą.

1.11. Komitetas pabrėžia, kad norint patenkinti Komisijos komunikate išdėstytus lūkesčius ir užtikrinti įvairių politikos priemonių ir įrankių, turinčių įtakos laukinių apdulkintojų išsaugojimui, nuoseklumą, būtinas tinkamas finansavimas. Be to turi būti skiriamas finansavimas siekiant geriau informuoti visą visuomenę apie apdulkintojų populiacijų mažėjimą ir poveikį mūsų gyvenimui, taip pat apie veiksmų nesiėmimo pasekmes būsimums kartoms.

1.12. Siekiant apsaugoti laukinius apdulkintojus pesticidų rizikos vertinimo proceso ir pesticidų naudojimo etape, būtina įgyvendinti griežtas priemones. EESRK ragina užtikrinti didesnę pesticidų naudojimo ES ir trečiojoje šalyse skaidrumą.

1.13. Veiksmingiausias sprendimas – pasiekti pasaulinį susitarimą dėl sintetinių pesticidų naudojimo mažinimo, užtikrinant visuotinį išsipareigojimą ir sąžiningą konkurenciją. Nors ir atrodo, kad tai sudėtinga užduotis, reikia holistinio požiūrio ir dėti daugiau pastangų tarptautinėse derybose. Tai apima rimtas diskusijas dėl draudimo eksportuoti pesticidus, kurias jau uždrausta naudoti ES.

2. Bendrosios pastabos

2.1. Siekiant keletu JT darnaus vystymosi tikslų, labai svarbu pripažinti esminę apdulkintojų ir jų teikiamų ekosisteminių paslaugų naudą. Apdulkintojai yra labai svarbūs nustatant mūsų aplinkos būklę, nes jie teikia būtiną ekonominę, socialinę ir kultūrinę naudą.

2.2. Komisija atliko ES iniciatyvos dėl apdulkintojų peržiūrą, kuria siekiama reaguoti į laukinių apdulkintojų populiacijų mažėjimo tendenciją ES. EESRK pritaria plataus užmojo komunikatui, tačiau daro išvadą, kad praėjus penkeriems metams nuo pirminės iniciatyvos padaryta menka pažanga, ypač kalbant apie visų būtinų duomenų, kurie iš tikrųjų paskatintų imtis politikos veiksmų, gavimą.

2.3. Apdulkintojai yra ne tik esminė veikiančių ekosistemų dalis, bet ir mūsų planetos gyvybės pagrindas. Esama tūkstančiai skirtingų laukinių apdulkintojų rūšių, iš kurių geriausiai žinomos yra bitės. Laukinių apdulkintojų populiacijos mažėjimui įtakos turi įvairūs veiksniai, todėl EESRK pabrėžia, kad jiems apsaugoti svarbu taikyti atsargumo principą.

2.4. EESRK palankiai vertina šiame komunikate išdėstytus plataus užmojo planus, tačiau pažymi, kad tai ilgas būsimų projektų, kuriems reikės pakankamai laiko, sąrašas. EESRK, remdamasis ataskaita dėl pradinės iniciatyvos dėl apdulkintojų⁽²⁾, tikėjosi, kad dėl laiko stokos bus imtasi aiškių trumpalaikių priemonių ir veiksmų, kurie būtų grindžiami iki šiol įgyta patirtimi. Komitetas atkreipia dėmesį į būtinybę imtis tarpsektorinių ir kartu neatidėliotinų veiksmų visose valstybėse narėse ir palankiai vertina tai, kad yra sukurta visos Europos apdulkintojų stebėsenos ir valdymo sistema („EU-PoMS“).

⁽²⁾ COM(2021) 261 *final*.

2.5. EESRK ragina valstybes nares skubiai susitarti dėl veiksmų, kurių reikia imtis trumpuoju, vidutinės trukmės ir ilguoju laikotarpiu, ir jų imtis, taip pat tikisi, kad šiam komunikatui bus greitai pritarta.

2.6. Veiksniai, turintys įtakos apdulkintojų populiacijų mažėjimui

2.6.1. Yra daug veiksnių, turinčių įtakos apdulkintojų paplitimui gamtoje⁽³⁾. Vieni svarbiausių yra aplinka, sėjomainos stoka ir ūkininkų dėmesys gamybos didinimui, o taip pat miesto ir kaimo gyventojų elgsena. Apdulkintojų mažėjimą taip pat galima sieti su kitais veiksniais, pavyzdžiui, nepakankamais maisto šaltiniais, invazinių vabzdžių ir augalų rūšių puolimu, plėšrūnais, pesticidų valdymu kaimo ir miesto vietovėse, bitininkų avilių tvarkymo praktika ir, svarbiausia, patogeninėmis infekcijomis, įskaitant virusus, bei klimato kaitos veiksniais.

2.6.2. Komitetas pažymi, kad yra aiškus ryšys tarp apdulkintojų populiacijų mažėjimo ir pesticidų sunaudojimo hektarui žemės ūkio paskirties žemės ir maisto produktų gamybos valstybėse narėse⁽⁴⁾. Valstybės narės dėl ypatingos situacijos suteikia autorizacijas pesticidams ir tai yra praktinių problemų, susijusių su veiksmingu augalų apsaugos valdymu ir produkcijos kokybės bei kiekio užtikrinimu, pavyzdys. Europos maisto saugos tarnyba nustatė, kad maždaug tik trečdaliui išimčių, kurioms taikomos nukrypti leidžiančios nuostatos dėl šių neonikotinoidų naudojimo susidarius ypatingai situacijai, yra alternatyvų. EESRK primena 2023 m. sausio 19 d. Europos Teisingumo Teismo sprendimą byloje C-162/21, pagal kurį valstybės narės dėl ypatingos situacijos negali suteikti jokių papildomų autorizacijų produktams, kurių sudėtyje yra neonikotinoidų.

3. I PRIORITETAS: gerinti žinias apie apdulkintojų populiacijų mažėjimą, jo priežastis ir padarinius

3.1. EESRK mano, kad labai svarbu didinti valstybių narių administracinius gebėjimus ir valdžios institucijų bei privačių suinteresuotųjų subjektų, įskaitant mokslinių tyrimų institutus ir mokslininkus, bendradarbiavimą, nepaliekant nuošalyje žemės ūkio sektoriaus.

3.2. Siekiant sukurti ekonomiškai efektyvias priemones ir pasinaudoti sinergija, labai svarbu, kad įvairūs suinteresuotieji subjektai dalytųsi žiniomis ir patirtimi ir dėtų bendras pastangas. Toks visapusiškas požiūris reikalauja veiksmingo politikos formuotojų, suinteresuotųjų subjektų ir plačiosios visuomenės bendradarbiavimo.

3.3. EESRK pažymi, kad ne tik mažėja apdulkintojų populiacijos, bet trūksta ir šios srities specialistų. Nacionalinės pastangos užtikrinti duomenų kaupimą, įskaitant duomenų rinkimą ir analizę, turi būti koordinuojamos ES lygmeniu, apdulkintojams skirtoje ES platformoje, kurioje sudaromos palankesnės sąlygos atvirai prieigai prie duomenų. Tokia platforma suteikia asmenims galimybę prisidėti prie kolektyvinių pastangų, kurti atvirojo kodo duomenų bendruomenę ir patikrintų algoritmų bei modelių saugyklą.

3.4. Komitetas ragina skirti konkretų ir didelį finansavimą moksliniams tyrimams, plėtrai ir inovacijoms, kad būtų renkama visa reikiama mokslinė informacija ir imtasi tinkamų iniciatyvų siekiant apdulkintojų populiacijų mažėjimo tendenciją pakreipti priešinga linkme.

3.5. EESRK palankiai vertina tai, kad priėmus pradinę iniciatyvą, Komisija į 2018–2020 m. programos „Horizontas 2020“ darbo programą įtraukė konkrečią temą apie apdulkintojus. Pagal programą „Europos horizontas“ turi būti skiriamas papildomas finansavimas apdulkintojų moksliniams tyrimams, įskaitant, be kita ko, mokslinius tyrimus, kuriais siekiama išsiaiškinti apdulkintojų rūšių ir populiacijų mažėjimo priežastis, ir apdulkintojų stebėsenai ES, taip pat ir miesto vietovėse.

4. II PRIORITETAS: gerinti apdulkintojų išsaugojimą ir šalinti jų populiacijų mažėjimo priežastis

4.1. EESRK pripažįsta turimų duomenų apie apdulkintojus svarbą siekiant toliau nustatyti apdulkintojų išsaugojimo strategijas ir tikisi, kad ES ir valstybių narių lygmeniu bus nustatyti konkretūs ir kiekybiškai įvertinami tikslai, skirti apdulkintojų populiacijoms ir buveinėms ES atkurti.

⁽³⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Europos piliečių iniciatyvos „Saugokime bites ir ūkininkus“ (nuomonė savo iniciatyva) (OL C 100, 2023 3 16, p. 45).

⁽⁴⁾ Eurostatas, *Agri-environmental indicator – consumption of pesticides* (Žemės ūkio ir aplinkos rodiklis – pesticidų naudojimas).

4.2. EESRK siūlo, kad vienas svarbiausių pradinių veikslių būtų nustatyti esamas ir galimas apdulkinančių miesto buveines ir tinklus, ir remia Komisijos iniciatyvą skatinti miestus įgyvendinti apdulkinančių palankių miestų vadovą⁽⁵⁾. Be to, EESRK pasisako už tai, kad būtų sukurta apdulkinančių palankių miestų programa ir vizija, kuriomis būtų gerinamas žemės naudojimo valdymas, kad būtų skatinama apdulkinančių įvairovė ir išsaugotos gamtos teritorijos miestuose ir priemiestiniuose rajonuose. Komitetas jau yra pasisakęs už tai, kad „[v]isose valstybėse narėse turi būti atidžiai tvarkoma žemė, užtikrinant tinkamą konkurencingumo ir tvarumo pusiausvyrą ir suteikiant reikiamas finansavimo galimybes“⁽⁶⁾.

4.3. Siekiant stabilizuoti apdulkinančių skaičių ir gausą kaimo vietovėse, būtina sukurti tinkamas sąlygas tvarkant žemės ūkio paskirties žemę. EESRK pabrėžia, kad tvaresnės maisto sistemos nebus sukurtos be viešosios politikos priemonių, kuriomis ūkininkams būtų teikiama tinkama finansinė parama. Finansavimas pagal BŽŪP nėra vienintelė galimybė valdyti paramą.

4.4. Bet kokia priemonė, kuria padedama stabilizuoti apdulkinančių pasiskirstymą, turi būti realiai įvertinta. Turi būti užkirstas kelias galimai prieštaringsioms priemonėms ir sistemingai skatinamas tinkamų priemonių taikymas. EESRK laikosi nuomonės, kad trūksta aiškaus siūlomų veikslių įgyvendinimo valdymo, ir mano, kad skirtingų valstybių narių pastangos labai skirsis.

4.5. Dideli pesticidų naudojimo žemės ūkio paskirties žemės hektare skirtumai valstybėse narėse lemia ne tik gamtos apsaugos, bet ir gamybos skirtumus. ES ir valstybės narės turėtų sparčiai plėsti žinių sklaidą ir sutelkti mokslinių tyrimų pastangas agroekologijos, tvaraus pesticidų naudojimo ir gerosios praktikos integruotosios kenkėjų kontrolės srityje klausimais.

4.6. EESRK rekomenduoja įdiegti skaidrią kontrolės sistemą, kad importuojamuose maisto produktuose būtų užtikrintas toks pat pesticidams nustatytas didžiausias likučių kiekis, kaip ir Sąjungoje pagamintuose maisto produktuose. Komitetas jau ragino Komisiją skubiai įgyvendinti standartų abipusiškumo principą, kad būtų apribotas Europos ūkininkų konkurencijos iškraipymas⁽⁷⁾. Vartotojai turėtų būti apsaugoti, o kokybiški produktai turėtų būti siūlomi sąžiningomis kainomis.

4.7. EESRK ragina tinkamai šviesti ūkininkus apie aplinkosaugos priemones pasitelkiant nacionalines ir regionines ūkių konsultavimo sistemas, įskaitant mažos rizikos pesticidų ir integruotosios kenkėjų kontrolės naudojimą.

4.8. Iki 2024 m. reikia parengti apdulkinančių populiacijų būklės rodiklius, kad juos būtų galima įvertinti pagal BŽŪP. Esminis žingsnis – atlikti išsamų BŽŪP poveikio siekiant užkirsti kelią apdulkinančių populiacijų mažėjimui vertinimą ir skatinti praktiką, kuri padeda šią mažėjimo tendenciją pakreipti priešinga linkme. Valstybės narės turėtų skatinti pagal BŽŪP teikiamas techninės pagalbos lėšas skirti apdulkinančioms, o papildomas lėšas naudoti vartotojų ir aplinkos apsaugai.

4.9. Žydinčios juostos yra geras įvairių rūšių apdulkinančių telkinys ir neabejotinai prisidės prie apdulkinančių apsaugos. Tačiau jos gali kelti pavojų bitėms ir kitiems apdulkinančioms, jei šios juostos sėjamos netoli požeminio vandens, o atitinkamų pesticidų vis dar yra dirvožemyje. Tam reikėtų lėšų, kad būtų galima iširti ir sukurti aiškią žydinčių juostų metodiką.

⁽⁵⁾ Europos Komisija, Apdulkinančių palankių miestų vadovas.

⁽⁶⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo dėl taikymo srities, atitikties taisyklių supaprastinimo, valstybių narių 2030 m. tikslų nustatymo ir įsipareigojimo iki 2035 m. bendrai pasiekti poveikio klimatui neutralumo tikslą žemės naudojimo, miškininkystės ir žemės ūkio sektoriuje iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2018/841 ir dėl stebėsenos, ataskaitų teikimo, pažangos stebėjimo ir peržiūros tobulinimo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2018/1999 (COM(2021) 554 *final*) (OL C 152, 2022 4 6, p. 192).

⁽⁷⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl tausiojo augalų apsaugos produktų naudojimo, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2021/2115 (COM(2022) 305 *final* – 2022/0196 (COD)) (OL C 100, 2023 3 16, p. 137).

4.10. Remiantis tam tikrais tyrimais⁽⁸⁾, ryšio antenų skleidžiama elektromagnetinė spinduliuotė gali paveikti laukinių apdulkintojų populiacijas jų natūraliose buveinėse. Be to, 2018 m. Europos Komisijos Pavojų sveikatai ir aplinkai ir atsirandančių pavojų mokslinis komitetas (SCHEER) elektromagnetinės spinduliuotės (ypač susijusios su 5G) neigiamo poveikio aplinkai riziką įvertino kaip didžiausią įmanomą⁽⁹⁾. Pagal EKLIPSE programą atlikti papildomi vertinimai, taip pat nepriklausomi tyrėjai patvirtino, kad elektromagnetiniai laukai gali labai pakenkti vabzdžių populiacijoms⁽¹⁰⁾. Komitetas ragina atlikti ES tyrimą, kuriame būtų pateikti tikslūs duomenys šiuo klausimu ir dėl būtinų politikos veiksmų, kad būtų užtikrinta veiksminga apdulkintojų apsauga.

4.11. EESRK mano, kad būtina sukurti visos ES šviesinės taršos metriką, pagrįstą palydoviniais duomenimis, siekiant įvertinti ir stebėti regioninį ir vietos poveikį apdulkintojams.

4.12. Pagal ES sanglaudos politiką skiriamos lėšos gali būti naudojamos investicijoms į gamtos ir biologinės įvairovės apsaugą ir atkūrimą, klimato kaitos švelninimą ir tvarios miestų plėtros užtikrinimą, pavyzdžiui, gamtos procesais pagrįstos žaliosios infrastruktūros, skirtos apdulkintojams, diegimą. Šiuo atžvilgiu EESRK palankiai vertina Komisijos 11.2 rekomendaciją.

5. III PRIORITETAS: sutelkti visuomenę ir skatinti strateginį planavimą bei bendradarbiavimą visais lygmenimis

5.1. EESRK palankiai vertina Komisijos prašymą, kad Regionų komitetas remtų vietos ir regionų valdžios institucijas įgyvendinant iniciatyvą dėl apdulkintojų. Vis dėlto Komitetas apgailestauja, kad nei šioje iniciatyvoje⁽¹¹⁾, nei pirminėje iniciatyvoje⁽¹²⁾ EESRK nebuvo nė karto paminėtas, ypač kalbant apie jo, kaip ES pilietinės visuomenės atstovo, vaidmenį. Jis vertintų palankiai, jei EESRK būtų pavestos konkrečios užduotys propaguoti šią strategiją tarp įvairių kategorijų suinteresuotųjų subjektų, be kita ko, didinant nacionalinių socialinių partnerių, pilietinės visuomenės organizacijų ir piliečių informuotumą.

5.2. Turėtų būti naudojamos specialios komunikacijos priemonės siekiant didinti piliečių informuotumą apie apdulkintojų populiacijų mažėjimą ir jo poveikį mūsų gyvenimui, taip pat apie veiksmų nesiėmimo poveikį (įskaitant ekonomines, socialines ir aplinkosaugines pasekmes būsimoms kartoms) ir skatinti informavimo kampanijas visuomeninėje žiniasklaidoje valstybėse narėse. Reikia skirti finansavimą, kad būtų galima geriau informuoti plačiąją visuomenę, be kita ko, per socialinę žiniasklaidą ir skelbiant trumpą reklamą geriausiu televizijos eterio laiku.

5.3. EESRK pripažįsta, kad svarbus vaidmuo tenka savanoriškai koalicijai dėl apdulkintojų⁽¹³⁾, t. y. ES vadovaujamai platformai, kurioje dalyvauja valstybės narės, siekiančios keistis žiniomis ir gerąja patirtimi, vykdyti apdulkintojų išsaugojimo mokslinius tyrimus, teikti savitarpio pagalbą ir bendradarbiauti.

5.4. EESRK ragina rengti mokymo programas, kurių tikslas – gilinti žemės ūkio konsultantų, ūkininkų, miškininkų, žemėtvarkininkų ir kraštovaizdžio planuotojų žinias apie apdulkintojų ekologiją, identifikavimą ir buveinių atkūrimą.

6. Baigiamosios pastabos

6.1. Komisija parengė prioritetinį 42 veiksmų sąrašą su aiškiai nustatytais datomis. Dėl siūlomų veiksmų tikslinga nustatyti išsamų pasirengimo ir vėlesnio bandymo tvarkaraštį. Taip sudarytą tvarkaraštį bus ir lengviau kontroliuoti, ir lengviau įgyvendinti visiems dalyviams.

6.2. EESRK mano, kad veiksmingas bendradarbiavimas ir tinkamas išteklių paskirstymas bus labai svarbūs siekiant užtikrinti įvairių politikos priemonių ir instrumentų, darančių poveikį laukinių apdulkintojų išsaugojimui, nuoseklumą. Komitetas pabrėžia lėšų derinimo svarbą, kad būtų patenkinti Komisijos komunikate išdėstyti lūkesčiai.

⁽⁸⁾ *Electromagnetic radiation of mobile telecommunication antennas affects the abundance and composition of wild pollinators* (Mobiliojo ryšio antenų elektromagnetinė spinduliuotė daro poveikį laukinių apdulkintojų gausai ir sudėčiai).

⁽⁹⁾ SCHEER, *Statement on emerging health and environmental issues (2018)* (Pareiškimas dėl atsirandančių sveikatos ir aplinkosaugos problemų, 2018 m.).

⁽¹⁰⁾ *Risk to pollinators from anthropogenic electro-magnetic radiation (EMR)* (Antropogeninės elektromagnetinės spinduliuotės (EMR) keliami rizika apdulkintojams).

⁽¹¹⁾ COM(2023) 35 *final*.

⁽¹²⁾ COM(2018) 395 *final*.

⁽¹³⁾ Savanoriška koalicija dėl apdulkintojų *Promote Pollinators*.

6.3. Siekiant apsaugoti laukinius apdulintojus tiek pesticidų rizikos vertinimo procese, tiek pesticidų naudojimo etape, būtina tobulinti apsaugos priemonės. Nepriėmus drąsios kovos su pesticidų naudojimu strategijos, kyla pavojus bičių ir kitų apdulintojų ateičiai, visai mūsų ekosistemai ir ES gyventojų apsirūpinimo maistu saugumui. Būtina užtikrinti didesnę faktinio pesticidų naudojimo ES skaidrumą.

6.4. Komitetas mano, kad veiksmingiausias būdas ir geriausias sprendimas – pasiekti pasaulinį susitarimą dėl sintetinių pesticidų naudojimo mažinimo, užtikrinant visuotinę išsipareigojimą ir sąžiningą ekonominę konkurenciją. Nors iš tiesų atrodo, kad tai sunkiai pasiekama, reikia holistinio požiūrio ir dėti daugiau pastangų tarptautinėse derybose. Tai apima rimtas diskusijas dėl draudimo eksportuoti pesticidus į trečiąsias šalis, kurias jau uždrausta naudoti ES.

Bruselis, 2023 m. liepos 13 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE*

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl

a) Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Žaliojo kurso pramonės planas poveikio klimatui neutralizavimo amžiui“

(COM(2023) 62 *final*)

b) Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl priemonių sistemos Europos poveikio klimatui neutralizavimo technologijos produktų gamybos ekosistemai stiprinti sukūrimo (Poveikio klimatui neutralizavimo pramonės aktas)

(COM(2023) 161 *final* – 2023/0081 (COD))

(2023/C 349/27)

Pranešėja **Sandra PARTHIE**

Prašymas pateikti nuomonę	a) Europos Komisija, 2023 3 27 b) Europos Parlamentas, 2023 5 8 b) Taryba, 2023 5 11
Teisinis pagrindas	a) Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis b) Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 114 straipsnis
Atsakingas skyrius	Bendrosios rinkos, gamybos ir vartojimo
Priimta skyriuje	2023 6 29
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 7 13
Plenarinė sesija Nr.	580
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	193 / 3 / 3

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Europos Sąjunga (ES) turi išlikti pramoninės veiklos vieta. Ji turi ryžtingai vertinti savo, kaip pasaulinio masto veikėjos, vaidmenį ir nustatyti įvairias politines priemones, kurių reikia siekiant tapti spartesne, novatoriškesne ir vėl patrauklia investuotojams, kartu išlaikant savo socialines ir aplinkosaugines vertybes, kaip antai veikiančias socialinio dialogo ir socialinės gerovės sistemas, teisinės valstybės principo laikymąsi ir stabilias institucijas.

1.2. Pasaulio ekonominė padėtis, kurioje veikia ES, keičiasi: daugiašalė taisyklėmis grindžiama sistema patiria nuosmukį, o protekcionizmas stiprėja. Konkurencija dėl tarptautinių investicijų išaugo ne tik dėl JAV infliacijos mažinimo akto, bet ir dėl nuožmesnės konkurencijos dėl žaliavų, besikeičiančių energijos kainų ir pasaulinės tiekimo grandinės struktūros pokyčių. Todėl siekdama padidinti savo struktūrinį ir tvarų konkurencingumą ES turi iš naujo įvertinti savo politikos prioritetus. Atsižvelgiant į akivaizdų poreikį didinti ES įmonių konkurencingumą, į ES sprendimų priėmimo procesus turi būti įtraukta konkurencingumo patikra, užtikrinant sprendimų dėl teisėkūros procedūra priimamų aktų priėmimo procesų ekonominių, socialinių ir aplinkos aspektų pusiausvyrą.

1.3. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) yra įsitikinęs, kad be tvirtos pramoninės bazės ateityje nebus įmanoma nei sėkmingai įgyvendinti žaliąjį kursą ar Europos skaitmeninį dešimtmetį, nei pasiekti, kad pramonės, kosmoso ar automobilių sektoriai būtų sėkmingi. Tai nebus įmanoma ir be saugių ir tvarių svarbiausiųjų žaliavų šaltinių. EESRK prašo visų pirma atlikti auditą, kad būtų nustatyta, kaip ES galėtų kontroliuoti ir tobulinti savo vertės grandines ir išvengti pernelyg didelės priklausomybės.

1.4. EESRK pabrėžia, kad 2050 m. klimato tikslų negalime pasiekti nekurdami konkurencingos žiedinės ekonomikos. Todėl Europai reikėtų rasti būdų, kaip efektyviau naudoti išteklius ir medžiagas, plačiai taikant tokias paklausos valdymo ir mažinimo priemones kaip ekologinis projektavimas ir žiediškas, energijos vartojimo efektyvumas, gaminių tvarumo stiprinimas ir tikslingos novatoriškos praktikos ir metodų rėmimas.

1.5. Europos pramonės politikos pagrindas turėtų būti įvairialypio pramonės sektoriaus, apimančio daugybę sektorių, gamintojų ir pramonės ekosistemų, įskaitant MVĮ ir socialinės ekonomikos subjektus, buvimo ir plėtros užtikrinimas. Svarbu vengti, kad dėmesys nebūtų pernelyg siaurai sutelkiamas į tam tikrų technologijų skatinimą ir „nugalėtojų“ pasirinkimą reguliavimo priemonėmis. Vietoj to reikia visapusiškos inovacijų ir mokslinių tyrimų rėmimo politikos.

1.6. EESRK ragina Komisiją ir valstybes nares užtikrinti, kad ES pramonės planas padėtų kurti kokybiškas darbo vietas, kuriose būtų užtikrintos sąžiningos darbo sąlygos ir tinkamas darbo užmokestis, ir skatintų demokratiją darbo vietoje, kolektyvines derybas ir kolektyvinių sutarčių laikymąsi.

1.7. Viešieji pirkimai ir sprendimai, kaip paskirstyti viešąjį finansavimą, yra svarbios pramonės politikos orientavimo priemonės. Reikia užtikrinti, kad atitinkami ES valstybių narių sprendimai, įskaitant valstybės pagalbą ir subsidijas, neiškraipytų bendrosios rinkos ir nekeltų grėsmės ekonominei konvergencijai ir socialinei sanglaudai visoje ES, o būtų orientuoti į regionų vystymąsi. EESRK kritiškai vertina tai, kad dabartiniuose Komisijos pasiūlymuose dėl Žaliojo kurso pramonės plano ir dėl Poveikio klimatui neutralizavimo pramonės akto į tai nepakankamai atsižvelgiama.

2. Bendrosios pastabos

2.1. ES turi išlikti pramoninės veiklos vieta. EESRK ragina sukurti reglamentavimo sistemą, pagal kurią pramonės gamyba būtų tvariai ir socialiai atsakingai pritraukiama į ES, būtų sudarytos sąlygos ją vykdyti ir didinamas jos mastas. Šis raginimas taikomas ne tik naujoms technologijoms, bet ir gamybos pramonės sektoriams, kurie yra vienas pagrindinių Europos ekonomikos ir tiekimo grandinių atsparumo elementų.

2.2. Bendrasis vidaus produktas (BVP) rodo, kad Europos konkurencingumas mažėja: XXI a. pirmajame dešimtmetyje ES BVP vienam gyventojui sudarė apie 70 % JAV BVP, o šiuo metu – vos 66 %. 1999 m. Kinijoje investuota tik 5 % pasaulio bendrųjų investicijų, o 2020 m. – 29 %, t. y. daugiau nei bet kurioje kitoje šalyje. JAV ir ES dalis tuo pačiu laikotarpiu gerokai sumažėjo: JAV – nuo 29 % iki 20 %, o ES – nuo 23 % iki tik 15 %. ES gali tai pakeisti: sukūrus bendrąją rinką, per dešimt metų ekonomikos gamybos apimtis galėtų pasiekti daugiau kaip 700 mlrd. EUR, o bendros skaitmeninės ekonomikos indėlis galėtų būti dar 178 mlrd. EUR. Tuomet ES taip pat galėtų toliau sėkmingai nustatyti ir propaguoti Europos standartus visame pasaulyje.

2.3. ES labiau negu jos pasauliniai konkurentai yra veikiama itin aukštų energijos kainų ir infliacijos, tuo tarpu kitos pasaulio ekonomikos subsidijuoja savo pramonę ir teikia jai pirmenybę. Tai veiksniai, dėl kurių kyla ES deindustrializacijos pavojus. Siekiant sėkmingai spręsti šias problemas ir kitus dabartinius bei būsimus uždavinius, būtina stiprinti ES ekonomikos struktūrinį ir tvarų konkurencingumą ir atsparumą. Esminė išankstinė Europos pramonės konkurencingumo sąlyga yra prieinamos energijos kainos ir saugus energijos tiekimas.

2.4. Pastaraisiais metais pasaulio ekonominė padėtis smarkiai pasikeitė; ES nebegali kliauti veikiančia daugiašale taisyklėmis grindžiama ekonomikos ir prekybos sistema, bet susiduria su vis didesniais pasaulinės rinkos iškreipymais dėl tokių priemonių kaip JAV infliacijos mažinimo aktas, kuriuo siekiama remti JAV pramonės subjektus taikant mokesčių kreditus, teikiant dosnią finansinę paramą ir taikant vietos turinio reikalavimus, taip pakenkiant ne JAV ekonominės veiklos vykdytojams, arba ilgą laiką taikomi protekcionistiniai Kinijos subsidijų režimai, kurie taip pat yra palankūs nacionaliniams subjektams ir atitinka nacionalistinę ekonominę darbotvarkę. ES turi ryžtingai reaguoti ir nustatyti įvairias politines priemones, kurių reikia siekiant tapti spartesne, novatoriškesne ir vėl patrauklia investuotojams, kartu išlaikant savo socialines ir aplinkosaugines vertybes.

2.5. Atsižvelgdamas į šias aplinkybes, EESRK palankiai vertina Europos Komisijos pasiūlymus dėl Žaliojo kurso pramonės plano ir dėl Poveikio klimatui neutralizavimo pramonės akto, kuriais ES pramonės subjektams pateikiamas gairės ir užtikrinamas nuspėjamumas ir kuriais įsipareigojama stiprinti Europos gamintojų padėtį ir susijusias ekosistemas. Pastangos, susijusios su perėjimu prie nuo iškastinio kuro nepriklausomos ekonomikos iki 2050 m., prilygsta antrajai pramonės revoliucijai ir taip turi būti vertinamos, įskaitant būtinus politinius, ekonominius ir visuomeninius įsipareigojimus.

2.6. EESRK ypač pritaria abiejuose dokumentuose aiškiai išdėstytoms mintims, kad reikia visapusiškai investuoti į perėjimą prie tvarios ekonomikos ir visuomenės. Žaliosios pramonės politikos tikslas taip pat turėtų būti socialinės gerovės didinimas. Palankiai vertiname tai, kad Poveikio klimatui neutralizavimo pramonės akte daug dėmesio skiriama įgūdžių ir žmogiškųjų išteklių trūkumams, kurie šiuo metu lėtina pertvarką. Tačiau vis dar nenuspręsta, kaip įgyvendinti nustatytus tikslus ir uždavinius ir kokių veiksmingų priemonių bus imamasi.

2.7. Todėl EESRK ragina Europos Komisiją konkrečiau nurodyti, kokių veiksmingų priemonių ji ketina imtis, kad pagerintų vietos veiksmius ir padidintų Europos ekonomikos konkurencingumą ir kad ES išsiskirtų iš sisteminių varžovų. Šiais veiksmais turėtų būti siekiama pagerinti visų valstybių narių junglumą bendrojoje rinkoje, be kita ko, plėtojant ir modernizuojant transporto ir energetikos infrastruktūrą ir jungtis, įskaitant tinklus.

2.8. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad darbdaviai, darbuotojai ir piliečiai išgyvena sunkius laikus dėl sukurtų energijos tiekimo, darbo jėgos pasiūlos, tiekimo grandinės srityse ir infliacijos, todėl visiems tenka didelė bendra našta. Dėl šios priežasties ES Žaliojo kurso pramonės plano ir Poveikio klimatui neutralizavimo pramonės akto tikslas turėtų būti sumažinti šią naštą, o ne ją padidinti.

2.9. EESRK taip pat mano, kad tam tikras vaidmuo spartinant perėjimą prie neutralaus poveikio klimatui ekonomikos iki 2050 m. tenka vartotojams. Jų pasirenkami ar nesirenkami gaminiai, taip pat jų parama, pakantumas arba nepakantumas gamybos ir našumo sąlygoms ES, taip pat ir trečiojoje šalyse, yra svarbus veiksnys siekiant pokyčių. EESRK remia jų galių stiprinimą⁽¹⁾ ir pabrėžia, kad vartotojai turi priimti sąmoningus sprendimus.

3. Konkrečios pastabos

3.1. Reglamentavimo aplinka

3.1.1. Formuojant ES politiką turėtų būti remiamasi inovacijomis, kompetencija ir aukštos kvalifikacijos bei įgūdžių turinčiais žmonėmis, taip pat, kai tik įmanoma, turėtų būti siekiama mažinti biurokratiją ir išlaidas. Teisinės valstybės principas yra vienas iš ES kertinių akmenų, kuris užtikrina verslo aplinkos tikrumą ir stabilumą ir kurio turi būti laikomasi bet kokiomis aplinkybėmis. Siekiant užtikrinti stabilumą, visuomenės pritarimą ir ekonominį atsparumą, būtinas trišalis Vyriausybės, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų struktūrinis socialinis dialogas.

3.1.2. Poveikio klimatui neutralizavimo pramonės akte siūlomos priemonės, kuriomis siekiama pagerinti reikiamas sąlygas poveikio klimatui neutralizavimo technologijų gamybai, įskaitant supaprastintą reglamentavimo aplinką, pavyzdžiui, spartesnes leidimų išdavimo procedūras ir vieno langelio principu veikiančią administravimo sistemą. Labai svarbu, kad šios spartesnės leidimų išdavimo procedūros būtų taikomos visoje poveikio klimatui neutralizavimo technologijų projektų vertės grandinėje, nedarant poveikio reglamente nustatytiems socialiniams ir aplinkosaugos tikslams. EESRK pritaria šiam požiūriui, tačiau ragina teisės aktų leidėjus šiuos patobulinimus numatyti ne tik poveikio klimatui neutralizavimo technologijų srityje, bet ir automatiškai visuose ekonomikos sektoriuose.

3.1.3. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad galiausiai Europos pramonės transformacija neapsiriboja švarių technologijų gamyba, nes Europoje veikia daug energijai imlių sunkiosios ir pirminės pramonės sektorių, kuriuos reikia dekarbonizuoti ir kurie nėra įtraukti į Žaliojo kurso pramonės planą. Nuoseklią Europos pramonės strategiją sudaro integracinis ekonomikos augimas, kuriuo užtikrinama, kad visos valstybės narės ir regionai dalyvautų įgyvendinant žaliąją pramonės pertvarką ir gautų iš to naudos. Todėl labai svarbu, kad įgyvendinant Žaliojo kurso pramonės planą būtų išvengta bendrosios rinkos susiskaidymo ir būtų siekiama valstybių narių ir regionų sanglaudos.

3.1.4. EESRK yra įsitikinęs, kad įmanoma parengti žaliąją supaprastinimo darbotvarkę, kuri leistų pagerinti žaliųjų projektų leidimų išdavimo procesus, kartu laikantis aplinkos teisės aktų. Būtina stiprinti vietos ir nacionalinių valdžios institucijų kompetenciją, gebėjimus ir įgūdžius, taip pat skaitmenizuoti ir supaprastinti patvirtinimo procesus. Leidimų išdavimo procedūrų veiksmingumas turi būti padidintas tinkamai planuojant ir stiprinant atitinkamų administracinių lygmenų gebėjimus, be kita ko, didinant darbuotojų, taip pat ir kvalifikuotų, skaičių. Atsižvelgiant į akivaizdų poreikį didinti ES įmonių konkurencingumą, į ES sprendimų priėmimo procesus turi būti įtraukta konkurencingumo patikra, užtikrinant sprendimų dėl teisėkūros procedūra priimamų aktų priėmimo procesų ekonominių, socialinių ir aplinkos aspektų pusiausvyrą.

3.1.5. EESRK pabrėžia, kad siekiant išvengti BVP ir gerovės nuostolių, reglamentavimas turi būti papildytas kitomis priemonėmis, pavyzdžiui, subsidijomis. Ataskaitų teikimo reikalavimai, visų pirma visuose ES žaliosios, skaitmeninės ir ekonominės rities teisės aktuose, turėtų būti paprastinami, o, kai tai įmanoma, derinami siekiant išvengti taisyklių gausėjimo, reglamentavimo chaoso ir bendrosios rinkos susiskaidymo.

⁽¹⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria, siekiant geresne apsauga nuo nesąžiningos veiklos ir geresniu informavimu suteikti vartotojams daugiau galių dalyvauti žaliajoje pertvarkoje, iš dalies keičiamos direktyvos 2005/29/EB ir 2011/83/ES (COM(2022) 143 final – 2022/0092 (COD)) (OL C 443, 2022 11 22, p. 75).

3.2. Prieiga prie investicijų ir investicijų palengvinimas

3.2.1. ES ekonominės veiklos vykdytojai susiduria su nuožmia pasauline konkurencija. Siekiant padidinti konkurencingumą, nepaprastai svarbus yra laikas. Todėl EESRK pabrėžia, kad sprendimai dėl finansinės paramos ir galimybių gauti finansavimą turi būti priimami greičiau, taip pat ir pagal įvairias Europos paramos programas, pavyzdžiui, „REPowerEU“, „InvestEU“ ir kitas schemas. Ilgos ir užsitęsios procedūros – neįveikiamos finansavimo džiunglės – atbaidys investuotojus nuo Europos ir yra žalingos pastangoms pritraukti investicijas.

3.2.2. Todėl EESRK pabrėžia, kad finansinė parama turi būti veiksminga, teikiama laiku ir lengviau prieinama visų dydžių įmonėms, įskaitant MVĮ, tiek veiklos sąnaudoms, tiek kapitalo išlaidoms padengti. Komitetas ragina įvertinti esamas priemones, kad būtų nustatytos ir plėtojamos sėkmingiausios iš jų. EESRK mano, kad Žaliojo kurso pramonės plane reikia nustatyti, kada ir kokiais atvejais viešieji finansai yra būtini svarbių pramonės sektorių pertvarkai remti, remiantis aiškiais sąlygomis, o kokiais atvejais spragą gali užpildyti privatusis finansavimas, jeigu bus numatytos tinkamos reguliavimo paskatos.

3.2.3. EESRK nori išpėti, kad tiesiog sušvelninus valstybės pagalbos taisykles, nenumatant papildomų ES lygmens finansinių mechanizmų, ES šalių ekonomikos skirtumai gali dar labiau padidėti, nes kai kurios ES šalys gali neturėti fiskalinio manevravimo galimybių investuoti į žaliąją pertvarką. Paskolų pagal Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę (EGADP) ir „REPowerEU“ perorientavimas į švarius pramonės sektorius gali turėti poveikį tik tuo atveju, jei jos papildomos reikšmingu dotacijų finansavimu veiksams, iš kurių nebūtinai bus gaunama investicijų grąža, pavyzdžiui, viešosios infrastruktūros plėtrai, dotacijoms namų ūkiams, neturintiems išteklių renovacijai ir nedidelėms investicijoms į atsinaujinančiuosius energijos išteklius, taip pat švietimui ir perkvalifikavimui.

3.2.4. EESRK siūlo, kad Žaliojo kurso pramonės planu taip pat būtų siekiama plėtoti žaliuosius viešuosius pirkimus, nes taip valdžios institucijos taptų žaliųjų produktų pirkėjomis. Išteklių, numatytų pagal Žaliojo kurso pramonės planą, įskaitant atnaujintus nacionalinius ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planus, galėtų būti naudojami su žaliaisiais viešaisiais pirkimais susijusioms išlaidoms padengti, kol tai taps bendru reikalavimu pagal ES teisę. Viešoji parama turėtų būti skiriama tenkinant sąlygas, kuriomis siekiama gerinti aplinkos apsaugą, remti įmones, siūlančias kokybiškas darbo vietas, skatinti galimybes mokytis ir kurti kokybiškas pameistrystės programas. Be to, svarbu, kad viešųjų pirkimų konkursai taptų prieinamesni MVĮ. Šiuo tikslu EESRK ragina Komisiją sukurti lengvai naudojamą duomenų bazę.

3.2.5. Sprendžiant rinkos nepakankamumo ir sektorių, kuriems trūksta privačiojo finansavimo, problemas, nauju bendru ES finansavimu turėtų būti užtikrinama veiksminga parama įvairiems švarių technologijų pramonės segmentams, visų pirma MVĮ. Tai neturėtų iškraipyti vidaus rinkos ir turėtų padėti didinti ekonominę sanglaudą visoje ES. Atsižvelgdamas į tai, EESRK pabrėžia, kad valstybės pagalbos taisyklių laikinos išimtys turėtų ir toliau būti taikomos laikinai ir tikslingai. Tikslinga taip pat būtų jas taikyti darbuotojų perkvalifikavimui, mokymui ir teisingai pertvarkai, kad būtų užtikrinta ateities poreikiams pritaikyta įgūdžių bazė.

3.2.6. EESRK supranta, kad sunku gauti papildomą ES lygmens finansavimą. Vidutinės trukmės laikotarpiu atskirai nuo derybų dėl kitos DFP reikėtų pradėti rimtas diskusijas dėl naujų ES nuosavų išteklių ir ES suverenumo fondo. Trumpuoju laikotarpiu iš ATLPS inovacijų fondo teikiamas finansavimas turėtų būti sutelktas laikotarpio pradžioje ir nukreiptas į proveržio technologijas sektoriuose, kuriuose sunku sumažinti priklausomybę nuo iškastinio kuro.

3.3. Rinkos ir tiekimo grandinės

3.3.1. 2021 m. Europos Komisija, įgyvendindama pramonės strategiją, paskelbė pramonės ekosistemų sąrašą. Tuo siekiama geriau suprasti Europos ekonominių struktūrų ir tiekimo grandinių tarpusavio sąsajas ir spragas. Atsižvelgdamas į šias aplinkybes, EESRK ragina Europos Komisiją pripažinti vertės grandinių tarpusavio priklausomybę ir cheminių medžiagų, žaliavų ir ypač pirminės pramonės sektorių ir procesų vaidmenį pereinant prie neutralaus poveikio klimatui ir žiedinės ekonomikos. Sutelkus dėmesį į poveikio klimatui neutralizavimo technologijas neturi atsirasti naujų spragų Europos tiekimo grandinėse dėl nepakankamo dėmesio kitų sektorių, pavyzdžiui, energijai imlių sektorių, poreikiams. Jei nebus atsižvelgta į jiems susirūpinimą keliančius klausimus, pavyzdžiui, dideles energijos kainas, ES rizikuoja prarasti svarbias, galbūt net strategines pramonės ekosistemų dalis.

3.3.2. EESRK taip pat nori pabrėžti, kad būtina užtikrinti galimybes gauti energijos ir žaliavų konkurencingomis kainomis. Tokia politika turėtų būti remiama prekybos susitarimais ir pasauline informavimo apie žaliavas veikla. Kartu EESRK pripažįsta, kad pasaulinės lenktynės dėl žaliavų išteklių nėra perspektyvios. Todėl Europai reikėtų rasti būdų, kaip efektyviau naudoti išteklius ir medžiagas, plačiai taikant tokias paklausos valdymo ir mažinimo priemones, kaip ekologinis projektavimas ir žiediškumas, energijos vartojimo efektyvumas, gaminių tvarumo stiprinimas ir tikslingos novatoriškos praktikos ir metodų rėmimas. EESRK prašo visų pirma atlikti auditą, kad būtų nustatyta, kaip ES galėtų kontroliuoti ir tobulinti savo vertės grandines ir išvengti pernelyg didelės priklausomybės.

3.3.3. EESRK pabrėžia, kad reikia megzti tvirtesnius prekybos santykius su trečiosiomis šalimis, paspartinti darbą, susijusį su laisvosios prekybos susitarimais, kuriais taip pat propaguojamos mūsų vertybės, kartu toliau plėtojant ir taikant prekybos apsaugos priemones, pavyzdžiui, antidempingo, kovos su ekonomine prievarta ir užsienio investicijų tikrinimo priemones.

3.3.4. Galimybė gauti energijos ir žaliavų konkurencingomis kainomis yra labai svarbi norint išlaikyti pramoninę gamybą ir susijusią veiklą ES. Didindama savo konkurencingumą, atsparumą ir pasaulinę įtaką, ES turėtų remtis atvira rinkos ekonomika ir atvira visuomene kaip pagrindiniais privalumais, o veiksmus turėtų nukreipti į esmines klestėjimo ir gerovės kūrimo sąlygas.

3.4. *Igūdžių, reikalingų kokybiškoms darbo vietoms kurti poveikio klimatui neutralizavimo technologijų srityje, gerinimas*

3.4.1. EESRK pritaria veiksmingų mokymosi visą gyvenimą sistemų ir geresnio būsimų igūdžių poreikių numatymo principams. Atsižvelgdami į tai raginame užtikrinti struktūrinį socialinių partnerių dalyvavimą planuojamų poveikio klimatui neutralizavimo pramonės akademijų veikloje. Be to, EESRK mano, kad patobulinta bendro kvalifikacijų pripažinimo reglamentavimo sistema turėtų būti taikoma ne tik darbo vietoms, susijusioms su poveikio klimatui neutralizavimo technologijomis, bet ir visiems sektoriams ir igūdžiams. EESRK pabrėžia, kad Europos pramonę galima remti investuojant į jos darbuotojus ir juos remiant, be kita ko, užtikrinant užimtumo apsaugą ir padedant dirbantiems pagal sutrumpinto darbo laiko tvarką.

3.4.2. EESRK yra įsitikinęs, kad siekiant remti transformaciją bus reikalingas kvalifikacijos kėlimas ir mokymas. Apskritai su dideliu išmetamu teršalų kiekiu susiję rizikos sektoriai kelia nedidelę grėsmę, tačiau kai kuriuose Europos regionuose trumpalaikis poveikis gali būti pražūtingas. Tik investuojant į igūdžių gerinimą, suteikiant galimybę mokytis ar persikvalifikuoti ir skatinant ekonomikos įvairinimą imantis žalesnės veiklos pertvarka bus įmanoma ir tai leis susidoroti su dabartine įtempta padėtimi rinkose ir pagerinti darbo rinkos persikirstymą. Restruktūrizavimo poreikius galima geriau numatyti ir valdyti kuo anksčiau įtraukiant visus susijusius suinteresuotuosius subjektus, įskaitant darbuotojų organizacijų atstovus^(?). EESRK ragina Komisiją ir valstybes nares užtikrinti, kad ES pramonės planas padėtų kurti kokybiškas darbo vietas, kuriose būtų užtikrinamos sąžiningos darbo sąlygos ir tinkamas darbo užmokestis, taip pat skatinti kolektyvines derybas ir kolektyvinių sutarčių laikymąsi.

3.4.3. Kalbant apie pasiūlymą dėl Europos poveikio klimatui neutralizavimo pramonės akademijų, EESRK atkreipia dėmesį į esamas, gerai išitvirtusias ES kvalifikacijų ir profesinio mokymo struktūras ir pabrėžia, kad nėra teisinio pagrindo nustatyti tokias (profesinio) mokymo politikos nuostatas priimant reglamentą. Reglamento projekte neatsispindi tikrovė įmonėse ir ES valstybėse narėse, o tai patvirtina ir faktas, kad nenumatytas nei nuolatinis socialinių partnerių, nei jokios kitos susijusios organizacijos dalyvavimas. Todėl EESRK pasisako už tai, kad pasiūlymo dėl reglamento švietimo ir mokymo aspektai būtų nagrinėjami rengiant rekomendaciją, kaip įprasta šioje politikos srityje, ir ragina ES institucijas bent aktyviai įtraukti socialinius partnerius ir Europos rūmų tinklą į Europos poveikio klimatui neutralizavimo pramonės akademijų ir Europinės poveikio klimatui neutralizavimo platformos veiklą.

3.4.4. Europos Komisijos skaičiavimai rodo, kad yra didelis darbo vietų kūrimo potencialas nulinės taršos technologijų srityje: vandenilio su kuro elementais gamybos sektoriuje reikia 180 000 darbuotojų, fotovoltinės energijos gamybos srityje – 66 000, o baterijų gamybos sektoriuje – 800 000. Todėl EESRK prašo Komisijos ir valstybių narių ne tik remti pagrindines būtinų igūdžių ugdymo ES sąlygas, bet ir paspartinti ir standartizuoti leidimus dirbti kvalifikuotiems darbuotojams, atvykstantiems iš Europos Sąjungos nepriklausančių šalių.

(?) Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Demokratija darbe“ (tiriamoji nuomonė ES Tarybai pirmininkaujanti Ispanijos prašymu) (OL C 228, 2023 6 29, p. 43).

3.5. Inovacijos

3.5.1. Inovacinis pajėgumas yra dar vienas būdas didinti našumą, kuris yra labai svarbus įmonių plėtrai, prisitaikymui ir atsinaujinimui. Tiek privačiosios, tiek viešosios investicijos į mokslinius tyrimus ir inovacijas yra būtinos ES sėkmei ateityje užtikrinti. Reikia sudaryti palankesnes sąlygas įmonių, universitetų ir inovacijų organizacijų bendradarbiavimui, nes tai yra svarbus praktinis gamybos inovacijų skatinimo būdas. Darbuotojų dalyvavimas taip pat gali labai padėti realizuoti visą inovacijų ir numatomų pokyčių potencialą.

3.5.2. Šiuo metu didžioji ES finansavimo dalis daugiausia skiriama ankstyviesiems technologinės plėtros etapams ir šių technologijų pritaikymui tolesniems naudotojams. Parama gamybos pajėgumams ir plėtrai tebėra menka. EESRK mano, kad šią padėtį reikia ištaisyti.

3.5.3. EESRK pripažįsta, kad negalima pervertinti svarbiausių žaliavų svarbos ES pramonės veiklai. Šiuo atžvilgiu inovacijos pirmiausia turėtų būti orientuotos į pakaitalus, produktus ir medžiagas, kurie gali sumažinti ES priklausomybę nuo svarbiausių žaliavų ir žaliavų, kurių neįmanoma lengvai gauti.

3.6. Valdymas

3.6.1. Pasiūlymo dėl Poveikio klimatui neutralizavimo pramonės akto VII skyriuje nustatyta struktūra – Europinė poveikio klimatui neutralizavimo platforma – sukuriama kaip pagrindinis tinklas, kuriame Komisija ir valstybės narės gali diskutuoti, keistis informacija, dalytis geriausia patirtimi su šiuo reglamentu susijusiais klausimais. Tačiau EESRK nori pabrėžti, kad Komisija turėtų prašyti nuomonę pateikti ne tik ekspertų, bet ypač poveikio klimatui neutralizavimo pramonės ir susijusių profesinių sąjungų atstovų. EESRK palankiai vertina pastangas užtikrinti geresnį veiklos koordinavimą ir mano, kad jis turėtų dalyvauti platformos veikloje, kad į jos darbą būtų struktūriškai įtrauktos darbuotojų, darbdavių ir pilietinės visuomenės nuomonės.

3.7. Strateginės poveikio klimatui neutralizavimo technologijos

3.7.1. EESRK palankiai vertina požiūrį į prioritetines investicijas į švarias technologijas ir jų rėmimą. Tačiau pasiūlymu dėl Poveikio klimatui neutralizavimo pramonės akto remiamų technologijų sąrašė iš esmės neatsižvelgiama į energijai imlių pramonės sektorių priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimą ir žiediško aspekto. 2050 m. klimato srities tikslų negalime pasiekti, jei nesukursime konkurencingos žiedinės ekonomikos: atliekų, surinkto anglies dioksido ar atsinaujinančiųjų energijos išteklių kaip žaliavos naudojimas yra perspektyvūs būdai sumažinti išmetamųjų teršalų kiekį visuose pramonės sektoriuose ir mažinti ES priklausomybę nuo žaliavų importo. Todėl EESRK ragina teisės aktų leidėjus atitinkamai išplėsti strateginių poveikio klimatui neutralizavimo technologijų sąrašą.

3.7.2. EESRK pritaria tam, kad būtų nustatyti aiškūs Europos gamybos pajėgumų tikslai ir uždaviniai, visų pirma tikslai išgauti 10 % sunaudojamo strateginių naudingųjų iškasenų kiekio, tvirtai įsipareigojant toliau saugoti aplinką, pasiekti 40 % naudingųjų iškasenų rafinavimo lygį, be kita ko, didinant kasybos pajėgumus ir taip sukuriant tikrą pridėtinę vertę, ir iki 2030 m. pasiekti 15 % perdirbimo lygį.

3.7.3. EESRK atkreipia dėmesį į tai, kad yra didelė gamybos sąnaudų didėjimo rizika, nes beveik 25 % teršalų išmetama sektoriuose, kuriuose sunku sumažinti priklausomybę nuo iškastinio kuro, taigi norimu greičiu sumažinti jų priklausomybę nuo iškastinio kuro neįmanoma nepatiriant didesnių gamybos sąnaudų. Tai gali sukelti tiekimo sukrėtimą ir lemti nepajėgumą patenkinti rinkos poreikius. Kol bus pradėtos taikyti naujos technologijos, labai tikėtina, kad padidės gamybos sąnaudos, dėl to ims trūkti prekių ir išaugs kainos, kurios perkeliamos į kitus gaminius vertės grandinėje.

Bruselis, 2023 m. liepos 13 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE

ISSN 1977-0960 (elektroninis leidimas)
ISSN 1725-521X (popierinis leidimas)

Europos Sąjungos
leidinių biuras
L-2985 Liuksemburgas
LUXEMBURGAS

LT